

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

AKTİVİZMİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

(DOKTORA TEZİ)

ŞEYMA ESİN ERBEN

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

AKTİVİZMİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

(DOKTORA TEZİ)

ŞEYMA ESİN ERBEN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İdil SAYIMER

İkinci Danışman: Dr. Gorg MALLIA

KOCAELİ 2019

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

AKTİVİZMİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

(DOKTORA TEZİ)

Tezi Hazırlayan: ŞEYMA ESİN ERBEN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 19.06.2019/17

Jüri Başkanı: Prof. Dr. İdil SAYIMER

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Cem PEKMAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Rüçhan GÖKDAĞ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ceyda DENEÇLİ

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Kerim KARAGÖZ

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

Mayıs ve Jr. June'a...

Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanan ekoloji hareketi aktivistleri ve destekçilerinin dijital aktivizmi kavrayışlarına ilişkin bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümü olan 'Ekoloji Aktivizmi' yalın bir toplumsal hareket bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. İkinci bölüm, dijital aktivizmde kullanılan yöntem ve araçlar ile slacktivisme ilişkin alanyazın tartışmasından; üçüncü bölüm nitel ve nicel araştırmadan elde edilen bulgulardan; dördüncü bölüm ise sonuç ve önerilerden oluşmaktadır.

Bu zorlu çalışma boyunca bana destek olan ve güvenen Prof. Dr. İdil SAYIMER'e çok teşekkür ederim. Kendisinin etik ve akademik yaklaşımları, bu tezi tamamlamamda büyük bir öneme sahiptir.

Malta Üniversitesi'nde konuk araştırmacı olarak bulunduğum iki yıl boyunca bana yol gösteren ikinci danışmanım Dr. Gorg MALLIA'nın bana kattığı toplumsal ve akademik bakış açısı, hayatım boyunca izini süreceğim bir dönemi başlattı. Kendisine birlikte çalışmaya başladığımız ilk günden bugüne kadar devam eden sabrı ve desteği için çok teşekkür ederim.

Bu süreçte beni yalnız bırakmayan ailem ve arkadaşlarımı unutmadığımı ayrıca belirtmek isterim.

FOREWORD

to 'May' and "Jr. June"...

This study on the understanding of digital activism of ecological movement activists and supporters using digital information and communication technologies effectively consists of four chapters. The first chapter of the thesis aims to present a simple perspective of Ecological Activism. The second chapter discusses the literature on the methods, tools used in digital activism and slacktivism; the third chapter consists of the findings obtained from qualitative and quantitative research and the fourth chapter consists of conclusions and recommendations.

I would like to thank Prof. Dr. İdil SAYIMER who supported and trusted me during this hard work. Her ethical and academic approaches are of great importance in completing this thesis.

During the two years I was a visiting researcher at the University of Malta, the social and academic point of view I gained from Dr. Gorg MALLIA, has led me to a new era in my life. I would like to thank him very much for his patience and support since the first day we started working together.

I would like to note that I have not forgotten my family and friends who did not leave me alone during my dissertation journey.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTIMA LİSTESİ	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. EKOLOJİ AKTİVİZMİ.....	5
1.1. AKTİVİZM.....	5
1.2. TOPLUMSAL HAREKETLER	6
1.2.1. Toplumsal Hareketlerin Tanımı	7
1.2.2. Toplumsal Hareketlerin Aşamaları	12
1.2.3. Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı	20
1.2.4. Siyasi Fırsat Teorisi	22
1.2.5. Toplumsal Yapılandırmacı Yaklaşım.....	24
1.2.6. Yeni Toplumsal Hareketler	25
1.3. AKTİVİZM: “DEVİRİMİN” DÖNÜŞÜMÜ.....	28
1.4. EKOLOJİ AKTİVİZMİ.....	32
1.5. EKOLOJİ HAREKETİNİN YAKIN TARİHİ.....	33
1.6. EKOLOJİ HAREKETİNDEKİ FARKLI YAKLAŞIMLAR.....	38
1.6.1. Derin Ekoloji.....	39
1.6.2. Toplumsal Ekoloji.....	40
1.6.3. Ekofeminizm	41
İKİNCİ BÖLÜM	43
2. DİJİTAL AKTİVİZM	43
2.1. DİJİTAL AKTİVİZM KAVRAMI	43
2.2. DİJİTAL AKTİVİZMİN TARİHİ	49
2.3. DİJİTAL AKTİVİZM EYLEMLERİ.....	52
2.3.1. İçerik Üretimi	53
2.3.2. Metaseslendirme (Metavoicing)	54
2.3.3. E-dilekçe / Dijital İmza Kampanyaları	55
2.3.4. Toplumsal Etiketleme / Hashtag Aktivizmi.....	56
2.3.5. Dijital Kültür Karıştırma.....	58
2.3.6. Dijital Haritalama	60

2.3.7. Dijital Ağ Haritalama.....	61
2.3.8. Dijital Bilgi/Haber Sızdırma	62
2.3.9. Hacktivism	65
2.4. SLACKTIVISM	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
3. BULGULAR	71
3.1. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	71
3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	72
3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	72
3.5. ARAŞTIRMANIN MODELİ	72
3.6. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....	74
3.7. VERİLERİN TOPLANMASI	80
3.8. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	81
3.8.1. Anket Katılımcılarına İlişkin Bulgular.....	81
3.8.1.1. Anket Katılımcılarının Demografik Bulguları	81
3.8.1.2. Ankete Katılanların İnternet ve Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bulgular.....	83
3.8.1.3. Ankete Katılanların İnternet ve Sosyal Medyayı Aktivizm Amacıyla Kullanımı	93
3.8.1.4. Ankete Katılanların Dijital Teknoloji Aktivizm İçin Kullanma Yöntemleri	108
3.8.1.5. Ankete Katılanların Dijital Güvenliği ile İlgili Bulgular.....	121
3.8.2. Görüşmeci Bulguları	122
3.8.2.1. Görüşülenlerin Demografik Özellikleri.....	122
3.8.2.2. Görüşülenlerin İnternet ve Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bulgular	125
3.8.2.3. İnternet ve sosyal medya kullanım amaçları.....	127
3.8.2.4. Görüşülenlere göre aktivizm:	128
3.8.2.5. Görüşülenlerin ekoloji haklarına ilişkin görüşleri	131
3.8.2.7. Görüşülenlerin Aktivizm İçin Kullandığı Teknoloji Araç ve Uygulamaları.....	137
3.8.2.8. Görüşülenlerin Aktivizm İçin İhtiyaç Duyduğu Beceriler.....	140
3.8.2.9. Görüşülenlere Göre Dijital Aktivizm	143
3.8.2.10. Görüşülenlerin Ekolojik ve Politik Bilgi Edindiği Kaynaklar.....	148
3.8.2.11. Görüşülenlerin Dijital Aktivizm Eylemleri	151
3.8.2.12. Görüşülenlerin İnternet'teki Politik Konuşmalar Hakkındaki Düşünceleri....	153
3.8.2.13. Görüşülenlere Göre Aktivizm İçin İnternet'i Kullanmadaki Riskler	157
3.8.2.14. Görüşülenlerin Diğer Aktivistler ile Etkileşime Girdiği Ortamlar	161
3.8.2.15. Görüşülenlerin Slacktivism ve Klinktivizme Dair Görüşleri	164

3.8.2.16. Görüşülenlere Göre Dijital ve Geleneksel Aktivizm Arasındaki Bağ	170
3.8.2.17. Görüşülenlere Göre Dijital Aktivizmin Ekoloji Aktivizminde Edindiği Sonuçlar	173
3.8.2.18. Görüşülenlerin Dijital Aktivizmin Nasıl Daha Verimli Olabileceğine Dair Görüşleri	175
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	179
KAYNAKÇA	207
EKLER.....	224
ÖZGEÇMİŞ.....	237

ÖZET

Bu çalışma insan kaynaklı ekolojik yıkıma karşı küresel, bölgesel ve yerel ölçekte mücadele eden, toplumsal bir dönüşüme yönelik aktivizm yapan Türkiye’deki ekoloji aktivistlerinin ve onların çevrimiçi destekçi ve takipçilerinin dijital aktivizm algısını, dijital araç ve uygulamaların ekoloji aktivizmi adına nasıl kullanıldığını etraflıca ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda dört farklı ekoloji topluluğundan (ANK, KİP, KOS, NKP) 11 ekoloji aktivisti ile çevrimiçi yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmış, dijital ağlarda ekoloji aktivizmine destek veren 331 kişiye çevrimiçi anket uygulanmıştır. Diğer yandan, araştırma boyunca dijital ağlardaki ekoloji topluluklarının destekçileri ile etkileşimler gözlemlenmiştir. Nitel ve nicel veri toplama yöntemlerinin bir arada kullanıldığı bu çalışmada dijital aktivizme ilişkin veri çeşitliliğini sağlamak amaçlanmıştır.

Araştırma sonucuna göre ekoloji aktivistlerinin ve onların takipçilerinin, – göreceli – teknik beceri gerektiren (hacktivism gibi) dijital eylemlerden ziyade içerik üretme, meta-seslendirme gibi dijital eylemleri gerçekleştirdiği açığa çıkmıştır. Ekoloji aktivistleri dijital ağlardaki birçok dijital eylemi slacktivism bağlamında değerlendirirken, takipçiler, dijital ağlarda olduğu kadar çevrimdışı ortamda da toplumsal meselelerle ilgili olduğunu ortaya koymuştur. Ekoloji aktivistleri slacktivismi hareketin çevrimdışı ortama taşınmasına dair zorluk, resmi makamlar ve diğer takipçiler için itici bir güç ve olumsuz/olumlu yönleri olan bir kavram olarak üç farklı biçimde değerlendirmiştir. Bunların yanı sıra hükümet gözetim kaygısı dijital ekoloji aktivizminde her iki grup açısından da önemli bir risk olarak görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Dijital aktivizm, ekoloji aktivizmi, slacktivism, dijital ağlar, toplumsal ağlar

ABSTRACT

This study purposes to reveal the digital activism perception of the ecological activists in Turkey, who are engaged in activism for social change and struggle against human-induced ecological destruction on global, regional, and local scale, and of their online supporters and followers and to present how the digital tools and applications are used on behalf of ecological activism.

For this purpose, an online semi-structured interview was carried out with 11 ecological activists from four different ecological groups (ANK, KIP, KOS, NKP), an online questionnaire was applied to 331 people who support ecological activism in digital networks. On the other hand, the interactions with the supporters of ecological communities in digital networks were observed throughout the research. The purpose of this study, in which a combination of qualitative and quantitative data collection methods were used together, is to provide a variety of data on digital activism.

According to the results of the research, it was revealed that the ecological activists and their followers conduct such digital actions as content production and meta-voiceover rather than digital actions (such as hacktivism) that require - relatively - technical skills. Whereas the ecological activists evaluate many digital actions in digital networks in the context of slactivism, the followers have shown that they are related to social issues in the offline environment as much as they are in digital networks. The ecological activists evaluated slactivism in three different forms as a concept including difficulty in moving the action to the offline environment, a driving power for authorities and other followers, and positive/negative aspects. In addition to these, the concern about government surveillance is considered a significant risk for both groups in digital ecological activism.

Key Words: Digital activism, ecology, slactivism, digital networks, social networks

KISALTMA LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ANK: Alakır Nehri Kardeşliği

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

HES: Hidroelektrik santral

KİP: Karadeniz İsyandadır Platformu

KOS: Kuzey Ormanları Savunması

LGBTİ: Lezbiyen Gay Biseksüel Transeksüel İnterseksüel

NKP: Nükleer Karşıtı Platform

PCN: Permanent Culture Now

STK: Sivil toplum kuruluşu

TDK: Türk Dil Kurumu

WWF: World Wildlife Fund

VPN: Virtual Private Network (Sanal Özel Ağ)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’ deki Çevreci Hareketlerin Sınıflandırılması.....	75
Tablo 2. Nicel Araştırma Örnekleme ile İletişime Geçilen Aktivist ve Gruplar	79
Tablo 3. Anket Katılımcılarının Demografik Özellikleri.....	81
Tablo 4. Anket Katılımcılarının İnternet Kullanım Amaçları.....	83
Tablo 5. Anket Katılımcılarının İnternet’ e Bağlandığı Yerler	84
Tablo 6. Katılımcıların İnternet’ e Bağlanma Sıklığı.....	84
Tablo 7. Katılımcıların Toplumsal Ağlara Bağlanma Sıklığı	84
Tablo 8. Eğitim Düzeyi ile İnternet’ e Araştırma Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki	85
Tablo 9. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Sosyal Medya Kullanma Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki	86
Tablo 10. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Haber Okuma Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki	87
Tablo 11. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Eğlence Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki	87
Tablo 12. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Bilgi Edinme Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki	88
Tablo 13. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e E-Ticaret Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki	89
Tablo 14. Katılımcıların Sosyal Medyaya Bağlandığı Yerler.....	89
Tablo 15. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanma Süresi	90
Tablo 16. Katılımcıların Toplumsal Ağ Hesap Sayısı	90
Tablo 17. Katılımcıların Toplumsal Ağ Kullanım Amaçları	91
Tablo 18. Katılımcıların Kullandığı Toplumsal Ağ Web Siteleri.....	91
Tablo 19. Katılımcıların Aktivizm İçin Kullandığı Toplumsal Ağ Web Siteleri	92
Tablo 20. Katılımcıların Meseleler Hakkında Nasıl Bilgi Edindiği	93
Tablo 21. Katılımcıların Diğer Aktivistleri Çevrimiçi Desteklemesi	93
Tablo 22. Katılımcıların Diğer Aktivistleri Nasıl Desteklediği	93
Tablo 23. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Çeşitli Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki	94
Tablo 24. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Anaakım Haber Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	95
Tablo 25. Güncel Olaylardan Haberdar Olma ve Yurttaş Gazetecilerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki	95
Tablo 26. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Belirli Gazetecilerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki	96
Tablo 27. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Milletvekillerinin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki	96
Tablo 28. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve STK’ ların Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	97
Tablo 29. İlgilenilen Konuyu Tartışmak ve Çeşitli Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	98
Tablo 30. İlgilenilen Konuları Tartışmak ve Yurttaş Gazetecilerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	99
Tablo 31. Tablo 31. İlgilenilen Konuları Tartışma ve Bireysel Aktivistlerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	100

Tablo 32. İlgilenilen Konuları Tartışmak ve STK' ların Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	100
Tablo 33. Politik İçerik ve Çeşitli Sosyal Medya Hesap Türlerini Takip Etme Arasındaki İlişki.....	101
Tablo 34. Politik İçerik ve Çeşitli Hesapları Takip Etme Arasındaki İlişkiler.....	102
Tablo 35. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Çeşitli Sosyal Medya Hesap Türlerini Takip Etme Arasındaki İlişki	104
Tablo 36. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Yurttaş Gazeteceilerin Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	105
Tablo 37. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Aktivist Toplulukların Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	106
Tablo 38. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Bireysel Aktivistlerin Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	106
Tablo 39. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve STK' ların Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki.....	107
Tablo 40. Katılımcıların Dijital Teknolojiyi Ekoloji Aktivizmi İçin Kullanım Biçimleri.....	108
Tablo 41. Anket Katılımcılarının Dijital Aktivizm ile İlgili Tutumlara Katılımı....	110
Tablo 42. Yaş ve Dijital Aktivizm ile İlgili Çeşitli Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları.....	113
Tablo 43. Yaş ve Dijital Aktivizmin İnsanları Sokağa Çıkarması ile İlgili Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları.....	115
Tablo 44. Dijital Aktivizm, Otoriter Bir Hükümet Kampanyanın Hedefi Olduğunda İnsanları Sokaklara Çıkarmak İçin Harekete Geçirmekte Başarılıdır.....	115
Tablo 45. Yaş ve Aktivizmin İçin Dijital Araçları Her Gün Kullanmak ile İlgili Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları.....	116
Tablo 46. Yaptığım Aktivizmin Farkındalığını Artırmak İçin Dijital Araçları Her Gün Kullanırım.....	116
Tablo 47. Yaş ve Dijital Aktivizmin İçin Toplumsal Meselelere Katkısı ile İlgili Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları.....	117
Tablo 48. Dijital Aktivizm Toplumsal Meselelere Katkı Sağlar.....	117
Tablo 49. Eğitim ve Dijital Aktivizm ile İlgili Çeşitli Tutumlara Katılıma Dair ANOVA.....	119
Tablo 50. Katılımcıların “Slacktivism” Terimini Bilmesi.....	121
Tablo 51. Katılımcıların Dijital Araç Kullanırken Sorunla Karşılaşması.....	121
Tablo 52. Katılımcıların Dijital Araçları Aktivizm İçin Kullanırken Yaşadığı Sorunlar.....	122
Tablo 53. Yaşlarına Göre Görüşülenler.....	122
Tablo 54. Cinsiyetlerine Göre Görüşülenler.....	123
Tablo 55. Yaşadıkları Yerlere Göre Görüşülenler.....	123
Tablo 56. Eğitim Durumlarına Göre Görüşülenler.....	124
Tablo 57. Gelir Durumuna Göre Görüşülenler.....	124

GİRİŞ

Dijital ağlar kullanıcılar tarafından farklı amaç ve gereksinimler için kullanılırken toplumsal hareketlerin katılımcıları tarafından da etkin olarak kullanılmaktadır. Özellikle toplumsal hareketlerin yükselişte olduğu ülkelerde dijital bilgi ve iletişim teknolojileri aktivizm açısından büyük önem taşımaktadır. Emek ve sınıf hareketlerinin varlığını sona erdirme veya tehlikeye sokma girişimi olmadan, 20. yüzyılın son çeyreğinde – bilhassa 1968 hareketlerinin üzerine – biçimlenen toplumsal hareketlerde dijital iletişim teknolojilerinin kullanımının artması ile beraber örgütlenme, eylemsellik ve mücadele bağlamlarında belirgin farklılıklar görülmektedir. Bu hareketleri anlamaya çalışmak Hellman'ın (1994: 124) belirttiği gibi “yeni siyasal ve toplumsal aktörlerin ortaya çıkışının, yeni siyasal alan oluşumunun keşfedilmesini sağlamaktadır”. Diğer yandan ise, aynı önemde, dijital araç ve uygulamaların aktivizm ile ilişkisinin ortaya koyulmasını gerektirmektedir.

Aktivizm, kısaca, kişilerin iktidar sahibi kişi veya kuruluşlar üzerinde bir toplumsal baskı oluşturarak görüş ve ideallerini açıklama, yayma, sürdürülebilir faaliyetler gerçekleştirme ve ilgili çerçevede anlamlı değişim oluşturma eylemlerinin bütünü olarak tanımlanabilir. Aktivizmin harekete dahil olanların tehdit altında hissetmesi ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Almeida (2014) aktivizmin şekillenmesinde iki önemli tehditten söz etmektedir ve ikisini de küreselleşmeye bağlı olarak yorumlamaktadır: Ekolojik ve ekonomik tehdit. Küreselleşmeye yön veren neo-liberal politikalar, doğal olarak bu tehditlerin doğuşunda da doğrudan pay sahibidir (Almeida ve Ulate, 2015: 4).

Tarrow (1998: 3) aktivizmin kurumlara erişimi kısıtlı olan aktörlerin, yeni veya kabul edilemez taleplerde bulunduğu görüldüğünü belirtmektedir. Dahası bu taleplerde bulunanların meydan okuyucu bir tavır içerisinde olduğunu eklemektedir. Bu bağlamda teröristlerin eylemlerinin bir aktivizm içerisinde tanımlanıp tanımlanamayacağı tartışmalı bir konudur (Olesen, 2015: 78). Olesen (2015: 10), ahlaki-politik kavramına dikkat çekerek terör eylemlerini sorgulamaya açmaktadır. Ona göre bir terörist, intihar bombacısı olarak kendini patlattığında eylemi evrensel olarak “kötü” olarak değerlendirilse de kendisi ve politik çevresi için ahlaki-politik bir eylem gerçekleştirmiş olur. Yirminci yüzyılın başında yükselen faşizm ise anti-demokratik hareketlerden biri olarak anılmaktadır (Edwards, 2014). Dolayısıyla,

aktivizm, akademik olarak irdelenirken birtakım yerel, örgütsel ve evrensel değerler çatışmalı bir hale gelebilir. “İyi”nin aktivizmini tartışmak için – diğer bir deyişle evrensel olarak kabul gören – çerçevenin doğru çizilmesi ve ahlaki sorumlulukların da “iyi” ve “kötü”yü ayırt edici düzeyde belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu bir bölge veya ülkeye özgü, amaçları netleşmiş bir hareket olduğunda – bu araştırmanın konusu olan Türkiye’deki dijital ekoloji aktivizmi gibi – bu zorunluluk iyiden iyiye artmaktadır.

Aktivizmin yalnızca bir grubun çıkarlarının korumasından öte toplumu bilinçlendirmek gibi bir işlevi olduğunu belirten Yılmaz Sert (2012: 2) onun toplumsal yönüne vurgu yapmaktadır. Melucci (2009) bir toplumsal hareketin, yalnızca toplumu rahatsız eden örüntüye dikkat çekmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumun ortak çıkarları doğrultusunda çözüm önerileri sunduğunu belirtmektedir. Tüm bu süreçlerde dijital bilgi ve iletişim teknolojileri, aktivizmin doğuşundan, hedefine ulaştığı (veya ulaşamadığı) tüm adımlarda göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir.

Aktivizmde hedefe yönelik eylemler doğrultusunda, yeni medya araç ve uygulamaları aracılığıyla gerçekleşen etkileşim sürecinde kullanıcı türevli, farklı ortamları barındıran içerikler (görsel, işitsel, yazınsal, görsel-işitsel) söz konusudur.

Diğer yandan elektronik katılımın arttığı toplumsal hareketlerde *slacktivism*¹ ve *kliktivizm* kavramları tartışmaya açılmıştır. Slacktivism terimi katılımcıların kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan ancak tam anlamıyla politik hedeflere ulaşılmayan faaliyetleri karşılamak için kullanılmaktadır (Morozov, 2009). Kavram yalnızca İnternet ile bağlantılı olmasa da çevrimiçi dilekçe/imza kampanyaları oluşturma/destekleme, e-posta kampanyaları, toplumsal ağ gruplarına katılma gibi görece kolaylıkla gerçekleştirilen politik eylemlerin İnternet’te yer alması, slacktivismin İnternet ile birlikte anılmasına sebep olmaktadır. Kliktivizm ise bir çevrimiçi dilekçenin kaç kez tıkladığı, bir protesto çağrısının kaç kez yeniden paylaşıldığı gibi doğrudan İnternet tabanlı eylem biçimlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bromberg (2013: 51) dijital aktivizm üzerine yaptığı çalışmasında görüşmecilerden elde ettiği bulgular ışığında çevrimiçi bir kampanya ve hareketi

---

¹ Türkçe alanyazında “pasif aktivizm”, “tembel aktivizmi” olarak yer alan slacktivism terimi bu çalışma kapsamında orijinal yazımını korumaktadır. Bunun temel sebebi, slacktivism teriminin ortaya çıkışındaki anlamı hiçbirinin anlamlı bir şekilde karşılamamasıdır. (bkz. 2.4. Slacktivism)

“tıklayarak” destekleyenleri teknolojinin pasif alıcıları olarak sınıflandırmaktadır. Klaktivizmin harekete zarar verip vermediği veya bir tür katılım sağlama yolu olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Çocuk hakları savunucusu Bailyn (2012) “Yüz yıl önce küçük bir ordu ile başarılması mümkün olana kıyasla birkaç fare tıklaması ile daha fazlası başarılabilir.” diyerek bu tıklamaların toplumsal hareketlerdeki kayda değer yerine değinmiştir.

Türkiye’de sosyal medya, Change.org ve Avaaz gibi çeşitli kampanya web siteleri, katılımcı sözlükler vb. ortamlarda “ellerini pisliğe bulaştırmak istemeyen” (Christensen, 2011) klktivistler “İnternet aktivisti”, “klavye aktivisti”, “konformist aktivist”, “koltuk aktivisti” gibi isimlerle nitelendirilmektedir. Özellikle 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Protestoları ve sonrasında devam eden sokak hareketleri, çeşitli grupların örgütlenme ve katılımcı sayısını artırma çabası ve örgütlülüğü sürdürme isteği, dijital bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla sürmektedir. Türkiye’nin politik hareketliliği göz önünde bulundurulduğunda kentsel dönüşüm, orman arazilerinin imara açılması, kamuoyu nezdindeki kasıtlı çıkarılan orman yangınları, sayısı artan HES (hidro-elektrik santral) projeleri, maden ocaklarının inşası, şehirlerin ciğeri olarak görülen parkların yerine binaların yapılması, hava ve su kirliliği, suyun verimsiz kullanımı, yaban hayvanlarının yaşam alanının daraltılması veya yaban hayvanlarının metalaştırılarak seyirlik birer nesneye dönüştürülmesi gibi sebepler ile ekoloji aktivizmi son yıllarda oldukça canlanmıştır. Yükselen bu hareketin görünürlüğü, hükümet kontrolündeki anaakım medya haberciler tarafından göz ardı edilmesi (Şen ve Şen, 2016: 2) sonucu dijital ağlarda ve bilhassa sosyal medyada oldukça belirginleşmiştir.

İnternet kullanıcılarının politika ve aktivizme yönelik faaliyetlerinde bir canlılık olduğu söylenebilir ancak İnternet’te süregelen eylemlerin aktivizme katkısı konusunda kimi kuşkular bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak toplumsal hareketler ve aktivizm kavramları tartışılarak dijital aktivizmdeki terim ve kavramların anlaşılması hedeflenmektedir. Daha sonra, ekoloji aktivizmine ilişkin tarihsel bir bakış açısı sunularak ekoloji hareketindeki farklı yaklaşımlara yer verilmektedir. Ardından, dijital aktivizm kavramı tarihsel olarak ve eylem biçimleri ile birlikte değerlendirilmektedir. Bulgular bölümünde ise Türkiye’de kendini ekoloji aktivisti olarak tanımlayan kişiler ve aynı zamanda bu kişilerin ulaşmak istediği

dijital ağılardaki kişilerin dijital ve geleneksel aktivizm algısı ile birlikte dijital aktivizmin geleneksel aktivizm ile etkileşimi ortaya koyulmak istenmektedir. Son olarak araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar tartışılmakta ve dijital aktivizm araştırmacılarına ve dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktivizm amacıyla kullanımına yönelik öneriler sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKOLOJİ AKTİVİZMİ

1.1. AKTİVİZM

Aktivizm kelimesi protesto veya egemen ideoloji ve politik düzene muhalif eylemleri adlandırmak için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İngilizce “active” (aktif, faaliyet gösteren) ve –ism (öğreti, inanç) ekinin bir araya gelmesinden oluşan aktivizm kelimesinin etimolojik kökeni Latinceye dayanmaktadır. Harekete geçmek/hareket etmek anlamındaki Latince “agere” fiili, yine hareket etmek anlamındaki “ag” kökünden gelmektedir (Meierding, 2005: 161-162). 14. yüzyıl sonlarında act kelimesi “yapılmış şey” manasında kullanılmış ve Latince “yapma” anlamına gelen actus kelimesinden türemiştir. Diğer yandan, yine Latince olan ve orijinali hukuki bir terim olarak kullanılan “actum” (bir dava üzerinde hareket etmek) kelimesi de zaman içerisinde act kelimesinin kökeni arasında yerini almıştır (“Collins’ Etymological Dictionary”, 2012: 11; Skeat, 1980: 5).

Aktivizm terimi “doğrudan hareket” ile özdeşleşmiştir. Her ne kadar felsefi olarak daha önceleri kullanılmış olsa da I. Dünya Savaşı’nda bugünkü etkin politik eylemliliği çağrıştıracak anlamına kavuşmuştur. 1915 yılında Finlandiya ve İsveç’te tarafsız tutumdan vazgeçilmesini isteyenlere ve İttifak Devletleri’ne etkin destek sağlama eğilimi gösterenlere yönelik olarak kullanılan aktivizm terimi, I. Dünya Savaşı öncesinde ise Rusya’nın Finlandiya’daki politikalarına karşı pasif olmayan bir direnişi ifade etmek için kullanılmıştır (Kuldkepp, 2015: 253). Tek bir ideoloji ve fraksiyonun tekelinde olmasa da zaman içerisinde etkin muhalif eylemleri belirtmek için kullanılan aktivizm kelimesi, sol hareket ile anılmaya başlanmış ve 20. yüzyılın sonlarında da bir dizi eylemi kapsayacak şekilde biçimlenmiştir. Bu bağlamda bilgi paylaşımı, ağ oluşturma, kampanya yürütme, dilekçe verme, protesto etme, lobcilik faaliyetleri gibi aktivizm kapsamında yaygınlaşan birtakım eylemlerden söz edilebilir (Reitan, 2007).

Martin (2007: 19-20) aktivizm ve geleneksel siyasetin arasında farkı ortaya koyarken aktivizmi “geleneksel politikaların ötesine geçen, tipik olarak daha enerjik, tutkulu, yenilikçi ve kararlı bir eylem” olarak tanımlamıştır. Martin’e göre geleneksel seçim kampanyaları, lobcilik gibi faaliyetler yerine, aktivizmde mahalle

örgütlenmeleri, protesto yürüyüşleri, oturma eylemleri görülmektedir. Bu sebeple, aktivizmin bürokrasi yerine dayanışmaya dayanan bir eylemlilik hali olduğu söylenebilir.

Aktivizmin tam olarak ne yöne baktığına veya kimlerin çıkarlarını savunduğuna dair tek ve belirgin bir söylemde bulunmak mümkün değildir. Diğer bir deyişle aktivizm terimini tek bir ideoloji, topluluk veya gruba mal etmek olanaksızdır. Came vd. (2015) aktivizmi “radikal soldan muhafazakar sağa kadar” toplumsal değişime teşvik etmek veya toplumsal bir değişimi engellemek üzere kullandığı bir araç olarak tanımlamaktadır. Bu pencereden bakıldığında, aktivizm farklı yaşam pratiklerine, ideolojilere, toplumsal değerlere sahip kişilerin çıkar ve talepleri doğrultusunda kullandığı toplumsal bir araç olarak görülebilir.

Peki, toplumsal değişimi hedefleyen aktivizmde statükoya karşı olmak aktivist olmak için yeterli midir? Aynı zamanda aktivist olan yazar Lippard (1985: 31), değişimin yanında olmanın, statükoya karşı olmakla aynı şey olmadığını, sözde bağlılık ve aktivizm arasında bir ayırım yapılması gerektiğini belirtmiştir.² Aktivizm, toplumsal ve ekonomik olarak bir değişim yaratmaya yöneliktir ve Bayat’ın (2000: 4) belirttiği üzere “pasif, sağkalım mücadelesi, kolektif protesto ve toplumsal hareketler” olarak dört grupta ele alınabilir.

Bilhassa toplumsal hareketler ve aktivizm arasındaki sıkı bir bağ üzerinde önemle durulmaktadır. Öyle ki toplumsal hareket grupları ile ilgilenen pek çok kişi için - aktivizm yapan kimse anlamındaki - “aktivist” sözcüğü aynı zamanda toplumsal bir konumu ifade etmektedir (Martin, 2007). Bu doğrultuda aktivizmi daha iyi anlamak için öncelikle toplumsal hareketlerin tarihsel ve kavramsal olarak gelişimini kavramak gerekmektedir.

1.2. TOPLUMSAL HAREKETLER

Sosyal bilimler çalışmalarında özellikle sosyoloji alanında geniş bir alanyazına sahip toplumsal hareketler, bugüne kadar farklı yaklaşımlarla karşı karşıya kalmıştır. Dünya çapında sosyopolitik değişimlere ve dünyanın farklı ülkelerindeki hareketlere

---

² Lippard, tam olarak aktivizm ile İngilizce “lip service” olarak adlandırılan “eyleme dönüşmeyen konuşmalardan” söz etmektedir. Bu keskin ayırım, ileride detayları ele alınan *slacktivism* kavramının olumsuz dönüşen anlamını çağrıştırmaktadır.

ilham kaynağı olan bazı toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının ardından alanyazına katkının dönemsel olarak ivme kazanması kaçınılmaz olmuştur.

1.2.1. Toplumsal Hareketlerin Tanımı

della Porta (2015) toplumsal hareketler konusunu çalışmanın, vatandaşın eylemliliği ve kapitalist değişim süreçlerinin ilişkilendirilmesi gibi zor bir yanı olduğunu belirtmiştir. Ona göre son zamanlardaki hareketlerin analizinde kapitalist dinamiklerin önemli bir yeri vardır ve sosyoekonomik yapının çözülmesi geri planda kalmaktadır. O halde, toplumsal hareketlerin yalnızca sosyolojiye ait bir çalışma alanı olmadığı; ekonomi, siyaset bilimi gibi köklü ve iletişim bilimi gibi 20. yüzyılda kendine yer edinmiş bilim alanlarının da ilgilendiği bir konu olduğu söylenebilir.

Çetinkaya (2015: 25-27) toplumsal tarihe bakıldığında çatışmaların her zaman var olduğunu ancak toplumun ayrıcalıklı olmayan kesimleri için bunların çok fazla ses getirmesi durumunda dikkate alındığının altını çizmiş ve şöyle demiştir:

“Toplumun aşağısındakiler ancak çok büyük bir olay yarattıkları, var olan siyasal ve toplumsal yapıyı sarstıkları ölçüde günümüze kadar yaşayabilmiş, anlatılarda yer alabilmişlerdir. Yer aldıkları zaman da eylemleri genellikle doğal afetlere benzetilmiştir. Bu olağanüstü afetleri yaratanlar da ancak gerçek kimlikleriyle değil, “ayaktakımı”, “sürü”, “kitle” gibi küçültücü veya anonimleştirici terimlerle anılmışlardır.” (Çetinkaya, 2015: 26).

Toplumsal hareketlerin, çatışmaların politikleştirilmesinde büyük rolü olduğu söylenebilir (della Porta, 2015). Bunlar, siyasal alanın görmezden gelinemeyecek bir parçası ise aktörlerinin seçkin veya Çetinkaya'nın deyimiyle “aşağıdakiler”den olması, hareketlerin yalnızca anlatılara konu olması bakımından değil, aynı zamanda anlatılarda konumlandırılması bakımından da önemlidir. Bu noktada siyasal alanın bir çerçevesini çizme zorunluluğu da hissedilebilir. Kent kültürünün oluşması ile birlikte kamusal alanda bir araya gelen kişiler, şüphesiz ortak kaygıları doğrultusunda örgütlenme şansına da erişebilir. Çünkü birbirinden farklı etnik kimlik, inanç ve kültürel değerlere sahip olan insanlar, birlikte yaşayacakları alanlara dair fikir üretme ve kimi zaman bu fikirleri hayata geçirmek için siyasi elitlere karşı başkaldırı imkanı da bulmuştur.

Kadın hakları hareketi, feminizm, emek ve işçi hakları hareketi, ekoloji hakları hareketi/yeşil hareket, kürtaj yanlısı hareket, hayvan hakları hareketi, barış hareketi

(Crossley, 2002), çocuk hakları hareketi, seks işçileri hakları hareketi, faşizm karşıtı hareket, tüketim karşıtı hareket, toplumsal hareketlerden bazılarıdır. Sol ideoloji ile birlikte akla gelen bu hareketlerin yanı sıra milliyetçilik, faşist hareket, kürtaj karşıtı hareket gibi muhafazakar veya sağ ideolojilerde yer bulan hareketler de yine aynı alanyazın içinde değerlendirilmektedir. Bunların tamamında kültürel, politik veya ekonomik değişim talep edilebilir ve hedeflenebilir. Hedef, parlamentonun tamamı veya devlet kurumlarının bir kısmına yönelik olabilir ve protestoların halk desteğine bağlı olarak bu hedeflerin gerçekleşme ihtimali değişkenlik gösterebilir (Swain, 2002). LGBTİ (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel, İnterseksüel) haklarından Dalit³ haklarına, küresel adalet hareketinden hayvan haklarına kadar geniş bir yelpazede toplumsal hareketleri, yapı ve kısıtlamaları göz önünde bulundurarak değerlendiren Jasper (2014), yaygın kullanımıyla toplumsal hareketleri, “yetkililerin (otoritelerin) onayladığı kurumsal kanallar dışında, genel yasal ve toplumsal değişiklikleri teşvik etmek veya bu değişikliklerin hızını kesmek için sürekli ve kasıtlı çabalar” şeklinde tanımlamaktadır. Jasper, bu tanımı biraz detaylandırarak açıklama gayesine sahiptir. Bu bağlamda, “sürekliliğin” toplumsal hareketleri, meydan toplantısı gibi diğer bir kerelik olaylardan ayırdığını belirtmektedir. “Kasıtlılık” ise hareketi kültür ve strateji ile ilişkilendirmektedir. Bu noktada kişisel psikoloji ve kültürün rolüne yer vermektedir: Kişilerin ne istedikleri ve nasıl elde edeceklerine dair fikirlerin oluşmasında bu iki faktör süzgeç görevi görmektedir (Jasper, 2014: 23). Ancak kültür ve psikoloji, toplumsal hareketlerde yalnızca bu işleve sahip değildir; harekete olan bağlılık ve hareketin başlaması açısından da bu iki unsur önemli rollere sahiptir.

Toplumsal hareket modellerini kavrayabilmek için öncelikle toplumsal hareketlerin belirgin karakterlerini anlamak önemlidir. Crossley (2002: 2) alanyazında pek çok farklı tanım bulunduğunu, bu tanımlardan bazısının toplumsal hareket kavramını karşılayamayacak kadar geniş, bazısının ise birçok eylemi kapsamayacak kadar daraltılmış olduğunu ve aşağıdaki sorulara yanıt arayarak toplumsal hareketleri tanımlamanın neredeyse imkansız olduğunu belirtmiştir:

“Toplumsal hareketlerin kolektif girişimler olduğunu kabul ederiz; ancak bir girişimin kolektif olmasını ne sağlar? Bu bir sayı meselesi mi? Öyleyse kaç kişi? İnsanlar, bir örgüt veya ağ arasında bir tür bağlantı var mıdır? Eğer öyleyse bu bağlantı nasıl tanımlanır? Bir rozet takması

---

³ Geleneksel Hindistan kast sisteminde “en alttakiler”.

veya bir tişört satın alması birini hareketin parçası yapmakta mıdır yoksa aylık toplantılara ve protestolara katılmak mı gerekir? Ve ikincisi, protesto nedir?” (Crossley, 2002: 2)

Bir toplumsal hareket, ortak çıkarlara sahip birbirinden farklı grup ve kişilerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmaktadır ve tek bir örgütlenmeye kıyasla daha geniş alana yayılmıştır (Martin, 2007: 23). Bu büyük ittifaklar, toplumsal değişimi gerçekleştirmek için ortaya çıkabileceği gibi belirli bir kesime hizmet edecek toplumsal değişime karşı geliştirilen bir örgütlenme de olabilir (Jhala ve Christian, 2013). Buna göre eylemlilik ve birlik yalnızca bir değişime yönelik değil, aynı zamanda var olan toplumsal durumu muhafaza etmeye yönelik de olabilir. Diğer taraftan belirtmek gerekir ki toplumsal hareketlerin bir örgütten daha az belirgin bir rotası vardır (Martin, 2007: 23). Bu durum, hem kendi içlerindeki çeşitlilik (kişilik özellikleri, toplumsal konum, başarıya ulaştıktan sonraki yeni hedefler vb.) hem de diğer örgütlenmeler ile etkileşimlerinden kaynaklanabilir.

Kesin olan şudur ki bu hareketlerin oluşmasında bir “karşı” olma durumu söz konusudur. Karşı olunan söz konusu olduğunda güç ilişkileri göz ardı edilemez. Bir siyaset bilimci olan Dahl (1972: 32-33), gücün bir kişinin diğer birine bir eylemi gerçekleştirmesi veya gerçekleştirmemesi halinde bir yaptırımla karşılaşacağını göstermesi ile ortaya çıktığını belirtmektedir. Dahl’ın görüşlerinden hareketle Young (2017), gücün politika yapmak için yarışan baskı grupları, siyasi partiler ve hükümet yetkililerinde olduğunu, diğer taraftan da gündem yaratabilme yeterliliğine sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, geleneksel yaklaşımlarda güç kavramı “bir aktörün sahip olabileceği bir kapasite” olarak görülebilir (Bilgiç, 2013). Güç kavramı üzerine çalışan kimi akademisyenler, birbiri ile eşanlamlı kullanılan güç, etki⁴ gibi terimleri (Zimmerling, 2005: 5) birbirinden ayırmıştır. Dahl’a göre etki, bir aktör veya toplulukların normal koşullarda gerçekleştirmeyeceği bir eylemi, kendisine etki eden başka bir aktörün teşvikiyle yapmasıdır (Dahl, 1972: 17). Etki kavramı, aktörler arasında bir ilişkiyi tanımlamaktadır ve yalnızca yöneticilerin değil aynı zamanda, yönetici olmayanların da yönetimlere uygulayabileceği, söz gelimi vatandaşların yerel yönetimlerde etki yaratması gibi bir kavramdır (Dahl, 1961: 3). Simon (1961: 515) ise hem etki hem de güç kavramlarının “iki kişinin davranışları arasındaki asimetrik ilişkiyi” tanımlamak için kullanıldığını belirtmiştir. Bu düşünce bağlamında güç kavramı, kişiler veya örgütler arasında kendine yer bulmaktadır.

---

⁴ İngilizce orijinali “influence”.

Weber'e (1947) göre "güç, toplumsal ilişki içerisindeki bir aktörün, bu olasılığın dayandığı temelden bağımsız olarak, direnişe rağmen kendi iradesini yerine getirebilecek konumda olma olasılığıdır". Weber, otoritenin itaat, otoritenin muhataplarının ise kendilerine yönelik bir fayda beklediğini belirtmekte ve otoriteyi geleneksel, karizmatik ve ussal olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmaktadır. Geleneksel otorite inanç, değer ve geleneklere; karizmatik otorite liderin toplumu kendine hayran bırakacak niteliklerine, ussal otorite ise akılcı yasalara dayanmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel ve karizmatik otoritenin gücü sorgulanamaz görünmektedir. Ussal otoritede her ne kadar karar alan, uygulayan ve karara tabi olan için tüm kurallar aynı ise de konumu itibarı ile güç yine itaat beklemektedir. Dolayısıyla, iktidar olan, aldığı kararları uygulama konusunda kararlı bir tavır sergileyerek, yalnızca kendisi ve diğer çıkar gruplarını göz önünde bulundurarak eyleme geçebilir.

Devlet, güç bakımından en geniş yetkiye sahip örgütlerden biridir. 17. yüzyılda Hobbes ve Locke gibi düşünürlerin tohumlarını ektiği modern devlet ve iktidar kavramları ile iç içe geçmiş ve devlet, yoksullar veya mülksüzler yerine egemen sınıfa hizmet etmiştir (Ağaoğulları, 2013: 130-144). Esasında hangi döneme bakılırsa bakılsın, devletin – kabaca – mülk sahipleri ve seçkinlere hizmet ettiğini görmek mümkündür. Köleci devlet, köle emeğini sömürüp köle sahiplerinin haklarını korurken; feodal devlet, gücünü soyluların sahip olduğu özel hakları sürdürmekten yana kullanmıştır; kapitalist devlet ise sermaye sahiplerinin kârını artırmak için sürekli olarak yasalar koymakta ve toplumun bu kanunlara karşı koymaması için kolluk kuvvetlerini bir ceza aracı olarak kullanmaktadır (Eroğul, 1990: 70-71). Güç, o devletin her vatandaşını ilgilendiren ve onların çıkarları ile ilişkili olan farklı alanlarda kendine yer bulabilir. Devletlerin – bilhassa süper güç olarak nitelendirilen devletlerin – teknolojik, ekonomik ve siyasal alandaki ilişkileri aracılığıyla toplumsal yapıya nüfus ederken, üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sahibi ayrıcalıklı kişiler de bu ilişkilerde birer aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Soğuk Savaş döneminde dünyayı yok edebilecek potansiyele sahip, küresel bir strateji izleyerek ekonomik çıkarlarını koruma altına alan süper güçlerden (Dukes, 2001: 1) ABD (Amerika Birleşik Devletleri) bugün hala küresel çapta "güç" kavramı ile birlikte en çok anılan ülkelerden biridir. Mills (2000: 5), ABD'de gücün ekonomik, askeri ve siyasal alanlarda görüldüğünü; aile ve

akademi gibi daha küçük grupların bu üç yapı tarafından şekillendirildiğini belirtmiştir. Başka bir deyişle daha küçük ölçekteki güç ilişkileri, büyük yapıların gücü ile biçimlenmektedir.

Elbette, üretim araçlarını elinde bulunduranlar güç sahibidir ancak yalnızca bununla sınırlamak tartışma yaratmaktadır. Bu noktada, Foucault'nun "güç"ü, ekonomik belirlenimcilikten ve altyapının karakterleri ile gücü tanımlayan Marxist gelenekten uzaklaşmaktadır. Farklı iktidar ilişkilerinin görünür kılınması, karşıtlık durumu ve onun öznesinin anlaşılması için gerekmektedir. Tüm bunlar, Foucault'nun (1995) ekonominin, güç ilişkileri içerisindeki rolünü yok saydığı anlamına gelmemektedir. Ona göre iktidar, 19. yüzyıla kadar şiddeti meşru kılacak bir biçimde kendini göstermişken, ekonomik kavramlardaki ve ilişkilerdeki değişimler, iktidarın hissettirilmeden toplum tarafından içkinleştirilmesine sebep olmuştur. Foucault'a göre iktidar, disiplin edici bir biçime dönüşmüştür ve bunda hapisane, akıl hastaneleri, okullar ve askeri kurumlar gibi disiplinin geniş yer tuttuğu kurumların payı çok önemlidir. Disiplin, beraberinde itaati getirmektedir ve iktidarın "mikro fiziği" olan bir form meydana gelmektedir (Foucault, 1995: 135-139). Açıkça ceza ve şiddeti meşrulaştıran egemen iktidar, artık toplumda kendine biyoiktidarda yer bulacak bir şekilde evrimleşmiştir (Foucault, 2009). Biyoiktidar, normların belirli olduğu bir topluma şekil vermektedir. Böylelikle egemen iktidardaki ölüm ve cezanın yerine disiplini sağlayan organizasyonlar tarafından yaşam ve yaşatma kavramları getirilmektedir. Normlar yaşamaya göre düzenlenmiş ve öldürmeler dahi toplumu yaşatmaya yönelik olarak resmedilmiştir.

Foucault, gücün sabit olmadığını belirterek güç ile birlikte beliren kavramlara da değinmiştir. Toplumda birkaç yüzyıl önce saygın kabul edilen meslekleri ve işleri reddedenler, toplumun olağanlığı içinde kabul edilebilirken, bu işler toplumun ahlaki normlarının bir parçası olduğunda artık toplum değerleri ve hakim siyasal sistem de ilişkiye dahil olmaktadır ve reddetmek, tüm bu değer ve toplumun refahını da reddetmek anlamına gelmektedir (Foucault, 2005: 198). Burada, iktidarın varlığıyla direnişin varlığının birlikte sürdüğünü belirtmek gerekmektedir ve Foucault'a göre "direniş olmaksızın hiçbir güç ilişkisi bulunmamaktadır" (Foucault, 1980: 142). Direniş, toplumsal hareketlerde sıklıkla kullanılan, güce karşı bir duruş, eylem

gerçekleştirme hali olarak görülebilir. Bu sebeple, pek çok toplumsal hareket grupları tarafından benimsenmiş bir kavramdır.

Toplumsal hareket grupları, siyasi sistem tarafından finanse edilen siyasi parti ve çıkar gruplarından farklı olsa da protesto edenler sisteme ait gruplarla ilişkisi sonucu siyasi partilere dönüşebilir veya katılabilir (Jasper, 2014: 23-24). Gerekli kaynağa sahip olan hareketlerde profesyonel çalışanların⁵ – maaşlı veya tam zamanlı – görev alması, protestoların geniş bir tabana yayılması konusunda kurumsallaşmamış toplumsal hareketlere göre daha çok başarı sağlamaktadır (Staggenborg, 1988: 603). Diğer taraftan, profesyonelleşme ve sistem tarafından finanse edilen bir oluşum haline gelme arasında maddi kaynaklarla ilgili farklılıklar vardır. Sistemin finanse ettiği bir grup, profesyonelleşmiş olabilir ancak her profesyonelleşen grubun siyasi parti veya belirli çıkar gruplarına dönüştüğü söylenemez. Bu bağlamda, yalnızca finans kaynağı değil, aynı zamanda hareketin eylem biçimleri arasında da farklılıktan söz edilebilir.

1.2.2. Toplumsal Hareketlerin Aşamaları

Toplumsal hareketlerin tarihsel yönü bugünkü toplumsal hareketleri çözümlemede mühim bir yere sahiptir. Biehl (2016), Bookchin'in⁶ özgürlükçü yerel yönetim üzerine düşüncelerini derlediği kitabında, kamusal alanın siyasi alana dönüşmesinin Atina polisi ile birlikte gerçekleştiğini belirtmiştir. Biehl'in (2016: 31) ifadesine göre doğrudan demokrasinin – sınıf, cinsiyet ayrımcılığına ve bunlara ilişkin olarak getirilen tüm eleştirilere rağmen – Atina polisinde uygulanması, siyasi alan ve öz yönetim kavramlarını buluşturmuştur.

Atina polisinden sonra benzer öz yönetim biçimleri deneyimlenmiş olsa da (New England ve Ortaçağ komünleri gibi) (Biehl, 2016) yönetimlerin merkezileşmesi öz yönetimi ortadan kaldırmaktadır. Adem-i merkezizetçilikten uzak, seçilmişlerin meclisinin karar alıcı olduğu yönetimlerde devletin topluma karşı

---

⁵ Staggenborg (1988), söz konusu makalesinde çalışandan ziyade “liderlik” kavramı üzerine eğilmiştir ancak hiyerarşi karşıtı hareketler de göz önünde bulundurularak bu çalışma kapsamında yönetici (manager) kelimesi yerine “çalışan” kelimesi kullanılmıştır.

⁶ Murray Bookchin, 1921-2006 yılları arasında yaşamış olan Amerikalı politik teorist. Anarşizm ve ekolojik düşünce bağlamında toplumsal ekoloji teorisini sunmuştur. Özgürlükçü yerel yönetimi destekleyen Janet Biehl, Bookchin'in ölümü ardından kendisinin sosyalist olarak yaşayıp sosyalist olarak öldüğünü belirtmiştir. http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/bookchin/bio1.html (Erişim tarihi: 02.01.2017)

sorumluluğu, tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Öyle ki devlet, aile ve pazar gibi diğer toplumsal kurumlara egemen olmaya çalışan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Swain, 2002). Toplumsal olan üzerindeki bu kontrol beraberinde toplumun birtakım haklarını geri isteme taleplerini de kaçınılmaz olarak doğurmaktadır.

Goodwin ve Jasper (2015: 103), kaynak mobilizasyonu ve politik süreç teorisyenlerinin, protestocuların ekonomik, politik ve hukuki çıkarlarının peşinde olduğunu varsaymaları sonucu, protestocuların bakış açılarının araştırılmasını bir kenara bıraktıklarını belirtmektedir. Bu teorisyenlere göre önemli olan kaynakların harekete geçirilmesi ise de sorunların protestoya teşvik etmesi toplumsal hareketler modellerinde son yıllarda yer bulabilmiştir (Pinard, 2011).

Tüm bunların yanında hareketlerin kendi içindeki gelişim sürecinin de durağan olmadığını da altı çizilmelidir. 20. yüzyılın ilk yarısında kimi araştırmacılar, toplumsal hareketlerin ortaya çıkış neden ve sonuçları ile beraber aşamaları hakkında da çalışmalar yürütmüştür. Bu tarihlerde gerçekleştirilen araştırmalar, her ne kadar güncel olarak adlandırılmasa da bu çalışmaların bugünkü toplumsal hareketler alanyazınına ışık tutacak nitelikte olduğu apaçıktır.

Toplumsal hareketler çalışmalarının kendine geniş yer bulduğu sosyoloji alanında ilk metodolojik çalışmaları yapan sosyologlardan biri olan Durkheim, kolektif bilincin⁷ rahatsız edildiğinde ortaya “suç” adı verilen bir hareketin çıktığını belirtmiştir (Durkheim, 2013a: 63-64). Bu durumda suç kişilere değil, kolektif bilince yönelik işlenmektedir. Bu noktada, Gustave Le Bon’un kitleye dahil olan bir insanın değişimindeki psikolojik yönleri değerlendirdiği çalışmalarının da görünür kılınması gerekmektedir. Le Bon’a göre ussal insanlar, bir kalabalığın parçası olduklarında akılcılıktan taviz verebilir ve inandığı bir liderin etkisi altında kolaylıkla kalabilir. Kalabalığın ürettiği enerji, bireysel muhakeme gücünü ve ussallığı aşabilir (Le Bon, 2016). Her ne kadar Durkheim, Le Bon ile aynı pencereden bakarak duyguları mantıksızlıkla eşleştirmese de Durkheim’in mantığının kolektif eylemleri us dışı, aşırılık yanlısı ve tehlikeli olarak gören teorilere önyak olduğu söylenebilir (Buechler, 2016).

---

⁷ Bir toplumun ortalama üyelerindeki inanç ve düşüncelerin toplamı (Durkheim, 2013: 63).

Buechler, Durkheim'in toplumsal hareketlere en büyük katkısını "toplumsal bütünleşmenin bozulmasının kolektif eylemlerin ortaya çıkmasında önemli bir faktör olabileceği" şeklinde ifade etmektedir (Buechler, 2016: 53). Geleneksel ve modern toplumlarda sırasıyla mekanik ve organik dayanışmanın belirgin rol edindiğini belirten Durkheim, kolektif bilincin toplumsal düzen bakımından önemini vurgulamıştır. Buna göre mekanik dayanışmanın görüldüğü geleneksel toplumlarda kolektif bilinç, modern toplumdaki bireyselleşmeye karşı toplumsal düzen açısından daha işlevlidir çünkü bireyleri aynılaştırmaktadır (Durkheim, 2013a). Güçlü bir ekonomik bunalımda – veya tam tersi bir durumda – toplumsal düzen ve kurallar alt üst olmakta ve toplum kontrolsüzleşmekte ve henüz yeni kurallar koyulamadığı için topluma kuralsızlık, yani anomi hakim olmaktadır. Anomi, "geleneksel kuralların yetkelerini yitirdiği bir zamanda" ortaya çıkmaktadır (Durkheim, 2013b: 256).

"Yararsız Durkheim" (Useless Durkheim) isimli çalışmasında Tilly (1977) Durkheim'in anomi ile ilgili örneklerinin endüstriyel dünyadan olduğunu ve kavramın Durkheim penceresinden bakıldığında yıkıcı sonuçları olduğunu belirtmiştir. Durkheim'a göre – yukarıda da sözü edilen – refahın artması durumunda toplum daha talepkâr olmakta ve toplumsal güç dengesi kaybolmaktadır (Durkheim, 2013a). Tilly'e göre Durkheim, kolektif eylemleri kavrayamamakta (Gül, 2009), dahası sürekli dağılma-bütünleşme arasında kalan bir toplumdun söz etmektedir (Tilly, 1978: 18). Durkheim'in bilhassa anomi hakkındaki çalışmaları, 20. yüzyılın son çeyreğinde toplumsal hareketlerin akılcı olmayan ve onları apolitik olarak gören eleştirilere maruz kalması için bir dayanak oluşturmuştur (Emirbayer, 1996: 119) ancak 1960'lardaki toplumsal hareketlerin ardından araştırmacılar, genel olarak aktivistleri birer politik aktör olarak görme eğilimine sahip olmuştur (Olesen, 2015: 5). Dolayısıyla Durkheim'in toplumsal hareketler alanyazınında 1970'ler ve sonrasında bazı araştırmacılar için "öteki" olması kaçınılmaz olmuştur. Diğer yandan Durkheim'in bilincin toplumsal biçimini zemine oturtan Durkheimci toplumsal hareket teorileri de kolektif eylem ile ortak amaç ve bilinç, toplumsal hareketlerde başarının gerekli bir parçası olarak görülmüştür (Segre, 2016: 30).

Tilly'e göre Durkheim, kolektif eylemlerde tarihselliği göz ardı etmiştir (Gül, 2009: 56). Tarihselliği göz önünde bulunduran Marx ise üretim ve sınıf ilişkileri

üzerinde durmuştur. Marxist bakış açısı ile kapitalist toplumların doğal bir parçası olarak görülen çatışma, Durkheimci yaklaşımda dayanışmanın azalması ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Durkheim'a (2013a) göre farklılaşmanın hızlandığı noktada anomi de artış göstermekte ve kolektif eylemler ortaya çıkmaktadır. Marx, bu konuda farklı bir perspektiften bakmaktadır. Ona göre ortak sınıf çıkarları ve ortak bilinç kaynaklığında kolektif eylemler gerçekleşmektedir (Tilly, 1978: 43).

Toplumsal hareketler tarihi, kavramın nasıl tanımlandığı ve algılandığı ile ilişkili olarak geriye gidebilir. Karşılıklı etkileşim ve kitle iletişim araçlarını kullanarak hareketi yaygınlaştırmanın dahil edildiği bir toplumsal hareketler tanımından hareket ile ancak 19. yüzyıla kadar geri gidilebiliyorken Protestan Reformu gibi hareketlilikler de göz önünde bulundurulursa bu tarih çok daha eskiye – 16. yüzyıla – kadar dayandırılabilir (Tilly, 1999: 256). Bugün, toplumsal hareketlerin genel tarihine bakıldığında Fransız Devrimi'nin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. della Porta (2006: 169-170) boykot, barikat, gösteri ve dilekçelerin günümüz toplumsal hareketlerinde baskın olarak kullanılan araçlar olduğunu belirtmekte ve Tilly'i referans göstererek Fransız Devrimi'nden bu yana hareketlerin çok az biçim değiştirdiğini söylemektedir.

Tilly'e göre toplumsal hareketlere tarihsel açıdan bakmak, onları diğer politik hareketlerden ayıran özellikleri anlama, gelecekteki toplumsal olasılıklara ışık tutma ve demokratik fırsatları değerlendirme bakımından büyük önem taşımaktadır. Tilly 18. yüzyılın son çeyreğinde Batı'da ortaya çıktığını ifade ettiği toplumsal hareketlerin üç bileşenden oluştuğunu belirtmektedir. Bunlar: Kolektif taleplerde bulunan planlı bir halk girişimi; dernek ve koalisyonların oluşturulması, nöbetler, meydan toplantıları, dilekçe kampanyaları gibi siyasi eylem biçimlerinin bir araya getirilmesi; katılımcıların kamusal olarak değer, birlik, sayı ve bağlılığa⁸ ilişkin temsiliyetleridir (Tilly, 2004: 3-4).

20. yüzyıl kolektif eylem ve toplumsal hareket araştırmalarının önemli kısmı Marxist ve Durkheimci yaklaşımlar ile şekillenirken yine aynı yüzyılda yaptığı

---

⁸ Tilly, toplumsal hareketleri diğer politika türlerinden ayırırken değer, birlik, sayı ve bağlılık kavramlarının kısaltması olan WUNC'u (worthiness, unity, numbers, commitment) bir terim olarak kullanmaktadır. Kimi Türkçe kaynaklarda kavramların Türkçe çevirisinin baş harflerinden oluşan DBSB kısaltma olarak yer almaktadır. Tilly'e (2004: 4) göre değer ciddi tavır, temiz kıyafet, çocuklu anneler; birlik rozet, pankart, sıralı yürüyüş; sayılar kişi sayısı, dilekçelerdeki imzalar, sokakları doldurma; bağlılık ise baskıya direnç gösterme, gösterişli fedakarlık ile gösterimlenebilir.

çalışmalar ile toplumsal hareketlerin özelliklerini irdeleyen ilk araştırmacılardan biri olan Blumer (Christiansen, 2009), hareketlerin aşamaları üzerine yoğunlaşmıştır. Blumer, belirli bir toplumsal harekete gevşek bir örgütlenme ile başladığını ve zaman içinde örgütlenmenin ham halden olgunlaşma sürecine girdiğini belirtmektedir (Blumer, 1946: 202-203). Ona göre toplumsal hareketler gelişim göstermektedir ve Blumer bu konuda Dawson ve Gettys'in (1935)⁹ oluşturduğu planı dikkate almaktadır. Bu tasarı şu dört basamaktan oluşmaktadır: Toplumsal huzursuzluk, popüler heyecan, biçimlendirme, kurumsallaşma.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında toplumsal hareketlerin aşamaları farklı araştırmacılar tarafından yeniden belirlenmiştir. Ancak öncelikle Dawson ve Gettys'in açıkladığı bu dört aşamayı irdelemek, toplumsal hareketlerin alanyazını anlamaya bakımdan büyük önem taşımaktadır.

Toplumdaki hoşnutsuzluklar ve itirazlar ilk aşama olan “toplumsal huzursuzluk”ta ortaya çıkmaktadır ve bu aşamada kışkırtıcılar¹⁰ önemli bir role sahiptir (Blumer, 1946: 203). Toplumsal hoşnutsuzluk, insanları ekonomik meseleler üzerine düşünmeye teşvik edebilir (Edy, 2006: 197) ve mevcut politikaları sorgulamak için itici bir güç olabilir. Bu politikalar, toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik programlar, ekolojik önlemler, eğitim ve sağlık gibi kamunun tamamını ilgilendiren konular hakkında olabilir. Toplumsal huzursuzluk, polis ırkçılığı ve şiddeti, hükümetlerin savaş politikaları – dolayısıyla tüm bunlara sebep olan politik sorumlular – tarafından tırmandırılabilir. Huzursuzluğun, barışçıl gösterilere dönüştüğü zamanlarda karşılaşılan polis şiddeti, yeni isyan ve protestolara sebep olabilir ancak Edy'e göre (2006: 6) ayaklanma ve gösteriler genellikle toplumsal hareketlere olanak tanımamaktadır. Buna göre toplumsal hareketleri yalnızca protesto kavramı ile görünür kılmak, hareketi dar bir çerçeveye ile sınırlandırmaktadır.

Toplumun rahatsızlığı, bir sonraki aşama olan popüler heyecana kaynaklık etmektedir. Blumer (1946: 203) popüler heyecan sürecini, insanların amaçsızlıktan uzaklaştığı ve hareketi şekillendirdiği bir aşama olarak tanımlamaktadır. della Porta

---

⁹ Dawson ve Gettys ilk basımı 1929 yılında Ronald Press Co. tarafından yapılan “An Introduction to Sociology” isimli kitapta toplumsal hareketlerin söz konusu aşamalarına yer vermiştir. Blumer'in 1935 yılında yine Ronald Press Co. tarafından basılan kitaba atıfta bulunduğu görülmektedir.

¹⁰ Dawson ve Gettys (1935) İngilizce “agitator” kelimesini kullanmıştır. Türkçe'ye provokatör olarak da çevrilebilecek kelime, toplumu bir protesto veya eylem için harekete geçirebilecek aktörleri karşılamak için “kışkırtıcı” olarak çevrilmiştir.

ve Diani (2006: 150) ise buna ek olarak toplumsal memnuniyetsizliğin altında yatan sebeplerin de bu aşamada daha net belirlendiğini belirtmektedir. Bir toplumsal harekete birden çok alandaki rahatsızlık kaynaklık edebilir. Söz gelimi, bir ekoloji hareketi aynı zamanda kadın hareketine karşıt politikalarından da beslenebilir. Bu durum, hem hareketin bütüncüllüğü hem de toplumsal çıkarların ortaklığı ile ilişkilidir. Popüler heyecan aşaması, tüm bu huzursuzluk veren sebeplerin yalnızca netleştiği değil aynı zamanda bir araya geldiği bir adım olarak da görülebilir.

Hedeflerin belirginleşmesi ile birlikte biçimlendirme basamağına geçilmektedir (Blumer, 1946: 203). Toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında, öncelikle mevcut politikalarından rahatsız kişilerin bu rahatsızlığını dile getirdiği görülmektedir. Zaman içerisinde benzer görüşlere sahip kişiler bir araya gelerek hareket için bir zemin oluşturmaktadır ve Macionis'e göre (2010) politik sahnede sabit birer oyuncu haline gelmek için bu basamak gerekmektedir. Böylelikle, gönüllülerden oluşan grup, profesyonel ve eğitimlilerin dahil ve aktif olduğu bir duruma evrilmektedir.

Taktik ve kurallar oluşturulduktan sonra kurumsallaştırma aşamasına geçilmekte ve bu son adımda amaçlara ulaşmak için kesin bir yapıya erişilmektedir (Blumer, 1946: 203). Yeni Amerikan Koruma Hareketi üzerine çalışmış olan Northrup'ın (2012: 145) bulguları göstermektedir ki toplumsal huzursuzluk ve popüler heyecan evrelerinin ardından amaca ulaşmaya yönelik faaliyetlerin büyük bir kısmı aslında tamamlanmaktadır. Bu etkinlikler ise geleneksel anlam ve taktiklerden daha çok yenilikçi yöntemler ile gerçekleştirilmektedir ve araştırma kapsamında iklim değişikliği ve enerji tartışmaları ön plana çıkmaktadır. Northrup'a göre popüler heyecan evresinden uzaklaşan hareket, olgunluğa erişmekte ve kazanımlarını korumaya çalışmaktadır ancak diğer yandan kurumsallaşmış bir hareket, aynı zamanda amacına doğru ilerlemek yerine hayatta kalmaya çalışmaktadır (Northrup, 2012: 141).

Christiansen (2009) ise dört aşamayı şöyle sıralamıştır: Ortaya çıkma, birleşme, bürokratikleşme ve gerileme. Christiansen'e göre ilk olarak, politik durumdan memnun olmayan kişiler, bu memnuniyetsizliklerini resmi makamlara veya basın organlarına dilekçe yazarak, aile veya arkadaşlarıyla konuşurken dile getirerek kolektif ve stratejik olmayan bir şekilde ortaya koymaya başlamaktadır. Rahatsızlık duyan kişiler ortada huzursuzluk yaratan bir mesele olduğunu

bilmektedir ve ikinci aşama olan birleşmede bu rahatsızlığın sorumluları ve ne hakkında olduğu netleşmektedir. Liderlikler belirginleşmekte ve stratejik ve düzenli bir bakış açısı oluşmaktadır. Dahası, bu aşamada talepleri açıkça ifade eden kolektif eylemler düzenlenebilir. İlk iki aşamanın sonunda belirli bir farkındalık düzeyi oluşturarak hareketin katılımcıları, bir sonraki aşama olan bürokratikleşmede amaçlarına ulaşmak için uzman bilgisine sahip kişiler ile gündelik işlerini yürütmektedir. Geniş çaplı yürüyüş veya protestolar yerine siyasi elitler ile temasa geçme gibi adımlar atılmaktadır. Bu noktada Christiansen, görmezden gelinemeyecek bir duruma dikkat çekmektedir: Hareketin katılımcılarının duyduğu ve arzuladığı heyecanı sürdürmek bürokratikleşme fazında zora girmektedir. Toplumsal hareketlerin son adımı olan gerileme, olumsuz bir çağrışım yapsa da aslında Christiansen'in Miller'den (1999) aktardığı üzere bir hareket baskı, iş birliği, başarı veya başarısızlık ile gerilemektedir.

Christiansen'in açıkladığı bu dört aşama, Blumer'in toplumsal hareket basamakları ile belirgin bir benzerlik göstermektedir. Beri yandan, bürokratikleşme - Blumer'in biçimlendirme olarak nitelendirdiği üçüncü basamakta, hareket katılımcılarının ilk iki aşamadaki heyecanlarının aynı düzeyde sürdürülmesine dair bir gerekliliğin olup olmaması veya bu heyecanın sürdürülebilmesi halinde hareketin nasıl bir noktaya varacağına dair bir öngöründe bulunmak oldukça güç olmakla birlikte bu konu ancak disiplinler arası detaylı bir çalışma ile daha iyi anlaşılabilir. Yine de Macionis'nin (2017: 624), belirttiği üzere heyecan insanların anlamlı kalabalıklara¹¹ katılması için başat nedenlerden biri olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

Elbette bir toplumsal harekete dahil olmak için psikolojik bileşenlerden biri olan heyecan duymanın yanında birçok farklı faktör vardır. Mauss'a göre bir toplumsal hareketin en içteki halkası, hareketin çekirdeği veya kalbi olarak adlandırdığı, azimli ve kararlı üyelerin bulunduğu, hedefleri çok iyi bilen liderler ve örgütlerdir. Bir hareket içerisinde yer almak için kişilerin ekonomik, politik, mesleki

---

¹¹ Macionis'in (2017) sözünü ettiği anlamlı kalabalık, Blumer'in (1969) dört başlıkta sınıflandırdığı kalabalık kavramından biridir. Bu dört kalabalık türü şu şekildedir: Birbirine ilişkin rastgele farkındalığa sahip insanlardan oluşan sıradan kalabalık, kasıtlı bir planlamaya ilişkin olarak bir araya gelen ve belirli normlar etrafında hemfikir olan insanlardan oluşan geleneksel kalabalık, duygusal çekicilik etrafında katılan insanların oluşturduğu anlamlı kalabalık, yoğun ve tek fikirli bir amaç için bir araya gelen insanlardan oluşan, güçlü duyguların önemli paya sahip olduğu fiili kalabalıktır.

veya ahlaki türden özel çıkarları olabilir. Bununla birlikte, hareketin diğer üyeleri ile birlikte faaliyet göstermesini sağlayan ortak çıkarları da insanların bir hareketin parçası olmasını sağlayabilir. Bu çıkarların çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda kişilerin hareket içerisinde veya hareketin dışında alacağı riskleri hesaba katarak harekete katkısının azalabilir veya artabilir (Mauss, 1975).

Tilly, toplumsal hareketleri belirli bir tarihsel süreç üzerinden değerlendirirken bu hareketlerin nasıl şekillendiği, ortaya çıktığı veya engellendiği, grev veya seçim kampanyaları gibi politika biçimleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu da ortaya koymaktadır (Tilly, 2004):

- 18. yüzyıldan itibaren toplumsal hareketler etkileşimli kampanyalar¹² olarak ilerlemektedir.
- Toplumsal hareketler üç tür talebi birleştirmektedir. Bunlar program, kimlik ve duruş ile ilgilidir. Program talepleri, hareketin taleplerinin nesnelere gerçekleştirilen eylemler ile ilgili desteği kapsamaktadır. Kimlik talepleri, talep sahiplerinin hesaba katılması gereken bir sav olması ile ilişkilidir. Duruş ise diğer politik aktörlerle olan bağlarla alakalı bir duruşa işaret etmektedir.
- Program, kimlik ve duruşa ilişkin savların ortaya çıkışı, toplumsal hareketler ve hareketler içindeki talep sahipleri arasında farklılık göstermektedir.
- Demokratikleşme, kolektif eylemlerin oluşmasını sınırlandırmasına rağmen vatandaşlarını keyfi uygulamalardan koruyan demokratik rejimlerde toplumsal hareketlerin oluşumu mümkün kılınmaktadır.
- Toplumsal hareketler halk egemenliğini ve halk meselelerinin halkın rızasına dayanması gerektiğini savunmaktadır.
- Toplumsal hareketler, itibar ve devamlılıkları sebebiyle politik girişimcilere bağlıdır.
- Toplumsal hareketler bir politik ortamda oluştuktan sonra, modelleme, iletişim ve iş birliği, bu hareketlerin diğer bağlantılı ortamlarda benimsenmelerine olanak sağlamaktadır.

---

¹² Tilly (2004) "hedefteki makamlar üzerinde toplu taleplerde bulunmaya yönelik sürdürülen, organize bir kamu çabası" kampanya olarak adlandırmaktadır.

- Toplumsal hareketlerin biçimleri, personeli ve talepleri tarihsel olarak çeşitlilik göstermekte ve değişmektedir. Genel siyasi ortamlar toplumsal hareketin bağımsızlığı ve niteliği konusunda belirleyici bir role sahiptir. Toplumsal hareket aktörleri arasındaki etkileşim içerisinde anlaşmazlık, müzakere ve yeniliğin sonucunda değişim gerçekleşebilir. Bu etkileşimin otorite ve talep sahipleri arasında sürmesi ile birbirlerinin eylem modelleri, fikirleri gibi hareket bileşenlerini uygulayabilirler.
- Daha önce birçok isyan biçimlerinin ortadan kalkması gibi iki asırdır süren toplumsal hareketler yok olabilir veya farklı politika biçimlerine dönüşebilir.

Toplumsal hareketler, yüz yıldan uzun süredir toplumsal araştırmaların konusu olmakla birlikte araştırmalarda dört yaklaşım söz konusudur: Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı, Siyasi Fırsat Yapısı Yaklaşımı, Toplumsal Yapılandırmacı Yaklaşım ve Yeni Toplumsal Hareketlerdir (van der Heijden, 2010: 18).

1.2.3. Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı

Olson (2002: 8-9) bir topluluğa ait olan kişilerin hem kişisel hem de ortak çıkarları olduğunu ifade ederken bunu şöyle örneklendirmektedir: “Bir sendikanın tüm üyelerinin daha yüksek ücretlere ilişkin bir ortak çıkarı vardır ancak aynı zamanda her işçinin yalnızca ücret oranına değil, çalıştığı sürenin uzunluğuna bağlı olan kişisel çıkarı da vardır.” Olson’a göre kişisel ve ortak çıkarların bir araya gelmesi, rekabetçi piyasa ile bir paralellik göstermektedir.

Olson’ın grup ve örgütlere ilişkin teorisinde tartıştığı (ve sonrasında bilim insanlarınınca çokça tartışılacak) mesele, kamusal hizmet ve mallarının elde edilmesine yönelik kolektif hareketlere kişilerin katılım göstermesinin önüne geçen fayda hesaplamalarıdır (Hirsch, 1990: 188-189). Olson’a göre kamusal hizmet veya malların sağlanmasına yönelik gruplara katılım konusunda birçok insan, diğerlerinin risk almasına dair bir beklentiye girmekte ve eğer hareket başarılı olursa risk alan kişilerin sağladığı imkanlardan herhangi bir girişimde bulunmadan faydalanmaktadır.¹³ Özellikle, kişilerin kolektif bir harekete sunacağı katkının ne gibi

---

¹³ Orijinali İngilizce “free riding”.

bir değişim getireceğinden emin olamadıkları durumlarda riskten kaçınılmaktadır. Olson'ın bu konudaki önerileri yukarıdaki kişisel ve ortak çıkarlar yaklaşımı ile tamamen örtüşmektedir: Gruptaki kişilerin kolektif olarak hareket etmesi için kamusal çıkarları elde etmeye zorlanması ve ortak çıkarların elde edilmesine yönelik bir organizasyona katılmaktan kişisel faydalar da elde etmesi söz konusudur (Olson, 2002; Hirsch, 1990; Elwakeil, 2011).

Bir ekonomist ve siyaset bilimcisi olan Olson'ın ortaya koyduğu bu yaklaşıma göre eğer kişiler, diğerlerinin risk alarak maliyeti karşılayacağını varsayarak risksiz bir fayda sağlamayı düşünürse hareket için bir kaynak oluşamaz. Çetinkaya (2015: 32) Olson'ın bu “muhasibeci” yaklaşımının “toplumsal hareketi veya kolektif eylemi gözü dönmüş kalabalıklar veya sürüler yaklaşımlarından kurtardığını” ifade etmektedir. Diğer yandan, Olson'ın teorisinin konuya ilişkin bir çözüm sunmadığı da söylenebilir (Jenkins, 1983: 537).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, bir hareketin odağında bulunan ve Olson'ın bakış açısı ile risk alabilen kişilerce kaynakların seferberliğinin sağlanması üzerine bir tartışma açmaktadır ve bu yaklaşımın alanyazına girmesini sağlayan araştırmacılardan McCarthy ve Zald'ın (1977) belirttiği üzere Olson'ın ortaya koyduğu sorunlar etrafında şekillenmiştir. McCarthy ve Zald bir hareketteki destek alanı, strateji ve taktik ve daha geniş toplumla ilişkiyi, kaynakların seferber edilmesi etrafında açıklamıştır. Buna göre bazı durumlarda maddi veya iş gücü desteği sağlayanlar, bir toplumsal hareketin temel değerlerine bağlı olmayabilir; destekçileri harekete geçirmek, kitlelerin veya elit halkın sempatisini kazanmak, hedeflerde birtakım değişiklik yapmak gerekebilir; iletişim ortamı ve araçları, refah düzeyi, önceden var olan ağlar, mesleki yapılar daha geniş bir ilişki ağı kurabilir (1977: 1216-1217).

McCarthy ve Zald, teorisinin iki bileşeni üzerine eğilmiştir. Bunlardan biri, “toplumsal yapının bazı parçalarına yönelik öncelikleri temsil eden bir topluluktaki bir grup düşünce ve inanç” olarak tanımlanan toplumsal harekettir. Diğerisi ise, “bir toplumsal hareketin öncelikleri ile birlikte hedeflerini tanımlayan ve bu hedefleri uygulama girişiminde bulunan bileşik veya resmi toplumsal hareket örgütüdür” ve bu örgütler birbiri ile ilişki içerisindedir (1977: 1217-1218).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nde toplumsal hareketin doğması ve yürütülmesi için akılcı kişilerin çıkar hesaplamaları yön belirleyicidir. Bu noktada, eleştirel bir pencereden bakan Cohen'e (1985: 665) göre Kaynak Mobilizasyonu bir yaklaşım olarak veri toplamakla ilgilenirken kimlik sorunlarıyla alakadar olmamaktadır. Esasında, Cohen toplumsal hareketlerde kimlik oluşum süreci, çatışma grupları arasında ilişki ve bir bütün olarak kültürel ve yapısal koşulları göz önünde bulundurmak gerektiğini düşünmektedir. Benzer bir bakış açısıyla Scott da kültürün bir toplumsal hareketin içerisindeki olmazsa olmaz bir bileşen olduğunun altını çizmektedir (Scott, 1987).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'ne yönelik eleştirilerden bir diğeri ise yaklaşımın ekonomik akılcılık ile olan sıkı bağına ilişkindir ve hatta Çetinkaya'nın deyimiyle "bu hareketler iktisadi teşekküller gibi davranmaktadır" (Foweraker, 1995: 17; Çetinkaya: 2015: 34). Teoriye getirilen eleştiriler, kaçınılmaz olarak yeni yaklaşımların geliştirilmesine de önayak olmuştur.

1.2.4. Siyasi Fırsat Teorisi

Siyasi Fırsat Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin siyasi sistem ile ilişkisinin kurulduğu, akılcı eylemler ve kolektif çıkarlar etrafında şekillendirildiği bir yaklaşımdır. Bu teorinin genel savı, potansiyel protestocu ve hareket örgütleyicilerin politik sistem içerisinde var olduğuna inandıkları siyasi fırsatların toplumsal hareketler ile ilişkisine dayanmaktadır (Kendall 2006: 671-672). Başka bir deyişle toplumsal hareketlerin siyasi fırsatlarla nasıl şekillendirildiği ve sonuçlandırıldığı ile ilgilenen bir yaklaşımdır.

Guidry vd. (2003: 2) toplumsal hareketlerin siyasi fırsat yapılarından hem etkilenebileceğini hem de onları dönüştürebileceğini belirtmiştir. Toplumsal hareketlerin amaçlarına ne denli ulaştığı ise siyasi koşullardan, topluluktaki kişilerin bu koşullardaki konumuna kadar farklı değişkenlere bağlıdır. Bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden McAdam, McCarthy ve Zald (2008) kültürel iklimin toplumsal hareketlerdeki yerinin önemini altını çizerek siyasi fırsat yapılarının toplumsal hareketler ile ilişkisini tartışmaktadır ve bu yapıların sonrası için hem kısıtlamalar hem de fırsatlar oluşturmaya devam edeceğini ifade etmişlerdir.

Bu bağlamda, bir toplumsal hareketin farklı siyasi yapılar içerisinde – ve doğal olarak farklı ülkelerde – farklı karakterlere sahip olması şaşırtıcı değildir. McAdam vd. (2008: 12-13), daha istikrarlı ve kurumsal olan politik sistemlere sahip ülkelerde belirli toplumsal hareketlerin bu sistemin özelliklerinden belirgin olarak etkilendiğini aktarmıştır. Bunu ise ABD ve Batı Almanya’daki (günümüzde Almanya) çevre hareketlerinin gelişim süreçlerindeki farklılıklar ile örneklendirmiştir. McAdam vd.’ne göre ABD’deki seçim sistemin “kazananın her şeyi aldığı” kısıtlayıcı bir seçim siyaseti sunmaktadır. Bu da ABD’deki çevreci hareketin gelişimini önlerken Almanya için durum tam tersidir. Alman Yeşilleri için seçimler, seçmenlere ulaşmak adına kolay ve caziptir. Dolayısıyla, Alman çevre hareketinin kurumsal ve seçimlerle ilgili yanları kuvvetlidir. Ülkeler arası farklı siyasi fırsat yapılarının yanı sıra aynı ülke içerisinde değişen siyasi fırsat yapılarının da toplumsal hareketler ile bir etkileşim içerisinde olduğu da araştırmacıların çalışmalarında önemli bir vurguya sahiptir.

Buradan hareketle Siyasi Fırsat Teorisi içerisinde kurumsallaşmış toplumsal hareketlerin kaynakları harekete geçirmede ve hedeflerine ulaşmada daha güçlü olduğu söylenebilir. Fakat göz ardı edilmemesi gereken bir diğer önemli sav, toplumsal hareketin etkin hale gelmesinin ardından fırsat ve kısıtlamaların da değişim gösterebileceğidir. McAdam vd. (2008) toplumsal hareketler ve siyasi fırsat yapıları arasındaki ilişkiyi tek taraflı ve doğrusal olarak görmemektedir: “Siyasi fırsatların yapısı şimdi hareketin çevresiyle olan etkileşiminin, başka bir yerde meydana gelen değişikliklerin basit bir yansımasından ziyade bir üründür.”

Tarrow’a (1989) göre toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına ya da kısıtlanmasına sebep “fırsatlardır”. Tarrow, toplumsal hareketlerin yapısal olarak şekillendiğini ifade etmekte ve siyasi fırsat yapılarını anlamak için hükümetlerin protestolara dair toleransı, politika uygulama kapasitesi, siyasi elitlerin kendilerini konumlandırması gibi değişkenlerin değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Peki aktivist, protestocu veya harekete katılanlar bu teorinin neresinde konumlandırılmaktadır?

Siyasi Fırsat Teorisi’ne yönelik en önemli tartışma konularından biri, toplumsal hareketlerin dışsal etkenlere bağımlı bir şekilde görülmesidir. Toplumsal hareketlerin başarı olasılığı siyasi çerçevede yer alan kurum ve aktörlere bağımlı hareket

içerisindeki kişilerin rolleri silikleşmektedir. Bu sebeple toplumsal hareket içerisindeki her türlü eylem bağımlı birer değişken olarak ortaya koyulmaktadır ancak bir değişkenin diğer değişkene yol açması her koşulda geçerli değildir (Meyer ve Minkoff, 2004; Meyer, 2004: 125-126; Goodwin ve Jasper: 2004: 6-7). Her ne kadar yukarıda hareket ve siyasi yapı arasındaki etkileşimden söz edilmiş olsa da hareket siyasi fırsatların ortaya çıktığı süreci bekleyerek kendini gösteren bir konumdadır.

1.2.5. Toplumsal Yapılandırmacı Yaklaşım

Akademik kaynakların bir bölümünde toplumsal yapılandırmacı yaklaşıma yer verilmeden toplumsal hareketler Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Siyasi Fırsat Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareketler olmak üzere üç başlık altında incelense de Toplumsal Yapılandırmacı Yaklaşım, bilişsel bakış açısı ile görmezden gelinemeyecek bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde Eyerman ve Jamison'un (1991) kültürel travma¹⁴ kavramı ve toplumsal hareketlere yönelik bilişsel bakış açısı yer almaktadır.

Bu yaklaşıma göre bilişsel pratik kimlik oluşturma ve biçimlendirme sürecinde geleneksel ve hareketin ortaya çıkardığı entelektüeller merkezdedir. Afro-Amerikanların kültürel eserleri, toplumsal hareketler vasıtasıyla nesilden nesle aktarılmış ve kolektif hatıralar geçmiş ve gelecek için kişileri birleştirmiştir. (Eyerman, 2002: 104-105).

Toplumsal hareketler yalnızca iktidarlara ve iktidar söylemlerine karşı çıkmakla kalmayıp yeni hak arayışlarının da önünü açan eylemlilikler olarak görülebilir. Bu noktada eşitsizlik ve adaletsizlere ilişkin yeni sorular ortaya çıkmakta ve bu sorular tartışmaya açılmaktadır. Diğer bir deyişle bilgiyi üretmenin yanı sıra farklı seçeneklere yönelik yollar keşfetmeye de yol açmaktadır (Eyerman ve Jamison 1991).

---

¹⁴ Eyerman'ın kültürel travma görüşü Afro-Amerikan kimliğinin gelişimini tarihsel olarak incelediği bir araştırmada yer edinmiştir. Buna göre Amerikan İç Savaşı'nda ilk nesil Afro-Amerikanlar vatandaşlık ve kişisel özgürlük fikirlerini öne çıkaran bir yaklaşım benimsemiştir. İkinci nesil, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kültürel ve milliyetçi bir kimlik arayışına girmiştir. Üçüncü nesil ise tüm süreçlerin toplamında siyasi bir eylemliliğe yönelmiştir. Bu konuda, kültürel travmanın ana kaynağı ise köleliğe ilişkindir (Edmunds ve Turner, 2002: 26).

Toplumsal yapılandırmacı yaklaşımın Çerçeve Teorisi ve söylem analizi ile değerlendirildiğini ifade eden van der Heijden (2010: 26) kolektif eylem çerçevelerinin eylem odaklı inanç ve amaçlardan oluştuğunun altını çizmektedir. Buradaki çerçeve kavramına değinmek, teoriyi daha iyi anlamaya yardımcı olabilir. Çerçeve, kelime itibarı ile bir sınırlandırmaya işaret etmektedir. Çerçevenin içinde ve dışında kalan iki farklı alandan söz edilebilir. Buechler (2011) de benzer bir şekilde toplumsal hareketler bağlamında çerçevelendirmeyi toplumsal hareket aktörlerinin eylemlerini yürütürken kullandıkları etkileşimli ve kolektif yöntemler olarak değerlendirmektedir. Toplumsal sorunların tanımlanması ve bu sorunlara neden olan kurumların belirlenmesinin ardından hedefe yönelik olası çözümler belirlenmekte ve son olarak da harekete geçmek için motivasyon sağlayıcı bir dil oluşturulmaktadır (Benford, 1988'den akt. Kendall, 2006). Böylelikle, bir toplumsal hareketin çerçevesinin çizilmesi sağlanmaktadır. Çerçeveleme sonucunda olası hesapsızlıklar azaltılarak hareket dışarısında kalabilecek eylemler açıkça tahlil edilebilir. Söylem analizi ise iktidar ilişkileri ve biçimlerinin söylem düzeyinde çözümlenmesini kapsamaktadır. Sosyal bilim insanlarının iktidar biçimlerini ortaya çıkarmak için benimsenmiş olan Foucaultcu siyasi söylem analizi ise toplumsal yapılandırmacı yaklaşımda sıklıkla kullanılmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle toplumsal yapılandırmacı yaklaşımda toplumsal hareketlerin dil, tarih, toplumsal etkileşim, kültür ve kolektif süreçleri içeren insan yapıtları ve bilişsel gelişimden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağı söylenebilir.

1.2.6. Yeni Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler içerisinde son yıllarda en çok gündeme gelen çalışma konularından biri olan yeni toplumsal hareketleri kavramsal olarak değerlendirmek oldukça güçtür. Farklı tanımların yanı sıra, toplumsal hareketlerin “yeni” olarak değerlendirilmesi araştırmacıları “eskiye” dair de bir açıklama yapmaya yöneltmekte ve hatta bu durum zaman zaman araştırmacılar için bir zorunluluğa dönüşmektedir. Esasında, sosyal bilimlere konu olan herhangi bir çalışma alanının yeni olarak adlandırılması eskisinin ne olduğuna dair soruları gündeme getirmektedir.¹⁵

---

¹⁵ Benzer bir ihtiyaç farklı çalışmalarda da ortaya çıkmıştır. Örneğin, Blogalan Kullanıcılarının Blogalan Deneyimlerine ve Etkileşimlerine Yönelik Algısı isimli çalışmada yeni medya kavramı açıklanırken “eskisinden” ayıran özelliklere yer vermenin gerekliliği vurgulanmıştır (Erben, 2014).

Yeni toplumsal hareketlerin neden yeni olarak adlandırıldığına dair “Toplumsal hareketlerin eskisi yenisi olur mu?” başlıklı tartışmasında Çetinkaya (2015: 44-45) şunları belirtmektedir:

“...Tarif edilen eski toplumsal hareketten aslında kastedilen işçi sınıfı hareketidir. Bu çalışmalar, geleneksel solu, sınıf olgusuna indirgemeci bir şekilde vurgu yapmaya devam ettiği için eleştirirler. Ancak gerçekte onlarla aynı indirgemeci sınıf tanımını paylaşırlar. Toplumsal hareketler üzerine kalem oynatan birçok araştırmacı sınıfı dar iktisadi bir kategori olarak ele alır ve onun aynı zamanda toplumsal bir ilişki biçimi olduğunu ve kültürel olarak da kurulmuş bir mahiyet arz ettiğini görmezden gelir.“

Yeni toplumsal hareketleri alanyazında bir yere oturtmaya kararlı farklı araştırmacılar ise bu hareketlerin belirgin özelliklerini ortaya koymaya yoğunlaşmaktadır. Touraine (1985: 780) yeni toplumsal hareketlerin “daha az sosyo-politik ve daha çok sosyo-kültürel” olduğunu ifade etmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin miladı olarak sol ve öğrenci hareketlerinin özellikle Avrupa’da iktidarları değişime zorladığı 1960’lı yıllar kabul edilmektedir. Sıklıkla, feminist hareket, ekoloji hakları, LGBTİ+ hakları, gençlik hareketleri, barış hareketi, hayvan hakları hareketi ile örneklendirilmektedir.

Ne var ki bu hareketler Calhoun (1993: 385-386) tarafından taktik, konu ve politik aktörlere göre “iddia edildiği üzere” yeni olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Yine de Calhoun yeni-eski ayrımını kabul etmektedir. Bu hareketlerin “sınıfın siyasetteki temel mesele olduğunu ve tek bir politik-ekonomik dönüşümün toplumsal sorunları çözeceğini ileri süren Marxizm ve sosyalizme” göre yeni olduğunu belirtmektedir. Fakat bu hareketlerin 19. yüzyıldaki toplumsal hareketlerle benzerliklerinin üzerine eğilmektedir.¹⁶ Dolayısıyla, bu çalışması ile bir milattan söz etmek konusunda temkinli olmaya dikkat çekmektedir.

Yeni-eski tartışmasının sebeplerinden biri ismen nitelendirme olarak düşünülebilir fakat daha önemlisi bu hareketler içerisinde yeninin ne olduğu konusunda bir ayrımın yapılamamasıdır (Cohen, 1999). Bu durum, yeni toplumsal hareketlerine dair tanımlardaki ortak özellikleri sıralamaya yönelik ihtiyacı doğurmakta ve kavramsal olarak daha anlaşılır bir tanım yapmaya çalışılmaktadır.

---

¹⁶ Calhoun (1993: 382), 19. yüzyılın en erken döneminden itibaren kilise yasalarına karşı ve özgür düşünmeye ilişkin hareketlerin Avrupa ve Amerika’daki toplumsal hareketlerin ana teması olduğunu belirtmiştir.

Alain Touraine'in önemli bir katkı sağladığı yeni toplumsal hareketler alanına ilişkin belirgin savlar şu şekilde sıralanabilir (Wickham-Crowley and Eckstein, 2015: 25-26; Mainwaring and Viola: 1984; Offe, 2009: 63; Çayır, 1999; Touraine, 2002: 274-275):

- Yeni toplumsal hareketlerden önceki hareketler Marxist yaklaşımlarla sınıf ve emek mücadelesi etrafında değerlendirilmiştir. Yeni toplumsal hareketler ise cinsel kimlik, sağlık, kent, beslenme, etnik ve kültürel miras gibi konuları (da) içermektedir.
- Yeni toplumsal hareketler, hedefleri, kendi oluşumları ve bileşenleri bakımından yeni bir kavrama işaret etmektedir.
- Bu hareketler, pazarlık taleplerine odaklanmak yerine toplumsal ilişkilere odaklanarak genellikle sembolik ve ahlaki taleplere yönelmektedir.
- Sivil toplum ve çoğulculuk bu hareketlerde önemli bir alana sahiptir.
- Yeni toplumsal hareketler yaşam hakkı, kimlik ve ifade özgürlüğü ile ilişki içerisindedir. Touraine'in deyimiyile yeni başkaldırıları yeni bir toplum türü yaratmayı amaçlamak yerine "yaşamı değiştirmeyi, insan haklarını, ifade özgürlüğünü ya da kişisel bir yaşam tarzı ve öyküsünü özgürce seçme hakkını savunmayı amaçlamaktadır".
- Örgütlenmeleri ve sürekli eylem yetenekleri bakımından yetersizdir.

Yeni toplumsal hareketler alanyazını, toplumsal eylem ve sivil toplum-devlet etkileşimi ile genişlerken bu kavrama yönelik eleştiriler de alanyazında kendine önemli bir yer bulmaktadır. Yeni toplumsal hareketlere getirilen eleştirilerden biri, sol görüşe odaklanması ve sağın çağdaş muhafazakar eylemlerini dikkate almaması üzerinedir. Eleştirilerden bir diğeri ise yeni toplumsal hareketlerin "yeni orta sınıfın" geniş katılımı ve işçi sınıfının bu harekete birleşmesiyle sürdürülmesi üzerinedir. Fakat barış hareketine ilişkin çalışmalar katılımcı profiline eşit derecede farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Parkin, 1968'den akt. Pichardo, 1997: 417, Pichardo: 1997: 411-417). Bu bağlamda, eleştirilerin yöneldiği katılımcıların sınıfı konusunda genelleme yapmanın bir zorluk içerisinde olduğu söylenebilir.

1.3. AKTİVİZM: “DEVİRİMİN” DÖNÜŞÜMÜ

Devrim, farklı toplumlara kültürel ve siyasi bakımdan farklı çağrışımlar yapan bir kelime olmanın ötesinde dünyanın siyasi ve toplumsal haritasına yön veren bir olgudur. Bu sebeple tek bir model bağlamında bir tanımlama yapmaya çalışmak dünyanın herhangi bir coğrafyasında, herhangi bir zamanda gerçekleştirilen devrimler göz önünde bulundurulduğunda imkansız görünmektedir.

Kelime anlamı olarak köklü bir değişime işaret eden devrim olgusu için Neitzel¹⁷, modern dünyanın oluşumunda devrimlerin büyük bir yeri olduğunu belirtmektedir:

“Tarihsel bir süreç olarak devrim, eski bir rejimi devirmek ve toplumun temel kurumlarında tamamen bir değişiklik yapmak için çoğunlukla şiddet içeren bir hareketi ifade eder. Monarşiyi düzenleyen ve toplumu yukarıdan aşağıya yeniden şekillendirmeye çalışan 18. yüzyılın Fransız Devrimi'nden sonra devrim, geçmişin kökten bir şekilde üstesinden gelme ile eşanlamlı hale geldi.”

Babeuf, 1789'da gerçekleştirilen Fransız Devrimi'nde yalnızca bir hükümet değişimi değil, toplumsal değişimin gerekliliğini de vurgulamıştır. Ona göre Fransız Devrimi, teoride yer alan fikirlerin hayata geçirilmesi için ve eşitlik yönünde atılan muazzam bir adımdı. Kamuoyu sayesinde her şeyin gerçekleşmesi mümkündü. Devrimin ne kadar ileri gideceğine kişiler ve gruplar karar vermektedir. Fiilen Fransız Devrimi'ne katılmamış olan Babeuf, Fransız Devrimi'nin ardından işçi sınıfının sömürüldüğünü gözlemlemiş ve bir süre sonra deneyimleri ile birlikte silahlı bir sınıf savaşı çağrısında bulunmuştur (Babeuf, 1974'ten akt. Kaymaz, 2012: 31; Birchall, 1997: 29-151). Nitekim, Babeuf, devrim sonrasında oluşturulan veya kökten değiştirilen toplumsal ve siyasi kurumların devrime yönelik beklentilerden uzaklaşmasına tanık olarak farklı bir yöne eğilim göstermiştir.

Devrim teriminin şiddetle birlikte anılması dünya tarihinde iz bırakan devrimlere bakıldığında olağan görünmektedir. TDK (Türk Dil Kurumu), devrim kelimesinin toplumbilim terimi olarak karşılığı “Herhangi bir olaydaki hızlı ve geniş

---

¹⁷ Neitzel, L. What is Revolution. Department of History, Brookdale Community
<http://xeas.org/asian-revolutions/pdf/what-is-revolution.pdf> (Erişim tarihi: 12.11.2018)

kapsamlı niteliksel değişme” olarak vermektedir.¹⁸ Oxford sözlüğünde ise ilk anlamda “Yeni bir sistem adına hükümetin veya toplumsal düzenin zorla devrilmesi.” olarak yer almaktadır. Cambridge ve Collins sözlüklerinde de devrim kelimesinin anlamı, Oxford sözlüğündekine çok benzeyen bir biçimde görülmektedir. Her iki sözlük de tıpkı Oxford’daki gibi devrimlerin zorla gerçekleştirilen bir olgu olduğunu belirtmektedir. Dahası Cambridge sözlüğünde de devrimlerin çoğunlukla “şiddet veya savaş” ile gelen bir değişim olduğuna yer verilmektedir.¹⁹

Dünya tarihinde çok önemli bir yere sahip olan, Bolşeviklerin geçici hükümeti devirdiğı ve Marxist komünizm düşüncesi etrafında 1917 yılında dünyanın en büyük sosyalist devletinin kurulduğu Ekim Devrimi²⁰ silahların kullanıldığı bir devrim olmuştur. Schaff’ın (1973: 263) belirttiğı üzere Marxist devrimlerin şiddetten beslendiğine dair bir görüş sürekli kendini yinelemiş ve hatta toplumsal devrimlerin şiddete başvurmadan gerçekleşmeyeceğine dair evrensel bir algı oluşturulmuştur. Oysa ki Marx ve Engels’e göre devrimler yalnızca kanlı olmak zorunda değildir, barışçıl devrimlerin oluşumu da tıpkı şiddetli devrimler gibi politik olanaklara bağlıdır (Hook, 1973: 271).

Devrimi, gücün bir zümre veya kişiden başkalarına aktarma şeklinde yorumlamak mümkündür. Eski Bolşeviklerden Rus yazar Zamyatin (1970: 107): “Devrim her yerde ve her şeydedir. Sonsuzdur. Son bir devrim, son bir sayı yoktur. Toplumsal devrim, sayıların sonsuz sayısından sadece biridir: Devrim yasası toplumsal bir yasa değildir fakat ölçülemez derecede büyük bir yasadır.” demiştir. Yazarın bu sözü, Ekim Devrimi’nin kalıcı olacağına ilişkin inancı sarsmaya yönelik olarak yorumlanmıştır. Rusya tarihinde sert geçişlerin oldukça çok görüldüğünü ifade eden Olsa (2017: 8) “bir güç mücadelesi, yönetimin ideolojisinde önemli bir değişiklik, öncekileri şeytanlaştırma, düzensiz yükseliş” gibi bazı durumların birkaçının veya hepsinin birleştiğı noktada güç aktarımının gerçekleştiğini ifade

---

¹⁸ TDK, devrim, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c38f49e3db042.38370320 (Erişim tarihi: 07.10.2018).

¹⁹ Cambridge Dictionary, revolution, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/revolution> (Erişim tarihi: 07.10.2018).

Collins Dictionary, revolution, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/revolution> (Erişim tarihi: 07.10.2018).

²⁰ Diğer bilinen adlarıyla Bolşevik Devrimi veya Rus Devrimi.

etmiştir. Bu maddeleri Rus geleneği açısından belirtmiş olsa da Olsa'nın toplumsal devrimlerin ortaya çıkması adına bir şema çıkardığı söylenebilir.

Devrim, yeni bir düzen kurmak amacıyla iktidarlara karşı ayaklanma olarak değerlendirilebilir (Vanden vd., 2017: 7). Ekoloji, cinsellik, sağlık gibi köklü değişiklik geçiren veya geçirme sürecindeki birçok konu devrim kelimesi ile birlikte tamamlanmaktadır. Miesel, köylülülerin kitlesel ayaklanması, dini/mezhepsel devrim, anarşist başkaldırı gibi belirli konulara da dikkat çekmiştir (Miesel, 1966'dan akt. Bengisun, 2018: 12-13).

Her ne kadar farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılsa da belirli bir coğrafyadaki toplumlarda bir devrim modelinin öne çıkması da siyasi geleneklere bağlıdır. Devrimin iktidarlar tarafından sunulmuş şekli, vatandaşların devrim deneyimleri ve devrimlerin toplumlarının bugünkü yaşayış biçimleri kuşkusuz insanların devrim algısında önemli bir belirleyicidir. Fakat bugünün aktivistleri 20. yüzyılın ilk yarısında ve hatta 1960'lı yıllarda etkin bir toplumsal mücadelenin içerisinde yer almış olsalardı kendilerini devrimci olarak tanımlar mıydı? Bu soruya yanıt verecek olanlar elbette doğrudan aktivistlerdir ancak bu soru aktivizme yönelik yeni değerlendirmelerin kapısını da aralamaktadır.

PCN²¹ (Permanent Culture Now) aktivizmi yolları birbiriyle kesişebilen veya veya birlikte sürdürülebilir üç başlık altında değerlendirmektedir:

- Bunlardan ilki, çağdaş politikalara çözüm talep eden muhalif tutumlardır. Esas amaç, uygulama ya da politikalarda değişiklik gerçekleştirilmesidir. Protesto, grev veya gösteri gibi eylemler aracılığıyla talepler dile getirilmektedir. Genellikle kısa süreli olan bu eylemlerin yanı sıra uzun süreli kampanyalar da kullanılabilir.
- Bir diğeri hakim sisteme alternatifler yaratmaktır. Toplumda başkalarının görebileceği örnek alacağı yeni toplumsal yapı ve seçenekler

---

²¹ PCN, sürdürülebilir bir kültür oluşturulması için toplumsal, ekonomik ve politik süreçlere ilişkin bilgi birikimlerinin, farklı bakış açıları arasında bağlantıların kurularak aktarıldığı bir proje. <https://www.permanentculturenow.com/permanent-culture-now-who-and-what-is-it/> (Erişim tarihi: 07.09.2018).

oluşturularak gerçekleştirilmektedir. İşgal evleri²², işçi veya gıda kooperatifleri bu aktivizme örnek olarak sunulabilir.

- Sonuncusu ise toplumsal kurumların temel değişikliğine yönelik devrimci aktivizmdir. Devrim teriminin niteliğine uygun olarak köklü bir değişim yaratmayı amaçlamakta ve uzun vadeli bir eylemliliği göz almaktadır. Sonuç olarak ise toplumsal reformların gerçekleşmesi ve yeni bir yaşam biçimi için aktivizm sürdürülmektedir.

Toplumsal hareketler içerisinde yer alan aktivistler, PCN'nin üç maddede sınıflandırdığı aktivizm türleri, aktivizm yürütmeyen diğer kişilerin dikkatini çekebilir, onları harekete katılmaya teşvik edebilir ve aktivizm sürecine hem hareketi destekleyen hem de muhalif yeni aktörleri dahil edebilir. Meyer (2015: 388), toplumsal hareketlerin çeşitli kişi ve grupları bir araya getirmesi halinde çeşitli yollarla kamu politikasını etkileyebileceğini veya mevcut politikalara dikkat çekebileceğini ifade etmektedir. Bu noktada sorunlara ilgi gösteren politik liderlere destek sağlamak, kendileri adına konuşabilecek adaylara oy verebilecek kişilerin olduğunu göstermek gibi aktivizmin geleneksel siyasi eylemleri desteklediği yollara dikkat çekmektedir. Meyer'in bu görüşleri reddedilemez olmakla birlikte geleneksel politikayı bilinçli olarak destekleyen bir aktivizmin, statükoyu koruyan kurumlara yarar sağlaması ile toplumsal taleplerinde ne denli başarı elde edebileceği tartışmaya açık bir konudur.

Aktivizmi yalnızca belirli eylem kalıplarıyla değerlendirmek, diğer bileşenlerin gözden kaçmasına sebep olabilir. Söz gelimi, yaratıcı ve önüne koyulan engellere çözüm odaklı yaklaşan barışçıl aktivizm yok sayılabilir. Bunlardan biri de Harrebye'in (2016: 25) stratejik olarak üretilmiş, proje odaklı ve demokratik katılım biçimi olarak tanımladığı yaratıcı aktivizmdir ve en genel tanımıyla "toplumu daha iyi hale getirmek" amacıyla yapılmaktadır.

Bir hareket içerisindeki eylemlerin türü ve nerede, nasıl gerçekleşeceğine ilişkin farklı dinamikler olsa da tüm bu koşulları değerlendirerek bunlara karar verenler aktivistlerdir. Parsons (2016) bir aktivistin önemli olduğunu düşündüğü bir konuya toplumun dikkatini çekme gayretiyle o konudan bi'haber veya meseleyi

---

²² İngilizce "squatting": Terk edilmiş bir yerleşim alanını işgal ederek oraya yerleşmektedir. İşgal edilen mülkler için kira ödenmemekte, hukuki bir izin alınmamaktadır.

umursamayan kişilerin tıpkı kendisi gibi konuya dahil olması için çalıştığını belirtmektedir. Reitan (2007: 5-6) ise aktivisti şöyle tanımlamaktadır:

“Bireyler veya kolektif aktörler tarafından, siyasi bir hata olarak gördüklerine karşı koyma veya siyasi şiddetten uzak durarak ölçülü ya da suç teşkil eden taktikler aracılığıyla politik değişimi gerçekleştirmek için üstlenilen rol.”

Reitan, bu tanımlamadaki rol kelimesini bilinçli olarak seçtiğini belirtmektedir. Bunun sebebini ise bir aktörün aynı politik konuya dahil olurken farklı roller üstlenmesi ile açıklamıştır (örneğin, birinin aynı zamanda hem kamu çalışanı olması hem de diğer zamanlarında aktivizm yapması gibi). Bir aktivist bir sendikanın, toplumsal hareketin, sivil toplum kuruluşunun üyesi olabileceği gibi bir akademisyen, öğrenci veya herhangi bir gruba bağlı olmayan bağımsız bir kişi de olabilir (Reitan, 2007: 6).

Söz konusu aktivizm olduğunda öğrencilerin aktivist veya katılımcı olarak rolleri göz ardı edilemez. Dünyanın birçok farklı coğrafyasında ve farklı zaman dilimlerindeki değişim taleplerine yönelik eylemlerde öğrenciler örgütlü bir şekilde yer almıştır. Deo, aktivistlerin kendi geleceklerine ilişkin kontrole sahip olduklarını ve bugün yaptıklarının yıllar sonra sonuca varabileceğini söylemiştir (Wagh, 2015). Eegan (2005: 12) öğrencilerin aktivizm bileşeni olarak rollerini değerlendirdiği çalışmasında öğrencilerin siyasi ve akademik otoriteye karşı toplumsal, ekonomik ve politik zorluklara karşı mücadele ettiğini, gelecek kaygısının bu mücadeleyi verme gerekçelerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Öğrenci protestolarının kampüsle sınırlı olmaması ve sokaklarda da sürdürülmesi oldukça olağandır. Eegan’a göre öğrenciler arasında teknoloji aracılığıyla kolaylıkla iletişim kurulması öğrenci aktivizmini acil ve yerel meselelerden, uluslararası bir alana taşıyabilir. Fakat, iletişim teknolojilerinin akıllı teknoloji ile bütünleşerek toplumsal hayata tamamen yerleşmesi ile birlikte Eegan’ın örgütlenme kolaylığına ilişkin görüşlerinin bugün toplumun birçok kesiminde olağanlaştığı söylenebilir.

1.4. EKOLOJİ AKTİVİZMİ

Ekoloji aktivizmi, en genel tanımıyla insanın doğa üzerindeki tahakküm ve yıkımına karşı yine insanın bunlara sebep olan politikalara karşı harekete geçmesidir. Farklı yaklaşımları ele almadan önce ekoloji teriminin ne anlama geldiğini anlamak,

bu çalışma kapsamında neden çevre değil de ekoloji aktivizmden söz edildiğini idrak etmek bakımından önemlidir.

Ekoloji kelimesinin etimolojik kökeni, Almanca *ökologie* kelimesine dayanmaktadır. İlk olarak 1873 yılında Alman zoolog Ernst Haeckel tarafından Yunanca yerleşim yeri anlamına gelen “oikos” ve öğreti anlamına gelen “-loji”nin bir araya gelmesi ile türetilmiştir. Kelime anlamı itibarı ile canlıların çevreleriyle olan ilişkilerin incelenmesidir. Ekoloji, organizma ve çevresiyle ilgilenirken aynı zamanda canlıların kendi aralarındaki ilişkileri²³ de incelemektedir (Pimm ve Smith: 1999). Popülasyonların ve canlıların kendi arasındaki etkileşimi ise ekosistemleri meydana getirmektedir.

Ekoloji, toplumsal mücadele – özellikle yeni toplumsal hareketler – bağlamında 1960’lardan itibaren gündemde artan bir öneme sahip olmuştur. Alanyazında ise yeşil hareket, ekoloji hareketi gibi farklı ifade ve yaklaşımlarla kendine geniş bir yer edinmiştir. Fakat bu hareketi “çevre meselesi” ile tanımlama çabaları devam etmektedir. Oysa, bu şekilde nitelendirildiğinde demokrasi ve eşitliğin temelinde olduğu politikalar ile herhangi bir taahhütte bulunmayanlar arasındaki fark kaybolmaktadır (Doherty, 2002: 18). Dolayısıyla ekoloji hareketi doğa ve insan veya insan yapımı her şey arasındaki tüm ilişkilerin göz önünde bulundurulduğu, kapsayıcı, politik ve toplumsal bir harekettir.

1.5. EKOLOJİ HAREKETİNİN YAKIN TARİHİ

Brulle, yirmi birinci yüzyılın başında “günümüzün en baskın çevresel söylemi Reform Çevreciliğidir” diyerek bu anlayışın yaygınlığına dikkat çekmiştir. Reform Çevreciliği, 19. yüzyılına dayanan, faydacılık etrafında şekillenen, kamu sorunlarına bilim ve hukuk ile çözüm arayan bir kavramdır (Brulle, 2000: 173). Reform Çevreciliği, insanın doğanın bir parçası olduğunu savunurken, insanı merkeze yerleştirerek doğayı insan adına bir kaynak olarak görmektedir. Dolayısıyla, bu yaklaşıma göre endüstrileşme sonrası artan üretimin doğa üzerindeki etkisi bazı önlemler ile azaltılabilir fakat doğa yine insanın dilediği gibi kullanabileceği bir mülktür.

---

²³ TDK, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, ekoloji, www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.5c3db0ebd1bda9.64898767 (Erişim tarihi: 03.03.2017)

İnsanın doğaya karşı yıkımı sanayileşme ile belirginleşmiştir. Sanayileşme ile fabrikalar ve kömür kullanımı artmış, insanlar kırsaldan kentlere göç etmiş, insan kalabalığı ile kentlerde kirli su, çöp yığınları, hava kirliliği ortaya çıkmıştır (Melosi, 1981'den akt. Brulle, 2000) ve tüm bunlarla birlikte insanların sağlık, hijyenik sokaklar, temiz su ve hava endişeleri doğmuştur (Brulle, 2000: 176). Sanayileşmenin getirdiği hızlı değişim ve tüketim doğaya bir darbe olarak yansımıştır. Clark'a (2011: 1-2) göre reform çevrecileri kapitalist sanayi toplumunun çıkarlarına göre şekillenmektedir ve sürdürülebilir kalkınma, karbon dengeleme programları gibi ona uygun önlemleri almakla meşguldür.

Carter, bugün endişe uyandıran ormansızlaşma, kirlilik gibi meselelerin endişe uyandırmasının son 200 yılın çok daha öncesinde gerçekleştiğini fakat bu meselelere ait söylemlerin göreceli olarak yeni olduğunu, çağdaş kaygının kaynağının 18. ve 19. yüzyıla dayanan endüstriyel ve bilimsel devrimler olduğunu belirtmiştir. Çevresel konularla ilgili ilk dalga, bu dönemde orta sınıfın endişesini gösteren bir biçimde doğayı koruma grupları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Korumacı yaklaşım, daha çok doğal kaynakların daha iyi korunması sonucunda topluma daha faydalı olacağı düşüncesinden hareket etmiştir. 1960'lardan itibaren ise hem özel şirketlerin sebep olduğu ekolojik krizlerin görünür kılınması hem de toplumsal hareketlerin etkisiyle ekolojiye dair endişe artmış ve toplumsal yapılarda değişim talep eden bir ekoloji hareketi doğmuştur²⁴ (Carter, 2007: 4-6).

1961 yılında vahşi yaşamı, biyolojik çeşitliliği koruma ve insanın doğaya verdiği zararı önleme amacıyla bugün hala faaliyetlerini sürdüren WWF (World Wildlife Fund) kurulmuştur. 1962 yılında Rachel Carson tarafından yazılan Silent Spring (Sessiz Bahar) isimli kitap, böcek ilaçlarının ekolojiye verdiği zararı bilimsel bulgular ışığında ortaya koyarak ekolojik yıkıma dair büyük ilgi uyandırmıştır (Curran, 2007: 106; Dauvergne, 2009; Armiero ve Sedrez, 2014; Brulle, 2000). Çağdaş ekoloji hareketinin başlangıcı için önemli bir kaynak oluşturan bu kitap Carter'a (2007: 194) göre 1940'larda üreticiden yana olan anlayışı kırarak üretimde kimyasal kullanımın politikalarında değişikliğine itici bir güç olmuştur.

---

²⁴ Carter'a göre, ekolojiye dair çağdaş yaklaşım 22 Nisan 1970'te milyonlarca Amerikalı'nın Dünya Günü'nde ekolojik yıkımlara dikkat çekmesi ve protestolar gerçekleştirilmesi ile başlamıştır.

Ekoloji hareketinde Meadows vd.'nin 1972 yılında yayımladığı Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth) raporu metodoloji (değişkenlerin azlığı ve bilgisayar modelleme tekniğinin en basit kullanımı) bakımından tartışmalı olmasına karşın içinde bulunulan ekolojik koşullara dair bir uyarın niteliğindedir. Meadows vd. (1972: 23-24) bu raporun sonuçlarını üç maddede özetlemiştir: Birincisi, ekoloji üzerindeki olumsuz etkilerin devam etmesi halinde büyümenin sınırlarına ulaşılacak ve nüfus ve endüstriyel kapasitede ani ve kontrolsüz düşüş olacaktır. İkincisi, bu büyüme eğilimlerini değiştirmek mümkündür. Üçüncüsü ise eğer bu değişim arzulanıyorsa değişim için ne kadar çabuk harekete geçilirse başarı da o denli mümkün olacaktır. Rapor, tüm eleştirilere rağmen ekolojik çöküşü 1970'lerde dünya çapında bir sorun olarak gösterme başarısına erişmiştir (Dryzek vd., 2003: 58).

Reynolds (2002) 1970'leri uluslararası sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve Birleşmiş Milletler'in çevre programları ve düzenlediği Yeryüzü Zirveleri sebebiyle "uluslararası iş birliği" dönemi olarak değerlendirmektedir. Fakat Reynolds "üçüncü dünya ülkeleri" ve gelişmiş ülkelerin arasında on yıllardır devam eden bir tartışmaya da dikkat çekmektedir: Düzenlenen zirveler, doğal kaynakların gelişmiş ülkelere sömürsünü sürdürmeyi tasarlamaktadır ve bugün bu toplumsal ve ekonomik tartışmalar hala devam etmektedir. Beri yandan, sırasıyla 1972, 1973 ve 1975 yıllarında Avustralya, İngiltere ve Batı Almanya'da kurulan Yeşiller Partisi (Dauvergne, 2009) ile ekolojiye ilişkin kaygı taşıyan seçmene ulaşmak amaçlanmıştır.

1970'lerdeki tüm bu ekoloji mücadelesine ilişkin hareketliliğe karşın Doherty'e (2002: 38) göre ekoloji hareketinin büyümesi garanti olmamasına karşın ekoloji hareketi geleneksel toplumun dışında bir alternatif olduğuna inanan feminizm, anarşizm gibi toplumsal hareketler ile birlikte şekillenmiştir. Bu noktada, birçok araştırmacı Yeni Sol'dan söz etmektedir (Leonard ve Barry, 2010: 36; Curran, 2007: 53-54; Bowden, 2017: 195; Ferree, 2005: 152). Dolayısıyla Yeni Sol terimine dair genel bir kavrayış sağlamak, ekoloji hareketinin 1960 ve 70'lerden bu yana nasıl konumlandırıldığına dair bakış açısına katkı sağlayabilir.

Yeni Sol, nitelendirilişi sebebiyle yine "eskiye" dair bir açıklama yapma gereksinimi duyulan başka bir terimdir. Marcuse (2005: 57-58) Yeni Sol'u "eski" soldaki işçi sınıfı hareketinden ayırmakta ve üçüncü dünya ülkelerindeki devrimci

hareketlerle oldukça ilişkili bir kavram olarak tanımlamaktadır. Dahası, eski sol partilerine duyulan güvensizlik ile şekillendiğini ve temsilcilerinin geleneksel politikacılar yerine şair, yazar ve aydınlar olduğunu belirtmektedir. Yeni Sol, 1960 ve 1970’lerde bir protesto kültürüyle bütünleşmiş ve LGBTİ+ hakları, kürtaj hakkı, insan hakları, siyasi haklar, muhalif öğrenci hareketleri ve ekoloji hakları gibi geniş bir toplumsal mücadele alanında kendine yer bulmuştur. Yeni Sol ile özdeşleşen isimlerden Marcuse’un (2005: 175) 1970’li yıllardaki toplumsal hareketlerden ekoloji hareketi ile ilgili düşünceleri oldukça çarpıcıdır: “Son derece politik anlamda, ekoloji hareketi, kapitalizmin yaşam alanına, kâr alanının genişlemesine, atık üretimine saldırıyor.” Marcuse sözlerine, yine kapitalist kurumlarca çevreyi koruma ve kirlilikle mücadele mesajlarının iletildiğini vurgulamakla devam etmekte ve “ekoloji hareketi, kapitalist sistemi yöneten yasalarla çelişir.” demektedir. Bu çelişki, kapitalist kuruluşların ekoloji hareketine yönelik pazarlık teklifleri ile sürdürülmeye çalışırken 1970’ler nükleer karşıtı hareketin yükselişine de tanık olmuştur.

1980’li yıllara gelindiğinde ekoloji hareketi, ışık kirliliğinden denizlerin atıklarla kirletilmesi ve deniz canlılarının yaşam alanlarının tehdit edilmesine kadar farklı konularla gündeme gelmektedir (Reynolds, 2002). Greenpeace’in 1970’lerin ortasında başlattığı balina avcılığı karşıtı kampanya, 1980’lerde fok avcılığına karşı yürüttüğü doğrudan eylemlerle devam etmiş, hayvanlar haklarını ekoloji mücadelesi içerisinde önemli bir yere oturtmuş fakat Zelko’nun (2014: 114-120) tabiriyle foklar adına yapılan mücadele Avrupa pazarı yerine yeni pazarların geçmesi ile “aslında felaket olan bir zafer”²⁵ olmuştur.

1980’lerin en dikkat çeken olaylarından biri 1983 yılında ilk kez bir ulusal parlamentoya, Batı Almanya Parlamentosu’na Alman Yeşil Partisi’nin 28 üyesi ile girmesidir (Wall, 2013: 19). Öte yandan, 1970’lerde ivme kazanan nükleer karşıtı hareket 1986 yılında yaşanan Çernobil Nükleer Santral kazası sonucunda yeni bir döneme girmektedir. Fakat van der Heijden’in (2014: 186) belirttiği üzere bir toplumsal hareketin değişim yaratma gücü her ülkede farklılık göstermektedir.²⁶ Dolayısıyla, Batı Avrupa ülkelerinde nükleer karşıtı harekete verilen destek, siyasi partilerin kurulumu veya yasa teklifleri ile devam ederken bazı ülkelerde nükleer karşıtı hareket yeterince güçlenememiştir.

²⁵ Orijinali İngilizce “pyrrhic”.

²⁶ van der Heijden (2014), aynı makalesinde bu farklılığı Siyasi Fırsat Teorisi ile açıklamaktadır.

Buzulların hızla erimesi, biyoçeşitliliğin azalmasına ilişkin kaygılar uluslararası meselelere dönüşürken Dünya Zirvesi 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilmiştir. Reynolds (2002) bu zirvede, ekoloji sorunlarının ekonomi ve sosyal adalet ile bağlantısının üzerinde durulduğunun altını çizmektedir. Nitekim küresel ısınmaya karşı uluslararası önlem almak ve sera gazı salınımını azaltmak için 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü’nün temeli de bu zirveye uzanmaktadır. Ne var ki gelişmiş ülkelerden ABD bu protokolü imzalamayı reddedenler arasında öne çıkmaktadır.

Diğer yandan, bu dönemde gıda teknolojisinde genetiği değiştirilmiş bitkilerin üretilmesine başlanmıştır. Böylelikle, sermayenin üretim politikaları sonucunda ekoloji mücadelesinde yeni bir alan ortaya çıkmıştır. van der Heijden’in (2010: 16) belirttiği üzere tüketici, üretici ve ekoloji hareketlerinin direnişi sonucunda 2000’li yıllarda İngiltere, Fransa gibi ülkeler kendi bölgelerinde bu bitkilerin yetişmesine izin vermeyeceğini açıklamıştır.

Bu yıllarda ekoloji hareketi politik bir çerçeveye içerisinde konumlandırılma gayreti ile karşılaşmıştır. Örneğin, 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasını “sosyalizmin entelektüel ve pratik iflasi” olarak değerlendiren Harrison ve Boyd (2003: 278) bu dağılma sonucunda ekoloji hareketinin politik alanda güçlendiğini ifade etmektedir. Doherty (2002: 64) ise 1970 ve 1980’li yıllarda ekoloji ve sosyalizm arasındaki ilişkinin önemli bir tartışma konusu olduğunu ve 1990’larda ise ekoloji hareketinin sosyalist olmaya gerek kalmadan “solda” konumlandırıldığını belirtmektedir. Aslında bu yaklaşımlarla beraber ekoloji hareketini konumlandırma çabaları sonucu hareket, dar bir çerçeveden daha geniş bir alana yerleştirilmeye çalışılsa da sağ ile belirgin bir mesafe içerisine de girmektedir.

Ekoloji hareketine ilişkin “yer belirleme” çabaları devam ederken 1990’lı yılların ortasında küresel ısınmaya ilişkin bilimsel çalışmalar çarpıcı gerçekleri ortaya koymuştur: Uluslararası Bitki Koruma Birliği, yeryüzü ikliminin tehdit altında olduğunu duyurmuştur. Küresel ısınmanın yavaşlaması üzerine 1998 yılında atmosfer sıcaklığının uydu rapor tahminlerine dayanan²⁷ ve yaygınlaşan “Küresel

---

²⁷ What has global warming done since 1998? <https://skepticalscience.com/global-warming-stopped-in-1998-intermediate.htm> (Erişim tarihi: 12.08.2018)

ısınma durdu.” söylencesi kamuoyu tarafından kolayca benimsense de küresel ısınmanın durmadığına ilişkin veriler ortaya koyulmaya devam edilmektedir.

2000’li yıllara gelindiğinde Al Gore’un²⁸ filmi ve Katrina Kasırgası²⁹, kamuoyunun dikkatini ekolojik yıkımlara çevirmiş, 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ile de karar alıcılar ve yasa koyucuların gündeminde belirli bir noktaya gelmiştir (Anderson, 2014: 94-95). Son yıllarda yapılan çalışmalar ekoloji hareketinin hayati bir önem taşıdığını tekrar göstermektedir. NASA’nın (2019) son yıllarda topladığı verilere göre:

- Büyük ölçüde insan kaynaklı gaz salınımları sebebiyle 19. yüzyılın sonlarından bu yana gezegenin ortalama yüzey sıcaklığı 0.9 santigrat derece artmıştır. Okyanuslar bu artan sıcaklığı emerek ısınmıştır.
- Grönland ve Antarktika buz tabakları kütle olarak hızla azalmaktadır.
- Uydu görüntülerinden elde edilen veriler Kuzey Yarımküredeki karın erken eriğini göstermektedir.
- Küresel deniz seviyesi 20. yüzyılda yaklaşık 20 cm yükselmiştir.
- Sanayi Devrimi’nden bu yana okyanus sularının asitlik derecesi %30 artmıştır.

Tüm bu bilimsel kanıtlara karşın son yıllarda birçok ülkede iklim değişikliğine ilişkin kamuoyu endişesinin azaldığı görülmektedir (Ratter vd.’den akt. Anderson, 2014). Bu endişe düzeyini Ipsos ve YouGov verileri ışığında ve İngiltere özelinde Nulman (2015: 91-92) da ortaya koymaktadır: Anketlere göre 1990 yılında ekoloji ile ilgili İngiltere halkının endişesi ekonomik, toplumsal ve politik sorunlar ile aynı düzeydeyken 2000’li yıllarda bu endişe azalmıştır.

1.6. EKOLOJİ HAREKETİNDEKİ FARKLI YAKLAŞIMLAR

Ekoloji hareketi tek ve sabit bir görüş çerçevesinde oluşmamıştır. Farklı bakış açılarının geliştirdiği savlar ile birbirinden farklı ve kimi zaman birbiri ile çelişkili yaklaşımlar söz konusudur. Belirgin görüş ayrılıkları sebebiyle bu ayrı yaklaşımları

---

²⁸ Al Gore’un 2006 yılında ortaya koyduğu iklim değişikliği ile filmi Uygunsuz Gerçek (An Inconvient Truth) ekolojik yıkıma karşı acil hareket çağrısında bulunmuştur.

²⁹ 23 Ağustos 2005 tarihinde oluşmaya başlayan ABD’nin tarihte tanık olduğu en yıkıcı kasırgalarından biri.

ekoloji hareketinin dalları olarak görmek dahi zor olmakla birlikte birbiri arasındaki bağlantılar görmezden gelinmemelidir.

Hem akademik hem de toplumsal hareketler bağlamında öne çıkan ekoloji hareketleri, çoğunlukla, insan merkezilik ve eko merkezilik³⁰ (Carter, 2007; Clark, 2011) olmak üzere iki ayrı başlıkta değerlendirilmektedir. Bu sınıflandırma çabasının ekoloji hareketinin çeşitli yaklaşımlarını yansıttığı söylenebilir. Derin ekoloji, toplumsal ekoloji, ekofeminizm, ekofaşizm, yeşil siyasi partiler, ekososyalizm, ekoanarşizm gibi birçok kavramdan söz etmek mümkündür. Bu terimlerin her biri kendine özgü, ortak veya birbiriyle tezatlık içerisindeki savlara sahiptir. Aşağıda, bu terimlerden son yıllarda toplumsal hareketler bağlamında öne çıkan üç yaklaşıma yer verilmektedir.

1.6.1. Derin Ekoloji

Ekoloji hareketine ilişkin bütüncül bir yaklaşım benimseyen derin ekoloji, 1986 yılında Naess tarafından yayımlanan makale ile “sığ” olandan belirgin bir biçimde ayrılmıştır. Naess (1995: 67-71) derin ekolojiyi açıklarken insan ve insan olmayan canlıların birer içsel değere sahip olduğunun altını çizmektedir. Her tür hayvan ve bitki yaşamın zenginlik ve çeşitliliğine katkı sağlarken her birinin kendi içsel değeri vardır. İklim ve buna bağlı etmenlere bağlı farklılıklar göz önünde bulundurularak hayati ihtiyaçları dışında insan türünün bu çeşitliliği azaltma hakkı yoktur. Hem insan yaşamı ve kültürünün hem de insan dışı canlıların yaşamının gelişmesi daha az insan nüfusu ile sağlanabilir. Nüfus artışında ise gelişmiş ülkelerin rolü yadsınmaz. Bu bağlamda söz konusu olan yalnızca gelişmemiş ülkelerdeki nüfus değildir.

Naess (1995) mevcut ideolojinin, metalaştırmaya yönelik değer tayin ettiğini belirtmektedir. Bu sebeple mevcut politikalarda değişiklik yapılmalıdır. Bilhassa üçüncü dünya ülkelerinde hükümetler aracılığıyla bir başarı elde edilmediği için bu ülkelerde sivil toplum kuruluşları ayrı bir öneme sahiptir. İdeolojik değişim, artan yaşam standartları yerine yaşam kalitesinin değerini artırmakla ilgilenmelidir. Dolayısıyla yaşam kalitesinin ne olduğu yeniden tartışmaya açılmalıdır. Naess, son olarak “yukarıda belirtilenleri onaylayanlar, gerekli değişiklikleri uygulamaya

---

³⁰ İngilizce anthropocentrism & ecocentrism.

çalışmak için doğrudan veya dolaylı olarak bir yükümlülüğe sahiptir.” diyerek harekete geçmenin gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda derin ekolojinin geniş bir perspektif üzerine kurulu ve çok yönlü bir kavrayış olmasının aktivizme yönelik bir itici güç oluşturduğu da söylenebilir.

Derin ekoloji insan müdahalesinin doğa üzerindeki yıkımına karşı doğanın yanında yer almaktadır ve doğa merkezli³¹ ahlaki bir yaklaşımdır (Carter, 2007: 14). İnsan merkezli yaklaşımların aksine doğa bir bütündür ve hangi varlığın bir değere sahip olacağını ve bu değer ne olduğunu insan türü belirleyemez. Clark (2011), derin ekolojistlerin modern toplumları kendini anlamada değişime teşvik ettiğini ifade etmektedir. Doğa insan için var olan ve korunması gereken bir kaynak değildir. Bu bütüncül yaklaşımın temelinde ayrılıktan ziyade birbirine bağlılık söz konusudur ve derin ekoloji insana ayrıcalıklı bir yer atfeden değer hiyerarşisinin karşısında durmaktadır (Curran: 2007: 110).

Derin ekolojiye getirilen eleştiriler ise değerlerin ne olduğu, ne ile ilgili olduğunun tam olarak belirlenmemiş olması ve bütüncül yaklaşım içerisinde doğanın farklı parçalarının çatışması halinde ne gibi bir yol izleneceğine ilişkin bir harita sunmaması üzerinedir (Carter, 2007).

1.6.2. Toplumsal Ekoloji

Toplumsal ekoloji Bookchin’in görüşleri ile özdeşleşen bir yaklaşımdır. Bu düşünüşe göre doğaya karşı şiddetin kökeni “hiyerarşi ve elitizmin baskıcı sistemleri üzerine kurulu toplumsal ve ekonomik kurumlara” dayanmaktadır (Clark, 2011: 89).

Bookchin, toplumsal ekolojiyi tarihsel ve felsefi bir bağlama dayanarak açıklamaktadır. Bu tarihsel süreç içerisinde Bookchin (1982: 163) insanların birer üretim aracı olarak görülmesinin, doğanın sadece doğal kaynak olarak görülmesine katkı sağladığını belirtmektedir. Dolayısıyla hem insan hem de doğanın başka insanlar için birer kazanç kaynağına dönüşmesi söz konusudur.

Diğer yandan Bookchin (1982: 30) insan ve insan olmayan canlılar arasında belirgin bir ayırım yapılması gerektiğini düşünmektedir. Bookchin’e göre bütün

---

³¹ İngilizce ‘ecocentric’ kelimesinin Türkçe karşılığı çevre odaklı/merkezli olarak kullanılsa ecocentric kelimesi ekoloji alanında felsefi bir anlam taşımaktadır.

topluluklar birer toplum değildir.³² Örneğin, hayvan topluluklarındaki toplumsal unsurlar bu topluluğun toplum olması için gereken bir ölçüt değildir. Bu noktada, kurumsallaşma ayırt edici bir nitelik olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle insan toplulukları kurumsallaştığı için toplum oluşmaktadır.

“İnsan toplumlarını eşsiz topluluklar yapan unsur, yaşamın maddi araçlarını korumada sorumluluk, iş birliği ve kişisel ilişkilerin açıkça ortaya koyulmuş biçimleri etrafında son derece, çoğunlukla katı bir şekilde yapılandırılmış kurumsallaşmış topluluklar olmalarıdır.” (Bookchin, 1982: 30).

Toplumsal ekoloji hem iktidar hem tahakküm hem de yönetim ilişkilerine dair geniş bir değerlendirmeye sahiptir. Buna göre devlet yasa kullanımını tekelinde bulundurmakta ve iktidarını ordu ve polis gücü ile meşrulaştırmaktadır. Demokrasi böyle bir ortamda var olamamaktadır. Kentleşme ise “kapitalizmin muazzam ölçekli ve şekilsiz yıkım aracı” olarak görülmektedir. Ekolojik bir toplum özgürlükçü yerel yönetim, konfederal meclisler ve ekonominin idaresinin yurttaşların denetimi altında olmasıyla mümkün kılınabilir (Biehl, 2016).

Toplumsal ekoloji, ekoloji hareketinin anarşizm ile buluştuğu bir alan görülmekte ve eko-anarşizmi şekillendiren bir yaklaşım olarak benimsenmektedir. Bookchin’in görüşü insanın en iyi gelişiminin hiyerarşik olmayan bir toplumda gerçekleşeceği yönündedir. Toplumsal hiyerarşiler cinsiyet, ırk, din ve yaşa bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Tahakküm süren ve tahakküm altına alınan kişilerden oluşan bir toplumsal yapı yerine eşitliğe dayalı bir toplum geldiğinde ekolojik yıkım sona erebilir. Curran’a (2007) göre toplumsal ekoloji, Marxist çözümleri barındırmasına karşın otoriterliği, devletçiliği ve sınıfçılığı reddederek kendini farklı bir konuma taşımaktadır. Bookchin’in (1987) deyişleriyle “toplumsal ekoloji yalnızca radikal değil aynı zamanda devrimcidir” ve düşünsel köklerini Kropotkin, Marx, Emma Goldman gibi farklı toplumsal bakış açısına sahip düşünürlerden almıştır.

1.6.3. Ekofeminizm

Ekofeminizm, 1970’lerde feminizm ve ekoloji arasında ilişki üzerine şekillenen, Yeni Sol’un meseleleri eleştirel bir biçimde eli alış biçimini barındıran bir yaklaşımdır ve bu terim ilk kez Françoise d’Eaubonne tarafından 1974 yılında

---

³² Bookchin, İngilizce’de community (topluluk) ve society (toplum) terimlerini kullanarak bu ayrımı yapmaktadır.

duyurulmuştur. Dauvergne (2009: 54) ekofeminizmi “kadınlara (çoğunlukla diğer gruplara da) yönelik ataerkil baskıları insanın tahakkümü ve doğal dünyanın sömürülmesi ile birleştiren” düzene karşı “entelektüel bir hareket” olarak tanımlamaktadır.

Ekoloji hareketi, insanın “kendi” türünün diğer canlıların haklarını yok saymasına veya yok etmesine karşı mücadelesini de kapsarken feminist hareket ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir mi? Wall (2016: 72) birçok yeşilin, hareketin doğası gereği feminizmi savunduğunu belirtmektedir. Kapitalizmin yıkıcılığı ardındaki eril müdahalelerin doğayı tahribata neden olduğunu düşünen ekofeministler, patriarkal toplumun değişmesi gerektiğine inanmaktadır. Feminizmin ekoloji hareketi ile arasında sıkı bir bağ bulunduğu söylenebilir. Zira ekoloji hareketi bugüne kadar toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanması, kadınların toplumdaki konumlandırılması, kadınların daha az ücret alması, temel vatandaşlık haklarına (oy verme, sağlık hakları vb.) daha geç erişmesi gibi toplumsal meselelerde kadının yanında durmuştur.

Beri yandan, ekoloji hareketi ve feminizm barış hareketinde de yan yana durarak hareketin önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Örneğin, Wall (2016: 72) 1980’lerde Birleşik Krallık’ta Greenham Common Askeri Hava Üssü’ne füze yerleştirilmesine karşı kurulan kadınlara özel barış kampının, barış hareketi adına bir “işaret fişegi” olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Kendall (2011: 673) da ekofeminizmin barış hareketi ile ilişkisine değinmekte ve ekofeminizmin ortaya çıkışında üç hareketin payı olduğunu söylemektedir. Bunlar feminizm, ekoloji ve barış hareketleridir.

Doğanın dişil olduğu görüşünü benimseyen feministlere (kimilerine göre radikal ekofeministler) göre ise ekoloji hareketi kendi mücadelelerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu fikre göre ekolojik yıkımın en çok etkileyeceği canlılar dişilerdir ve risk altında oldukları için ekoloji hareketinde etkin bir biçimde yer almaları çok olağandır (Dauvergne, 2009: 54). Clark (2011: 118) kadınların doğaya daha yakın olarak görülmesinin arkasında genellikle annelik ve beslenme ile ilgili bağların yattığını belirtmektedir. Fakat ekofeminizm bu savların ötesinde birçoğu tarafından erkekliğin tarih boyunca kadın ve doğanın üzerinde tutulması (Zimmerman, 1994: 239) ile ilgilenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİJİTAL AKTİVİZM

Ekoloji hareketinin, dijital bilgi ve iletişim teknolojilerini nasıl ve ne gibi sonuçlara erişmeyi hedefleyerek kullanıldığı anlamak için bu bölümde dijital aktivizme ilişkin temel kavramsal çerçeve tartışılarak araştırma kapsamında konuya ilişkin geniş bir bakış açısı sunmak amaçlanmaktadır.

2.1. DİJİTAL AKTİVİZM KAVRAMI

Dijital aktivizm, bir toplumsal hareket içerisindeki bilgi akışını yeniden düzenleyen, hızlandıran ve eş zamanlı olarak küresel erişime taşıyan toplumsallaştırılmış bir olguya işaret etmektedir. Araştırmacı, aktivist, aktivizm destekçileri, yazılım geliştiricileri, İnternet'in küresel şirketleri ve girişimcilerin dünyasında önemli bir yere sahip olan bu kavram hem toplumsal hem politik hem de ekonomik yönü ile değerlendirmeye alınmaktadır. Web aktivizmi, çevrimiçi aktivizm, e-savunma, e-aktivizm gibi terimlerle de ifade edilen dijital aktivizm 1 ve 0'lardan oluşan sayısal bir ortamda yürütüldüğü için bu çalışma kapsamında genelleyci bir kavram olarak dijital aktivizm ifadesi kullanılmaktadır. Joyce (2010) siber aktivizm ve çevrimiçi aktivizmin yalnızca İnternet aktivizmini ifade ettiğini, sosyal medya aktivizminin SMS ve e-postaları dışarıda bıraktığını, e-aktivizm gibi terimlerdeki elektroniğin dijitali içermeyebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, ikna edici bir biçimde, dijital aktivizmin, dijital araç ve uygulamalar aracılığıyla yürütülen aktivist repertuarını karşıladığı söylenebilir.

Dijital aktivizmin, geleneksel aktivizme yönlendirmesi beklenen dijital araç ve uygulama temelli bir iletişim biçiminden mi ibaret mi olduğu yoksa kendi teknolojik, politik, kültürel, ekonomik ve toplumsal dinamiklerini içeren “gerçek” eylemselliği taşıyan bir kavram mı olduğu sorusunu sormak dijital aktivizme ilişkin bir kavrayış geliştirmek bakımından önemlidir. Diğer yandan her ne kadar dijital aktivizmin çevrimiçi veya sosyal medya aktivizmi ile sınırlanamayacağını altı çizilse de iletişim çalışmaları, yüksek etkileşimli doğası gereği bu ortamlara yönelmektedir. Zira bilgi dağılımının hızını muazzam bir düzeyde artıran, bu dağılımın hızını ve hatta bu dağılımı engelleme girişimlerini aşmak için kullanıcılara imkan sağlayan bir ağ yapısından söz edilmektedir. Cammaerts (2007) İnternet'in aktivistler için

sunduğu olanakların diğer iletişim ortamlarının da dahil olduğu daha geniş bir iletişim stratejisine dahil edildiğini ifade etmektedir. İnternet aracılı iletişimin zaman ve mekan konusunda sunduğu esneklik, yeni örgütlenme ve eylem biçimlerinin doğmasına da sebep olmuştur.

Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin – göreceli – merkeziyetçi olmayan yapısı içerisinde ağların oluşum, düzenlenme, yeniden oluşumu sınırsız ve hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Hareketlerin kişiselleştirilebilmesi ve daha az kontrol edilebilir olması dijital teknolojinin bir seçim kampanyasından işgal hareketlerine kadar geniş bir eylem çeşitliliği içermesini sağlamaktadır (Gerbaudo, 2017: 478). Dijital teknoloji aracılığıyla oluşturulan ağlar arasındaki etkileşim artarken, kimi zaman da bir araya gelen ağlar geçici veya kalıcı bir biçimde daha büyük ağları oluşturabilir.

Castells (2004) “mikroelektronik tabanlı bilgi ve iletişim teknolojilerinin desteklediği ağlardan oluşan bir topluluk” olarak tanımladığı ağ toplumunun kültürel ve toplumsal yanlarını göz ardı etmemektedir. Castells’e göre ağa bağlı ilk toplumsal hareketlerden biri “Arap Baharı”³³ olarak bilinen protestolar ile ortaya çıkmıştır. Sonrasında ise hükümetlerin yurttaş çıkarlarına karşı uygulamalarına isyan eden farklı ülkelerde protestolar gerçekleşmiştir. Castells İnternet ve kablosuz ağların dijital iletişimde kullanımının sonsuz sayıda ağa bağlanarak kitlesel bir iletişimi doğurduğunu, bu ortamda aynı zamanda ağda üretilecek ve ağdan alınacak içeriğin seçilmesine karar verildiği için öz iletişimin gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunların toplamına ise kitlesel öz-iletişim adını vermektedir. Castells’e göre kitlesel öz-iletişim kontrol edilmesi zor, hipermetinselliğin yoğun olduğu, yatay ağlara dayandığı için hükümetler açısından bir tehdittir (Castells, 2015). Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerini barındıran yeni medya, toplumsal hareketlerin iletişimi konusundaki amaç ve kapasiteleri değiştirerek seferberlik ve muhalif eylemleri desteklemek için kullanılmaktadır (della Porta, 2013: 93-94). Castells, toplumsal huzursuzluk ortamında sosyal medyanın yaygın kullanımının toplumsal hareketlere dönüşebileceğine inandığını belirtmektedir. Castells teknolojik belirlenimcilikten bağıni koparmamaktadır. Gerbaudo (2017: 480-481) Castells’in ideolojik ve politik

---

³³ İleriki başlıklarda daha detaylı söz edilecek, Arap ülkelerinde 2010 yılında başlayan bu protestolar alanyazında yaygın olarak “Arap Baharı” olarak yer almaktadır. Protestoların bir “bahar” olarak nitelendirilmesi, tamamen bu yaygın tanıma vurgu yapmak amacıyla araştırmanın devamında tırnak içerisinde kullanılacaktır.

etkenleri ihmal etme eğiliminde olduğunu düşünmektedir. Çünkü Gerbaudo'ya göre ideolojik değişimler olmadan sosyal medyanın bir dijital aktivizm aracına dönüşmesi mümkün değildir. Nitekim Gerbaudo'nun bu yaklaşımı dijital aktivizm tarihini ideolojik etkenlerle birlikte değerlendirmesinde de görülmektedir.

Dijital aktivizm doğası gereği teknolojik yenilikler doğrultusunda dönüşümler yaşamaktadır. Toffler (1970) Gelecek Şoku (Futura Shock) isimli kitabında 1950'lerde ortaya çıkan bilgisayarların diğer araçlarla birleşerek bilgi edinimi ve yayılımına muazzam büyüklükte bir ivme kazandırdığını, Francis Bacon'a atfedilen³⁴ "Bilgi güçtür." sözünün "Bilgi değişimdir." şeklinde uyarlanabileceğini belirtmiştir. Toffler ekonomik ve toplumsal değişimlerdeki itişin arkasında teknoloji olmasına rağmen teknolojinin toplumdaki değişimin altında yatan tek gerçeklik olmadığını altını çizmiştir. Dolayısıyla sadece teknoloji merkezli bir bakış açısının, dijital aktivizmi olgusal olarak açıklamak için yeterli olmadığı söylenebilir. Dijital araçlara erişim fırsatı, kullanıcının içerisinde bulunduğu kültürel, toplumsal, ekonomik ve politik süreçler, aracın kullanım amacı gibi farklı birçok etken göz önünde bulundurulmalıdır.

Tindall ve Groenewegen (2014: 4) dijital aktivizmi genel bir perspektiften tanımlamaktadır:

"Dijital aktivizm, toplumsal ve politik değişim kampanyalarında cep telefonları ve İnternet uyumlu cihazlar gibi dijital teknolojilerin kullanılmasıdır. Gerçekten de günümüzdeki toplumsal hareketler bu teknolojileri iletişim ve seferberlik aracı olarak ve toplumsal / politik protestoların hem aracı hem de hedefi olarak hizmet eden alternatif medya biçimlerine erişmek için kullanmaktadır."

Tindall ve Groenewegen gibi Joyce da genel bir pencereden bakmaktadır. Dijital aktivizm alanyazınında Joyce'un çalışmasına oldukça sık başvurulduğu görülmektedir. Zira Joyce'nin yaklaşımı son derece genel olmasına karşın oldukça nettir. Joyce (2010) dijital aktivizmi "bilgi iletmek için dijital kod kullanan birbirine bağlı bir cihaz grubunun meydana getirdiği dijital ağların altyapısını oluşturduğu" bir olgu olarak açıklamaktadır. Temel mantığını dijital kodlar üzerinden ağlara taşınan içerikler aracılığıyla eylemlerin düzenlenmesi ve etkili politik hareketler yaratmak üzerine oturtmaktadır. Ancak bu kadarla sınırlamamıştır, kullanıcıları birbirine

---

³⁴ Francis Bacon (1561-1626) felsefesinin temeline bilimi yerleştiren, doğayı insanın bir kaynağı olarak gören Fransız düşünür.

bağlayan ağlar farklı fiziksel malzemelerden oluşurken farklı ülkelerde farklı ekonomik değerlere de sahiptir. Bu da doğrudan değişik bölgelerdeki kullanıcıların alım gücü ve kullanımın hızı gibi farklı etkenleri dikkate almayı gerektirmektedir (Joyce, 2010: 2-3).

Brodock (2010: 72) dijital aktivizmin kişiler için toplanma, organize olma ve konuşma fırsatları bulduğu daha eşit ve katılımcı politik bir sistem sunduğunu belirtmektedir. Fakat dijital uçurumun görüldüğü, dijital bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim zorluğu yaşayan ülkeler sebebiyle bu sistemin “herkes” için geçerli olduğunu söylemek zordur. Diğer yandan Scholz (2010: 23) gelişmekte olan birçok ülkenin ABD ve Avrupa ülkelerindeki İnternet bağlantısı olan mobil telefonlarla dijital uçurumun artık eskisi gibi geniş olmadığını belirtse de Scholz’un cihaza sahip olmanın yanı sıra dijital okuryazarlık, hızlı erişim gibi etkenleri dikkate almadığı söylenebilir. Bir başka deyişle dijital uçurumun kapandığı mı yoksa biçim mi değiştirdiği bölgesel olarak değerlendirildiğinde anlaşılabilir.

Castells’e (2015) göre dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı ile birlikte toplumsal hareketler varlığını sosyal medya ve sokağın arasındaki ayrımın bulanıklaştığı melez bir ortamda sürdürmektedir. Benzer bir şekilde McCaughey (2014) de toplumsal hareketleri çevrimiçi ve çevrimdışı eylemlerin “melezi” olarak değerlendirmekte ve birinin diğerini engellemediği veya diğerine neden olmadığını ifade etmektedir. Toplumsal eylemler, dijital teknoloji aracılığıyla dönüşürken veya biçimlenirken McCaughey odağa hareketin kendisini koyarak çevrimiçi ve çevrimdışı ortamları bu anlayış etrafında bütüncül bir şekilde değerlendirmektedir.

Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerini bir devrim olarak görme eğilimi, gündelik yaşamdan profesyonel iş yaşamına, kültürel dönüşümden aktivizme kadar insanların etkileşim kurma biçimlerindeki değişime dayanmaktadır. Tindall ve Groenewegen (2014: 4) bu teknolojiler aracılığıyla sınırları aşan dijital ağların hızı, güvenilirliği ve – göreceli – düşük maliyetine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde George ve Leidner (2019) de maliyetin düşüşüne dikkat çekerken dijital aktivizmi anlamada Bennett ve Segerberg’in detaylı bir şekilde irdelediği bağlantısal eylemi (connective action) temel bir unsur olarak görmektedir. Bağlantısal eylem, dijital ağ bağlantılı eylemlerle iç içedir. Fırsatlara etkili bir şekilde yanıt vermek için gereken kurumsal kaynak düzeyine ihtiyaç olmamasının yanı sıra bağlantısal eylem daha çok

kişiselleştirilmiş ve teknolojik olarak düzenlenen süreç dizisidir. Kolektif eylem (collective action) ve bağlantısal eylem ortak çıkar üzerine insanları bir araya getirme amacı taşımaktadır. Fakat kolektif eylem, örgütsel aracılı ağları kurarken bağlantısal eylem hem kişisel hem de örgütsel etkin ağlara gevşek bir şekilde bağlıdır. Öyle ki bağlantısal eylemin kişisel formunda toplumsal kişisel bir görüş paylaşılırken kolektif eylemde bu kendini toplumsal ağların örgütsel yönetimi biçiminde göstermektedir. Dolayısıyla güçlü ve gevşek örgütsel koordinasyon yapılarının, ikisi arasındaki en büyük fark olduğu söylenebilir (Bennett ve Segerberg: 2012: 753-576). Bu bağlamda George ve Leidner (2019) dijital aktivizmi dijital aracılı toplumsal aktivizm olarak tanımlamaktadır.

Dijital aktivizmin – genel kabul gören başlangıç tarihi – 1994’ten bu yana geçirdiği dönüşüm içerisinde kendine özgü bazı özellikleri ön plana çıkmaktadır. Blevins (2018: 97-98) dijital aktivizmin olumlu yönlerine odaklanarak beş özelliği şu şekilde açıklamaktadır:

- Dijital bilgi ve iletişim teknolojinin kullanımı, aktivist çabalar içerisindeki kişilerin katılımını teşvik etmektedir.
- Dijital aktivizmin görselliği, toplumsal ve politik meseleleri kişilerin kolaylıkla fark edebileceği şekilde öne çıkarmaktadır.
- Çevrimiçi ortamda içeriği özelleştirme ve yönlendirmede benzersiz bir olanak sunmaktadır.
- Kullanıcı türevli içerik, anaakım medya ve politik söylemin geleneksel kanallarının dışına çıkarak toplumsal ağlar aracılığıyla katılım ve üretimin yeni bir düzeyini göstermektedir.
- Dijital aktivizme geçiş, “hareket girişimcileri” olarak kurumsal aktivizme duyulan güvenin azaldığına işaret etmektedir. Kurumsal modellerden kaynaklanan katılım engellerinin aşılması, aktivizme katılımın artmasına neden olmaktadır.

Blevins, beş özelliğin içerisinde yer vermese de aktivizm içerisinde bir “bariyer” olarak nitelendirdiği gerçek kimliğin açık edilmesine yönelik tehdit algısının, dijital aktivizmde “anonimlik” ile çözülebileceğini ifade etmektedir. Bu noktada, baskıcı veya demokratik görünümlü ülkelerde dijital güvenlik önlemlerinin asgari düzeyde alınması (anonim profiller, VPN kullanımı vb.) Blevins’in sözünü

ettiği anonim kullanıcının hem fiziksel güvenliğini hem de dijital aktivizmdeki varlığını koruması adına önemlidir.

Tindall ve Groenewegen (2014: 4) dijital teknolojilerin aktivizmde iki ana işlevi olduğunu belirtmektedir: “Bir dayanışma, ortaklık ve güven duygusunun geliştirilmesi için potansiyel bir forum olarak hizmet vermesi” ve “katılımcılar ve bir hareketin destekçileri arasında ortak bir kimlik oluşturmaya yardımcı olması”. Tindall ve Groenewegen sosyal medya aktivizmi ve dijital aktivizm arasında Joyce (2010) kadar belirgin bir ayrıma vurgu yapmamaktadır. Bu bağlamda “dijital olarak etkinleştirilmiş toplumsal hareketler” kavramına büyük oranla – ve ağ oluşturma olanakları göz önünde alındığında haklı da olarak – İnternet ve sosyal medyayı büyük oranda dahil etmektedir. Dijital bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak katılımın yerleştirilebileceği dört kategori sunulmaktadır (Tindall ve Groenewegen, 2014: 4):

- Toplumsal hareketler hakkında bilgi merkezi olarak kullanılabilen web siteleri, listeler: Bunlar yüksek etkileşimli olmasa da bilgi dağılımında önemli rollere sahiptir.
- Çevrimdışı protesto faaliyetlerine katkı sağlayan çevrimiçi etkinlikler: Katılımcıların ve destekçilerin temini, onlara bilgi ve lojistik destek sunma vb.
- Dijital aktivistlerin, katılım için çevrimiçi yollardan faydalanması: Çevrimiçi dilekçe, boykot, e-posta kampanyaları vb.
- Çevrimiçi hareketlerin çevrimiçi organizasyonu: Örgütlenmenin tüm yönleri yüz yüze koordinasyon olmadan gerçekleşmektedir.

Dijital ağların aktivizmdeki karmaşık yapısı yalnızca aktivistler ve onların destekçileri ile sınırlı değildir. Bu ağlara katılan merkezi erklerin aktörleri, geleneksel medya figürleri, yerel yönetimler, sermayedarlar, sanatçılar ve onların kullandığı dijital teknolojiler ağların şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Dijital aktivizmin kavramsal olarak çok yönlülüğü, tarihine bakıldığında daha somut bir şekilde görülmektedir.

2.2. DİJİTAL AKTİVİZMİN TARİHİ

Web 2.0 teknolojisi ile birlikte çevrimiçi etkileşim ve iş birliği düzeyinin artması, dijital aktivizm için de önemli bir ivme kaynağı oluşturmuştur. O'Reilly Media tarafından 2004 yılında adı koyulan Web 2.0 teknolojisi, İnternet tabanlı uygulamalar açısından bir dönüm olarak görülse de dijital aktivizm tarihi onun öncesine dayanmaktadır. Karatzogianni (2015) dijital aktivizmin tarihini dört evrede değerlendirmektedir: Dijital aktivizmin kökenleri (1994-2001), yükselişi (2001–2007), yayılması (2007-2010), anaakım politikayı ele geçirmesi (2010-2014). Karatzogianni'nin çalışması teknolojik yeniliklerden ziyade dijital ortamdaki aktivist faaliyetleri dikkate alarak tarihsel bir süreç çizmektedir. Oysa kronolojik sıralamada dijital iletişim teknolojilerinin gelişiminin dikkate alınması halinde farklı bir tarihsel sıralamanın oluşturulması oldukça olasıdır.

Postill (2016) Karatzogianni'nin çalışmasının kronolojik bir veri deposu olarak referans gösterilebileceğini fakat herhangi bir argüman geliştirmemesi veya var olan yaklaşımlara bir katkı sunmaması sebebiyle alanyazına özgün bir katkı sağlamadığını düşünmektedir. Yine de ikinci nesil hücreli teknolojiye sahip cep telefonlarıyla gönderilen mesajlardan bugünkü dijital aktivizm faaliyetlerine kadar geçen süreç hakkında bir değerlendirme olanağı sunmaktadır.

Karatzogianni, birinci evrenin (dijital aktivizmin kökenleri) Çin, Sri Lanka, Kosova, İsrail-Filistin'deki etnik-dinsel çatışmaların aktarıldığı bir dönem olduğunu, 1994 yılında Zapatista'nın hack eylemleri ile başladığını ve Zapatista'nın ilk hacktivistler³⁵ olduğunu ifade etmektedir. Rodriguez vd. (2014) Zapatista'nın bu eylemler ile muhalefet adına yeni bir medya kullanımını başlattığını belirtmektedir. Karatzogianni'ye göre Zapatista'yı uluslararası üne kavuşturan bu tarihsel eylemleri, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) karşıtı gösterilerde protestocuların kablosuz bilgisayarlarla yaptığı canlı yayınlar, DTÖ'nün web sitesinin hacklenmesi takip etmiştir. 2001 yılına gelindiğinde ise Filipin Devlet Başkanı Estrada mobil telefonlardan gönderilen milyonlarca mesaj ile görevinden olmuştur. Öyle ki

---

³⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük ve Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu hacker kelimesinin karşılığını bilgisayar korsanı olarak belirtirken hacklemek veya hacktivism / hacktivist sözcüklerine bu kaynaklarda yer vermemektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada hacktivism ve hacktivist kelimeleri orijinal hali ile kullanılmaktadır. Benzer şekilde Ufuk Eriş (2009) "Türkiye'de Kırıci (Hacker) Kültürü" isimli doktora tezinde hacker kelimesinin Türkçe karşılığını *kırıci* olarak kullansa da çalışmasında hacktivism ve hacktivist kelimelerini kullanmaya devam etmiştir.

yolsuzluk skandalında Estrada'yı aklamaya çalışan senatoya tepki olarak sokağa çağırın bu mesajlar ile ilgili Bociurkiw (2001) Forbes'teki "Cep Telefonu ile Devrim" başlığı ile bir haber hazırlamıştır.

İkinci evrenin 2001'de gerçekleştirilen El Kaide'nin İkiz Kuleler'e saldırısı ile başladığını söyleyen Karatzogianni, bunun medya endüstrisini dönüşüme götürecek bir olay olduğunun vurgulamıştır. Nitekim olay yerindeki yurttaş gazeteciler ve aktivistler anında görüntü veya ses kaydı almış ve anaakım medyanın bu görüntüleri kullanmasını sağlamıştır. Sonrasında ise terör karşıtı çevrimiçi hareket bloglara, kişisel web sitelerine vb. taşınarak benzer ve taban tabana karşıt düşüncelerin bir arada olduğu bir ağ topluluğu oluşmuştur. Karatzogianni 2003 yılında başlayan ABD-Irak Savaşı ile birlikte savaş karşıtı hareket aktivistlerinin alternatif bir medya olarak İnternet'i kullandığını belirtmiştir. ABD ve Avrupa'da 2007 yılına kadar süren bir dizi toplumsal ve politik olay, baskın bir şekilde yeni medya araçları aracılığıyla örgütlenen protestolarla karşılaşmıştır. Karatzogianni ilk İnternet savaşı olarak ABD-Irak Savaşı'nı gösterse de Estonya'ya 2007 yılında gerçekleştirilen sistematik siber saldırılar sebebiyle ülkenin dış dünyayla bağlantısının neredeyse kesilmesi, bu olayın birçok araştırmacı tarafından "ilk siber savaş" olarak ün yapmasına neden olmuştur (Landler ve Markoff, 2007).

Karatzogianni üçüncü evrenin Rusya ve Gürcistan arasındaki gerçek savaştan birkaç gün önce başlayan Güney Osetya-Gürcü siber çatışmaları ile 2008 yılında başladığını ve Barack Obama'nın sosyal medyayı seçim kampanyasında etkin bir şekilde kullanmasıyla devam ettiğini ifade etmiştir. 2009 yılında ise Climategate olarak bilinen olayda, University of East Anglia'daki İklim Araştırma Birimi'nin iklim değişikliği konulu Kopenhag Zirvesi öncesinde dosya ve e-postalarının hacklenmesi sonucu verilerin manipüle edildiği ortaya çıkmıştır.

Climategate, kamu yararına politika ürettiği mesajını sürekli yineleyen kurum ve yapılara karşılık İnternet aracılığıyla belgelerin sızdırılmasının kamu yararına olabileceğini göstermiştir. Öyle ki bilim insanlarına duyulan güven azalmış, iklim değişikliğine ilişkin duyulan kaygı artmıştır (Leiserowitz vd. 2013).³⁶ Dahası

---

³⁶ Daha önce sözü edilen 1998 yılındaki "küresel ısınma durdu" söylencesinden sonra iklim değişikliğine ilişkin kamuoyu kaygısının azaldığına ilişkin araştırmalara karşın Climategate'in, bilim insanlarına güvenin azalmasıyla kaygının yeniden artıran bir yönü olduğu söylenebilir. (bkz. 1.5. Ekoloji Hareketinin Yakın Tarihi)

Climategate ekoloji hareketinde İnternet'in doğrudan (merkezi yapıda olmayan) ve değişim gücüne sahip olması ile ilgili bir belirgin bir örnek olarak dijital aktivizm tarihinde yerini almıştır.

Üçüncü evre ile dördüncü evre arasındaki geçiş ise Karatzogianni'ye göre WikiLeaks'in 2010 yılında sızdırdığı belgeler ile gerçekleşmiştir. Wikileaks, kurulduğu 2006 tarihinden itibaren dünya çapında en çok ses getiren belge sızıntılarının odağında olmuştur. Karhula (2011) Wikileaks'i "etik, tarihi ve politik önemine göre haber sızıntıları yayınlayan, şeffaflık için çalışan uluslararası kar amacı gütmeyen bir organizasyon" olarak tanımlamaktadır. Avustralyalı İnternet aktivisti Julian Assange'ın organizasyonun en bilinen ismi olmasının yanı sıra WikiLeaks'in Amerika, Afrika, Avrasya ve Asya Pasifik'te yüzlerce çalışanı bulunmaktadır (WikiLeaks, 2015). 2010 yılında yayınladığı Afganistan ve Irak savaşlarına ilişkin sızdırılan belgelerin yayımlanması ile gündem bir anda işkence raporlarına, kayıp sivillere, savaşın gizlenen bilançosuna doğru çevrilirken dijital aktivizm anaakımı adeta istila etmiştir. Sonrasında yaşanan "Arap Baharı", Wall Street'i İşgal Et hareketi, yine yakın geçmişte gerçekleştirilen Brezilya, Türkiye, Hindistan gibi çeşitli ülkelerdeki protestolar Karatzogianni tarafından dijital aktivizm tarihinin birer parçası olarak sunulmuştur.

Gerbaudo (2017) dijital aktivizmin dönüşümünün, teknolojinin değişimi ve kullanımını biçimlendiren kültürel, toplumsal ve politik etkenler ile birlikte anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Bu bağlamda İnternet'in teknolojik gelişiminde iki önemli aşamaya (Web 1.0 ve Web 2.0) dikkat çekerken dijital aktivizmi iki evrede değerlendirmektedir: İlki küreselleşme karşıtı hareketler, ikincisi ise 2011'de başlayan her biri kendi özgün ideolojisine sahip hareketler (Karatzogianni'nin dijital aktivizmin dördüncü evresinde yer verdiği İspanya, Türkiye, Yunanistan gibi ülkelerde kendini gösteren dijital aktivizm). Gerbaudo hem teknolojik hem de politik ve toplumsal değişimleri göz önünde bulundurarak dijital aktivizmin ilk dalgasında "siber-otonomist", ikinci dalgasında ise "siber popülizm" tekno-politik yönelimlerini irdelemektedir.

Dijital aktivizmin siber-otonomist döneminde küreselleşme karşıtı aktivistler İnternet'i sermaye ve devletten bağımsız bir direniş alanı görmektedir. Eylemciler Indymedia gibi oluşturulan alternatif haber ağlarını kurabilecekleri özerk alanlarda

hareketi geliştirmeye yönelmiştir. 2011 yılında ise siber-popülist akım öne çıkmaktadır. Facebook, Twitter gibi tekcelci şirketlerin araç ve uygulamalarını kullanan aktivistler, kapitalist çelişkilere karşın bu platformları ihtiyacına yönelik olarak kullanmaktadır (Gerbaudo, 2017: 485-486). Gerbaudo belirli savlar üzerine kurguladığı araştırması ile Karatzogianni'nin referans çalışmasının ötesinde yeni yaklaşımlar sunmaktadır. Diğer yandan siber-otonomist yaklaşımların bugün tamamen ortadan kalkmadığı, siber-popülist eğilimlerle iç içe geçtiği de söylenebilir. Nitekim siber-otonomist faaliyetler bugün ayakta kalabilmek için “herkesin olduğu”, Gerbaudo'nun deyiimiyle tekcelci şirketlerin kurduğu toplumsal ağlarla çok yakın bir ilişki içerisindedir.

Dijital aktivizmin tarihsel sınıflandırması hem toplumsal dönüşümlerin hem de dijital iletişim ve teknoloji alanındaki yeniliklerin birbiri ile etkileşimini anlama bakımından fayda sağlayabilir. Farklı tarihsel sınıflandırmaların kesişim noktaları ise dijital aktivizmin dönüm noktaları olarak görülebilir (Zapatista eylemleri, 2001 İkiz Kule saldırıları, “Arap Baharı” gibi).

2.3. DİJİTAL AKTİVİZM EYLEMLERİ

Dijital bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yapılan aktivizm kullanılan araç ve uygulamalara göre farklılık göstermektedir. Çok sık aralıklarla güncellenen uygulama ve araçlar kullanıcının talebi doğrultusunda güncellenebileceği gibi var olan bir uygulama aktivistlerce aktivizme uyarlanabilir de. Örneğin, 2013 yılında gerçekleştirilen Gezi Parkı Protestoları sırasında sahadan protestocu ve yurttaş gazetecilerin canlı yayın akışını eş zamanlı olarak yapabilecekleri ücretsiz ve kullanıcı bir dostu uygulama olmaması Periscope'un kurucu ortağı Beykpour'un dikkatini çekmiştir (Shontell, 2015). Periscope'un henüz genel kullanımına başlanmadan Twitter tarafından satın alınarak kısa süre içerisinde iki toplumsal ağın birleştirilmesi sağlanmıştır. Böylece bir ağda oluşturulan bir içeriğin diğerinde isteğe bağlı olarak paylaşılması mümkün kılınmıştır. Periscope'un bilhassa aktivizm etrafında şekillenmiş olmasının yanı sıra Facebook'un kullanıcı ihtiyacını dikkate alarak 2014 yılında eklediği Güvenlik Bildirimi (Safety Check) özelliği de doğal afetlerin, toplumsal krizlerin yaşandığı bölgelerde dijital ağlardaki kullanıcılar tarafından “iyiyim” mesajı vermek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla dijital aktivizm

araç ve uygulamaları kullanıcılar, şirketler, girişimciler arasındaki etkileşime dayalı olarak teknolojik olanaklar çerçevesinde biçimlendirilmektedir.

Dijital aktivizm eylemleri içerik üretiminden belge sızdırmaya kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. George ve Leidner (2019) tarafından ortaya koyulan on dijital aktivizm eyleminin biri, aktivizm eylemi olup olmadığı tartışmalı olan klikativizmdir. Diğerleri³⁷ ise metaseslendirme, hak savunusu, e-fonlama, politik tüketicilik, e-dilekçeler, bot aktivizmi (botivizm), veri aktivizmi, açığa çıkarma ve hacktivizmdir. George ve Leidner (2019) Lester Milbrath'ın (1965) politik katılımçılık hiyerarşisini³⁸ dijital aktivizme uyarlamaktadır. Buna göre dijital izleyici eylemleri klikativizm, metaseslendirme ve hak savunusu; dijital geçiş eylemleri e-fonlama, bot aktivizmi, dijital dilekçe ve politik tüketim; dijital gladyatör eylemleri ise hacktivism, açığa çıkarma ve veri aktivizmini barındırmaktadır. Bu sınıflandırma, dijital aktivizm repertuarını kapsamlı bir şekilde ortaya koyarken bir yandan da hashtag³⁹ aktivizmi, dijital sivil itaatsizlik, dijital kültür karıştırma gibi kavramları saf dışı bırakarak veya kategorilere dahil etmeyerek daha mekanik bir anlatı sunmaktadır.

Bonneau (2010) dijital aktivizm eylemlerini – çevrimiçi aktivizme yoğunlaşarak – “taktik” olarak adlandırmakta ve bunların “dağınık destekçilerin çevrimdışı dünyada düzenlenmesi zor olabilecek taban hareketlerini kolaylaştırmak için ağın merkezi olmayan doğasından faydalanabileceklerini” ifade etmektedir. Bir başka deyişle dijital aktivizm ağlar aracılığıyla sıradan insanların aktivizme katılımında olanaklar yaratmaktadır.

2.3.1. İçerik Üretimi

Kullanıcıların dijital bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir toplumsal harekete katkı sağlamak amacıyla içerik üretmesi ve paylaşmasıdır. İçerik bir sosyal medya web sitesi, çevrimiçi haber sitesi, anlık mesajlaşma grubu vb. ortamlarda

³⁷ Orijinali İngilizce: “metavoicing, assertion, e-funding, political consumerism, digital petitions, botivism, data activism, exposure, hacktivism” (George ve Leidner, 2019).

³⁸ Milbrath'a (1965) göre politik katılımın hiyerarşisinde izleyici (oy verme, politik bir tartışma başlatma vb.), geçiş (protestoya katılma, bir aday veya parti için bağışta bulunma vb.) ve gladyatör (aktif bir parti üyesi olma, parti toplantısına veya strateji toplansına katılma vb.) yer almaktadır ve izleyiciden gladyatör eylemlerine doğru yönelişte politik katılımçılık daha etkin bir hale gelirken katılımçı kişi sayısı azalmaktadır (Fyfe, 2009).

³⁹ Dijital aktivizmde yaygın kullanımı sebebiyle bu çalışma kapsamında hashtag kelimesinin Türkçe karşılığı olabilecek “toplumsal etiketleme”, “etiket”, “tabela” gibi sözcükler kullanılmamıştır.

üretilebilir. Kavada (2010: 108) bloglar, toplumsal ağlar ve içerik paylaşım sitelerinin bilgi oluşturma ve yayma sürecini merkezsizleştirdiğini belirtmektedir. İçerik dijital ağlarda bir merkeze bağlı olmadan dolaşıma girmektedir. Kavada'nın deyişiyle içerik üretimi ile aktivistler “resmi örgütsel kanallardan geçmek zorunda kalmadan hareket hakkındaki görüşlerini yayabilmektedir.”

George ve Leidner'in (2019) dijital izleyici eylemlerinde değerlendirdiği üretilen içerikler, yalnızca metinsel ve görsel olmakla sınırlı kalmayıp Talib'in (2014) de belirttiği üzere video ve yazılıma kadar çeşitlilik göstermektedir. Kullanıcıların içerik paylaşımı sağlayan içerik topluluklarında kişiler görüşlerini ifade ederken geleneksel politikacılar da varlıklarını sürdürmektedir. İçerik toplulukları, çok sayıda kişiye düşük maliyetle erişmek için önemli bir araç haline gelmiştir. Diğer yandan anaakım medyanın haber önem derecesi, içerik topluluklarında büyük farklılık gösterebilir. Çünkü içerik topluluklarında kullanıcılar, kendileri için önemli olan haber ve meselelere yönelik içerik üretmektedir (Talib, 2014: 315-216).

İçerik üretimi için her ne kadar temel beceriler yeterli görünse de dijital aktivizmde alınacak yol, içeriğin kendisi ile doğrudan ilişkilidir. İçeriğin üretimini kolaylaştıran uygulamalara karşın içeriğin amaca yönelik olarak oluşturulması ayrı beceriler gerektirebilir (retorik, tipografik gibi). Bununla birlikte her toplumsal ağ kendine has özelliklere sahiptir. Bazıları görsel ağırlıklı içerik üretimi için tasarlanmışken (Instagram, Flickr vb.) bazıları ise video içerik paylaşımına odaklanmıştır (Youtube, Vimeo vb.). Dijital aktivizm içerikleri, toplumsal ağların yalnızca ağ yapısını değil, aynı zamanda teknolojik olanaklarını da dikkate alarak oluşturulduğunda temel erişim hedeflerini aşması olasıdır ki bu erişim ve etkileşim meta-seslendirme ile doğrudan ilişkilidir.

2.3.2. Metaseslendirme (Metavoicing)

Majchrzak vd. (2012) metaseslendirmeyi “başkalarının varlığına, profillerine, içeriklerine ve etkinliklerine çevrimiçi olarak tepki vererek devam eden çevrimiçi bilgi sohbetine katılım” olarak tanımlamaktadır. Meta-seslendirme içeriği beğenme, yeniden paylaşma, beğenme, oylama, içeriğe yorum ekleyerek onu yeniden paylaşma; içeriğe yorum yapma, bir profili beğenme, içeriği hipermetinsellik

aracılığıyla farklı bir ağda paylaşma gibi eylemlerin tümünü kapsayan bir kavramdır. Diğer bir deyişle çevrimiçi ortamdaki içeriklere – göreceli – düşük etkileşimli (içeriği beğenme) veya daha yüksek etkileşimli (yorum yapma) bir biçimde katılımın gerçekleştirilmesidir.

Meta-seslendirme çevrimiçi ağların genişlemesinde önemli bir role sahiptir. Dijital aktivizm ağında paylaşılan bir içeriğe “yorum” yazan bir kullanıcının eylemi, birden çok yöne sahiptir. “Yorum” dijital aktivist tarafından görüntülenirken aynı zamanda içeriği görüntüleyen diğer kullanıcılar da “yorumu” görebilir. Bu “yorum” diğer kullanıcılar da yorum yazabilir veya onu yeniden paylaşabilir. Diğer yandan ilk içerik aldığı “yorum” sebebiyle çeşitli toplumsal ağların algoritmasına bağlı olarak dijital aktivizm ağının içerisinde olmak adına girişimde bulunmamış birinin görüntülemesi için öne çıkabilir. Böylelikle hem “yorum” yazılan ilk içerik hem de “yorum” ağın genişlemesinde muazzam bir öneme sahiptir. Benzer şekilde beğeni alan gönderilerin öne çıkarılması, diğer kullanıcılara önerilmesi de meta-seslendirmenin bir işlevidir. George ve Leidner’ın (2019) belirttiği üzere toplumsal ağın genişliği, içeriklerin dağılım hızı ve büyüklüğü konusunda önemli bir etkidir.

Beri yandan, meta-seslendirmeyi genişleten toplumsal ağ özellikleri sıklıkla güncellenmektedir. Bir Facebook grup sayfasına yüklenen bir aktivistin panel konuşma videosunun çözünürlüğü ve süresi, onun kaç kişi tarafından görüntüleneceği, ne kadar beğeni alacağı vb. konusunda dikkate değer birer etkidir. Bunun yanı sıra Facebook’un grupla birlikte, eş zamanlı olarak, yüklenen bu videoyu izleme ve izlerken de sohbet etme imkanı veren “izleme partisi” özelliği meta-seslendirmenin farklı biçimlerini aynı anda barındırmaktadır.

2.3.3. E-dilekçe / Dijital İmza Kampanyaları

Oxford English Dictionary⁴⁰ tarafından “Belirli bir nedenden dolayı otoriteye hitap eden tipik olarak birçok kişi tarafından imzalanan resmi bir yazılı talep” olarak tanımlanan dilekçe (petition), dijital teknoloji aracılığıyla kullanıcıların yalnızca “bir tık” eylemi ile katılım sağlayabildiği bir forma dönüşmüştür.

---

⁴⁰ Oxford Dictionaries, Definition of *petition* in English.
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/petition> (Erişim tarihi: 05.09.2017)

Zukin vd. (2006: 54) dilekçeleri “kamu sesini” yansıtan katılımın bir türü olarak değerlendirmektedir. Dijital dilekçeleri imzalamak çok az çaba gerektirirken Sibbernsen’in (2012) belirttiği üzere geleneksel yöntemlerle aylar sürecektir imza sayısı kimi zaman yalnızca birkaç gün içerisinde toplanmaktadır. Wright (2015: 136) e-dilekçelerin çeşitli kuruluşlarca kontrol edildiğini veya e-dilekçelere bazı kuruluşların sponsorluk ettiğini söyleyerek e-dilekçe aracını yürütenlere yönelik bir ayırım yapmaktadır: Ulusal hükümet, parlamentolar, hükümet ve parlamento arasında oturan karma modeller, yerel yönetimler ve parlamentolar, reklamlara dayanan yardım kuruluşları ve ticari kuruluşlar tarafından finanse edilen resmi siyasi sistemlerden bağımsız platformlar. Halpin vd. (2018: 429) ise e-dilekçe platformlarını üç başlık altında toplamaktadır: Hükümet, kar amacı gütmeyen ve ticari platformlar. Buna göre ticari olanlar dilekçeyi oluşturan veya imzalayandan bağış talep etmekte, kar amacı gütmeyenler ise kampanya grupları tarafından yürütülürken belirli bir ideolojik yaklaşımı benimsemektedir.

Türkiye’de dijital aktivizm adına oluşturulan e-dilekçe kampanyalarında bağımsız e-dilekçe araçlarının kamuoyu oluşturmak için, ulusal hükümetin kontrolündeki e-dilekçe platformunun (cimer.gov.tr) ise karar alıcılar üzerinde baskı oluşturmak için kullanılmasına yönelik bir eğilim söz konusudur. Earl ve Kimport (2011: 11) çok kısa süre içerisinde oluşturulabilen e-dilekçe kampanyasının düşük maliyetine ve bir kişi veya küçük grubun oluşturduğu bir e-dilekçenin kolektif bir eyleme dönüşebileceğine dikkat çekmektedir. Fakat e-dilekçe yoluyla bir bilginin, talebin veya görüşün yayılması, dilekçe konusu ile ilgili farkındalık oluşturulması ne kadar mümkünse de e-dilekçenin bir tür slacktivism olarak görülmesi de bir o kadar olasıdır. Zira e-dilekçeler katılımdaki düşük düzeyi sebebiyle geleneksel katılım biçimlerinden daha az önemli olarak nitelendirilebilir (Halpin vd., 2018: 431) ve diğer yandan ise daha teknik veya retorik beceri gerektiren dijital aktivizm eylemlerine göre daha az değerli olarak görülebilir.

2.3.4. Toplumsal Etiketleme / Hashtag Aktivizmi

İnternet aktivizmi içerisinde değerlendirilen toplumsal etiketleme (folksonomi) içerik üretimi ve metaseslendirme ile de çok yakın ilişki içerisinde. Toplumsal etiketleme web’de sayısı artan – ve sınırlandırılmayan – içeriği sınıflandırma ihtiyacı üzerine kullanıcıların ortak bilgiyi etiketler aracılığıyla gruplandırmasıdır (Okur,

2013: 140). Toplumsal etiketlemede kullanılan etiketlerin ne olacağı konusunda nihai karar İnternet kullanıcılarındır.

Peters (2009: 153) toplumsal etiketlemeyi şu şekilde belirtmektedir: “Folksonomiler, serbestçe seçilebilir anahtar kelimelerden veya herhangi bir bilgi kaynağına serbestçe eklenebilecek etiketlerden oluşmaktadır.”

Vander Wal (2007) bu uygulamanın neden “toplumsal” olduğunu açıklar nitelikte bir toplumsal etiketleme tanımı yapmaktadır. Buna göre:

- Toplumsal etiketlemede nesnenin etiketlenmesi kişisel bir süzgeçten geçmekte ve bilgiyi kullanan kişi tarafından yapılmaktadır.
- Etiketleme toplumsal bir ortamda yapılmaktadır (toplumsal ağlar).
- Bir web nesnesi veya bilgisinin nasıl anlaşıldığına bağlı olarak kullanıcının kendi kelime dağarcığının kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır.
- Toplumsal etiketlemenin etiket, etiketlenen nesne ve kimlik olmak üzere üç unsuru bulunmalıdır (Vander Wal, 2007).

Toplumsal etiketlemenin dijital ağlardaki bilgi dağılım ve kamuoyu oluşturma gücü bilhassa Twitter’da aktivistler ve destekçileri tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Twitter’da bu etiketler bir sayıdan önce gelen sayı sembolü olan # (hash)⁴¹ ile birlikte sembolden sonra boşluk bırakmadan oluşturulmakta ve hashtag (hash+tag) olarak isimlendirilmektedir. Twitter’da kullanıcı tarafından oluşturulan konu ile ilgili benzersiz (benzer başlıklara ait hashtagleri konu dışında bırakmak amacıyla) hashtagleri diğer kullanıcıların kullanması da istenmekte ve bu hashtagler bir kişi, konu, olay vb. (Lewis, 2014: 618) ile ilgili meselenin öne çıkması için üretilen yeni içeriklerde tekrarlanmaktadır.

Hashtagler kullanım çokluğundan ziyade sıklığına ve popülerliğine bağlı olarak Twitter’da gündem olmaktadır (Trend Topic/TT). Gündem olan hashtagler kullanıcının bulunduğu, seçtiği konuma veya ilgi alanlarına göre sunulmaktadır. Twitter bir hashtagin gündem olması ile ilgili işleyen algoritmayı şöyle

---

⁴¹ Oxford Dictionaries, hash, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hash> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

açıklamaktadır.⁴² “Algoritma, aynı konu hakkındaki gündemleri ve etiketleri bir arada gruplar. Örneğin, #MondayMotivation ve #MotivationMonday beraberce #MondayMotivation olarak sunulabilir.”

Hashtagler metaseslendirme içerisinde önemli bir role sahiptir. Hashtaglerin sosyal medyanın yüksek etkileşim oranına sahip kullanıcıları tarafından kullanılması, gündem olma olasılığını artırırken başka kullanıcıların onları kullanması için teşvik edici olabilir. Diğer yandan, aktivizm için oluşturulan bir hashtag, ortak bir görüşü yansıtabileceği gibi karşıt düşüncelerin paylaşılmasını da sağlayabilir. Bir aktivist eylemi karalamak adına oluşturulan bir hashtag, aktivizm destekçilerinin o hashtagi kullanarak eylemin haklılığını ortaya koymasına sebep olabilir veya aktivizm adına kullanılan bir hashtag, hareketi desteklemeyenlerin içerikleri ile popüler olabilir.

Yang (2016) hashtaglerin anlatı eylemselliğinin kullanımı ile ilgili olarak #BlackLivesMatter üzerine çalışmıştır. 2013 yılında Trayvon Martin’in öldürülmesi üzerinde #BlackLivesMatter ve 2014 yılında Michael Brown’un bir polis tarafından öldürülmesi üzerine #Ferguson Twitter’da dünya çapında gündem olmuştur. Afrika kökenli Amerikan yurttaşlarına yönelik şiddet ve ırkçılığı hedef alan #BlackLivesMatter hashtag aktivizmi, Yang’ın (2016: 15) belirttiği üzere zamansal olarak geniş bir etki alanına sahiptir.

Hashtagler bir meseleye dikkat çekerek hareketin görünürlüğünü artırma (Wang vd., 2016), fiziksel ortamda gerçekleştirilen protesto veya kolektif eylemlere katılımı artırma aracı olarak da kullanılmaktadır. Dahası, anaakım medya haberlerinde izleyicilerin hashtag ile gündeme dahil olunmasına yönelik bir talepte bulunularak gündemi hem anaakım medyada hem de çevrimiçi toplumsal ağlarda denkleştirme çabası (melezleştirme) görülmektedir.

2.3.5. Dijital Kültür Karıştırma

“Kitle iletişim araçlarındaki reklamcılığı ve tüketiciliği, küresel markaların reklamlarını alaya alarak görsel üretme gibi yöntemlerle eleştirme ve altüst etme” anlamına gelen⁴³ kültür karıştırma, toplum ve politika ile hayli iç içe olan bir

---

⁴² Twitter gündemleri SSS, <https://help.twitter.com/tr/using-twitter/twitter-trending-faqs> (Erişim tarihi: 19.02.2019).

⁴³ Oxford dictionaries, culture jamming, https://en.oxforddictionaries.com/definition/culture_jamming (Erişim tarihi: 04.09.2018).

kavramdır. Genellikle tüketim karşıtı bir eylem biçimi olarak görülen kültür karıştırma, dijital teknolojinin içeriğin yeniden üretimi veya düzenlenmesi konusundaki olanakları vasıtasıyla dijital ağlarda kendine kolaylıkla yer bulmaktadır.

Dijital kültür karıştırma⁴⁴ repartuvarında bir logo, tanınmış birinin fotoğrafı, reklam vb. görselleri yeniden resmetmenin yanı sıra Sobel'in (2104: 17) belirttiği üzere siber sınırlamaları aşmak için çeşitli hacktivism biçimlerini savunma ve hatta tüketim karşıtı idealleri savunmak için ağlarda yayın süresi satın alma da yer almaktadır.

Hearn vd. (2009) bir tür vandalizm olarak da nitelendirilen kültür karıştırmanın bir politik aktivizm olduğunu belirtmektedir. DeLaure and Fink (2017: 42-61) kültür karıştırmayı sekiz başlık altında değerlendirmektedir. Buna göre kültür karıştırma:

- Kültürel formları yeniden biçimlendirirken var olan bir logoyu, reklamı, resmi vb. malzeme olarak kendine mal etmektedir.
- Hem teknik becerinin kullanımı hem de yaratıcılığın dahil olduğu süreç sanatsaldır.
- Ciddi meselelere değinirken mizahtan faydalandığı için genellikle eğlencelidir.
- “Karıştırıcı” sözcüğünü kolektif bir kimlik olarak benimsendiği için genellikle anonimdir.
- Birçok sanat pratiğinin tersine katılımcıdır. Karıştırıcılar diğer kullanıcılara ücretsiz malzeme ve uygulama alanı (web sitesi gibi) sağlayabilirler.
- Kapitalist düzeni ve kültürünü eleştirmek ve çelişkileri açığa çıkarmak amacıyla yapıldığı için politiktir.
- Bir olaya ilişkin tek seferlik olmak yerine başkalarının da kolaylıkla üretebileceği bir dizi olarak uygulanmaktadır.
- Hakim kapitalist kültürün dayattığı normlara müdahale ettiği için kültürel ve toplumsal sınırları zorlamaktadır.

Dolayısıyla dijital ağların merkeziyetçi olmayan, anonimliği koruyabilen ve katılım özelliklerinin dijital kültür karıştırma için oldukça uygun bir ortam sağladığı düşünülebilir. Üstelik, fiziksel ortamda gerçekleştirilen kültür karıştırma eylemlerine

---

⁴⁴ Orijinali İngilizce ‘digital culture jamming’.

göre maliyeti – görece – daha düşük olup mekan sınırlarını çevrimiçi ortamda kolaylıkla aşmakta ve küresel bir alana yayılmaktadır.

Dijital kültür karıştırmanın bir diğer yeteneği ise çevrimdışı protestolara katkı sağlamasıdır. Adbusters'ın editörleri Kalle Lasn ve Micah White'in 2011 yılında demokrasinin tüketime yönlendiren şirket politikalarının elinden kurtulmasına yönelik protesto çağrısı #OccupyWallStreet, Wall Street'in ikonik boğasının üzerinde bir dansçının olduğu göresel ile toplumsal ağlarda paylaşılmış ve çağrı kısa bir süre içerisinde karşılık bulmuştur. Nitekim bu protestolar dijital aktivizm tarihinde büyük bir yer edinmiştir.

2.3.6. Dijital Haritalama

Dijital aktivizm eylemlerinden biri olan dijital haritalama, coğrafi bilgi görselleştirme teknolojilerinin kullanımıyla mekânsal (coğrafi) verilerin toplanması ve paylaşılması sonucu toplumsal bir meselenin altındaki sorunu açığa çıkarma, aktivizme destek sağlama, geleneksel politikaları değiştirmek için baskı oluşturma gibi amaçlarla gerçekleştirilmektedir (Shen, 2014: 1365; McNutt, 2018: 18).

Dijital coğrafi haritalama, yurttaşlara toplumsal olana ilişkin bilgi sunarken yerelde politik değişiklikler talep etmeleri için de önyak olabilir. Shen 1990'lı yılların başında statik haritaların oluşturulduğunu ve haritacıların (mappers) güncellemeleri mevcut haritalar üzerinde yapamadığı için yeni bir bilgi eklendiğinde haritacıların haritayı yeniden göndermesi gerektiğini belirtmiştir. Web 2.0 teknoloji ile beraber etkileşim ivmesi haritalamaya da yansımıştır. Statik haritalar yerini dinamik haritalara bırakarak bilgiler sunucu üzerinden indirilerek sayfaya yerleştirilmektedir (Shen, 2014: 1366). Wikipedia'dan esinlenilerek oluşturulan açık kaynaklı bir proje olan OpenStreetMap, iş birlikçi yapısı ile yerel ve bölgesel haritaların bir araya getirilmesiyle dünya çapında bir harita oluşturmaya amaçlamaktadır. Diğer yandan OpenStreetMap ve benzeri özgür yazılım şartlarını taşıyan coğrafi haritalama projeleri sayesinde toplumsal sorunlar ve eşitsizlik belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Goldstein ve Rotich, 2008'den akt. McNutt, 2018: 18).

Dijital haritalama araçlarının kullanımı aktivizm için kimi zaman "hayati" önem taşıyabilir. Londra'da 2011 yılında gerçekleştirilen G20 protestoları sırasında

topluluk kaynaklı (crowdsourced) ve gerçek zamanlı bilgileri Google haritası üzerinde göstererek protestocuların polis engelini aşmasını sağlayan Sukey isimli uygulama, protestoculara sunduğu renk kodlu bir sistem üzerinden polis engelinin yollara nasıl yansıdığını aktarmıştır (Reynolds, 2018). Topluluk kaynaklı haritalamanın demokrasi içi bir güç barındırdığı (Shen, 2014) ve anonimliği koruduğu durumlarda taban hareketinin daha güçlü olduğu söylenebilir.

Dijital haritalama araçlarının bir diğer örneği ise 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Kenya'da artan şiddet olaylarını ortaya koyan Ushahidi isimli web sitesidir. Yine Google haritasını kullanan bu web sitesi, 2008 yılında nüfusunun yalnızca %7,9'u⁴⁵ İnternet kullanan Kenya'da şiddete tanık olunan ve yardıma ihtiyacı olan yerlerin gösterilmesi prensibiyle kurulmuş ve web sitesinin yayınlanmasından sonra beş gün içerisinde iki düzine olay bildirimini bu platformda raporlanmıştır (Adewumi, 2008; Shen, 2014). Ushahidi ve benzeri topluluk kaynaklı bilgileri düzenlemeye yarayan dijital haritalama uygulamaları çevrimdışı protestolarda çevrimiçi bilgi dağılımında oynadığı kadar önemli bir rol oynamaktadır. Bilginin dağılımının yanı sıra raporlanması, haber kaynağı olarak kullanılması, eylemcilerin güvenliğinin sağlanması ve toplumsal hareketlerin desteklenmesi bağlamında da kendine sağlam bir yer bulmaktadır.

2.3.7. Dijital Ağ Haritalama

Dijital ağ haritalama kişiler, gruplar, şirketler, hükümetler, politikalar, projeler gibi aktivizm sürecinde rol sahibi olan unsurlar arasındaki bağlantı ve etkileşimleri ortaya koymak ve çözümlmek için kullanılmaktadır. Ağ içerisindeki karmaşık ilişkiler görselleştirilerek bir ağ haritasında sunulan bilgiler haline gelmektedir.

Dijital ağ haritalamayı aktivistler kadar araştırmacılar da toplumsal olanı çözümlmede kullanılmaktadır. Kalem ve kağıt aracılığıyla 20. yüzyılın ilk yarısında başlayan ağ haritalama, dijital ortamlarla birlikte etkileşimli yazılımlara dönüşmüştür (Lelong vd., 2015: 6).

Ağ haritalamanın iki önemli ögesi vardır: Düğümler ve bağlar. Human Systems Dynamic Institute'un sunduğu ağ haritalama rehberine göre:

---

⁴⁵ İnternet World Stats, Kenya, <https://www.internetworldstats.com/af/ke.htm> (Erişim tarihi: 09.05.2018).

- Dügümler etkileşim bulunulan kişiler, kavram veya fikirler, topluluklar gibi ağ haritalarında bulunan unsurlardır. Haritada geometrik unsurlarla gösterilmektedir. Birçok düğüme bağlı olan düğümler merkez (hub) diye adlandırılırken ağın dinamikleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.
- Bağlar düğümlerin arasındaki bağlantı yollarını temsil eden çizgilerdir. Çizgilerin yoğunluğu iki etken arasındaki bağlantının etkisine işaret etmektedir (Human Systems Dynamic Institute, 2016).

Örneğin, terör saldırılarının gerçekleştirildiği şehirlerde, terörist aktörlerin çevrimiçi ağlar aracılığıyla nasıl faaliyet gösterdiklerine ilişkin dijital ağ haritalamada (Karatzogianni, 2016) terörist gruplardaki aktörler ve saldırıları birer düğümü oluştururken aralarındaki bağlantılar bağlar ile gösterilebilir. Ağa terörist grupları destekleyen ulus ötesi aktörlerin eklenmesi halinde ağdaki bağların yoğunluğunun ve düğümlerin büyüklüğünün değişmesi olasıdır. Her bir düğüm ve bağ bilginin görselleştirilme sürecine dahil olmaktadır.

Rogers (2012: 208-210) ağ haritalamanın toplumsal bağlamda “gizliliği görünür hale getirme, ilişkilerin derin yapısını ortaya çıkarma, bağları ve yoğunlukla ‘pisliği’ meydana çıkarmayı” amaçladığını ifade etmektedir. Türkiye’de Graph Commons altyapısı ile etkin bir şekilde sermaye ve politik aktör ağlarını haritalandıran Mülksüzleştirme Ağları’nın yaklaşımı da Rogers’ın bu ifadesini doğrular niteliktedir. Mülksüzleştirme Ağları kamuya açık kaynaklardan yararlanarak kolektif verinin bir araya getirilmesini, arşivlenmesini ve “çıkar ortaklıklarını” görünür kılmayı amaçlamaktadır (Mülksüzleştirme Ağları, 2018).

2.3.8. Dijital Bilgi/Haber Sızdırma

Veri aktivizminin bir bileşeni olan dijital bilgi sızdırma, toplumsal değişime yönelik yeni eylemler doğurabileceği gibi onların önüne de geçebilir. *İhbarcılıkla*⁴⁶ kolaylıkla karıştırılabilen haber sızdırmayı anlamak, dijital veri aktivizminin bağlamını anlamak bakımından da önemlidir. Dijital veri aktivizmi, kamuoyunu ilgilendiren fakat açık bir şekilde onların erişebileceği kaynaklarda saklanmayan,

⁴⁶ İngilizce bir organizasyon içerisindeki bir yanlış durdurmak amacıyla o yanlış açığa çıkararak kişi anlamındaki *whistleblower* kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

arşivlenmeyen veya sunulmayan verinin, veri aktivistlerince ortaya çıkarılması ve çeşitli medya kanalları aracılığıyla kamu ile paylaşılmasıdır.

Veri aktivizminin iki temel amacını kitlesel veri toplanmasına karşı çıkmak ve toplumsal değişim adına verilerin ortaya çıkarılmasını sağlamak olarak tanımlayan Milan ve Gutierrez reaktif ve proaktif olarak iki alt alan belirlemiştir. Buna göre reaktif veri aktivizmi, şirket ve devletlerin gizlilik ihlallerinden kaynaklı sivil hakları tehditine karşı koyarken proaktif veri aktivizmi veriler aracılığıyla toplumsal dönüşüme odaklanmaktadır (Milan ve Gutierrez, 2015: 122). Çevrimiçi kişisel verilerin gözetim amacıyla kullanılması ve bu verilerin sınıflandırılıyor ve raporlanıyor olması esasında yeni bir uygulama değildir. ABD’de gerçekleştiren 11 Eylül Saldırıları’nın peşi sıra gözetim devleti kavramı pekiştirilmiş ve güvenlik adı altında (Lyon, 2014: 4) verilerin işlenmesi önceleri kapalı devre televizyonlarla (close circuit television/CCTV) toplumsal yaşamda yerini almışken artık tüm bu uygulamalar dijital teknoloji ile daha kolay güncellenebilen ve saklanabilen bir ortamı, çevrimiçi ortamı, kendine yuva edinmiştir.

Sızıntı ihmaller sonucu uygun bir şekilde saklanamayanın uygun bir fırsat bulunduğu ortaya çıkmasıdır. Ortaya çıkan, gerçekliğe ilişkin bir bilgiyi ve bilginin beraberinde güvenilirliği de getirmektedir (Goffrey ve Fuller, 2012: 100). İhbarcı, bir kuruluşa yasa dışı olduğuna inandığı konuları yetki sahibi kişilere iletirken haber sızdıranlar gizli bilgileri kamuya açıklama amacıyla ifşa etmektedir (Lee, 2017). Bir başka deyişle ihbarcılar bir kurumun çıkarları ile daha ilgili olabilirken haber sızdıranların toplumsal olanla daha ilgili olduğu söylenebilir. Richmond Pope (2017) iki aktörün yasal açıdan farklı ancak toplumsal açıdan aynı konumlandırabileceğini söylemektedir. Toplumsal olarak aynı amaca sahip olmaları (örneğin, kurumsal çıkarların korunmasına yönelik ihbarcılık) tartışmalı olsa da yasal bakımdan Richmond Pope’un ifadesinin doğruluğu daha az tartışmalıdır. Hem alanyazında hem medyada ihbarcı ve bilgi sızdıran arasında kesin bir ayrım yapılmadığı da dikkat çekmektedir. Örneğin, 2013 yılında ABD Ulusal Güvenlik Teşkilatı’ndan gazetecilere bilgi sızdıran Edward Snowden kimi araştırmalarda ihbarcı olarak anılırken (Lashmar, 2017; Milan ve van der Velden, 2016; Thiel, 2017) kimilerinde ise bilgi sızdıran olarak yer almaktadır (Mitchell, 2013; Wu vd., 2014). Fakat bunlar dijital veri sızdırma aktivizmi açısından belirgin bir farklılığa işaret etmediğinden

meselenin kendisinden uzaklaşarak etiketleme üzerinde yoğunlaşma olarak görülebilir.

Open School of Journalism'e göre bilgi sızdırma yasak bir bilginin, durumun veya olayın içeriden birileri tarafından medyaya sunulmasıdır. Bilgi veya haber sızdırma Wikileaks ve GlobalLeaks gibi platformlarda verilerin gazetecilere veya yurttaşlara iletilmesini sağlamaktadır. Open School of Journalism, birinin dijital bilgi sızdırması için halkın bilgi edinme hakkı ve birini veya bir grubu engelleme gibi sebepleri olabileceğini belirtmektedir. Dijital bilgi sızdırıcıların dünya çapında ses getiren eylemlerine bakıldığında her ikisinin de geçerliliği görülmektedir.

Örneğin, Nisan 2016'da anonim bir kaynak,Almanya'nın ulusal gazetelerinden Süddeutsche Zeitung ile iletişime geçerek birtakım şifreli belgeleri gazeteye sunmuştur. Mossack Fonseca isimli kurumun düzenlediği 214 bin kurumla ilgili 11,5 milyon gizli belgeyi içeren bu sızıntı Panama Belgeleri olarak bilinmektedir (Obermaier vd., 2019). Belgeler politikacıların ve akrabalarının mali ilişkiler ağına ilişkin bir kamuoyu gündemi yaratırken kaynak, güvenliğinin sağlanması dışında herhangi maddi bir beklentide bulunmamıştır. Fakat sızıntılarla ilgili güvenlik sorunu yaşayan yalnızca bilgiyi sızdırıcılar değil aynı zamanda bunu kamuoyuna medya aracılığıyla aktaran gazetecilerdir. Daphne Caruana Galizia, Malta'daki yolsuzlukları Panama Belgeleri üzerinden araştıran ve blogundan bilgi aktaran, “tek kişilik WikiLeaks” olarak tanımlanan bir gazeteci iken 2017 yılında aracına yerleştirilen bir bomba ile öldürülmüştür (Borg, 2017). Daphne'nin ölümünün arkasında kimler olduğunun açığa çıkarılması için sivil toplum örgütlerinin ve farklı ülkelerde insan hakları ve ifade özgürlüğü savunucularının Malta hükümetine yönelik baskısı sürmektedir (Lawless ve Kirka, 2018; Kakissis, 2018).

ABD-Afganistan Savaşı'na ilişkin WikiLeaks'in yayımladığı sızıntıların ardından hükümet, politik aktör, uluslararası spor kuruluşları gibi birçok kişi ve kuruma dair bilgi medyaya yansımıştır. Aktivistler, veri politikalarının gözetim bağlamında kendi eylemsellikleri için ne anlama geldiğini sorgularken (Ganesh ve Hankey, 2015'ten akt. Milan ve van der Velden, 2016) kendi güvenliklerini sağlayacak dijital araçlarla tüm bu politikalara karşı toplumsal değişime teşvik

edecek sızıntılar için daha az teknik beceriye sahip insanları da katılıma davet etmektedir.⁴⁷

2.3.9. Hactivism

Dijital aktivizmde en çok ses getiren eylem biçimlerinden biri olan hactivism, sert veya ağır darbelerle kesmek⁴⁸ anlamındaki hack + aktivizm kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Kelime, oluşumundan da anlaşılacağı üzere toplumsal ve siyasal bir değişime yönelik talepleri içeren, bu doğrultuda gerçekleştirilen dijital eylemlerdendir. Bela (2016: 161) hactivismın itaate yol açtığı düşünülen her türlü toplumsal ve siyasal pratiğe karşı olma eğilimine sahip olduğunu ifade etmektedir. Eylemi gerçekleştiren hactivistler ise pek çok araştırmacı, medya profesyoneli, politikacı veya devlet yetkilileri tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar, dijital teknoloji kullanımı bakımından aynı yöne işaret etmekle beraber farklı anlamlarla (örneğin, siber-terörizm) pekiştirilmektedir. Eriş (2009: 67) bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Kırıcı (hacker) terimi birçok kişi tarafından kendi kullanım amaçlarına göre tanımlandığı ve bu durum halen devam ettiği için açıklıktan henüz uzaktır.” Dolayısıyla hactivismi değerlendirirken toplumsal ve politik olana yönelik bir eylem biçimi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Hactivismın sıklıkla gerçekleştirilen eylem biçimleri şu şekildedir (Tindall ve Groenewegen, 2014: 8; York, 2014: 610):

- Web sitesi görünüşünü bozmak: Bir web sunucusuna yetkisiz erişim elde edilmesi ile web sitesinden farklı bir mesaj iletmek.
- Hizmet reddi (DoS/denial of service) veya dağıtılmış hizmet reddi (DDoS/distributed denial of service): Birkaç farklı yöntemle istek bombardımanına tutulması sonucu bir sunucunun aşırı yüklenmesi. Benzer şekilde çok sayıda protestocunun bir web sitesini ziyaret ederek oluşturduğu ağ trafiği sonucu yavaşlatma veya durdurmanın gerçekleştiği sanal oturma eylemleri (virtual sit-in).

---

⁴⁷ Örneğin, insan hakları ve teknolojinin keşimi üzerine çalışan Tactical Technology Collective bir sivil toplum organizasyonu olup veri güvenliği ve aktivizmi ile ilgili çevrimiçi kullanıcılara birçok kaynak sunmaktadır: <https://tacticaltech.org/> (Erişim tarihi: 13.12.2018).

⁴⁸ Oxford Dictionaries, hack, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hack> (Erişim tarihi: 13.07.2017).

- URL yönlendirme: Bir kullanıcının bağlanmayı talep ettiği bir web sitesinden farklı bir web sitesine yönlendirilmesi.
- Bilgi aşırma

Hacktivism, eylem yöntemleri sebebiyle çevrimdışı sivil itaatsizlikle benzerlik içerisinde görülmektedir. Web sitesi görünümünü bozmak/değiştirmek graffiti ile DoS eylemleri ise oturma eylemleri ile benzerlik içerisinde (York, 2014). Dolayısıyla hacktivismin bir tür dijital sivil itaatsizlik olarak görülmesi olasıdır. Bedau (1970: 519) sivil itaatsizliği şiddetsiz, açık bir şekilde ve bilinçli olarak kanun, karar veya politikaları yasa dışı bir biçimde protesto etmek olarak değerlendirmiştir. Ne var ki hacktivism hem dijital sivil itaatsizlik hem de siber-terörizm kavramları ile yan yana kullanılmaktadır: şiddetsiz ve şiddet içeren iki farklı kavram ve yasa dışılık ortak noktası ile. Eriş (2009: 6-7) hackerların “teknoloji aşığı parlak gençlerden” “elektronik vandallara” veya “siber-teröristlere” doğru marjinalleştirilmesini “sembolik iktidarların” hack eylemlerinde karşılaştığı sorunlara bağlamaktadır. Benzer bir yaklaşımla Thiel de hacktivisimde “oyunun yerleşik kurallarının dışına çıkan” bir muhalifliğe dikkat çekmektedir. Thiel hacktivismini üç ana başlık altında toplamaktadır: Sızdırma, blokaj (DDoS vb.) ve sanal ortamları doğrudan değiştirmeyi amaçlayan hack eylemleri. Hack eylemleri, “çok daha yüksek teknik içeriğe sahip” olup sıklıkla dijital bir platforma yetkisiz erişimin sağlanmasıdır (Thiel, 2017: 225).

Dijital aktivistler içerisinde hacktivistlerin ihtiyaç duyduğu veya geliştirdiği beceriler içerik üretimi veya bir dijital imza kampanyasına katılım gibi temel çevrimiçi okuryazarlık gerektiren eylemlerden oldukça farklıdır. Thiel gibi Karpf (2017: 4) da hacktivismin teknik beceri yönüne dikkat çekmektedir. Hacktivistlerin teknoloji ile çok yakın bir ilişki içerisinde olduğunu belirten Karpf, hacktivistlerin “siyasetin geleneksel sınırlarının dışında güç yaratmak için yazılım ve donanımdaki güvenlik açıklarından doğrudan yararlanmaya” yönelik bir tutuma sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bu “yüksek” beceri gerektiren eylem biçimi Karpf tarafından diğer dijital eylem türlerinden ayrı bir şekilde konumlandırılmaktadır.

Karpf’ın bu yaklaşımında belirgin bir haklılık payı olduğu söylenebilir. Zira ses getiren eylemlerin sahibi, hacktivist topluluğu Anonymous, 2008 yılında 4chan’de ortaya çıktığından bu yana içerik üretimi ve hack eylemlerinde geniş bir

dijital teknoloji becerileri sergilemektedir. “Arap Baharı” sırasında Tunuslu protestocularla dayanışma amacıyla Tunus hükümetinin web sitesini hacklemesi ise Anonymous’u dünya çapında en bilinen hacktivism topluluklarından biri haline getirmiştir. Coleman, çalışmalarında Anonymous’un hiyerarşi karşıtı ve merkezîyetçilikten uzak, mizah kullanmaktan geri durmayan karakterini ortaya koyarken bir yandan da Türkiye odaklı RedHack gibi hiyerarşik ve sol ideolojiye sahip hacktivism topluluklarının varlığına da yer vermektedir (Coleman, 2014). Dolayısıyla hacktivist toplulukların tek tipleştirilmesi mümkün – ve gerekli de – değildir. Genel eğilimlerden söz edilmesine karşın tüm hacktivism topluluklarının veya hacktivistlerin aynı ideolojiye sahip olmadığı açıktır.

2.4. SLACKTIVISM

Dijital aktivizme ve dijital aktivizm eylemlerine yönelik tüm tanımlara karşın bu tür bir aktivizmin toplumsal dönüşüm ile ilişkisini ortaya koymak hayli zordur. Eylemler her ne kadar sayısal kodlar aracılığıyla gerçekleştiriliyor olsa da eylemlerin “gerçekliğini” – bitlerden veya sayısal kodlardan oluşmayan – toplumsal değişimlerin yaşanmasına bağlı olarak değerlendirmeye yönelik bir eğilim söz konusudur. Dolayısıyla bilhassa akademik çalışmalarda bu ilişkinin tüm yönlerini ve güncel durumlarını ortaya koyma çabası doğmaktadır.

“Dijital eylemler ne zaman ve ne kadar ‘işe yarıyor’, aktivizm içerisinde nasıl konumlandırılabilir?” veya “Toplumsal bir meseleye ilişkin bir dijital eylemde bulunmak eylemi gerçekleştiren kişilere ne ifade ediyor? Toplumsal değişim adına hangi dijital eylemler ‘somut’ bir çaba olarak görülebilir?” Bu noktada slacktivism terimi hem araştırmacıların hem haber değeri üretmekle meşgul medyanın hem de aktivistlerin dijital eylem değerlendirmelerinde kendine önemli yer bulmaktadır. Morozov’un (2009a) sorusu ise daha özgül bir meseleye dikkat çekmektedir: “İnsanlar neden ilk olarak Facebook gruplarına katılıyor?”

Morozov’un (2009b) “sıfır politik veya toplumsal etkiye sahip olan kendini iyi hissettiren çevrimiçi aktivizmi tanımlamak için uygun bir terim” olarak ifade ettiği slacktivism, toplumsal ağlarda çevrimiçi bir topluluğa katılarak veya bir e-dilekçe kampanyasına imza vererek dünya üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmaya yönelik bir yanılsamadır. İngilizce tembellik etmek anlamına gelen “slack” kelimesinin

aktivizm ile birleşmesinden oluşan terimin ilk ortaya çıkışı olumlu bir çağrışıma sahiptir (Christensen, 2011). İlk olarak 1994 yılında düzenlenen Cornerstone Festival’de “tembel aktivizmi” (slacker aktivizm) konulu atölyeler yapılmış ve 1995 yılında ifade Dwight Ozard tarafından slactivism olarak kısaltılmıştır. Cornerstone Festival’in Hristiyan topluluklarca düzenlenmesi ve festivalde performansını sergileyen tüm sanatçıların Hristiyan olması her ne kadar önemsiz bir detay olarak görünse de Ozard’ın slactivism konusundaki yaklaşımı bunun altını çizmektedir. Ozard’a göre Evanjelic alt kültürü, genç neslin düşüncelerini (özellikle terim ortaya çıktığında 20’lerinde olan “X kuşağını”) kavramada isteksizken bir şekilde onları anlamaya çalışma durumunda kalmıştır (Clark, 2005). Clark tembel aktivizminin Evanjelic alt kültürü ve nesiller arasındaki bağına şu şekilde dikkat çekmiştir:

“‘Kiliseniz geri dönüşüm yapmalı çünkü yapılacak doğru şey bu.’ argümanıya hiçbir yere ulaşmamış olabiliriz. Ancak ‘Kiliseniz geri dönüşüm yapmalı çünkü X Nesil’e ulaşmak için iyi bir yol.’ argümanını başardık.”

Bu süreci göz önünde bulunduran Christensen (2011) terimin ilk olarak gençlerin toplumsal değişime yönelik attığı “küçük kişisel ölçekte” adımlar olarak değerlendirmektedir. Çevrimiçi toplumsal ağlara taşınan bu terim artık bu olumlu anlamından oldukça uzaktır. Dahası, slactivistler tarafından Evanjelist alt kültürüne yapılan göndermeler yerini dijital ağlardaki slactivistlere yöneltilen eleştirilere bırakmış gibi görünmektedir. Aktivistlerin gerçekleştirdiği oturma eylemleri, polisle karşı karşıya gelinen protestoları “kanıtlanmış” eylem biçimleri olarak değerlendiren Morozov (2009b) yeni medyadaki sıradan insanların etkililiği “kanıtlanmamış” eylemleri ile kıyaslamaktan kaçınmaktadır. Yine de slactivism ile geçmişte geleneksel aktivizm ile kazanım elde edebilecek aktivistlerin, çevrimiçi “sorun gruplarına” katılımlara zorlanmasının olasılığını sorgulamaktadır.

McCafferty (2011) slactivistleri bir sorun hakkında “beğen” düğmesine tıklamak gibi destekleyici jestler yapmaktan memnun olan fakat kamusal algıda bir değişime neden olan duygusal ateşten esinlenmeyen kişiler olarak tanımlamaktadır. Saxton and Wang (2014) da eylemin kolaylığına vurgu yaparak slactivismi asgari kişisel çaba gerektiren eylemler olarak değerlendirmektedir. Kristofferson vd. (2014: 1149) ise slactivismi “Toplumsal bir amaca yönelik göreceli maliyetsiz, göstermelik bir destek sunmaya istekli olmak; beraberinde anlamlı bir değişim gerçekleştirmek için kayda değer bir çaba göstermeye isteksizlik.” olarak açıklamaktadır. Öte yandan,

Christensen'in (2011) belirttiği üzere hacktivism gibi daha çok çaba ve teknik beceri gerektiren eylemler slacktivism dahilinde değerlendirilmemektedir ki bu eylemlerde alınan risk de eylemlerin yasa dışılığı sebebiyle göz ardı edilemez.

Slacktivism'e ilişkin genel kaygının, kazanımlar elde edildiğine kesin gözüyle bakılan – en azından yerel veya bölgesel düzeyde – geleneksel aktivizme katılımı azaltması yönünde olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle yüksek risk yerine düşük risk ve konforun tercih edilmesi ve bu sebeple de aktivizme katılımın azalması üzerinedir. İnsanların tek bir tıklamayla aktivizm yaptığını düşünmesi, bunun üzerinden çevrimiçi bir aktivist kimliği kurgulaması ve bunu çevrimiçi toplulukların bir parçası olmakta kullanması, süregelen aktivizm için bir tehdit mi oluşturmaktadır? Ya da Morozov'un (2011, 2009b) yaklaşımı üzerine siber-gerçekçi olmanın ve İnternet'i belirli politik hedefler doğrultusunda bir müttefik olarak kullanmanın yolu ciddi bir çaba sarfetmekten mi geçmektedir? Hükümet gözetim kaygısının yoğun olduğu ülkelerde bazen bir fare tuşuyla yeniden paylaşım yapmak, çevrimiçi bir topluluk sayfasını beğenmek, sıradan insanlar için yüksek bir teşkil ettiğinde, yine de, bu İnternet kullanıcıları slacktivist olarak mı nitelendirilmelidir? Esasında bu noktada ellerin kirletilip kirletilmemesi önem kazanmaktadır: "Slacktivistler ellerini kirletmek istemiyor ve bu hedeflere ulaşmak için gereken çabayı gösteriyorlar." (Christensen, 2011). Başka bir ifadeyle risk, dijital bir eylemin slacktivism olup olmadığı konusunda önemli bir belirleyici olarak görülebilir.

Sheehan (2015) bir özçekim protestosu ve slacktivism ilişkisini tartıştığı araştırması oldukça çarpıcı sonuçlar açığa çıkarmıştır. Sheehan'ın çalışması, Beyrut'ta muhalif bir politikacının arabasına konulan bombanın patlaması sonucu ölen 16 yaşındaki Mohammed Char'ın "şehit" olarak nitelendirilmesi üzerine #NotaMartyr (şehit değil) etiketinin gündem olması ile ilgilidir. Char'ın ölümüne sebep olan patlamadan hemen önce çekilen özçekimin toplumsal ağlarda dolaşıma girmesi diğer kullanıcıların, şiddeti siyasallaştıran şehitlik kavramı ile ilgili mesajlarını özçekimleri ile birlikte iletmeleri fikrini doğurmuştur (BBC, 2014). Bu çevrimiçi eylemdeki siyasi deneyimin slacktivism olarak nitelendirilemeyeceğini ortaya koyan Sheehan, bu eylemle ilişkin bir başka terime, mikro-aktivizme dikkat çekmektedir (2015: 32-33). Mikro-aktivizmi "mikro düzeyde anlamlı politik performansları yansıtan politik yönelimli iletişim biçimleri" olarak tanımlayan

Marichal (2013) toplumsal ağlardaki seferberliğe yönelik olmayan eylemlerin politik amaçlarının göz ardı edilmemesine dikkat çekmektedir. Beri yandan, Marichal geleneksel kanallardan politik görüş veya duygularını iletemeyen yurttaşların anlatımları için dijital platformları kullanabildiğini söylese de çevrimiçi eylemler ve çevrimdışı politik davranışlar arasındaki bağlantının anlaşılması için daha fazla araştırma ihtiyaç olduğunu da altını çizmektedir.

Bir Facebook sayfasını beğenmenin slactivism mi mikro-aktivizm mi olarak adlandırılacağı araştırmacılar arasında belirgin bir tartışma konusuna dönüşmektedir. Dennis (2018: 4) e-dilekçe kampanyasına katılmak veya birisinin yorumunu beğenmek gibi eylemlerin, dayanışma etiği ve bir kişinin önceden var olan politik ideolojisi veya bağlılığının göz ardı edilerek slactivism bağlamında değerlendirildiğini düşünmektedir. Dennis'in (2014) göz ardı edildiğini düşündüğü bir başka konu ise çevrimiçi ve çevrimdışı yöntemlerin aktivizmde bir arada kullanılmasına yönelik birleştirici yollar izlenmesidir. Dennis'e göre slactivism çevrimiçi ve çevrimdışı eylemleri birbirinden apayrı potalarda değerlendirmektedir. Dennis'in 38 Degrees isimli çevrimiçi kampanya organizasyonunun⁴⁹ toplumsal ağları üzerine gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarının slactivizm kavramına meydan okuyan bir yanı olduğu söylenebilir. Nitekim Dennis bir gönderiyi beğenme, yeniden paylaşma gibi düşük etkileşimli ve az çaba gerektiren eylemlerin kurumsal karar alma ve politika oluşturmada kayda değer bir role sahip olduğunu açığa çıkarmıştır (2018: 116-118).

---

⁴⁹ About 38 Degrees, <https://home.38degrees.org.uk/about/> (Erişim tarihi: 25.04.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu bölümde, nitel ve nicel veri toplama teknikleri ile elde edilen araştırma verilerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Günümüzde çeşitli gruplar toplumsal hareketlerde daha belirgin rol oynamaya başlamış ve toplumsal ağlarda daha görünür hale gelmiştir.

Aktivistlerin oluşturduğu içerikler, çevrimiçi ortamda çok kişi ile etkileşim sağlamasına karşın sokak hareketlerinde sayıca daha az katılım görülmektedir.

Hem aktivistler hem de çevrimiçi takipçileri bakımından slactivism/kliktivizm, dijital aktivizm gibi algılanmaktadır.

Aktivistler ve çevrimiçi takipçileri, ürettiği içerikler sebebiyle hukuki kaygılar taşımakta, baskı ve sansür hissetmektedir.

Dijital aktivizm, geleneksel aktivizme katılım konusunda yeterince etkin olmamaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın genel amacı, Türkiye'deki aktivistlerin ve etkileşime girdiği kişilerin dijital ve geleneksel aktivizme yönelik yaklaşımları, geleneksel ve dijital aktivizmde kendilerini nasıl ifade ettikleri, dijital ve geleneksel aktivizmde etkileşim sürecini nasıl kurguladıkları, slactivism ve kliktivizm bağlamındaki yaklaşımlarını değerlendirmektir. Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Aktivistler ve onların çevrimiçi takipçileri dijital aktivizmi nasıl tanımlamakta ve hangi eylemleri dijital aktivizm olarak görmektedir?
2. Aktivistler toplumsal etkileşime ne amaçla ve hangi dijital araç ve uygulamalar aracılığıyla girmektedir?

3. Aktivistlerin çevrimiçi takipçilerinin dijital ve geleneksel aktivizme katılım düzeyi nasıl ve ne yollardır?
4. Aktivistler, dijital aktivizmi nasıl algılamaktadır ve dijital aktivizm eylemleri ile slacktivism arasında ilişki var mıdır?
5. Aktivistlerin ve çevrimiçi takipçilerinin hukuki ve toplumsal çekinceleri var mıdır? Varsa bu çekinceler nelerdir?
6. Aktivistlerin dijital ve geleneksel aktivizme dair gelecek beklentileri ve planları nelerdir?

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yapılan Türkçe alanyazın taramasında dijital aktivizm ve slacktivism/kliktivizm kavramları üzerine az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışma, toplumsal hareketlerde önemli bir yer tutan dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktivizmi nasıl dönüştürdüğü konusunda güncel ve detaylı bir şekilde alanyazına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan aktivizmde kullanılan araç ve uygulamaların verimli ve hukuki düzenlemelere uygun bir biçimde kullanımı konusunda yol gösterici olabilir.

3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma, Türkiye'deki ekoloji aktivizmi ile sınırlandırılmıştır. Çalışma etkin eylemleri, güncelliği ve geniş faaliyet alanı sebebiyle Kuzey Ormanları Savunması (KOS), Alakır Nehri Kardeşliği (ANK), Nükleer Karşıtı Platform (NKP) ve Karadeniz İsyandadır Platformu'nun (KİP) dijital ve geleneksel eylemlerine, aktivistlerine ve çevrimiçi takipçilerine odaklanmaktadır. Yeterli ve detaylı veri elde etmek için kullanılan araç ve uygulamalarda sınırlama yapılmamaktadır.

3.5. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma modeli, araştırmanın genel çerçevesinin çizilmesi ve uygulamanın aksamaması açısından büyük önem taşımaktadır. Model kelimesi “Örnek olmaya değer kimse veya şey, örnek, paradigma” anlamına gelmektedir (TDK, 2017). Modeller simgesel, uyuşum ve benzeşim olarak üç başlık altında toplanabilir.

Simgesel model bilimsel araştırmalarda kullanılan en yaygın model olup, simgelerle anlamlandırma söz konusudur. Uyuşum modeli, bir düzenin büyütölmüş ve küçöltölmüş olarak temsil edilmesidir. Benzeşim modelinde ise bir düzen, ona benzeyen başka bir düzen ile açıklanmakta ve daha anlaşılır kılınmaktadır (Doğrusöz, 1967'den aktaran Karasar, 2007).

Araştırma modeli, araştırmanın planlı ve hatları belirlenmiş bir pencereden yürütölmelerini sağlamaktadır. Bu çalışmada nicel ve nitel yöntemler bir arada kullanılmaktadır. Nicel paradigma, istatistiksel analizlere ve değerlendirmelere dayanmaktadır (Padem, Göksu ve Konaklı, 2012: 58) ve analizlerin sonucunda genel bulgular elde edilmektedir. Pozitivizme dayanan nicel paradigmanda deneysel olarak açıklanabilirlik ve doğrulanabilirlik gerekli görölmektedir. Zaman içerisinde pozitivizm içerisinde bazı bilimsel kuramların bilim dışı kalmasına karşın Popper tarafından “yanlışlanabilir” olma ölçütü ortaya koyulmuş; deneysel kanıtın bir kuramı yanlışlamak için yetersiz olduğu öne sürölmektedir. Kuhn tarafından ölçüştürölemelik kavramı açıklanmış; bilim konusunda bu ölçütlerin kullanılmayacağını belirtmesi üzerine Feyerabend ise Lakatos tarafından “anarşizm dalgasının” öncüsü olarak görölmüştür (Lakatos, 2014: 13-14).

Tüm bu görüşler, pozitivizmin kurucusu Aguste Comte'un bilimsel bilginin ancak görgöl yollar ile elde edileceği yaklaşımı üzerine kurgulanmıştır (şimşek, 2012: 85). Nicel paradigmanın tümdengelimci bakış biçiminin yanı sıra davranış ve tecrübeleri ele alan nitel araştırmalarda tümevarımcı yaklaşım söz konusudur (Padem, Göksu ve Konaklı, 2012: 57). Niçin sorusuna yanıt aranan nitel paradigmanda araştırma öznel ve araştırma konusunun derinliklerine inmek amaçlanmaktadır (şimşek, 2012: 89-90).

Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılmasıyla “karma araştırma modelleri” uygulanmaktadır. Karma araştırma modelleri eşzamanlı karma model ve eş zamansız karma model olarak ikiye ayrılmaktadır. Eş zamanlı karma modelde araştırmacı nitel ve nicel verileri katılımcılardan aynı zamanda toplanmaktadır. Eş zamansız karma model uygulamasında ise araştırmanın farklı aşamalarında nicel ve nitel yöntemler kullanılmaktadır (şimşek, 2012: 100).

Var olanı etraflica ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma nice veri toplama tekniklerinin kullanımıyla betimsel olmakla beraber hem nitel hem nicel

araştırmalarda uygulanabilen örnek olay tarama modeli bu araştırmada kendine yer bulmaktadır. Ayrıntılı bulgular elde edilmek amaçlanırken sonuçları geniş bir evrene genelleme kaygısı duyulmamaktadır.

Dijital ekoloji aktivizmine dair gerçekteşirilen bu araştırmada eş zamansız karma model tercih edilmektedir. Eş zamansız karma modelde nicel ve nitel yöntemler araştırmanın farklı aşamalarında kullanılmaktadır. Böylelikle dijital ekoloji aktivizmine dair genel bir tablo ortaya çıkarıldıktan sonra detaylı veriler elde etmek için nicel araştırma bulgularının ışığında nitel araştırma yürütölmektedir.

3.6. ARAşTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırma evreni, araştırma kapsamında üzerinde çalışılan ve birbirine benzer birimlerinden oluşan genel bir kümedir. Araştırma evreni sonlu ve sonsuz evren olarak ikiye ayrılmaktadır. Sonlu evren sayılabilir çoklukta birim içerirken sonsuz evren sonsuz sayıda birimden oluşmaktadır (Özmen, 1999: 26).

Bir araştırmanın evrenin tamamı üzerinde yapılması maliyet ve zaman açısından araştırmacıya sorun yaratabileceği gibi kimi zaman da evrendeki her birime ulaşmanın imkansızlığı sebebiyle bir birim topluluğu üzerinde çalışılmaktadır. Bu sebeplerle örneklem adı verilen ve evrenden belirli yöntemlerle seçilmiş birimlerin oluşturduğu topluluk üzerinde çalışılmaktadır (Özmen, 1999: 27). Örneklemede evreni temsil etme ölçütü aranmaktadır. Birkök (2011) örnekleme “istatistiksel olarak bütünü yansıtmaya yeterli seçilmiş araştırma unsurları” olarak tanımlamaktadır.

Bu araştırmanın evrenini Türkiye’deki dijital ekoloji aktivizmi katılımcıları (aktivistler ve dijital ağlardaki destekçiler) oluşturmaktadır. Ekoloji hareketinde yer alan kişiler ve gruplar farklı bölgelerde faaliyetlerini yürütürken ortak katılım noktaları toplumsal ağlar ve dijital aktivizmdir. STGM⁵⁰ (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi) (2017) güncel veri tabanına göre Türkiye’de 731 organizasyon “evre” alanında faaliyet göstermektedir. Ancak bu listede doğrudan evre hareketi içerisinde yer almayan kuruluşlar da vardır. Bunların bir kısmı yerel költür, sanat ve dayanışma

---

⁵⁰ Avrupa Birliği Komisyonu’nca desteklenen, Ankara merkezli bir sivil toplum kuruluşu. Kuruluşun temel amaçları, Türkiye’de sivil toplumun güçlendirilmesi ve sivil toplum içerisinde demokrasinin güçlendirilmesidir. Kuruluş, 2015 yılında Türkiye’deki sivil toplumun dijital ortamlarda varlığını güçlendirme çalışmalarına da başlamıştır.

hareketleri içerisinde görülmektedir. Doğrudan ekoloji hareketi içerisinde bulunan bazı örgütlerin farklı temsilciliklerinin veri tabanında birden çok kez yer aldığı da görülmektedir. Örneğin, TEMA Vakfı 30 farklı temsilcilikle, Çevre Dostları Derneği ve Çevre Gönüllüleri Derneği ikişer farklı temsilcilikle listede bulunmaktadır. Diğer yandan STGM duyuru ve haberlerinde yer almasına karşın bu kapsamlı veri tabanında hem geleneksel hem dijital aktivizm yapan KOS, KİP gibi topluluklar yer almamaktadır.

Herhangi bir organizasyon veya derneğin içerisinde yer almayan – kimi zaman bu tür kuruluşların çalışmalarını destekleyen – bireysel ekoloji aktivistleri de vardır. Türkiye’deki ekoloji hareketine dair bu karmaşık hareket unsurları sebebiyle dolaylı olarak veya doğrudan ekolojik harekette yer alan kuruluşları sınıflandırma ihtiyacı duyulmuştur.

Tablo 1. Türkiye’deki Çevreci Hareketlerin Sınıflandırılması

Nohl (1994)	Yeşiller, Köktenciler (Radikaller), Doğa ve Çevre Korumacılar, Sanayi ve Çevre Korumacıları
Keleş (1992)	Salt Çevreciler, Gökkuşluğu Tipi Çevreciler
Ural (1993)	Bölgesel Düzeyde Ortaya Çıkan Yetersiz Bütçeli Hiçbir Kadroya Sahip Olmayan Gruplar, Kısmen Bir Büroya ve Yayınlarla Sahip Üyelerinin Çalıştığı Gruplar
Özdemir (2005)	Yeşiller, Radikal Çevreciler, Korumacılar
Adem (2005)	1980 Öncesi Hareketler, 1980 Sonrası Hareketler
Atauz (2000)	1950 Öncesi-Seçkin Hareketler Karakteri, 1950-80 Arası-Seçkin Hareketler Karakteri, 1980 Sonrası-Kitleleşme Karakteri

Kaynak: Aygün, B. ve Şakacı, B. K. (2007). Türkiye’de çevre konusuna doğrudan odaklı çevreci sivil toplum hareketleri ve çevresel yaklaşımları. 38. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies), ss. 155.

Tablo 1’de görüldüğü üzere farklı araştırmacılar ekoloji hareketine dair farklı sınıflandırmalar yapmıştır. Nohl’un (1994) yaklaşımında endüstri vurgusu dikkat çekmektedir. Nitekim bugünkü ekolojik yıkımda endüstriyel üretim ve tüketimin önemli bir payı olduğu yadsınmamaktadır. Keleş (1992) yalnızca çevre hareketi içerisinde yer alanlar ve çevre hareketinin yanında diğer toplumsal sorunlara da yönelenler olarak iki gruptan söz etmektedir. Ural (1993) profesyonellik ve bütçe bakımından bir ayrıma giderken Özdemir (2005) politikleşme sürecini göz önünde bulundurmaktadır. Adem (2005) ve Atauz (2000) ise hareketleri dönemsel olarak sınıflandırmaktadır (Nohl, 1994; Keleş, 1992; Ural, 1993; Özdemir, 2005; Adem, 2005 ve Atauz, 2000’den aktaran Aygün ve Şakacı, 2007: 154-155).

Ekoloji hareketlerinin daha iyi anlaşılması için yapılan bu gruplandırmaların hiçbirinde kullanılan veya bulunulan ortam veya teknolojiye dair bir sınıflandırma yapılmamıştır. Ancak bilhassa 1990'lı yıllarda yeni medya araç ve uygulamalarının “edinilebilir” düzeye kavuşması ile birlikte geleneksel, dijital ve hem geleneksel hem dijital ekoloji aktivizminden söz etmek mümkün hale gelmiştir.

Türkiye’de dijital ekoloji aktivizmi yapan topluluk ve kişilere dair kesin bir çerçeve çizmek zordur. Bu güçlükte sürekli artan dijital uygulama sayısı, kullanıcılar arasında hızla tutulan ve yayılan uygulama çeşitliliği ve kullanılan aracın teknolojisinin önemli payı vardır. Dolayısıyla sonlu olduğu bilinen bu çalışmanın evreninin birimlerinin değişmez olduğunu söylemek dijital ortamın doğası itibarı ile oldukça güçtür.

Nitel araştırmanın örnekleminin, aktif bir şekilde çevrimiçi içerik üreten, ekoloji ve toplumsal alandaki sokak hareketlerini örgütleyen ve yerel veya ülke çapındaki kolektif hareketlere destek veren gruplar ve aktivistlerden oluştuğu söylenebilse de örneklem, bölgesel mücadele veren topluluklar, yerel bir hareket topluluğu, belirli bir konuyu odağına alarak ekoloji hareketinde yer alan bir topluluktan oluşmaktadır. Görüşme yapılan aktivistlere ise kar topu örneklem yöntemi ile erişilmiştir. Karadeniz İsyandadır Platformu (KİP), Kuzey Ormanları Savunması (KOS), Alakır Nehri Kardeşliği, Nükleer Karşıtı Platform’dan aktivistler örnekleme de yer almaktadır. İlk olarak KOS’un fiziksel ortamda gerçekleşen haftalık forumuna araştırmacı kimliği ile katılmış ve burada görüşmeci olmak için gönüllü olan aktivistlerden biri ile başlatılan görüşmelerde diğer görüşülenlere ulaşılmıştır.

KOS’un Facebook ağını (@kuzeyormanlarisavunmasi) 55 bin 702 kişi takip etmektedir.⁵¹ Twitter’da ise 66 bin takipçisi vardır⁵². Her iki hesabı da 2013 yılında kurulmuştur. Ayrıca kuzeyormanlari.org adresinde güncel ekoloji haber ve duyuruların yayımlandığı, farklı toplumsal hareketlere dair içeriklerin de yer aldığı 2014 yılında kurulmuş bir web sitesi de bulunmaktadır. Web sitesinde bazı haberlerin İngilizce olarak paylaşıldığı bir sayfa da etkindir. KOS, metin ve görsellerin yanı sıra video yoluyla mücadelelerini aktarmak için bir de Youtube

⁵¹ <https://www.facebook.com/KuzeyOrmanlariSavunmasi> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵² <https://twitter.com/kuzeyormanlari> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

kanalına⁵³ sahiptir. Bu kanalın 224 abonesi varken kanal 2013 yılında açılmıştır. Videolarda ise gerçekleştirdikleri/katıldıkları protestolar, basın açıklamaları ve doğanın yıkımı ile görüntüler yer almaktadır. KOS kendini “tüm hiyerarşileri reddeden”, “dönüşümlü görev dağılımını, moderasyonu ve sözcülüğü benimseyen” bir topluluk olarak tanımlamaktadır.

KİP’in 2009 yılında kurulan Facebook⁵⁴ topluluk ağını yaklaşık 50 bin kişi takip ederken Twitter’da @karadenizisyan⁵⁵ hesabını 36 bin 200 kişi takip etmektedir ve KİP’in Twitter hesabı 2010 yılından bu yana varlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda, etkin bir şekilde yürütülen karadenizisyandadır.net web sitesinde ekolojik harekete dair güncel haberler yer almaktadır.

ANK, Facebook ve Twitter’da etkin olarak içerik üretmektedir. Antalya bölgesinde yer alan Alakır Vadisi’nin korumasına yönelik hukuki süreçleri başlatan ve ekoloji eylemlerine destek veren topluluğun Facebook topluluk hesabı⁵⁶ 2009 yılında açılmıştır ve Facebook’ta 37 bin 241 hesap ANK’yi takip etmektedir. @alakirinsesi⁵⁷ hesap adı ile 2013 yılında dahil oldukları Twitter’da ise 14 bin 600 takipçileri bulunmaktadır. alakirinsesi.org isimli websitesinde Alakır Vadisi’ne dair haberleri paylaşılırken bir yandan da hareketin giderlerini karşıladıkları albümleri ile ilgili duyurular yer almaktadır. Alakır ekolojistlerinin kullandığı bir diğer toplumsal ağ web sitesi ise 2012 yılından beri aktif olan hesapları ile Youtube’dur. Youtube kanalı⁵⁸ 757 aboneye sahiptir ve bu kanalda katıldıkları eylemler, televizyon programları ve Alakır’daki yaşamlarına dair videolar yer almaktadır.

Nükleer Karşıtı Platform (NKP) ise diğer topluluklar gibi 8 bin 670 kişinin takip ettiği Facebook⁵⁹ topluluk ağında ve Twitter’da farklı bölgesel hesaplarda içerik üretmenin yanı sıra nukleerkarsitiplatform.org adresinde nükleer santral karşıtı eylemleri duyurmakta ve nükleerin tehlikelerine karşı bilgilendirici içerikler yayımlamaktadır. Türkiye’de 2010 yılında ilk nükleer santralin ülkenin güneyinde kurulmasına dair karar alınması ile birlikte bu hareket son yıllarda daha dikkat çekici

⁵³ <https://www.youtube.com/channel/UCcR-vW-jSBo17plCCcT9QZQ> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁴ <https://tr-tr.facebook.com/karadenizisyandadir> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁵ <https://twitter.com/karadenizisyan> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁶ <https://www.facebook.com/alakirnehrikardesligi/> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁷ <https://twitter.com/alakirinsesi> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁸ <https://www.youtube.com/channel/UC-vTmLZIHvd708de7EJ2xAQ> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

⁵⁹ <https://tr-tr.facebook.com/nukleerkarsitiplatform> (Erişim tarihi: 01.06.2019).

hale gelmiştir. Bununla birlikte yukarıda sözü edilen diğer topluluk hesaplarına göre daha az sayıda içerik üretmektedir.

Nicel çalışmada ise dijital ekoloji aktivistlerine ulaşmak için çeşitli ekoloji topluluk ve aktivistlerinden kullandıkları toplumsal ağlar üzerinden çevrimiçi anketi takipçi ve destekçileri ile paylaşımları istenmiştir. Bu hesapların her biri, kendine özgü özelliklere sahip ancak – önemli bir ortak nokta olarak – dijital bilgi ve iletişim teknolojilerini ekoloji hareketinde kullanan birer alt küme olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla küme örnekleme yöntemi ile hem bu hesaplar için içerik üretenlere hem de takipçilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Anketi paylaşması istenen topluluklar Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Nicel Araştırma Örneklemi ile İletişime Geçilen Aktivist ve Gruplar

Topluluk veya kişi	Erişilen toplumsal ağ ve çevrimiçi anketin paylaşım durumu
Yunuslara Özgürlük Platformu	Twitter – Paylaşıldı.
Yeryüzüne Özgürlük Derneği	E-posta grubu – Araştırmacı tarafından paylaşıldı.
Dört Ayaklı Şehir	E-posta grubu – Araştırmacı tarafından paylaşıldı.
Genç Yeşiller	E-posta grubu – Araştırmacı tarafından paylaşıldı.
Alakır Nehri Kardeşliği	Twitter – Paylaşıldı.
Üç Ekoloji Dergisi	Twitter – Paylaşıldı.
Greenpeace Ankara	Twitter – Yanıt alınamadı.
Hayvan Hakları İzleme Komitesi (HAKİM)	Twitter – Paylaşıldı.
Yeşil Öfke	Twitter – Paylaşıldı.
Küresel Çevre Derneği	Twitter – Yanıt alınamadı.
Su Hakkı Kampanyası	Twitter – Yanıt alınamadı.
İstanbul Kent Savunması	Twitter – Yanıt alınamadı.
Yeryüzü Derneği	Twitter – Yanıt alınamadı.
Karadeniz İsyandadır Platformu	Twitter/Facebook – Bazı aktivistler kişiler ağlarında paylaştı. WhatsApp grubunda paylaşıldı.
Bisikletli Ulaşım	Twitter/Facebook – Paylaşıldı.
Kuzey Ormanları Savunması	Twitter – Paylaşıldı.
Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği	Facebook – Paylaşım yapılamayacağı bildirildi.
Nükleer Karşıtı Platform	Facebook – Bazı aktivistler kişiler ağlarında paylaştı.
Gaia Dergi	Facebook – Paylaşıldı.
Ekolojik Yaşam Bisiklet Derneği	Facebook – Paylaşıldı.
Yeşil Direniş / Ekoloji ve Yaşam Gazetesi	Facebook – Paylaşıldı.
Özge Özpürinççi	Twitter – Paylaşıldı.
Pangea Ekoloji	Facebook – Paylaşıldı.
Hacettepe Üniversitesi Ekoloji Grubu	Facebook – Yanıt alınamadı.
İTÜ Ekoloji Kulübü	Facebook – Yanıt alınamadı.
Doğanın Çocukları	Facebook – Paylaşıldı.
Kocaeli Çevre Savunması	Facebook – Paylaşıldı.
Oyunu Doğaya Verenler	Facebook – Yanıt alınamadı.
Çalışan Vegan	Facebook – Paylaşım yapılamayacağı bildirildi.
Veganİstanbul	Facebook – Paylaşıldı.
SNKP	Facebook – Bazı aktivistler kişiler ağlarında paylaştı.
Boğazpınar Köyü HES Karşıtı Platform	Facebook – Yanıt alınamadı.
Ekşi Duyuru	Araştırmacı tarafından paylaşıldı.
Kadıköy Kent Dayanışması	Facebook – Dayanışma Koordinasyon’da paylaşıldı.
Mersin Nükleer Karşıtları	Facebook – Bazı aktivistler kişiler ağlarında paylaştı.
Yeşil Artvin Derneği	Facebook – Bazı aktivistler kişiler ağlarında paylaştı.

3.7. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada anlamlı, detaylı ve geniş kapsamlı veri toplanması için araştırma örnekleminin ürettiği görsel, işitsel ve metinsel içerikler ve katılımcıların görüşleri önem kazanmaktadır. Bu bakımdan aktivitelerle ilgili çevrimiçi ve çevrimdışı toplumsal anlamları takip etmek, farklı ortamlarla oluşturulan ifadeleri anlamak, kapsayıcı bir yaklaşım izlemek (Kozinets, 2010) için netrografi yönteminden faydalanılarak ekoloji hareketinden arşivsel veri sağlamak amacıyla dijital ağlar gözlemlenmiştir. ANK, KOS, KİP, NKP'den toplum 11 aktivist ile çevrimiçi yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilerek konuya ilişkin detaylı veri toplanmıştır. Diğer yandan, dijital ekoloji aktivizminin çevrimiçi destekçilerinden veri toplamak ve araştırmada veri çeşitliliği sağlamak için 331 kişiye nicel bir yöntem olan çevrimiçi anket uygulanmıştır.

Çevrimiçi anket soruları hazırlanırken Brodock vd.'nin (2009) dijital aktivizme ilişkin sunduğu 2009 yılı raporundaki sorular dikkate alınmış ve bu araştırma öncesinde yapılan çevrimiçi gözlemlere dayanarak ve güncel dijital bilgi ve iletişim teknolojileri dikkate alınarak anket soru ve seçeneklerinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bunun sonucunda çevrimiçi ankette katılımcıların demografik bilgileri, İnternet ve sosyal medya kullanımı, dijital ekoloji eylemleri ve dijital güvenlik önlem ve kaygılarına ilişkin 27 soru ve 14 tutum yer almıştır. Bu 27 sorunun 11'i birden çok seçeneğin işaretlenebileceği şekilde tasarlanmıştır.

Çevrimiçi anket, ilk olarak sosyal bilimler alanında araştırma yürüten 11 doktora, yüksek lisans öğrencisi ve öğretim elemanına uygulanmış, geribildirimleri etrafında anket formunda gerekli düzenlemeler yapılarak nihai anket katılımcılarına sunulmuştur. Görüşme soruları ise çevrimiçi anket ve araştırma amaçları dikkate alınarak oluşturulmuştur.

3.8. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.8.1. Anket Katılımcılarına İlişkin Bulgular

Dijital ağlardaki ekoloji aktivizminin takipçilerinin demografik özelliklerine, İnternet ve sosyal medya kullanımına, dijital aktivizme ve dijital güvenliğe ilişkin olarak elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

3.8.1.1. Anket Katılımcılarının Demografik Bulguları

Tablo 3. Anket Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Değişkenler	N	%	Değişkenler	N	%
1. Cinsiyet			5. Mesleki Alan		
Kadın	205	61,9	Öğrenci	53	16
Erkek	119	36	Çalışmayan / ev işçisi	18	5,4
Diğer	7	2,1	Kültür, sanat, spor	32	9,7
Toplam	331	100	Maden	2	0,6
2. Yaş			İmalat Sanayi	1	0,3
18-25	66	19,9	Elektrik, gaz, buhar	2	0,6
26-33	129	39	İnşaat	3	0,9
34-41	77	23,3	Eğitim	52	15,7
42-49	31	9,4	İdari ve Destek Hizmetleri	24	7,3
50'den büyük	28	8,5	Kamu ve Sosyal Güvenlik	5	1,5
3. Eğitim Durumu			İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet	12	3,6
İlköğretim	5	1,5	Sivil Toplum Kuruluşu	7	2,1
Lise	57	17,2	Finans ve Sigorta	6	1,8
Ön lisans	19	5,7	Konaklama, yiyecek-içecek hizmetleri	4	1,2
Lisans	181	54,7	Gayrimenkul	3	0,9
Yüksek lisans	55	16,6	Tarım, orman, balıkçılık	2	0,6
Doktora	14	4,2	İnsan sağlığı ve sosyal hizmetler	12	3,6
4. Coğrafi Bölge			Bilgi ve İletişim	21	6,3
Marmara	198	59,8	Ulaştırma	1	0,3
Ege	24	7,3	Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	63	19
İç Anadolu	46	13,9	Diğer	20	6
Karadeniz	24	7,3	6. Gelir Düzeyi		
Akdeniz	20	6	Düşük	88	26,6
Güneydoğu Anadolu	3	0,9	Orta	225	68
Doğu Anadolu	1	0,3	Yüksek	18	5,4
Yurt dışı	15	4,5			

Anket katılanların demografik özelliklerine dair veriler Tablo 3'te yer almaktadır. Katılımcılara ilk olarak, cinsiyetleri ile ilgili soru açık uçlu olarak sorulmuştur. Buna göre katılımcıların %61,9'u kadın, %36'sı erkek olarak biyolojik cinsiyetini belirttiği görülmektedir. Geriye kalan %2,1'inin (7 kişi) bir kısmı (3 kişi) ise kendini cinsel yönelimi ile tanımlamış bir kısmı da (4 kişi) cinsiyetini belirtmek istememiştir.

Anket katılımcılarının %19,9'u 18-25, %39'u 26-33, %23,3'ü 34-41, %9,4'ü 42-49 yaş aralığındayken %8,5'i 50 yaşından daha büyüktür.

Eğitim durumunu ilköğretim olarak belirten anket katılımcıları toplam oranın %1,5'idir. Bu en küçük oranı %4,2 oranı ile doktora, %5,7 oranı ile ön lisans, %16,6 oranı ile yüksek lisans, %17,2 oranı ile lise eğitimi alanlar takip etmektedir. En büyük oran ise katılımcıların yarısından çoğu (%54,7) ile lisans düzeyinde eğitim alanlara aittir.

Katılımcıların %59,8'i Marmara Bölgesi'nde, %13,9'u İç Anadolu Bölgesi'nde, %6'sı ise Akdeniz Bölgesi'nde yaşamaktadır. Ankete katılanlardan Ege ve Karadeniz Bölgesi'nde yaşayanlar ise eşit sayıdadır ve her ikisi de toplam katılımcıların %7,3'er oranına sahiptir. Anketi yanıtlayanların toplam %1,2'si Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşarken yurt dışında yaşayanlar ise toplam oranın %4,5'ini oluşturmaktadır.

Anket katılımcılarının meslekleri ile soru, detaylı veri edinebilmek adına açık uçlu olarak sorulmuş ve bu soruya verilen çeşitli yanıtlar, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) iktisadi faaliyet sınıflamasına göre gruplandırılmıştır (TÜİK, 2012). Bu sınıflandırma 1970 yılında geliştirilmeye başlanan "Avrupa Toplumunda ekonomik faaliyetlerin istatistiksel sınıflandırması" ve teknolojik gelişmeler göz önünde bulundurularak 2008 yılından itibaren yürütelen ekonomik faaliyetlere ilişkin istatistiksel bilgiler için ikinci düzenlemesi kullanılmaktadır (eurostat, 2008). Diğer yandan bu mesleki alanları katılımcıların ifade ettiği şekilde ve istatistiki verilerin ötesinde ve bu çalışmanın amacına uygun olarak anlamlandırmak üzere öğrenci, sivil toplum kuruluşu çalışanı⁶⁰ ve çalışmayan/ev işçisi grupları tabloya eklenmiştir. Buna göre Tablo 3'te görüldüğü üzere en kalabalık grup olarak katılımcıların %19 ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerde çalışmaktadır. Ankete katılanların %16'sı kendisinin öğrenci olduğunu ifade etmiştir. Bunu sırasıyla eğitim (%15,7), kültür, sanat, spor (%9,7), idari ve destek hizmetleri (%7,3), bilgi ve iletişim (6,3), diğer faaliyetler (%6), çalışmayan (%5,4) alanları takip etmektedir. Katılımcıların %2,1'i sivil toplum çalışanı olarak kendi mesleğini belirtirken, %1,8'i finans ve sigorta, %1,5'i kamu ve sosyal güvenlik, %1,2'si ise konaklama, yiyecek-içecek hizmetleri

⁶⁰ Sivil toplum çalışanları, diğer hizmet faaliyetleri sınıfında yer almasına karşın bu çalışmada, sivil toplumun önemini vurgulamak amacı ile ayrıca kodlanmıştır.

alanında mesleki faaliyet göstermektedir. Ankete katılan 3'er kişi gayrimenkul ve inşaat alanlarında, 2'şer kişi elektrik, gaz, buhar; maden ve tarım, orman, balıkçılık, 1'er kişi ise imalat sanayi ve ulaştırma alanlarında çalışmaktadır.

Katılımcıların meslekleri toplam 21 alanda detaylandırılmasına karşın bunun hemen hemen yarısını (%50,7) üç sınıf oluşturmaktadır (mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, öğrenci, eğitim).

Gelir düzeyi ile ilgili soruya verilen yanıtlara bakıldığında %26,6'sı gelir durumunu düşük, %68'i orta, %5,4'ü ise yüksek olarak değerlendirmektedir.

3.8.1.2. Ankete Katılanların İnternet ve Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bulgular

Tablo 4. Anket Katılımcılarının İnternet Kullanım Amaçları

İnternet kullanma amacı	N	%
Çalışma ve araştırma	279	84,3
Sosyal medya	290	87,6
Eğlence (oyun, sörf vb.)	176	53,2
Haber okuma	256	77,3
Bilgi edinme	292	88,2
Ticaret (çevrimiçi alışveriş, bankacılık işlemleri vb.)	172	52
Diğer	6	1,8

Ekoloji aktivist ve gruplarının faaliyetlerini takip edenlerin İnternet'i hangi temel amaçlarla kullandığına ilişkin veriler Tablo 4'te yer almaktadır. Bu verilere bakıldığında katılımcıların önemli bölümünün İnternet'i birden çok amaçla kullandığı görülmektedir. İnternet'i bilgi edinme amacı ile kullananlar toplam oranın %88,2'sini oluştururken bu büyük oranı yakın bir oranla sosyal medya (%87,6) ve çalışma/araştırma (%84,3) amacı ile kullananlar izlemektedir. Katılımcıların %77,3'ü haber okuma, %53,2'si eğlence, %52'si çevrimiçi ticaret amacı ile İnternet'e bağlanmaktadır. Ankete katılanlardan 6 kişi ise (%1,8) aktivizm ve sivil toplum çalışmaları cevaplarını açık uçlu diğer seçeneğinde belirtmiştir.

Tablo 5. Anket Katılımcılarının İnternet'e Bağlandığı Yerler

İnternet'e nerelerden bağlanıyorlar	N	%
Ev	311	94
İş yeri	208	62,8
Okul	80	24,2
Ücretsiz erişim noktaları	111	33,5
Akıllı telefon aracılığı ile bağlantı sağlanabilen her yer	50	15,1

Tablo 5'te görüldüğü üzere ankete katılanların çok büyük bir kısmı (%94), İnternet'e evden bağlanmaktadır. Bu oran iş yeri veya okul söz konusu olduğunda önemli oranda düşmektedir. İş yerinden bağlananlar, toplan oranın %62,8'i, okuldan bağlananlar ise %33,5'ini oluşturmaktadır. Ücretsiz erişim noktalarından bağlananların oranı %33,5 iken akıllı telefon aracılığı ile bu yerlerin dışında da İnternet'e bağlandıklarını açık uçlu diğer seçeneğinde belirten katılımcıların oranı %15,1'dir.

Tablo 6. Katılımcıların İnternet'e Bağlanma Sıklığı

İnternet'e bağlanma sıklığı	N	%
Günde 1-3 kez	30	9,1
Günde 4-6 kez	48	14,5
Günde 7 kereden daha çok	248	75,8
Ayda 4-6 kez	1	0,3
Ayda 7 kereden daha çok	4	0,3

Ankete katılanların önemli bir bölümü (%75,8) İnternet'e bir günde 7 kereden daha çok bağlandığını belirtmiştir. Bu oranın en yakın takipçisi %14,5 oran ile günde 4-6 kez bağlananlardır. Günde 1-3 kez İnternet'e bağlananların oranı ise %9,1'dir. Böylelikle katılımcıların neredeyse tamamının (%99,4) her gün en az bir kez İnternet'e bağlandığı görülmektedir. Geri kalan 5 kişinin ise ayda birkaç kez İnternet'e bağladığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 7. Katılımcıların Toplumsal Ağlara Bağlanma Sıklığı

Toplumsal ağlara bağlanma sıklığı	N	%
Günde 1 kez	25	7,6
Günde birkaç kez	298	90
Haftada birkaç kez	3	0,9
Ayda birkaç kez	5	1,5

Tablo 7'de katılımcıların toplumsal ağlara bağlanma sıklığına ilişkin veriler yer almaktadır. Anket katılımcılarının çok büyük bölümü (%90) günde birkaç kez, %7,6'sı ile günde bir kez toplumsal ağlara bağlanmaktadır. Buna göre %97,6'sının her gün toplumsal ağlara en az bir kez bağlandığı görülmektedir.

Ayda birkaç kez bağlanan 5 katılımcı varken, 3 kişi de haftada birkaç kez bağlanmaktadır.

Eğitim düzeyi ile İnternet'e araştırma/çalışma amacıyla bağlanma arasındaki ilişki:

Tablo 8. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Araştırma Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi		Çalışma/Araştırma		Toplam
		Hayır	Evet	
İlköğretim	f	2	3	5
	%	40	60	100
Lise	f	18	39	57
	%	31,6	68,4	100
Ön lisans	f	3	16	19
	%	15,8	84,2	100
Lisans	f	24	157	181
	%	13,3	86,7	100
Yüksek lisans	f	5	50	55
	%	9,1	90,9	100
Doktora	f	0	14	14
	%	0	100	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 18,3 df=5 p ,003< .05		

Tablo 8'de görüldüğü üzere lisans düzeyinde eğitim almış ekoloji hareketi destekçisi katılımcıların %86,7'si, yüksek lisans derecesine sahip olanların %90,9'u, doktora derecesine sahiplerin ise %100'ü İnternet'e çalışma veya araştırma amacı ile bağlanmaktadır.

Ki-kare testi sonuçlarına göre 4 hücrenin değeri 5'ten küçük olduğu için Fisher's Exact Test uygulanmış (Fisher's Exact Test=16,528 p=0,03) ve eğitim düzeyi ile İnternet'e çalışma ve araştırma amacı ile bağlananlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre İnternet'e çalışma amacı ile bağlanması eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. Sonuç olarak İnternet'e çalışma ve araştırma amacıyla bağlananların oranının eğitim düzeyi ilerledikçe arttığı görülmektedir.

Tablo 9. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Sosyal Medya Kullanma Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi		Sosyal medya kullanımı		Toplam
		Hayır	Evet	
İlköğretim	f	0	5	5
	%	0	100	100
Lise	f	9	48	57
	%	15,8	84,2	100
Ön lisans	f	2	17	19
	%	10,5	89,5	100
Lisans	f	22	159	181
	%	12,2	87,8	100
Yüksek lisans	f	7	48	55
	%	12,7	87,3	100
Doktora	f	1	13	14
	%	7,1	92,9	100
İlişki Testi		Ki-kare = 1,75 df=5 p ,883> .05 Fisher's Exact Test = .970		

Tablo 9'daki verilere göre ilköğretim düzeyinde eğitime sahip katılımcıların tamamı, eğitim düzeyi doktora olanların %92,9'u İnternet'i sosyal medyaya bağlanma amacı ile kullanmaktadır. Bu yüksek oranların yanı sıra, yine en azı %84,2 olmak üzere lise eğitim derecesine sahip anket katılımcıları, %89,5 ön lisans, %87,8 lisans, %87,3 yüksek lisans eğitim düzeyindeki katılımcılar tabloda görülmektedir.

Ki-kare testi sonuçlarına bakıldığında 4 hücrenin değeri 5'ten küçük olduğu için Fisher's Exact Test uygulanmış (Fisher's Exact Test=.970 p=0,883) ve eğitim düzeyi ile İnternet'e sosyal medyaya bağlanma amacı ile bağlananlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Buna göre İnternet'e sosyal medya amacı ile bağlanması eğitim düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Bir diğer deyişle İnternet'e sosyal medyaya amacıyla bağlananlar ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 10. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Haber Okuma Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi		Haber okuma / takip etme		Toplam
		Hayır	Evet	
İlköğretim	f	1	4	5
	%	20	80	100
Lise	f	16	41	57
	%	28,1	71,9	100
Ön lisans	f	2	17	19
	%	10,5	89,5	100
Lisans	f	41	140	181
	%	22,7	77,3	100
Yüksek lisans	f	11	44	55
	%	20	80	100
Doktora	f	4	10	14
	%	28,6	71,4	100
İlişki Testi		Ki-kare = 3,07 df=5 p ,689> .05 Fisher's Exact Test = .678		

İnternet'e haber okuma/takip etme amacıyla bağlanma ile eğitim durumu arasındaki ilişkiye dair veriler Tablo 10'da yer almaktadır. Buna göre İnternet'e haber okuma amacıyla bağlanan katılımcıların en yüksek olduğu grup ön lisans grubudur. Bunu %80'er oranlar ile ilköğretim ve yüksek lisans, %77,3 ile lisans, %71,9 ile lise ve %71,4 ile doktora eğitim düzeyine sahip katılımcılar takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre 4 hücrenin değeri 5'ten küçük olduğu için Fisher's Exact Test uygulanmış (Fisher's Exact Test=.678 p=0,689) ve eğitim düzeyi ile İnternet'e haber okuma/takip etme amacı ile bağlananlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 11. Eğitim Düzeyi ile İnternet'e Eğlence Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi		Eğlence		Toplam
		Hayır	Evet	
İlköğretim	f	2	3	5
	%	40	60	100
Lise	f	26	31	57
	%	45,6	54,4	100
Ön lisans	f	9	10	19
	%	47,4	52,6	100
Lisans	f	82	99	181
	%	45,3	54,7	100
Yüksek lisans	f	29	26	55
	%	52,7	47,3	100
Doktora	f	7	7	14
	%	50	50	100
İlişki Testi		Ki-kare = 1,12 df=5 p ,952> .05		

Tablo 11’de ankete katılanların eğitim durumu ile İnternet’e eğlence amacı ile bağlanma arasındaki ilişkiye dair veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre İnternet’e eğlence amacıyla bağlanan katılımcılar arasında en çok orana sahip olan gruplar ilköğretim (%60) ve lisanslı (%54,7). Ki-kare testi sonuçlarına (Pearson Chi-square=2.838 p=0,952) göre eğitim düzeyi ile İnternet’e eğlence amacıyla bağlananlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Yani İnternet’e eğlence amacıyla bağlanma eğitim durumuna göre bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 12. Eğitim Düzeyi ile İnternet’e Bilgi Edinme Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi		Bilgi Edinme		Toplam
		Hayır	Evet	
İlköğretim	f	0	5	5
	%	0	100	100
Lise	f	12	45	57
	%	21,1	78,9	100
Ön lisans	f	1	18	19
	%	5,3	94,7	100
Lisans	f	18	163	181
	%	9,9	90,1	100
Yüksek lisans	f	7	48	55
	%	12,7	87,3	100
Doktora	f	1	13	14
	%	7,1	92,9	100
İlişki Testi		Ki-kare = 7,08 df=5 p ,215> .05 Fisher’s Exact Test = .303		

Katılımcıların eğitim durumuna ile İnternet’e bilgi edinme amacıyla bağlanma amacı arasındaki ilişkiye dair veriler Tablo 12’de görülmektedir. Eğitim düzeyi ilköğretim olanların tamamı (%100), ön lisans olanların %94,7’si ve doktora olanların %92,9’u İnternet’e bilgi edinme amacı ile bağlanmaktadır. Bu durumda eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa karşın oranların yakınlığı görülmektedir.

Ki-kare testi sonuçlarına göre 4 hücrenin değeri 5’ten küçük olduğu için Fisher’s Exact Test uygulanmış (Fisher’s Exact Test=.303 p=0,215) ve eğitim durumu ile İnternet’e bilgi edinme amacı ile bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 13. Eğitim Düzeyi ile İnternet’e E-Ticaret Amacıyla Bağlanma Arasındaki İlişki

Eğitim düzeyi		Ticaret (Çevrimiçi alışveriş, bankacılık vb.)		Toplam
		Hayır	Evet	
İlköğretim	f	2	3	5
	%	40	60	100
Lise	f	33	24	57
	%	57,9	42,1	100
Ön lisans	f	12	7	19
	%	63,2	36,8	100
Lisans	f	71	110	181
	%	39,2	60,8	100
Yüksek lisans	f	35	20	55
	%	63,6	36,4	100
Doktora	f	6	8	14
	%	42,9	57,1	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 15,2 df=5 p ,009< .05		

Eğitim düzeyi ve İnternet’e ticari işlemler amacı ile bağlanma arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair veriler Tablo 13’te yer almaktadır. Tabloya göre lisans derecesine sahip katılımcıların %60,8’i, ilköğretim derecesine sahip olanların %60’ı, doktora derecesine sahip olanların ise %57,1’i İnternet’e çevrimiçi alışveriş ve bankacılık gibi işlemler için bağlanmaktadır.

Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=15,2 p=.009) eğitim düzeyi ve İnternet’e ticaret amacı ile bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve İnternet’e e-ticaret faaliyetleri için bağlanmak, eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. İnternet’e ticaret amacıyla bağlananlar arasında en yüksek oran (%60,8) lisans derecesine sahip katılımcılarda görülürken en düşük oran (%36,4) yüksek lisans derecesine sahiplerde görülmektedir.

Tablo 14. Katılımcıların Sosyal Medyaya Bağlandığı Yerler

Sosyal medyaya nerelerden bağlanıyorlar	N	%
Ev	307	92,7
İş yeri	178	53,8
Okul	60	18,1
Ücretsiz erişim noktaları	90	27,2
Akıllı telefon aracılığı ile bağlantı sağlanabilen her yer	61	18,4

Anket katılımcılarına sosyal medyaya nereden bağlandığı sorulmuş ve İnternet’e bağlandıklarını yerler ile herhangi bir farklılık olup olmadığına dair bulguları ortaya koymak amaçlanmıştır. Tablo 14’teki veriler akıllı telefon aracılığıyla bağlantı sağlanabilen her yer (%18,4) dışındaki tüm maddelerin oranında

düşüş olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların %92,7'si ev, %53,8'i iş yeri, %18,1'i okul ve %27,2'si ücretsiz erişim noktalarından sosyal medyaya bağlanmaktadır.

Tablo 15. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanma Süresi

Sosyal medya kullanım süresi	N	%
1 seneden az	3	0,9
1-3 sene arası	17	5,1
4-6 sene arası	74	22,4
7-9 sene arası	98	29,6
9 seneden daha uzun süredir	139	42

Ankete katılanlara “Ne kadar süredir sosyal medya kullanıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 15’teki verilere göre yarısına yakın olarak görülebilecek bir oranı (%42) 9 seneden daha uzun süredir sosyal medya kullanmaktadır. Sosyal medyayı 7-9 sene arası süredir kullananlar toplam oranın %29,6’sını, 4-6 sene arası kullananlar %22,4’ünü, 1-3 sene arası kullananlar %5,1’ini oluşturmaktadır. Anket katılımcısı 3 kişi ise 1 seneden daha az süredir sosyal medyaya bağlanmaktadır.

Tablo 16. Katılımcıların Toplumsal Ağ Hesap Sayısı

Toplumsal ağ hesap sayısı	N	%
1 adet	56	16,9
2-4 adet	241	72,8
5-7	25	7,6
7’den daha çok	9	2,7

Katılımcıların sahip olduğu toplumsal ağ hesap sayısı Tablo 16’da yer almaktadır ve bu tabloya göre katılımcıların çoğunluğu (%72,8) 2-4 adet toplumsal ağ hesabına sahiptir. Ankete katılanların %16,9’u yalnızca bir tane hesaba sahipken, %7,6’sının 5-7 adet, %2,7’sinin ise 7’den daha çok toplumsal ağ hesabı vardır.

Tablo 17. Katılımcıların Toplumsal Ağ Kullanım Amaçları

Toplumsal ağ kullanım amacı	N	%
Arkadaş ve yakınlarınızın ne yaptığından haber olmak	204	61,6
Güncel haber ve olaylardan haberdar olmak	312	94,3
Komik ve eğlenceli içerikleri bulmak (video, yazı vb.)	148	44,7
İlgilendiğiniz konuları tartışmak	156	47,1
Diğerleri ile fotoğraf ve video paylaşmak	141	42,6
Başkaları ile iletişim halinde olmak	208	62,8
Yeni insanlarla tanışmak	41	12,4
Güncel hayatınızda yaptıklarınızın detaylarını paylaşmak	28	8,5
Bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek	190	57,4
Politik içerikler için	126	38,1

Ankete katılan ekoloji aktivizmi destekçilerine neden toplumsal ağları kullandıklarına dair bir soru yöneltilmiştir. Pek çok katılımcı birden çok amaçla toplumsal ağları kullanmaktadır. Anket katılımcıları çok büyük oranda (%94,3) güncel haber ve olaylardan haberdar olmak için toplumsal ağları kullandıklarını belirtmiştir. Bu orana en yakın oran %62,8 ile başkaları ile iletişim halinde olmak için kullananlar ve %61,6 ile arkadaş veya yakınlarının ne yaptığını haber almak isteyenlerdir. Ankete katılanların yarısından çoğu (%57,4) bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek; yarısından daha azı (%47,1) ilgilendiği konuları tartışmak, %38,1'i ise politik içerikler için toplumsal ağları kullanmaktadır. Ekoloji hareketi destekçilerinin %44,7'i komik ve eğlenceli içeriklere erişmek, %12,4'ü yeni insanlarla tanışmak için toplumsal ağları ziyaret ederken, yalnızca %8,5'i gündelik hayatta yaptıklarını paylaşmak için toplumsal ağları kullanmaktadır.

Tablo 18. Katılımcıların Kullandığı Toplumsal Ağ Web Siteleri

Toplumsal ağ web sitesi	N	%
Facebook	268	81
Twitter	236	71,3
Youtube	250	75,5
Instagram	257	77,6
Bloglar	71	21,5
Linkedin	104	31,4
Pinterest	96	29
Flickr	4	1,2
Snapchat	35	10,6
Reddit	13	3,9
Katılımcı sözlükler	134	40,5

Tablo 18'de anket katılımcılarının kullandığı toplumsal ağ web siteleri görülmektedir ve önemli bir kısmı birden çok toplumsal ağı ziyaret etmektedir. Buna

göre en büyük oran %81 ile Facebook kullananlardır. Bu büyük oranı %77,6 ile Instagram, %75,5 ile Youtube, %71,3 ile ise Twitter takip etmektedir. Katılımcı sözlükleri ziyaret edenlerin oranı toplam oranın %40,5'ini oluştururken, LinkedIn %31,4, Pinterest %29, blogalar %21,5, Snapchat %10,6 orana sahiptir. Belirgin biçimde en az orana sahip iki toplumsal ağ ise %3,9 ile Reddit ve %1,2 ile Flickr'dır.

Tablo 19. Katılımcıların Aktivizm İçin Kullandığı Toplumsal Ağ Web Siteleri

Aktivizm için kullanılan toplumsal ağlar	N	%
Facebook	238	71,9
Twitter	221	66,8
Youtube	80	24,2
Instagram	136	41,1
Bloglar	57	17,2
LinkedIn	12	3,6
Pinterest	10	3
Flickr	1	0,3
Snapchat	6	1,8
Reddit	4	1,2
Katılımcı sözlükler	57	17,2
Diğer	19	5,7

Anket katılımcılarına aktivizm amacı ile kullandığı toplumsal ağ web siteleri sorulmuş ve verilen yanıtlardan Tablo 19'daki veriler elde edilmiştir. Aktivizm için en çok kullanılan toplumsal ağlar Facebook (%71,9) ve Twitter (%66,8) olarak öne çıkmıştır. Bu ağları katılımcıların yarısından daha azının (%41,1) kullandığı Instagram izlemektedir. Youtube'u aktivizm amacı ile kullananlar toplam oranın %24,2'sini oluştururken blogalar ve katılımcı sözlükleri kullananlar %17,2'ser, LinkedIn'i kullananlar %3,6 orana sahiptir. Pinterest'i aktivizm için kullanan katılımcıların oranı toplam oranın %3, Snapchat'i kullananlar %1,8, Reddit'i kullananlar 1,2'sini oluşturmaktadır. Flickr'ı aktivizm için katılımcılardan yalnızca biri kullanmaktadır. Diğer yandan açık uçlu diğer seçeneğine, anlık mesajlaşma uygulamalarını (WhatsApp, Telegram, vb.) yazan anket katılımcılarının oranı %5,7'dir.

3.8.1.3. Ankete Katılanların İnternet ve Sosyal Medyayı Aktivizm

Amacıyla Kullanımı

Tablo 20. Katılımcıların Meseleler Hakkında Nasıl Bilgi Edindiği

Meseleler hakkında bilgi edinme	N	%
Haberler	243	73,4
Toplumsal ağlar	320	96,7
Arkadaş çevresi, tanıdık	11	3,3
E-posta, SMS	8	2,4

Ankete katılan ekoloji hareketi destekçilerine meseleler hakkında nasıl bilgi edildiği sorulmuş ve bilgi edinmiyorlarsa ankete devam etmemeleri iletilmiştir. Katılımcılardan toplam 5 kişi meseleler hakkında bilgi edinmediğini belirtmesine karşın açık uçlu diğer seçeneğinde nasıl bilgi edildiğini belirttiği için bu yanıtlar bilgi edindiklerine dair veri olarak dikkate alınmıştır. Tablo 20’de görüldüğü üzere, ankete katılanların birçoğu birden çok şekilde meseleler hakkında bilgi edinmektedir. Neredeyse tamamı (%96,7) bilgi edinmek için toplumsal ağları kullanırken %73,4 oranındaki katılımcılar haberlerden bilgi edinmektedir. Açık uçlu diğer seçeneğine verilen yanıtlardan edinilen verilere göre ise meseleler hakkında tanıdıklarından bilgi edinenler toplam oranın %3,3’ünü, e-posta veya SMS ile bilgi edinenler ise %2,4’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 21. Katılımcıların Diğer Aktivistleri Çevrimiçi Desteklemesi

Diğer aktivistleri çevrimiçi destek	N	%
Destekliyor	316	95,5
Desteklemiyor	15	4,5

Tablo 21’deki verilere göre ekoloji aktivizmi takipçilerinin çok büyük bir kısmı (%95,5) diğer aktivistleri çevrimiçi olarak desteklemektedir.

Tablo 22. Katılımcıların Diğer Aktivistleri Nasıl Desteklediği

Diğer aktivistleri nasıl desteklediği	N	%
İçeriklerini beğenerek veya yeniden paylaşarak	250	75,5
İçeriklerini yeniden düzenleyip paylaşarak	35	10,6
İçeriklerine yorum yazarak	96	29
İçerikler ile ilgili e-posta/mesaj yoluyla özel olarak geribildirimde bulunarak	44	13,3

Katılımcıların diğer ekoloji aktivistlerini nasıl desteklediğine dair veriler yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre aktivistlerin bir kısmı birden çok biçimde desteklerini göstermektedir. Ankete katılanların %75,5’i diğer aktivistlerin içeriklerini beğenerek veya yeniden paylaşarak onları desteklemektedir. Bu büyük

oranı yarısından çok daha düşük bir oranla (%29) içeriklere yorum yazanlar, %13,3'lük bir oranla içeriklerle ilgili geribildirimde bulunanlar ve %10,6'lık bir oranla içerikleri yeniden düzenleyip paylaşanlar takip etmektedir.

Sosyal medyaya toplumsal meseleler ile ilgili bağlanma ve takip edilen sosyal medya hesabı türü arasındaki ilişki

Tablo 23. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Çeşitli Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Güncel haber		Aktivist gruplar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	5	14	19
	%	94,7	5,3	100
Evet	f	37	275	312
	%	66	34	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 3,38 df=1 p ,066< .05		
		Bireysel aktivistler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	7	12	19
	%	36,8	63,2	100
Evet	f	109	203	312
	%	34,9	65,1	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 0,29 df=1 p ,866< .05		
		Kişisel hesaplar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	4	15	19
	%	21,1	78,9	100
Evet	f	53	259	312
	%	17,2	82,8	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = ,208 df=1 p ,649< .05		

Tablo 23'te güncel olaylardan haberdar olmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve aktivist grup veya toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler görülmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=3,38 p=.066) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Güncel olaylardan haberdar olmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve bireysel aktivistlerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler yukarıdaki tabloda görülmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=0,29 p=.866) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya

bağlanma ve aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Güncel olaylardan haberdar olmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve kişisel hesapların sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler yine Tablo 23'te yer almaktadır. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=208 p=.649) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve kişisel hesapların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 24. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Anaakım Haber Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Güncel haber		Anaakım haber ajans ve kurumları		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	18	1	19
	%	94,7	5,3	100
Evet	f	187	125	312
	%	57,9	42,1	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 9,20 df=1 p ,002< .05		

Tablo 24'te görüldüğü üzere güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanan katılımcıların %42,1'i anaakım haber ajans ve kurumlarının sosyal medya hesaplarını takip ederken güncel olaylardan haberdar olmak için bağlanmayanların yalnızca %5,3'ü bu tür hesapları takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=9,20 p=.002) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve anaakım haber ajanslarının sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve anaakım haber ajanslarının hesaplarını takip etmek güncel olaylardan haberdar olmak amacıyla sosyal medyaya bağlanmaya göre farklılık göstermektedir.

Tablo 25. Güncel Olaylardan Haberdar Olma ve Yurttaş Gazetecilerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Güncel haber		Yurttaş gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	18	1	19
	%	94,7	5,3	100
Evet	f	206	106	312
	%	66	34	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 6,75 df=1 p ,009< .05		

Tablo 25'te güncel olaylardan haberdar olmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki

ilişkiye dair veriler yer almaktadır. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=6,75 p=.009) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve katılımcıların yurttaş gazetecilerin hesaplarını takip etmesi, güncel haberleri takip etmek için sosyal medyaya bağlanmasına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 26. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Belirli Gazetecilerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Güncel haber		Belirli gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	16	3	19
	%	84,2	15,8	100
Evet	f	102	210	312
	%	32,7	67,3	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 20,72 df=1 p ,000< .05		

Güncel olaylardan haberdar olmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve belirli gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler yukarıdaki tabloda görülmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=20,72 p=.000) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve belirli gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve güncel haberleri sosyal medyada takip edenlerin önemli bir kısmı (%67,3) belirli gazetecilerin sosyal medya hesaplarını da takip etmektedir.

Tablo 27. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve Milletvekillerinin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Güncel haber		Milletvekilleri		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	18	1	19
	%	94,7	5,3	100
Evet	f	216	96	312
	%	69,2	30,8	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 5,62 df=1 p ,018< .05		

Milletvekillerinin sosyal medya hesaplarını takip eden toplam 97 katılımcının yalnızca birinin güncel haberlerden haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanmadığı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=5,62 p=.018) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve belirli gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme

arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve güncel haberleri sosyal medyada takip edenlerin %30'u milletvekillerinin sosyal medya hesaplarını da takip etmektedir.

Tablo 28. Güncel Olaylardan Haberdar Olmak ve STK'ların Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Güncel haber		STK		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	14	5	19
	%	73,7	26,3	100
Evet	f	72	240	312
	%	23,1	76,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 23,86 df=1 p ,000< .05		

Tablo 28'de güncel haberleri takip etmek sosyal medyaya bağlanma ve STK'ların sosyal medya hesaplarını takip etmeye dair veriler bulunmaktadır. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=23,86 p=.000) güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyaya bağlanma ve STK'ların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir ve katılımcıların STK'ların sosyal medya hesaplarını takip etmesi, güncel olaylardan haberdar olmak için sosyal medyayı takip etmesine farklılık göstermektedir. Sonuç olarak güncel haberler için sosyal medyaya bağlananların %76,9'u STK'ların hesaplarını takip etmektedir.

Tablo 29. İlgilenilen Konuyu Tartışmak ve Çeşitli Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Tartışmak		Anaaakım haber ajans ve kurumları		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	115	60	175
	%	65,7	34,3	100
Evet	f	90	66	156
	%	57,7	42,3	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 2,25 df=1 p ,134< .05		
		Aktivist topluluklar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	27	148	175
	%	15,4	84,6	100
Evet	f	15	141	156
	%	9,6	90,4	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 2,52 df=1 p ,113< .05		
		Belirli gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	70	105	175
	%	40	60	100
Evet	f	48	108	156
	%	30,8	69,2	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 3,06 df=1 p ,080< .05		
		Milletvekilleri		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	126	49	175
	%	72	28	100
Evet	f	108	48	156
	%	69,2	30,8	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = ,31 df=1 p ,581< .05		
		Kişisel hesaplar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	35	140	175
	%	20	80	100
Evet	f	22	134	156
	%	14,1	85,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 2,01 df=1 p ,156< .05		

Tablo 29’da ilgilenilen konuları tartışmak için sosyal medyaya bağlanma ve çeşitli sosyal medya hesap türlerini takip etmeye dair veriler yer almaktadır. Buna göre anaakım haber ajans ve kurumları ile ilgilenilen konuları tartışmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Pearson Chi-square=2,25 p=.134).

Yukarıdaki tablodaki verilere bakıldığında aktivist toplulukların sosyal medya hesabını takip etme ile ilgilenilen konuları tartışmak için sosyal medyaya bağlanma

arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Pearson Chi-square=2,52 p=.113).

Aynı şekilde Tablo 29'daki verilere göre belirli gazetecilerin sosyal medya hesabını takip etme ve ilgilenilen konuları tartışmak için sosyal medyaya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Pearson Chi-square=3,06 p=0.80).

Milletvekillerinin sosyal medya hesaplarını takip etme ve ilgilenilen konuyu tartışmak için sosyal medyayı kullanma arasında yukarıdaki tabloya bakıldığında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Pearson Chi-square=,31 p=.581).

Tabloya göre (Tablo 29), kişisel hesapları takip etme ile ilgilenilen konuyu tartışmak için sosyal medyayı kullanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Pearson Chi-square=2,01 p=.156).

Tablo 30. İlgilenilen Konuları Tartışmak ve Yurttaş Gazetecilerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Tartışmak		Yurttaş gazeteci		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	128	47	175
	%	73,1	26,9	100
Evet	f	96	60	156
	%	61,5	38,5	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 5,08 df=1 p ,024< .05		

Tablo 30'da katılımcıların ilgilendiği konuları tartışmak amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etmesine dair veriler yer almaktadır. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=5,08 p=.024) ilgilenilen konuları tartışmak için sosyal medyaya bağlanma ve yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu durumda yurttaş gazetecileri sosyal medyada takip etmek, ilgilenilen konuları tartışmak amacı ile sosyal medyayı kullanmaya göre farklılık göstermektedir.

Tablo 31. Tablo 31. İlgilenilen Konuları Tartışma ve Bireysel Aktivistlerin Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Meseleleri tartışmak		Bireysel aktivist		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	80	95	175
	%	45,7	54,3	100
Evet	f	36	120	156
	%	23,1	76,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 18,57 df=1 p ,000< .05		

Tablo 31’de sosyal medyaya ilgilenilen konuları tartışmak ve bireysel aktivistlerin sosyal medya hesaplarını takip etmek arasındaki ilişkiye dair veriler ve bu verilere göre de ikisi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Pearson Chi-square=18,57 p=,000).

Tablo 32. İlgilenilen Konuları Tartışmak ve STK’ların Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

Tartışmak		STK		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	59	116	175
	%	33,7	66,3	100
Evet	f	27	129	156
	%	17,3	82,7	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 11,54 df=1 p ,001< .05		

Tablo 32’de ilgilenilen konuları tartışmak için sosyal medyaya bağlananların %82,7’sinin STK’ların sosyal medya hesaplarını takip ettiği bulgulanmıştır. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=11,54 p=,001) sosyal medyaya ilgilenilen konuları tartışmak için bağlanma ve STK’ların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve STK’ların sosyal medya hesaplarını takip etmek, sosyal medyaya meseleleri tartışmak veya tartışmamak için bağlanmaya göre farklılık göstermektedir.

Tablo 33. Politik İçerik ve Çeşitli Sosyal Medya Hesap Türlerini Takip Etme Arasındaki İlişki

Politik İçerik		Anaaakım haber ajans ve kurumları		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	128	77	205
	%	62,4	37,6	100
Evet	f	77	49	126
	%	61,1	38,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = ,58 df=1 p ,809< .05		
		Kişisel hesaplar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	34	171	205
	%	16,6	83,4	100
Evet	f	23	103	126
	%	18,3	81,7	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = ,15 df=1 p ,696< .05		

Tablo 33'te ilk olarak sosyal medyaya politik içerikler için bağlanma ve anaakım haber ajans ve kurumlarının sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler yer almaktadır ve buna göre ikisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Pearson Chi-square=,58 p=,809).

Benzer şekilde yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere sosyal medyaya politik içerikler için bağlananların %81,7'si kişisel sosyal medya hesaplarını takip ederken politik içerikleri sosyal medyada izleyemeyenlerin %83,4'ü kişisel hesapları takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre (Pearson Chi-square=,15 p=,696) bu ikisi arasında da anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 34. Politik İçerik ve Çeşitli Hesapları Takip Etme Arasındaki İlişkiler

Politik İçerik		Yurttaş gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	161	44	205
	%	78,5	21,5	100
Evet	f	63	63	126
	%	50	50	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 29,05 df=1 p ,000< .05		
Politik İçerik		Aktivist topluluklar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	39	166	205
	%	19	81	100
Evet	f	3	123	126
	%	2,4	97,6	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 19,51 df=1 p ,000< .05		
Politik İçerik		Bireysel aktivistler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	88	117	205
	%	42,9	57,1	100
Evet	f	28	98	126
	%	22,2	77,8	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 14,70 df=1 p ,000< .05		
Politik İçerik		Belirli gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	90	115	205
	%	43,9	56,1	100
Evet	f	28	98	126
	%	22,2	77,8	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 15,99 df=1 p ,000< .05		
Politik İçerik		Milletvekili		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	165	40	205
	%	80,5	19,5	100
Evet	f	69	57	126
	%	54,8	45,2	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 24,93 df=1 p ,000< .05		
Politik İçerik		STK		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	72	133	205
	%	35,1	64,9	100
Evet	f	14	112	126
	%	11,1	88,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 23,39 df=1 p ,000< .05		

Yukarıda (Tablo 34) katılımcıların politik içerikler için sosyal medyaya bağlanması ve takip ettikleri bazı sosyal medya hesap türleri arasındaki ilişkiye dair veriler yer almaktadır.

Tablo 34'teki verilere göre politik içerikler için sosyal medyaya bağlananların %50'si yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etmektedir. Bu oran, sosyal medyaya politik içerikler için bağlanmayanlarda %21,5'tir. Ki-kare testi sonuçlarına bakıldığında (Pearson Chi-square=29,05 p=,000) yurttaş gazetecileri sosyal medyada takip etme ve politik içerikler için sosyal medyaya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sonuç olarak sosyal medyada politik içerikleri takip edenler, etmeyenlere nispeten yurttaş gazetecileri daha yüksek oranda takip etmektedir.

Politik içerikler amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki olduğu Tablo 34'teki verilerden elde edilen başka bir bulgudur (Pearson Chi-square=19,51 p=,000). Buna göre politik içerikler için sosyal medyaya bağlananların neredeyse tamamı (%97,6) aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etmektedir.

Yine Tablo 34'te görüldüğü üzere politik içerikler için sosyal medyaya bağlananların büyük bir bölümü (%77,8) sosyal medyada bireysel aktivistleri takip etmektedir. Politik içerikler için sosyal medyayı kullanmayanların ise yarısından biraz daha çoğu (%57,1) bireysel aktivistlerin sosyal medya hesaplarını takip etmektedir. Buna göre sosyal medyada politik içerikler için bulunma ve bireysel aktivistleri takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır (Pearson Chi-square=14,70 p=,000).

Tablo 34'teki verilerden elde edilen bir başka bulgu ise politik içerikler amacıyla sosyal medyaya bağlanma ve sosyal medyada belirli gazetecileri takip etme ile ilgilidir ve ikisi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Pearson Chi-square=15,99 p=,000). Politik içerikleri sosyal medyada takip edenlerin %77,8'si belirli gazetecileri de takip etmektedir.

Yukarıdaki tabloda sosyal medyada politik içerikler için yer alma ve milletvekili hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler de görülmektedir. Politik içerikler amacıyla sosyal medyaya bağlanmadığını belirten katılımcıların yalnızca %19,5'i milletvekillerini sosyal medyada takip ederken politik içerikler amacıyla bağlandığını ifade edenlerin %45,2'i milletvekillerini takip etmektedir. Buna göre milletvekillerinin sosyal medya hesaplarını takip etme ve politik içerikler

için sosyal medyaya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki vardır (Pearson Chi-square=24,93 p=,000).

Tablo 34’te görülen son verilere göre ise sosyal medyaya politik içerikler ve milletvekillerini takip etmek için bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır (Pearson Chi-square=23,29 p=,000). Politik içerikler için bağlananların sosyal medyada STK’ların hesaplarını, politik içerikler için bağlanmayanlara göre daha yüksek oranla takip ettiği görülmektedir.

Tablo 35. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Çeşitli Sosyal Medya Hesap Türlerini Takip Etme Arasındaki İlişki

İdeoloji desteği		Anaakım haber ajans ve kurumları		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	89	52	141
	%	63,1	36,9	100
Evet	f	116	74	190
	%	61,1	38,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = ,147 df=1 p ,702< .05		
		Belirli gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	57	84	141
	%	40,4	59,6	100
Evet	f	61	129	190
	%	32,1	67,9	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 2,44 df=1 p ,118< .05		
		Milletvekilleri		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	107	34	141
	%	75,9	24,1	100
Evet	f	127	63	190
	%	66,8	33,2	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 3,20 df=1 p ,074< .05		
		Kişisel hesaplar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	22	119	141
	%	15,6	84,4	100
Evet	f	35	155	190
	%	18,4	81,6	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = ,451 df=1 p ,502< .05		

Tablo 35’te ankete katılanların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanması ve toplumsal ağlarda takip ettiği hesap türleri arasındaki ilişkiye dair veriler görülmektedir.

Bu verilere göre katılımcıların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullananların %38,9'u toplumsal ağlarda anaakım haber kurumlarını (Pearson Chi-square=,147 p=,702), %67,9'u belirli gazetecileri (Pearson Chi-square=2,44 p=,118), %33,2'si milletvekillerini (Pearson Chi-square=3,20 p=,074) ve %81,6'sı kişisel hesapları (Pearson Chi-square=,451 p=,502) takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçları göstermektedir ki bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve anaakım haber kurumları, belirli gazeteciler, milletvekilleri ve kişisel hesapları toplumsal ağlarda takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 36. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Yurttaş Gazetecilerin Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

İdeoloji desteği		Yurttaş gazeteciler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	110	31	141
	%	78	22	100
Evet	f	114	76	190
	%	60	40	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 12,01 df=1 p ,001< .05		

Tablo 36'da ankete katılanların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanması ve yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler görülmektedir.

Bu verilere göre katılımcıların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullananların %40'ı yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını (Pearson Chi-square=12,01 p=,001) takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçları göstermektedir ki bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve yurttaş gazetecilerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 37. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Aktivist Toplulukların Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

İdeoloji desteği		Aktivist topluluklar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	34	107	141
	%	24,1	75,9	100
Evet	f	8	182	190
	%	4,2	95,8	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 28,94 df=1 p ,000< .05		

Tablo 37’de ankete katılanların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler görülmektedir.

Bu verilere göre katılımcıların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullananların %95’i aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını (Pearson Chi-square=28,94 p=,000) takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçları göstermektedir ki bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve aktivist toplulukların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 38. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve Bireysel Aktivistlerin Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

İdeoloji desteği		Bireysel aktivistler		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	71	70	141
	%	50,4	49,6	100
Evet	f	45	145	190
	%	23,7	76,3	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 25,29 df=1 p ,000< .05		

Tablo 38’de ankete katılanların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve bireysel aktivistlerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler görülmektedir.

Bu verilere göre bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanan katılımcıların %76,3’ü bireysel aktivistlerin sosyal medya hesaplarını (Pearson Chi-square=25,29 p=,000) takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçları göstermektedir ki bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için

sosyal medyayı kullanma ve bireysel aktivistlerin sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 39. Bir İdeoloji veya Toplumsal Hareketi Desteklemek İçin Sosyal Medyayı Kullanma ve STK'ların Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etme Arasındaki İlişki

İdeoloji desteği		STK'lar		Toplam
		Hayır	Evet	
Hayır	f	52	89	141
	%	36,9	63,1	100
Evet	f	34	156	190
	%	17,9	82,1	100
<i>İlişki Testi</i>		Ki-kare = 15,17 df=1 p ,000< .05		

Tablo 39'da ankete katılanların bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve STK'ların sosyal medya hesaplarını takip etme arasındaki ilişkiye dair veriler görülmektedir.

Bu verilere göre bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullananların %82,1'i STK'ların sosyal medya hesaplarını (Pearson Chi-square=15,17 p=,000) takip etmektedir. Ki-kare testi sonuçları göstermektedir ki bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için sosyal medyayı kullanma ve STK'ların sosyal medya hesaplarını takip etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

3.8.1.4. Ankete Katılanların Dijital Teknoloji Aktivizm İçin Kullanma

Yöntemleri

Tablo 40. Katılımcıların Dijital Teknolojiyi Ekoloji Aktivizmi İçin Kullanım Biçimleri

Dijital teknolojiyi aktivizm için kullanma biçimi	N	%
Sosyal medyada toplum ve ekoloji ile ilgili içerikler oluşturarak veya paylaşarak (infografik, video vb.)	232	70,1
Destekçilerin diğerleri ile etkileşime girmesi için grup oluşturarak (Skype veya anlık mesajlaşma uygulamalarında)	66	19,9
Destekçilere haberleri göndererek (e-posta, sosyal medya vb. aracılığıyla)	148	44,7
Destekçileri bir eylem için harekete geçirerek	80	24,2
Destekçilerden geribildirim alarak	60	18,1
Karar alıcılar üzerinde baskı oluşturarak (e-dilekçe, e-posta kampanyaları vb. ile)	134	40,5
Ortak çalışma ile metinler hazırlayarak	69	20,8
Gündem oluşturmak için bir hashtag oluşturarak	91	27,5
Politik bir gündem oluşturmak için kişi veya kuruluşların websitelerini hackleyerek	4	1,2
Hükümet veya şirketlerin belgelerini sızdırıp çevrimiçi yayınlamak	2	0,6
Aktivistlere dijital güvenlik sağlayarak	11	3,3
Dijital materyal dağıtarak (baskı alınacak afiş hazırlamak vb.)	41	12,4
Destekçilerden dijital materyal toplayarak (video, fotoğraf vb.)	50	15,1
Dijital materyalleri çevrimdışı (offline) paylaşarak (USB bellek, DVD vb. ile)	10	3
Boykot ederek	121	36,6
Bilgiyi haritalandırarak	21	6,3
Anaakım medyadaki gazeteciler ile iletişime geçerek	25	7,6
Destekçilerin dijital becerelerini geliştirmek için çevrimiçi eğitim vererek	3	0,9
Anonim olarak iletişim kurarak	36	10,9
Toplumsal ya da ekolojik bir mesele adına eylem veya çabayı belgelendirerek veya paylaşarak	125	37,8
Para kaynağı artırarak	29	8,8
İşitsel bilgi yayınlamak (podcast vb.)	6	1,8
Etkileşimli işitsel bilgi paylaşarak (çevrimiçi radyo vb.)	8	2,4
Bir grup içerisinde bağlantıları paylaşarak (Sosyal imleme/social bookmarking vb.)	74	22,4
Bir eylem, toplantı vb. yerde canlı yayın yaparak	41	12,4
Şirketlerin toplumsal ve ekolojik faaliyetlerini araştırarak ve paylaşarak	71	21,5
Şirketlere doğrudan iş uygulamaları hakkında geri bildirim vererek	16	4,8
Sivil toplum kuruluşu veya şirketlerin toplumsal ve ekolojik programlarını takip ederek veya "beğenerek"	177	53,5
Toplum ve ekoloji dostu bir çevrimiçi perakendeciden ürün satın alarak veya diğerlerine almalarını tavsiye ederek	139	42

Ekoloji aktivizmini destekleyen katılımcılarına dijital teknolojiyi aktivizm için nasıl kullandıkları sorulmuş ve katılımcılardan kendilerine uygun tüm seçenekleri işaretlemeleri istenmiştir. Tablo 40'taki verilere bakıldığında dijital teknoloji aktivizmde en çok (%70,1) sosyal medyada toplum ve ekoloji ile ilgili içerikler

oluşturmak ve paylaşmak için kullanılmaktadır. Bu büyük oranı, sivil toplum kuruluşu veya şirketlerin toplumsal ve ekolojik programlarını takip ederek veya beğenerek dijital teknolojiden faydalanan anket katılımcılarının oranı (%53,5) takip etmektedir. Katılımcıların yarısından azı (%44,7) diğer destekçilere ekoloji ile ilgili haberleri gönderdiğini belirtirken (e-posta, sosyal medya vb. aracılığıyla) %42'si toplum ve ekoloji dostu bir çevrimiçi perakendeciden ürün satın aldığını veya diğerlerine almalarını tavsiye ettiğini, %40,5'i karar alıcılar üzerinde baskı oluşturduğunu (e-dilekçe, e-posta kampanyaları vb. ile) ifade etmiştir. Toplumsal ya da ekolojik bir mesele adına bir eylem veya çabayı belgelendirerek veya paylaşarak dijital teknolojiyi aktivizm için kullanan katılımcılar, toplam oranın %37,8'ini oluştururken bu oranı yakından takip eden boykot ederek diyen kullanıcıların oranı %36,6'dır. Gündem oluşturmak için bir hashtag oluşturarak dijital teknolojiyi kullanan ekoloji aktivizmi destekçilerinin sayısı, boykot eden katılımcıların sayısını takip ederken belirgin bir düşüş göstermekte ve %27,5'lik bir oran ile görüntülenmektedir. Destekçileri bir eylem için harekete geçiren katılımcılar, toplam katılımcıların neredeyse çeyreğini (%24,2) oluştururken bir grup içerisinde bağlantıları paylaşanlar (sosyal imleme/social bookmarking vb. ile) %22,4, şirketlerin toplumsal ve ekolojik faaliyetlerini araştıran ve paylaşanlar ise %21,5'ini oluşturmaktadır. Ortak çalışma ile metinler hazırlayan katılımcıların oranı %20,8 iken destekçilerin diğerleri ile etkileşime girmesi için grup oluşturanlar (Skype veya anlık mesajlaşma uygulamalarında) %19,9, destekçilerden geribildirim alanlar %18,1, destekçilerden dijital materyal toplayanlar (video, fotoğraf vb.) %15,1, dijital materyal dağıtanlar (baskı alınacak afiş hazırlamak vb.) ve bir eylem, toplantı vb. yerde canlı yayın yapanlar %12,4'er orana sahiptir. Anonim olarak iletişim kuran katılımcıların oranı %10,9, para kaynağı artıranların %8,8, anaakım medyadaki gazeteciler ile iletişime geçenlerin ise %7,6'dır. Ankete katılımların %6,3'ü bilgiyi haritalandırarak, %4,8'i şirketlere doğrudan iş uygulamaları hakkında geri bildirim vererek, %3,3'ü aktivistlere dijital güvenlik sağlayarak dijital teknolojiyi aktivizm için kullanmaktadır. Dijital materyalleri çevrimdışı (offline) paylaşan (USB bellek, DVD vb. ile) katılımcılar, toplam oranın %3'ünü oluştururken bu oranı %2,4 ile etkileşimli işitsel bilgi paylaşanlar (çevrimiçi radyo vb.) ve %1,8 ile işitsel bilgi yayınlayanlar (podcast vb.) izlemektedir. Anket sonuçlarına göre politik bir gündem oluşturmak için kişi veya

kuruluşların websitelerini hackleyen 4 katılımcı (%1,2), destekçilerin dijital becerelerini geliştirmek için çevrimiçi eğitim veren 3 katılımcı (%0,9) ve hükümet veya şirketlerin belgelerini sızdırıp çevrimiçi yayınlayan 2 katılımcı (%0,6) yer almaktadır.

Tablo 41. Anket Katılımcılarının Dijital Aktivizm ile İlgili Tutumlara Katılımı

Tutum	N	Min.	Maks.	Ortalama	Standart
Dijital aktivizm farkındalığı artırır.	331	1	5	4.37	.851
Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır.	331	1	5	2.82	1.265
Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur.	331	1	5	4.09	.907
Dijital aktivizm, toplumsal meselelere katkı sağlar.	331	1	5	4.20	.851
Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir yeri vardır.	331	1	5	3.98	.988
Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyasının hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmekte başarılıdır.	331	1	5	3.78	1.016
Yaptığım aktivizmin farkındalığımı artırmak için dijital araçları her gün kullanırım.	331	1	5	3.28	1.177
Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim.	331	1	5	2.45	.860
Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.	331	1	5	3.93	1.113
Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.	331	1	5	4.09	1.031
Takipçilerim veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak, gönderilerine yorum yaparak, e-postalarını yanıtlayarak vb.)	331	1	5	3.82	1.059
Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim.	331	1	5	4.37	.837
İnternet, demokrasi ve ifade özgürlüğü bakımından eşsiz ve devrim niteliğinde bir imkan	331	1	5	3.78	1.001
Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.	331	1	5	2.76	1.105

Tablo 41'e bakıldığında ankete katılan ekoloji aktivizmini destekleyenlerin dijital aktivizm ile ilgili tutumlara verdikleri yanıtların minimum, maksimum ortalama ve standart sapma değerleri görülmektedir. Bu çalışma kapsamında 1.00-1.80 ortalama değeri "hiç", 1.81-2.50 "nadiren", 2.51-3.50 "bazen", 3.51-4.20 "genellikle", 4.21-5.00 ise "her zaman" olarak ele alınmaktadır.

Katılımcıların, “*Dijital aktivizm farkındalığı artırır.*” tutumuna verdikleri cevaplarda katılım düzeyi ortalama 4,37 olarak bulgulanmıştır. “*Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur.*” ifadesine katılım düzeyi ise ortalama 4,09’dur.

“*Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır.*” maddesine ortalama katılım düzeyi 2,82’dir. Buna göre anket katılımcılarının, dijital aktivizmin farkındalığı artırdığını ve daha düşük bir katılım düzeyi ile de olsa değişime katkı sağladığını düşündüğü söylenebilir. Diğer yandan ise katılımcılar için dijital aktivizmin sokak aktivizminin yerini bazen almaktadır.

“*Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir yeri vardır.*” tutumuna katılımcıların ortalama katılım düzeyi 3,98’dir ve aktivizm açısından dijital teknolojinin oldukça önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Ankete katılanların “*Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyasının hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmekte başarılıdır.*” ifadesine katılım düzeyi 3,78’dir. Bu durumda, katılımcıların, dijital aktivizmi sokak eylemlerinin başlaması açısından bir hayli önemli bulduğu söylenebilir.

“*Yaptığım aktivizmin farkındalığını artırmak için dijital araçları her gün kullanırım.*” katılım düzeyi 3,28’dir ve bu, dijital araçların farkındalığı artırmak için aktivizmde kullanılmasının katılımcılar açısından göz ardı edilmeyecek bir yeri olduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra “*Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim.*” tutumuna verilen puanlara göre katılım düzeyi ortalama 2,45’tir ve katılımcıların genel olarak sosyal medyada edindiği bilgilere dair şüphe duyduğu söylenebilir.

“*Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.*” tutumuna ilişkin ortalama katılım düzeyi 3,93’tür ve katılımcıların sokaktaki ekoloji ile ilgili imza kampanyalarına karşı kayıtsız kalmadığı açığa çıkmıştır. “*Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.*” tutumuna katılım düzeyi ise sokaktaki imza kampanyalarına göre biraz daha yüksektir (4,09). Bu durum, katılımcıların ekoloji ile ilgili çevrimiçi imza kampanyalarını imzalama konusunda daha etkin olduğunu göstermektedir.

“Takipçi veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak, gönderilerine yorum yaparak, e-postalarını yanıtlayarak vb.)” maddesine ortalama katılım düzeyi 3,82’dir ve katılımcıların, takipçilerinin ürettiği veya paylaştığı içerikleri genellikle önemseydiği söylenebilir.

Katılımcıların *“Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim.”* tutumuna ortalama katılım düzeyi 4,37’dir ve katılımcılar sosyal medya dışında da toplumsal meseleler ile her zaman ilgilenmektedir.

“İnternet, demokrasi ve ifade özgürlüğü bakımından eşsiz ve devrim niteliğinde bir imkan sağlar.” maddesine ortalama katılım düzeyi 3,78’dir. Buna göre katılımcılar için İnternet ifade özgürlüğü bakımından genellikle büyük bir öneme sahiptir.

“Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.” maddesine ortalama katılım düzeyi 2,76’dir ve katılımcılar için meseleler hem sokak hem sosyal medyada bazen aynıdır.

Yaş ile Dijital Aktivizm ile İlgili Tutumlara Katılım Düzeyleri:
Tablo 42. Yaş ve Dijital Aktivizm ile İlgili Çeşitli Tutumlara Katılım ANOVA
Sonuçları

Dijital aktivizm farkındalığı artırır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	5.012	4	1,253	1,746	,140
Grupiçi	234,021	326	,718		
Toplam	239,033	330			
Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	4,479	4	1,120	,698	,594
Grupiçi	523,279	326	1,605		
Toplam	527,758	330			
Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	4,109	4	1,027	1,253	,288
Grupiçi	267,172	326	,820		
Toplam	271,281	330			
Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir veri vardır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	3,575	4	,864	,916	,455
Grupiçi	318,232	326	,976		
Toplam	321,807	330			
Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	1.339	4	,335	.450	.773
Grupiçi	242.685	326	.744		
Toplam	244.024	330			
Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	10.373	4	2.593	2.123	.078
Grupiçi	398.165	326	1.221		
Toplam	408.538	330			
Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	3.187	4	.797	.748	.560
Grupiçi	347.273	326	1.065		
Toplam	350.459	330			
Takipçilerim veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak,					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	8.393	4	2.098	1.892	.111
Grupiçi	361.444	326	1.109		
Toplam	369.837	330			
Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	2.192	4	.548	.780	.539
Grupiçi	229.101	326	.703		
Toplam	231.293	330			
İnternet, demokrasi ve ifade özgürlüğü bakımından eşsiz ve devrim niteliğinde bir imkan					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	6.005	4	1.501	1.506	.200
Grupiçi	324.896	326	.997		
Toplam	330.900	330			
Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	5.938	4	1.484	1.218	.303
Grupiçi	397.240	326	1.219		
Toplam	403.178	330			

Tablo 42’de katılımcıların dijital aktivizme katılım düzeyi ve yaşları arasındaki ilişkiye dair ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre:

“Dijital aktivizm farkındalığı artırır.” ($F_{(4-326)} = 1,746, p < .140$),

“Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır.” ($F_{(4-326)} = ,698, p < .594$),

“Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur.” ($F_{(4-326)} = 1,253, p < .288$),

“Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir yeri vardır.” ($F_{(4-326)} = ,916, p < .455$),

“Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim.” ($F_{(4-326)} = ,450, p < .773$),

“Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.” ($F_{(4-326)} = 2,123, p < .078$),

“Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.” ($F_{(4-326)} = ,748, p < .560$),

“Takipçilerim veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak, gönderilerine yorum yaparak, e-postalarını yanıtlayarak, vb.).” ($F_{(4-326)} = 1,892, p < .111$),

“Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim.” ($F_{(4-326)} = ,780, p < .539$),

“İnternet, demokrasi ve ifade özgürlüğü bakımından eşsiz ve devrim niteliğinde bir imkan sağlar.” ($F_{(4-326)} = 1,506, p < .200$),

“Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.” ($F_{(4-326)} = 1,218, p < .303$) tutumlarına katılım düzeylerinin, yaş grupları bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Başka bir deyişle yaşın dijital aktivizm ile ilgili bu tutumlar üzerine etkisi olduğu görülmemektedir.

Tablo 43. Yaş ve Dijital Aktivizmin İnsanları Sokağa Çıkarması ile İlgili Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları

Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyanın hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmekte başarılıdır.					
Varyansın	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	17.217	4	4.304	4.335	.002
Grupiçi	323.684	326	,993		
Toplam	340.900	330			

Katılımcıların yaşının, “Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyanın hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmekte başarılıdır.” tutumuna katılım düzeylerine etkisi vardır ve Tablo 43’e bakıldığında, maddeye katılım düzeyi, yaş grupları bakımından anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F_{(4,326)} = 4,335, p < .002$).

Tablo 44. Dijital Aktivizm, Otoriter Bir Hükümet Kampanyanın Hedefi Olduğunda İnsanları Sokaklara Çıkarmak İçin Harekete Geçirmekte Başarılıdır.

Scheffe

(I) yas	(J) yas	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
18-25	26-33	-.455	.151	.061	-.92	.01
	34-41	-.165	.167	.914	-.68	.35
	42-49	-.102	.217	.994	-.77	.57
	50 ve üzeri	.254	.225	.864	-.44	.95
26-33	18-25	.455	.151	.061	-.01	.92
	34-41	.291	.143	.394	-.15	.74
	42-49	.354	.199	.534	-.26	.97
	50 ve üzeri	.710*	.208	.022	.07	1.35
34-41	18-25	.165	.167	.914	-.35	.68
	26-33	-.291	.143	.394	-.74	.15
	42-49	.063	.212	.999	-.59	.72
	50 ve üzeri	.419	.220	.460	-.26	1.10
42-49	18-25	.102	.217	.994	-.57	.77
	26-33	-.354	.199	.534	-.97	.26
	34-41	-.063	.212	.999	-.72	.59
	50 ve üzeri	.356	.260	.758	-.45	1.16
50 ve üzeri	18-25	-.254	.225	.864	-.95	.44
	26-33	-.710*	.208	.022	-1.35	-.07
	34-41	-.419	.220	.460	-1.10	.26
	42-49	-.356	.260	.758	-1.16	.45

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 44’te görüldüğü üzere 26-33 yaş grubu ile 50 ve üzeri yaş grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=.022$). Diğer yaş grupları arasında

ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

26-33 yaş grubu katılım puanı en yüksek olan grupken ($\bar{x}=4,03$) katılımcıların yaş grubu büyüdükçe katılım düzeyinde düşüş görülmektedir ve 50 ve üzeri yaş grubu en düşük katılım puanına sahiptir ($\bar{x}=3,32$).

Tablo 45. Yaş ve Aktivizmin İçin Dijital Araçları Her Gün Kullanmak ile İlgili Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları

Yaptığım aktivizmin farkındalığını artırmak için dijital araçları her gün kullanırım.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	20.894	4	5.223	3.906	.004
Grupiçi	435.976	326	1.337		
Toplam	456.870	330			

Tablo 45'teki verilere göre katılımcıların yaşının "Yaptığım aktivizmin farkındalığını artırmak için dijital araçları her gün kullanırım." tutumuna katılım düzeylerine etkisi vardır ve bu maddeye katılım düzeyi yaş grupları bakımından anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F(4-326) = 4,335, p < .004$).

Tablo 46. Yaptığım Aktivizmin Farkındalığını Artırmak İçin Dijital Araçları Her Gün Kullanırım.

Scheffe

(I) yas	(J) yas	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
18-25	26-33	-.140	.175	.959	-.68	.40
	34-41	-.519	.194	.130	-1.12	.08
	42-49	-.806*	.252	.038	-1.59	-.03
	50 ve üzeri	-.357	.261	.759	-1.17	.45
26-33	18-25	.140	.175	.959	-.40	.68
	34-41	-.380	.167	.269	-.90	.14
	42-49	-.667	.231	.083	-1.38	.05
	50 ve üzeri	-.218	.241	.936	-.96	.53
34-41	18-25	.519	.194	.130	-.08	1.12
	26-33	.380	.167	.269	-.14	.90
	42-49	-.287	.246	.851	-1.05	.48
	50 ve üzeri	.162	.255	.982	-.63	.95
42-49	18-25	.806*	.252	.038	.03	1.59
	26-33	.667	.231	.083	-.05	1.38
	34-41	.287	.246	.851	-.48	1.05
	50 ve üzeri	.449	.302	.695	-.48	1.38
50 ve üzeri	18-25	.357	.261	.759	-.45	1.17
	26-33	.218	.241	.936	-.53	.96
	34-41	-.162	.255	.982	-.95	.63
	42-49	-.449	.302	.695	-1.38	.48

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 46'ya bakıldığında 18-25 yaş grubu ile 42-49 yaş grubu arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p=.038$). 18-25 yaş grubunun katılım düzeyi en düşükken ($\bar{x}=3$), 26-33 yaş grubu ($\bar{x}=3,14$) ve 34-41 yaş grubunun katılım düzeyinde artış görülmektedir ($\bar{x}=3,52$). Bu artışı en yüksek katılım düzeyine sahip ($\bar{x}=3,81$) 42-49 yaş grubu takip etmektedir. 50 ve üzeri yaş grubu ise daha düşük bir katılım düzeyi ile görülmektedir ($\bar{x}=3,36$).

Tablo 47. Yaş ve Dijital Aktivizmin İçin Toplumsal Meselelere Katkısı ile İlgili Tutumlara Katılım ANOVA Sonuçları

Dijital aktivizm, toplumsal meselelere katkı sağlar.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	8,046	4	2,011	2,841	,024
Grupiçi	230,794	326	,708		
Toplam	238,840	330			

Tablo 47'deki verilere göre katılımcıların yaşının, “*Dijital aktivizm, toplumsal meselelere katkı sağlar.*” tutumuna katılım düzeylerine etkisi vardır ve bu maddeye katılım düzeyi, yaş grupları bakımından anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F(4-326) = 4,335, p < .024$).

Tablo 48. Dijital Aktivizm Toplumsal Meselelere Katkı Sağlar

Scheffe

(I) yas	(J) yas	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig .	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
18-25	26-33	-.050	.127	.99	-.44	.34
	34-41	.071	.141	.99	-.37	.51
	42-49	-.509	.183	.10	-1.08	.06
	50 ve	-.149	.190	.96	-.74	.44
26-33	18-25	.050	.127	.99	-.34	.44
	34-41	.121	.121	.91	-.25	.50
	42-49	-.459	.168	.11	-.98	.06
	50 ve	-.100	.175	.98	-.64	.44
34-41	18-25	-.071	.141	.99	-.51	.37
	26-33	-.121	.121	.91	-.50	.25
	42-49	-.580*	.179	.03	-1.13	-.03
	50 ve	-.221	.186	.84	-.80	.35
42-49	18-25	.509	.183	.10	-.06	1.08
	26-33	.459	.168	.11	-.06	.98
	34-41	.580*	.179	.03	.03	1.13
	50 ve	.359	.219	.61	-.32	1.04
50 ve	18-25	.149	.190	.96	-.44	.74
	26-33	.100	.175	.98	-.44	.64
	34-41	.221	.186	.84	-.35	.80

üzeri	42-49	-.359	.219	.61	-1.04	.32
*. The mean difference is significant at the 0.05 level.						

Tablo 48’de peş peşe iki yaş grubu, 34-41 ve 42-49 yaş grupları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p=.035$). Bu iki gruptan 34-41 en düşük katılım düzeyine sahipken ($\bar{x}= 4,06$), onu takip eden 42-49 yaş grubu ise en yüksek katılım düzeyine sahiptir ($\bar{x} = 4,65$). Bununla birlikte, diğer yaş grupları da (18-25, 26-33, 50 ve üzeri) katılım düzeyi bakımından birbirine uzak değildir (sırasıyla $\bar{x} = 4,14$; $\bar{x} = 4,19$; $\bar{x} = 4,29$).

Tablo 49. Eğitim ve Dijital Aktivizm ile İlgili Çeşitli Tutumlara Katılıma Dair ANOVA

Dijital aktivizm farkındalığı artırır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	2,792	5	,558	,768	,573
Grupiçi	236,241	325	,727		
Toplam	239,033	330			
Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	6,181	5	1,236	,770	,572
Grupiçi	521,578	325	1,605		
Toplam	527,758	330			
Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	2,590	5	,518	,627	,680
Grupiçi	268,691	325	,827		
Toplam	271,281	330			
Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir veri vardır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	2,096	5	,419	,426	,830
Grupiçi	319,711	325	,984		
Toplam	321,807	330			
Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	3,257	5	,651	,879	,495
Grupiçi	240,767	325	,741		
Toplam	244.024	330			
Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	1,333	5	,267	,213	,957
Grupiçi	407,205	325	1.253		
Toplam	408.538	330			
Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	9,302	5	1,860	1,771	.118
Grupiçi	341,157	325	1.050		
Toplam	350.459	330			
Takipçilerim veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak,					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	2,903	5	,581	,514	,765
Grupiçi	366,934	325	1,129		
Toplam	369.837	330			
Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	1,045	5	,209	,295	.915
Grupiçi	230,248	325	,708		
Toplam	231.293	330			
Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	6,133	5	1,227	1,004	,415
Grupiçi	397.045	325	1,222		
Toplam	403.178	330			

Tablo 49. Devam Eğitim ve Dijital Aktivizm ile İlgili Çeşitli Tutumlara Katılıma Dair ANOVA

Dijital aktivizm, toplumsal meselelere katkı sağlar					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	1,808	5	,362	,496	,779
Grupiçi	237,032	325	,729		
Toplam	238,840	330			
Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyanın hedefi olduğunda insanları sokaklara					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	11,389	5	2,278	2,247	.050
Grupiçi	329,511	325	1,104		
Toplam	340.900	330			
Yaptığım aktivizmin farkındalığı artırmak için dijital araçları her gün kullanırım.					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	p<
Gruplararası	6,294	5	1,259	,908	,476
Grupiçi	450,576	325	1,386		
Toplam	456.870	330			

Tablo 49’da katılımcıların dijital aktivizme katılım düzeyi ve eğitim durumları arasındaki ilişkiye dair ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre:

“Dijital aktivizm farkındalığı artırır.” ($F_{(5-325)} = ,768, p < .573$),

“Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır.” ($F_{(5-325)} = ,770, p < .572$),

“Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur.” ($F_{(5-325)} = ,627, p < .680$),

“Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir yeri vardır.” ($F_{(5-325)} = ,426, p < .830$),

“Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim.” ($F_{(5-325)} = ,879, p < .495$),

“Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.” ($F_{(5-325)} = ,213, p < .957$),

“Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım.” ($F_{(5-325)} = 1,771, p < .118$),

“Takipçilerim veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak, gönderilerine yorum yaparak, e-postalarını yanıtlayarak, vb.).” ($F_{(5-325)} = ,514, p < .765$),

“Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim.” ($F_{(5-325)} = ,295, p$

< .915),

“Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.” ($F_{(5-325)} = 1,004, p < .415$),

“Dijital aktivizm toplumsal meselelere katkı sağlar.” ($F_{(5-325)} = ,496, p < .779$),

“Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyanın hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmede başarılıdır.” ($F_{(5-325)} = 2,247, p < .050$),

“Yaptığım aktivizmin farkındalığını artırmak için dijital araçları her gün kullanırım.” ($F_{(5-325)} = ,908, p < .476$) tutumlarına katılım düzeylerinin, eğitim durumları bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Diğer bir deyişle eğitim durumunun dijital aktivizm ile ilgili bu tutumlar üzerine etkisi olduğu görülmemektedir.

Tablo 50. Katılımcıların “Slackivism” Terimini Bilmesi

Slackivism terimini daha önce duyması	N	%
Evet	49	14,8
Hayır	240	72,2
Hatırlamıyorum	42	12,7

Katılımcılara daha önce slackivism terimini duyup duymadıklarına dair bir soru yöneltilmiştir. Tablo 50’de görüldüğü üzere büyük bölümü (%72,2) daha önce bu kelimeyi duymadığını, %14,8’i duyduğunu, %12,7’si ise duyup duymadığını hatırlamadığını belirtmiştir.

3.8.1.5. Ankete Katılanların Dijital Güvenliği ile İlgili Bulgular

Tablo 51. Katılımcıların Dijital Araç Kullanırken Sorunla Karşılaşması

Dijital araç kullanımındaki sorun	N	%
Evet	152	45,9
Hayır	179	54,1

Ankete katılanların dijital araçları kullanırken herhangi bir sorun ile karşılaşılıp karşılaşmadığı sorulmuştur. Tablo 51’e bakıldığında %45,9’unun sorun yaşadığı, yarısından çoğunun ise (%54,1) herhangi bir sorun yaşamadığı bulgulanmıştır.

Tablo 52. Katılımcıların Dijital Araçları Aktivizm İçin Kullanırken Yaşadığı Sorunlar

Dijital araçlar aktivizm için kullanılırken yaşanan sorunlar	N	%
Ekonomik İnternet veya cihaz erişimi eksikliği	36	10,9
Hızlı İnternet eksikliği	69	20,8
İnternet filtreleme/engelleme	101	30,5
İnternet kullanırken hükümet gözetimi kaygısı	128	38,7
Diğer insanların aktivizm için dijital araç kullanımındaki kısıtlılıklar	60	18,1

Tablo 52’de dijital araçları kullanırken katılımcıların ne gibi sorunlar ile karşılaştığına ilişkin veriler görülmektedir. Buna göre katılımcıların bir kısmı birden çok sorunla karşılaşmaktadır. İnternet kullanırken hükümet gözetim kaygısı duyanlar en yüksek orana sahipken (%38,7) bu oranı %30,5 ile İnternet filtreleme/engelleme izlemektedir. Hızlı İnternet eksikliğini bir sorun olarak yaşayanlar toplam oranın %20,8’ini oluşturmakta, bunu yakın bir oranla (%18,1) diğer insanların aktivizm için dijital araç kullanımındaki kısıtlılıklarını sorun olarak görenler takip etmektedir. Yanıtını ekonomik İnternet ve cihaz erişimi eksikliği olarak belirten katılımcıların oranı ise %10,9’dur.

3.8.2. Görüşmeci Bulguları

3.8.2.1. Görüşülenlerin Demografik Özellikleri

Bu çalışmada KOS’tan 4, KİP’ten 3, NKP ve ANK’dan 2’şer olmak üzere farklı ekolojik topluluklarından toplam 11 kişi yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülenlerin demografik özelliklerine dair veriler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 53. Yaşlarına Göre Görüşülenler

ANK		KOS	
Katılımcı	Yaş	KOS-1	52
ANK-1	45	KOS-2	35
ANK-2	43	KOS-3	33
KİP		KOS-4	35
KİP-1	28	NKP	
KİP-2	22	NKP-1	53
KİP-3	40	NKP-2	62

Tablo 53’te görüşme yapılan aktivistlerin yaşları sunulmaktadır. Buna göre katılımcıların yaşı ondalık dilimler halinde belirgin farklılık göstermektedir ve 22 – 62 arasındadır.

Tablo 54. Cinsiyetlerine Göre Görüşülenler

	ANK	KİP	KOS	NKP	Toplam
Cinsiyet	f	f	f	f	f
Kadın	1	1	1	1	4
Erkek	1	2	3	1	7
Toplam	2	3	4	2	11

Tablo 54'teki verilere bakıldığında her bir topluluktan bir kadın aktivist ile görüşme yapıldığı ve görüşme yapılanların yarısından çoğunun (7 kişi) erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 55. Yaşadıkları Yerlere Göre Görüşülenler

	ANK	KİP	KOS	NKP	Toplam
Şehir	f	f	f	f	f
İstanbul	-	3	4	-	7
Mersin	-	-	-	1	1
Sinop	-	-	-	1	1
Alakır	2	-	-	-	2
Toplam	2	3	4	2	11

Görüşülenlerin büyük kısmı (7 kişi) İstanbul'da, 2'si Alakır'da, 1 kişi Sinop'ta, 1 kişi de Mersin'de yaşamaktadır. Görüşülen aktivistlerin yaşadıkları yerler büyük oranda mücadele alanları ile örtüşmektedir.

KOS'tan görüşülenlerin tamamı (4 kişi) İstanbul'da yaşamaktadır. Topluluğun dernek web sitesinin⁶¹ Hakkımızda sayfasında mücadele alanı "...odak noktası İstanbul'un kuzeyi olmak üzere İstrancalar'dan Sapanca'ya olan bölgede yer alan son orman alanları..." olarak yer almaktadır.⁶² ANK aktivistlerinin ise yaşam ve mücadele yerleri birebir aynıdır. KİP'ten görüşülenlerin tamamı İstanbul'da yaşadığını ve Karadenizli olduğunu belirtmiştir. NKP'den görüşülenler ise nükleer santrallerin inşa edilmesine karar verilen Mersin ve Sinop'ta yaşamaktadır.

⁶¹ Görüşülenlerden KOS3'ün aktarımına göre KOS, geleneksel STK yapısında olmayan, yalnızca bir davada taraf olma gibi durumlarda yasal olarak işlevsellik kazanmak amacıyla dernek olan bir topluluktur.

⁶² Kuzey Ormanları Derneği – Hakkımızda <http://www.kuzeyormanlariderneği.org/> (Erişim tarihi: 06.07.2018).

Tablo 56. Eğitim Durumlarına Göre Görüşülenler

	ANK	KİP	KOS	NKP	Toplam
Eğitim	f	f	f	f	f
Lise	1	-	-	-	1
Ön lisans	-	-	-	1	1
Lisans	1	3	2	1	8
Lisansüstü	-	-	2	-	1
Toplam	2	3	4	2	11

Tablo 56’da yer alan verilerde görüldüğü üzere görüşülenlerin büyük çoğunluğu (8 kişi) lisans eğitimini tamamlamıştır ve lisans mezunu 1’er katılımcı ANK ve NKP’den, 3’er katılımcı ise KİP ve KOS’tandır. KOS’tan iki katılımcının eğitim durumu lisansüstü, NKP’den bir katılımcının ön lisans ve ANK’den bir katılımcının lisedir.

ANK’den görüşülenlerden iki de kendini ekoloji aktivisti olarak tanımlamış ve bir mesleğe mensup olduklarını belirtmemiştir. KİP-1 (28, İstanbul) yazılım geliştirici, KİP-2 (22, İstanbul) müzisyen/öğrenci, KİP-3 (43, İstanbul) halkla ilişkiler çalışandır. KOS-1 (52, İstanbul) teknik çevirmen, KOS-2 (35, İstanbul) akademisyen, KOS-3 (33, İstanbul) sergi tasarımcısı, KOS-4 (35, İstanbul) çevirmen/iletişimcidir. NKP’den görüşülen iki aktivistten NKP-1 (53, Mersin) tıp hekimi, NKP-2 (62, Sinop) ise elektrik teknikeridir.

Tablo 57. Gelir Durumuna Göre Görüşülenler

	ANK	KİP	KOS	NKP	Toplam
Gelir	f	f	f	f	f
Düşük	-	1	-	-	1
Orta	-	2	4	2	7
Yüksek	-	-	-	-	-
Toplam	-	3	4	2	9

Görüşme yapılan aktivistlere “Ekonomik durumunuzu nasıl tanımlarsınız?” diye sorulmuştur. Bu çalışma kapsamında, gelir aralığı belirtmek yerine görüşülenlerin kendi yaşam koşulları içerisinde gelir ve giderleri açısından kendilerini nasıl nitelendirdiklerini ortaya koymak istenmiştir. Buna göre ANK aktivistleri ücretli bir işte çalışmadıkları için tabloda yer almamaktadır.

ANK’den görüşülenlerin her ikisi de emek karşılığı bir ücret alınan bir işte çalışmamaktadır. ANK-1 hayatlarına nasıl idame ettirdiklerini şu şekilde açıklamıştır:

ANK-2 ile 2004 yılında şehri (İstanbul) terk ederek Alakır Vadisi'ne yerleştik. Halen kendi yaptığımız topraktan yuvamızda yaşayıp bostanımızdan ve yabandan beslenerek doğaya uyumlu bir şekilde yaşamaya çalışıyor ve etrafımızdaki canlıların yaşamını koruma mücadelesi veriyoruz.

3.8.2.2. Görüşülenlerin İnternet ve Sosyal Medya Kullanımına İlişkin

Bulgular

Görüşülenlerin İnternet ve sosyal medya kullanım süreleri:

Dijital araçlar aracılığı ile çevrimiçi ortamda aktivizm Type equation here.Görüşülerce dijital bilgi ve iletişim teknolojileri aracılı eylemlerin nasıl algılandığını anlamak için görüşülenlerden kendilerinin İnternet ve sosyal medya kullanımları hakkında olabildiğince bilgi vermesi istenmiştir. Görüşülenlerin büyük bölümü (8 kişi) Türkiye'de İnternet teknolojisinin yaygınlaşmaya başladığı 1990'lı yıllardan beri etkin İnternet kullanıcısıdır.

KOS-1, İnternet'le çok erken tanıştığı süreci şu şekilde aktarmıştır:

“En baştan başlayayım. Çünkü hakikaten İnternet'in en başından beri varım yani. Biraz yaşlı olmanın avantajıyla. Çünkü İnternet ilk geldiğinde ben bir bilgisayar dergisindeydim. Daha gelmemişti. Web yokken konuşuyorduk, tüm bu ara birimler yokken. Yani Türkiye'de İnternet'in, ta web öncesi, başından beri varım aslında.”

İnternet ile Türkiye'de İnternet'in erken dönemlerinde tanışan bir diğer aktivist KOS-2'dir: “İnternet'le, yani 90'ların ortasında tanıştım. Yani o İnternet'in yaygınlaşmaya başladığı dönem vs. ve eve de girdi.”

KOS-3 ise İnternet'i uzun süre önce kullanmaya başlamasını ebeveyn mesleği ile ilişkilendirerek şu şekilde ifade etmiştir: “Annem reklamcı. Dolayısıyla Macintosh hayatıma çok erken girdi. Sanıyorum ortaokulda desek, 33 yaşındayım, herhalde yaklaşık... 17 - 18... 20 senedir hayatımda!”

Görüşülenlerin tamamının sosyal medya kullanımı ise 2004 yılında kurulan Facebook'un bir okul ağı olmaktan öteye geçerek dünya çapında kullanılmaya başlandığı 2005 yılı ve sonrasına dayanmaktadır.

Görüşülenlerin kullandığı sosyal medya araç ve uygulamaları:

Görüşme gerçekleştirilen aktivistlerin tamamının Facebook ve Twitter hesapları vardır. Görüşülenlerin neredeyse tamamı (9 kişi) Twitter'ı aktivizm için

etkin olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan aktivizm amacıyla ve kişisel amaçlarla kullandıkları toplumsal ağ web siteleri değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin ANK-1 Facebook ve Twitter'ı aktivizm amacıyla yoğun olarak kullanırken ve Youtube'da ANK'nin hesabından içerik paylaşırken Instagram'da kişisel hesaba sahiptir:

“2004 Mayıs'ında Alakır'a geçmeden önce sadece bir e-posta hesabımız vardı. İnternet'i o zamanlar aktif olarak kullandığımız söylenemez. İnternet de çok aktif değildi o zamanlar. Daha önce de belirttiğim gibi Alakır'ı koruma mücadelesi ile kullanmaya başladık Nisan 2010'dan itibaren. O zamandan beri Alakır Nehri Kardeşliği Facebook sayfası ve Twitter hesabı var. Kendi adıma geçen sene bir Instagram hesabı açtım. Alakır ile ilgili olanları daha aktif kullanıyorum. Bir de Alakır'ın Youtube hesabı var. Ama onu çok aktif kullanamıyoruz. Bağlantı hızından dolayı video yüklemek imkansız. Ancak çok önemli çekimleri şehre indiğimizde ki o da çok seyrek o zaman yüklüyoruz.”

Ekoloji hareketindeki birden çok topluluk için içerik üreten KOS-3, farklı topluluklar için farklı sosyal medya web sitelerini kullandığını ifade etmiştir. Diğer yandan, sosyal medyadaki haber akışını sürekli takip etmenin diğer alanlardaki üretkenliklerini oldukça kısıtladığını belirtmiş ve bu haberlerin olumsuzluklarının da kendisinde odak sorunu yaşattığını söylemiştir:

“Kendi Facebook ve Twitterımı çok aktif kullanmıyorum. Hani Twitterımı, Facebook'tan daha aktif kullanıyorumdur ama daha çok kurumsal hesaplar üzerinden. Aslında o da bir şekilde toplumsal mücadeleyi yürütme ya da işte kent ve ekoloji Türkiye'de hala çok da haber olabilen konular değil. Dolayısıyla bir şekilde oradaki haberi daha da büyütme, daha fazla insana yayma, hani isteğiyle, arzusuyla kullandığım bir şey oluyor. Sanıyorum en çok İnternet'i ve sosyal medyayı bu iki hesap, KOS ve İKS üzerinden kullanıyorum.”

Bununla birlikte hem kişisel hem KOS'un hesabı için Instagram'da içerik üreten KOS-3, yer aldığı diğer ekoloji mücadelesi veren toplulukların Instagram hesabı olmadığını belirtmiştir. ANK-2 ise tüm görüşülenlerden farklı olarak sosyal medyayı takip etse de sosyal medyada içerik üretmemektedir: “Kişisel bir sosyal medya hesabım yok. Buradaki yıkımları duyurduğumuz Alakır sosyal medya hesaplarını ben kullanmıyorum. Yine de takip ediyorum.”

Bugün, genel anlamda sosyal medya ile özdeşleşen web siteleri ve uygulamaların yanı sıra 1999 yılında Türkiye'deki İnternet kullanıcılarının, kavramların yalnızca yazarlar tarafından öznel bakış açıları ile tanımlandığı bir İnternet projesi olarak ortaya çıkan Ekşi Sözlük de bazı görüşülenler tarafından ekoloji mücadelesi çerçevesinde kullanılmaktadır. Ekşi Sözlük'ün bilinirliği ve artan

kullanıcı sayısı, sonrasında “sözlük klonlarının” doğmasına neden olmuştur. KİP-1 sosyal medya kullanımı hakkında konuşurken katılımcı sözlüklere de değinmiştir:

“Mesleğim gereği de İnternet ile çok fazla muhatabım. 2006 yılından beridir de sosyal medyayı aktif olarak kullanıyorum. Daha önceleri Facebook ya da Twitter gibi platformlar çok fazla revaçta değilken forumlar ve özellikle sözlüklerde aktif kullanıcıydım. Halen birkaç sözlükte ve forumda aktif kullanıcıyım. Düzenli olarak Ekşi Sözlük’ü okumak ve yazmak için kullanıyorum. Facebook kullanımım artık neredeyse hiç yok. Instagram da bir bakıma öyle. Daha fazla Twitter kullanıcısıyım.”

Görüşülenlerin açıklamalarından aktivizm amacıyla en çok Twitter’ın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, KİP-1 Facebook kullanımının azalmasını Facebook’un yasal düzenlemelere sıkı sıkıya bağlı olması ve iktidarların bu konudaki taleplerini uygulaması ile açıklamaktadır.

KOS ve İKS’nin Twitter sayfaları konusunda sorumlulukları bulunan KOS-2 de benzer şekilde Twitter’ı Facebook’a göre daha yoğun kullandığını ifade etmiştir. Beri yandan, kullanıcı sayısının artması sebebiyle Instagram’da da var olunması gerektiğini düşünmektedir. KİP-1 gibi KİP-2 de yaygın kullanılan sosyal medya web sitelerinin yanına katılımcı sözlükleri ekleyen görüşülenlerdendir. Facebook, Instagram, Twitter, Ekşi Sözlük, Uludağ Sözlük aklına gelen ilk web siteleridir.

KİP-3, hem mesleği gereği sürekli çevrimiçi olması hem de deneyimi sebebiyle birlikte mücadele verdiği toplulukların Facebook, Twitter ve Instagram hesaplarına etkin bir şekilde içerik üretmektedir. Sıklıkla ziyaret ettiği web sitelerine Ekşi Sözlük, Uludağ Sözlük ve İnci Sözlük’ü eklemiştir.

KOS-1, NKP-2 ve NKP-1 Facebook, Twitter ve Instagram’ı kullandığını belirtirken NKP-1 Facebook’u diğer sosyal medya web sitelerine nispeten daha yoğun kullandığını söylemiştir. KOS-4 KOS’un Facebook ve Twitter hesaplarını hem kişisel olarak takip ettiğini hem de bu hesaplar için içerik ürettiğini açıklamış ancak Instagram kullanmadığını ifade etmiştir.

3.8.2.3. İnternet ve sosyal medya kullanım amaçları

Görüşülenlerden elde edilen verilere göre görüşülenlerin neredeyse tamamı (10 kişi) İnternet’i hareketi yaymak, eylem çağrısında bulunmak, haber edinmek, diğer aktivistlerle etkileşime girmek gibi amaçlarla kullandığını belirtmiştir. Sadece ANK-

2 İnternet’i diğer görüşülenlerden farklı olarak yalnızca bilgi edinme amacı ile kullanmaktadır.

3.8.2.4. Görüşülenlere göre aktivizm:

Ekoloji mücadelesinde etkin bir şekilde yer alan görüşülenlerin dijital aktivizme dair görüşlerini daha iyi anlayabilmek adına onlara aktivizm kavramını nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Görüşülenlerin tamamı aktivizm kavramını eylem halinde olma ve haksızlığa karşı mücadele etme temelinde değerlendirmiştir. Tamamının aktivizm kavramına ilişkin görüşlerindeki ortak yargı sokakta olma, mücadele alanlarında fiziksel olarak var olma üzerinedir. Bununla birlikte aktivizmi tanımlarken örneklendirdikleri eylemlilik biçimleri farklılık göstermektedir. Görüşülenlerin bir kısmı (3 kişi) ekoloji aktivizminin yanı sıra kadın hakları hareketi ve sınıfsal mücadele alanları içerisinde de yer aldığından söz etmiştir.

Bunlardan biri, kadın hareketini takip ederek eylemlerinde yer almasına karşın kendisini “etkin olarak” kadın hakları içerisinde görmeyen KİP-3’tür. KİP-3’ün aktivizm kavramını ekoloji hareketi ile özdeşleştirme ve ekoloji hakları konusundaki tutkusu dikkat çekicidir:

“(Aktivizm) Yanlış gördüğüne karşı çıkabilme, karşı durabilmedir bence. Bununla ilgili de her şeyi yapabilme. Her türlü özveride bulunabilmedir aslında aktivizm. Çevre aktivistiyim. Bununla ilgili gözüm dönerse her şeyi yapabilirim. Kesinlikle yapabilirim. Deremle ilgili bir son olacak durum varsa karşımda kimin olduğunu pek önemsemeyebilirim. (...) O yüzden o an ruhumun verdiği her türlü coşkuya girebiliyorum. Bu gerçekten öyle. Kendimi kontrol edemiyorum en azından. İlk başta söylediğim gibi sana yanlış gelen bir şey için bütün ruhunla karşı gelebilme ve bununla ilgili her şeyi yapabilmedir herhalde aktivizm.”

Ekoloji hareketiyle birlikte işçi sınıfının iktidarı adına örgütlü mücadele verdiğini belirten KİP-1, aktivizmi “toplumsal mücadele alanlarında öncü olmaya ve bu mücadeleleri alt başlıkları ile birlikte diri tutmaya gönüllü ekipdaşlık müessesesi” şeklinde değerlendirmiştir.

Benzer bir şekilde NKP-2 de aktivizmi bir meseleye ilişkin harekete geçmede öncü olmak ile açıklamıştır: “Bana göre aktivizm bir mücadele türüdür. Önderlik etmek olarak da algılanabilir. Ancak tekil önderliği reddederim. Bu mücadelenin birlikte yürütülmesinden yanayım.”

KOS-4, aktivizm kavramını ekoloji vurgusu ile birlikte ekonomik ve siyasi dönüşüm süreçleri ile açıklamış ve dünyanın “kepaze” bir dönemden geçtiğini belirterek topyekün değişime uzanan bir aktivizm sürecinden söz etmiştir. Dünyanın devrimci bir dönüşüme ihtiyacı olduğunu düşünen KOS-4, yıkıcı bir kapitalizm dünyasında yaşanıldığını ve bunun da tüm gezegeni yok etmekte olan süreçlere neden olduğu ifade etmiştir. KOS-4’e göre siyasi politikalarla ekonomik ve kentsel alandaki sorunlar tespit edilerek daha güzel yaşama arzusunun buluşturulduğu kolektif bir mücadele verilmelidir:

“Toplamda tüm bu süreçleri hem kendimiz hem atıyorum ormanları hem ülkeleri, ülkemizi hem de aslında dünyayı kurtarmak için bu mücadeleyi sürdürmemiz ısrarından vazgeçmemek olarak tanımlıyorum yani. Aileden başlayan, oradan sokağa, mahalleye, oradan kent alanlarından, ekolojik alanlara, ülkelere, oradan büyük, geniş çaplı coğrafyaya dönen bir ne derler... Dünyanın kendini kurtarma hareketi.”

KOS-4 gibi KOS-3’ün de aktivizmin tamamen değişime yönelik bir tarafına değindiği söylenebilir:

“Bana göre aktivizm aslında sorumluluk hisseden yurttaşın diyeyim, hani çünkü önce bir yurttaş hakkımın ne olduğumun farkında olmak. Sonra içinde bulunduğun durumda değişim arzusu inancı duymak. Toplumsal bir değişimden bahsediyorum. Benim için aktivizm aslında sorumluluk sahibi yurttaşın değiştirme gücüyle, inancıyla harekete geçmesi demek.”

Farklı bir bakış açısı ile KOS-1 aktivizmde ne yapıldığından ve onunla nereye varılacağından ziyade aktivizmin neden yapıldığının diğer kişilere anlatılması gerektiğini savunmaktadır. Bunu anlatırken ekolojik yıkımla birlikte insanlığın da yok olacağına dair felaket senaryoları üretmek yerine insanların harekete katılması için kendi deneyim ve gerekçelerini aktarmayı tercih etmektedir. Bunun için de “konfor alanlarından” çıkılması gerektiğini savunmuştur:

“...Yani aktivizm benim için karşıdaki insanın, kendi özgür iradesi ile niye şu ya da benim olduğum platformda olması gerekmiyor. En azından mevcut dönemde bir çaba sarf edip, kendi konfor alanından çıkıp, mümkünse, eğer lazımsa riske atılıp bir şey yapmasının neden lazım olduğunu ona (aktivist olmayanlara) anlatmak. Herhangi bir eylem yaparken, herhangi bir yazı yazarken derdim de o. İnsanlara anlatmak.”

NKP-1, ekoloji hareketine yalnızca düşünsel düzeyde katılanları “dışarıdan izleyenler” olarak nitelendirmektedir. Karşılaşılan tüm zorluk ve engellere rağmen ekoloji haklarına yönelik eylemleri sürdürmeye devam etmeyi ise aktivizm olarak nitelendirmektedir:

“...Biz, hani bir basın açıklaması olacaksa ya da düzenlenecekse düzenleyen oluyoruz. Bir şeye engel olma durumundaysak ona engel olmak için hani polis müdahalesine rağmen bunun karşısında oluyoruz. Yani eylem, hareket halinde olmaktır yani. Sadece düşünce düzeyinde karşı olmak değil de bunun içinde, bir etkinliğin içinde yer almaktır diye düşünüyorum aktivizmi.”

ANK-1 aktivizmi tanımlarken “haksızlıklara karşı barışçıl ve yaratıcı yöntemlerle sonuca yönelik kararlı bir şekilde ses çıkarmak ve harekete geçmekten” bahsetmiş ve bu bakış açısını “Şehirde düzenlediğimiz sanatsal etkinlik ve sokak performanslarıyla halk ile birebir sanat yolu ile iletişime geçtik. Müzik yaptık, resim yaptık, sergiler ve stantlar açtık konu ile ilgili.” sözleriyle pekiştirmiştir. ANK-2 de bu etkinlikleri şu şekilde detaylandırmıştır:

“Alakır mücadelesinden örnekendirsek ilk, Antalya film festivali olan Altın Portakal’da 2009 da kurduğumuz standımızla, sokak eylemleri ile, tüm sanat dallarını kapsayan sanat festivalleri ile, film gösterimleri ile, şehirde yaptığımız kongrelerle, vadide düzenlediğimiz Alakır’daki canlılarla dayanışma buluşmaları ile hep yılmadan, yorulmadan bir eylemlilik içinde olmaya çalışıyoruz.”

KİP-3, verilen mücadelenin başarılı olması için aktivizmde üç temel boyuta önem verdiklerini ifade etmiştir. Bunlar aktivizmin hukuk, eylem ve basın ayaklarıdır. Hiçbirinin tek başına bir başarı sağlamayacağına inanan KİP-3, bilhassa sokakta veya ekolojik yıkımların gerçekleştirildiği alanlarda olmayı tercih etmektedir:

“Hukuki mücadeleyi veriyorum diyerekten oturduğun zaman o mücadele kazanılmıyor. Aynı zamanda eylemler yaparak da hakkımızı sokakta aramamız gerekiyor. Beş senedir yaşam yolculuğu diye bir yolculuk yapıyoruz. Karadeniz’den Zonguldak’tan başlıyoruz, taa Hopa’ya kadar bütün Karadeniz illerini iki haftada geziyoruz vadi vadi. Neredeyse orada HES ile ilgili bir mücadele var. Bartın’da termikle ilgili mücadele var. İşte Sinop’ta nükleerle ilgili mücadele var. Ekoloji mücadelesi veren yerlere geziler düzenleyerek peşi sıra geze geze oralarda mücadeleleri yakından gördük ve insanlarla tanıştık.”

KOS-4, ekolojik yıkımlara karşı gerçekleştirilen sokak eylemlerinin yanı sıra farklı toplumsal hareketlerin eylemlerine de ekoloji haklarını ön plana çıkararak katılmaktadır. “Toplumsal muhalefet gerektiren” olarak nitelendirdiği darbe karşıtı mitingler gibi eylemlerde de yine “kendini inkar etmeden, kendiyle çelişmeden” yer almaktan yana olduklarını ifade etmiştir:

“Gezi’deydim. Bunlar aslında aşağı yukarı ekoloji. Büyük ölçüde kendi eylemlerimiz gibi. 1 Mayıs’lara gidiyorum dikkatli olarak. Bir de mesela şöyle bir şey yapılmıştı, bu 15 Temmuz darbe girişimden sonra büyük bir miting gerçekleşti Taksim’de. Mesela oraya da biz katılmıştık. İşte “Doğaya ve Kente, Darbeye Hayır – OHAL Darbesine Hayır” gibi bir mesajla aslında buna liyakat eden. Orada da bu şekilde yer almıştık mesela. Ekoloji ve kent hareketlerinden insanlarla birlikte yer almıştık o eylemde.”

3.8.2.5. Görüşülenlerin ekoloji haklarına ilişkin görüşleri

Görüşülenlerden elde edilen verilerden anlaşılmaktadır ki büyük çoğunluğu (8 kişi) ekoloji ve çevre hakları terimleri arasında belirgin ayrım yapmaktadır. Bu ayrımı daha iyi anlayabilmek için ekoloji haklarına dair görüşleri önem kazanmaktadır. KOS-3 ve NKP-1 ekoloji haklarını temel bir hak olan yaşam hakkıyla özdeşleştirmektedir:

KOS-3: “...önce yaşam hakkı hani dolayısıyla, kent hakkı, su hakkı, doğada... Yani aslında hayatta kalmak için sadece insanın değil yeryüzündeki her canlının en özünde aslında sahip olduğu her şey diyeyim, en temel hakları olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla ekolojik hak da benim için en temel. Belki mücadeleyi burada kurmanın sebebi de o. Yaşam hakkı.”

NKP-1: “Ekolojinin hakkı bir kere var olabilmek diyeyim. Yani yaşamın sürmesi adına en büyük hakkı. İşte suların olması, iklimlerin kendini koruması, canlılığın devam edebilmesi diyebilirim.”

NKP-1’in bu açıklamasına karşın kendisini ekoloji aktivisti yerine çevre aktivisti olarak nitelendirmesi dikkat çekmiştir: “En çok kendi meslek örgütümün aktivisti ve bir çevre aktivisti olarak tanımlayabilirsiniz.”

Kendini “çevre aktivisti” olarak tanımlayan bir başka görüşülen ise NKP-2’dir. KİP-3 de aktivizm kavramını tanımlarken kendisini “çevre aktivisti” olarak değerlendirmiş ancak daha sonra terimsel olarak ekoloji kavramını tercih ettiğini belirtmiştir. Bunun nedenini ise ekoloji haklarına ilişkin kararlılık ve bütüncül yaklaşımla açıklamıştır:

“Ekoloji diyoruz, çevre demiyoruz çünkü çevre farklı bir şey. Çöp atma çevrecisin. Yani bunun bir şeyi yok, bir politikası yok. Ekoloji daha farklı bir şey tabii ki. Ekoloji hakları denilince sadece insanın değil, börtü böceğin yaşayan her türlü canlının hakkı. Yani insanoğlu için değil, hayvanlar için de, en küçük bitki için de, en küçük ne bileyim böcek için de mücadele etmek.”

KİP-3 ile çok benzer savlarla – ve daha detaylı bir şekilde – KOS-4 de verdikleri mücadelenin çevre değil, ekoloji hareketi içerisinde yer aldığını

belirtmiştir. Doğaya dair geleneksel koruyucu yaklaşımların çevre hareketi olarak adlandırıldığını ve anaakım medyanın da bu terimi kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. KOS-4, çevrecilik kelimesinin ekoloji hareketi ile aynı noktaya işaret etmediğini düşünmektedir. Ekoloji mücadelesi denildiğinde örgütlü, ekosistemleri koruyan ve ekosistemlere yönelik yıkıcı müdahalelere karşı mücadele eden bir yapıdan söz etmektedir. Merkeze ise ekoloji bilimini koyarak bir çatı oluşturduklarını söyleyen KOS-4, ekoloji hareketinin yerel halk hareketleri ile bir bağı olduğunu da vurgulamıştır:

“...Çevreci dediğim zaman çevresindeki kirliliğe karşı mücadele, duyarlılık gösteren işte ‘çöplerimizi yere atmayalım, ormanlarımızı temizleyelim, ırmaklara’ işte ‘dikkat edelim’ falan gibi en genel hassasiyetlerde buluşan bir bağlama dönüşüyor. Fakat termik santrale karşı ya da nükleer santrale karşı mücadele ederken çok daha fazla bir bilgi sistemimize ihtiyaç oluyor. Çok daha fazla örgütlemeye ihtiyacımız oluyor. Halk hareketlerine ihtiyacımız oluyor. Yerel hareket, yerelerde hareketleri örgütlemeye ihtiyaç oluyor. Politik durumları karşımıza almamız gerekiyor. Politik idareleri karşımıza almamız gerekiyor.”

Dahası “çevreci” ifadesinin şirketler ve medya aracılığıyla ekolojik yıkımları maskeleyişini şu sözler ile açıklamıştır:

“Çevreci ibaresi zaten daha çok devlet ve şirketler severler yani. Çünkü çevreci dediğiniz zaman birkaç şeye sıkıştırmış oluyorsun. ‘Çevrecilerin dediklerine dikkat edeceğiz.’ dediğin zaman, o başka bir hassasiyete kaymış oluyor. ‘Çevreci termik santral’ diyebilirsin mesela. Ama hiçbir ekoloji aktivisti böyle bir tanımlamayı ne kabul eder ne de kabul edenle yan yana durmayı tercih eder.”

KOS-2’nin ekoloji haklarına dair görüşü insan-merkezcilikten uzaklaşmaya yönelik bir eylemliliğe dikkat çekmektedir, insanın yeryüzü ile daha barışçıl bir ilişki kurması gerekmektedir. KOS-2 tüketim toplumunun yarattığı ekolojik yıkımların artık sürdürülemez bir noktaya vardığını ve gezegenin artık hasta olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu bir sömürge ilişkisidir ve bunun tersine dönmesi elzemdir:

“Bunun tamamen dönüşmesi gerektiğine ve bunun da dönüşmesine zaruri olduğuna gelecek nesiller için inanıyorum ama gelecek nesiller mazlumesi, retoriği yapmadan önce de hakikaten de bugünden değişmesi gerektiğine... Zira işte iklim konusu olsun, aştığımız ekolojik şeyler olsun, biyoçeşitlilik olsun hakikaten dünya bir alarm veriyor. Bunun insanın bir şekilde kendinin aslında buradaki bir sadece bir yüzde birlik canlı şeyini oluşturduğunu unutmaması gerektiğini, bunu hatırlatması gereken bir haklar mazlumesi olması gerektiğine inanıyorum.”

KİP-2 de insanın doğa üzerindeki hakimiyeti yerine doğa ile uyumunun altını çizmiştir. Anayasaların doğa ile insanların arasına giremeyeceğini ve girmemesi gerektiğini belirtirken insan türünün doğadan bağımsız bir tür gibi kararlar aldığını ve doğa üzerinde hak iddia ettiğini söylemiştir; insan doğanın bir parçası olduğunu fark etmelidir.

KOS-1 ise farklı bir pencereden bakarak ekoloji haklarını merkeze “insanca yaşama” hakkını koyarak açıklamıştır. Açıklamasında doğru bilgiyi edinme hakkından sağlık hakkına kadar uzanan bir dizi toplumsal mücadeleye yer vermiştir:

“İnsanın kendi çevresinde, kendi yaşadığı yerde, barınabileceği yerlerde yeşil görme hakkı, temiz hava alma hakkı, huzur bulma hakkı, yavaşlama hakkı. Çünkü çevremizde bir tek canlı, bir tek ağaç, bir tek şey olmayınca adını söyle... Doğayı temsil eden bir şey olmadığında, sokak hayvanı, ağaç olmadığında, insanlar kentlerin yarattığı tempoya tamamen esir oluyor. Yani şu an biz insani bir ortamda yaşamıyoruz. İnsani ortamı arada bir unutup yavaşlayabilmenin tek yolu bir şeyler görmek.”

Kentlerdeki bu yoğun tempoyu düşürmenin tek yolunu doğa ve hayvanlarla ilişki kurmak olarak yorumlayan KOS-1, bu ilişkilerin kurulamadığı noktada insanca yaşamının mümkün olmadığını düşünmektedir. Bunun yanı sıra temel bir hak olan sağlık hakkı üzerinde duran KOS-1, insanların kendi sağlıklarını ilgilendiren hava kirliliği gibi ölçümlere doğrudan erişemediğini ve bu verilerin bazı yetkililer tarafından gizlendiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda gıda hakkına da değinerek zehirli gıdalar ile beraber kanser gibi ciddi hastalıklara yakalanma olasılığının arttığını gözlemlediğini söylemiştir: “Eskiden kanser çok ciddi bir hastalıktı. Şimdi ayağa düştü, herkes hasta. Sağlıklı olarak yaşama hakkı bize verilmiyor şu anda. Havamız, suyumuz, toprağımız, gıdamız, her şeyimiz kirlidir.”

3.8.2.6. Görüşülenlerin Ekoloji Aktivizmine İlişkin Motivasyon Kaynakları

Görüşülenlerin ekoloji aktivizmine içerisinde etkin olarak yer alma sebeplerine bakıldığında yaşam hakkı, doğayla uyum halinde yaşama, insanın kendini “üstün tür” olarak görme eğilimine karşı durma isteği gibi sebepler görülmektedir. Görüşülenlerin tamamı yaşadığı kent veya memleketlerindeki ve doğadaki ekolojik yıkıma karşı mücadele ettiğini dile getirmiştir. Görüşülenlerin bir bölümünün (4 kişi) Gezi Parkı Protestoları’nı, ekoloji aktivizmine başlama veya onu sürdürme isteği konusunda dönüm noktası olarak gördüğü söylenebilir.

Akademik olarak kent hakkı üzerine çalışan KOS-3, ekoloji aktivizminin bir parçası olmasını Gezi Parkı Protestoları'ndan bu yana toplumsal konulara müdahil olma isteği ile birlikte açıklamaktadır. Gezi Parkı Protestoları ile beraber bireysel düşünmeyi bir kenara bırakarak, meselelere toplumsal bir pencereden baktığını ifade eden KOS-3, bu sistemin karşısında bir yerde kendini konumlandırarak özünde yaşamı savunmak olduğu dile getirmiştir. Ekoloji aktivisti olmaya dair motivasyon kaynağını ruhsal, bedensel, zihinsel, dolayısıyla aslında kendi dünyasına ait her şeye ait yaşam hakkını savunmak olarak değerlendirmektedir. KOS-3, bu mücadeleye dair güçlü bir inanç duymaktadır. Bu inancın sol veya sağ görüşlerle beslenmediğini, dünyadaki toplumsal değişim literatürü veya tarihten heyecan duymakla ilişkili olmadığını belirtmiştir. Aksine yeni bir paradigmayı kabul ederek eskiye dair birçok düşüncenin öldüğünü düşünmektedir. Yaşamsal hakları “bir tohumun başına gelenden” itibaren ele alarak mücadele etmek zorunda hissettiği bir alan olarak tanımlamaktadır. Kendi mesleki alanıyla da ilişki kurarak duyduğu bu sorumluluğu ve inancı şu şekilde açıklamıştır:

“Benim alanım sanat. Dolayısıyla ben hissiyatla hayatta yaşayan, hani öyle de karar alan... Hani belki bir insan olarak o zaman oradan kuruyorum, böyle bir sorumluluk hissediyorum. Bu sorumluluğu hissetmiyor diye kimseyi yargılamıyorum ama gittikçe ve gün aslında daha da vahim hale geldikçe belki doğada yaşadığımız birçok şey - buna şehrin doğası da dahil, illa yaban hayatından bahsetmiyorum - aslında birçok insanın zaten bunu hissetmeye başlayacağına dair de bir inanç taşıyorum. Bu, illa hani iyilikle, güzellikle büyüyeceğiz anlamında değil, hani politik olarak da bunun için çalışıyorum.”

Benzer bir şekilde KOS-1 de ekoloji aktivizminin bir parçası olma sürecinde Gezi Parkı Protestoları'nın önemli bir yeri olduğunu söylemiştir. KOS-1 bu protestolar süresince ve sonrasında rahatsızlık duyduğu toplumsal meselelere karşı “muktedir” hissettiğini eklemiştir. Bunun beraber insanlara duyduğu sevginin de kayda değer bir motivasyon kaynağı olduğu söylenebilir:

“...Bir de insanlara karşı sevgim arttı diyebilirim. Bence bu muktedirlik ve sevgi iç içe geçmiş iki kavram. En azından bende Gezi'nin etkisi o oldu. Dolayısıyla sevgi, bende tahammülü arttırdığı için canımı sıkın şeylere tahammülüm artınca muktedirliğimle beraber göle maya çalmaya daha çok vaktim oluyor.”

KOS-2, dört yıl kadar bir vakıf üniversitesinde ders vermiş, hem akademik ilgi alanı hem de yaşadığı kentteki dönüşümden duyduğu rahatsızlıktan dolayı kent hakkı üzerine yoğunlaşmış ve farklı topluluklarla dirsek temasına geçmiştir. Bu süreç

içerisinde bugünkü aktivist kimliğiyle aldığı gibi büyük sorumluluklar almamış olsa da kendi deyimiyle “halkanın dışında” kalarak etkinlik ve eylemleri takip etmiştir. Aktivizmin içinde yer almaya 2013 yılında çalıştığı üniversitede başlayan taşeron eylemleri ile başladığını ve Gezi Parkı Protestoları ile bu sürecin pekiştiğini şu şekilde anlatmıştır:

“...Bir üniversitedeki hem bu tip bir gelişmenin bana da bir şekilde kişisel yansıması da oldu. Daha sonraki süreçte birden kendimizi bir Gezi süreci içinde bulunca zaten işte bir akademik olarak da kent hakkı vs. çalışırken cuk diye düştüm içine. Birazcık daha bu aktivist tarafım çıkmaya başladı diyebilirim. Aktif olarak Gezi'ye katıldım. Daha sonraki süreçte de KOS'un kuruluşunda yer aldım, hala üyesiyim. Eskisi kadar KOS'ta aktif olmasam da koşturmalar yoğunluk vs.'den sürekli takipteyim. Yapabileceğimi yapma halindeyim.”

Diğer yandan, ekoloji hareketine olan katılımını “başka bir dünya mümkün” söyleminin altını doldurma isteği ile açıklamıştır:

“Biraz şey bir sistem içinde yaşıyoruz, hani Sassen'nin bir kitabında, Expulsions, “Ölü toprak ölü su” diyor. Yani artık insanın dünyayı getirdiği nokta klasik anlamda kirlilik, hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği gibi terimlerle açıklanamayacak, hakikaten artık doğayı öldüren bir şekilde gidiyor insanlık. İşte ne bileyim, üçüncü havalimanı bölgesine gidiyorsun, ölmüş bir alan veya işte Kanada'da katran kumu bölgelerine gidiyorsun, hiçbir şey kalmamış bir alan.”

KOS-2 aktif örgütlerin mevcut sistem içerisinde bir çatlak oluşturabileceğine ve ekoloji hakları açısından bu örgütlenmelerin ileriye dönük bir umut olabileceğine dair bir inanca sahiptir. Diğer yandan ekoloji mücadelesinde zaman zaman yaşadığı hayal kırıklıkları olduğunu ancak bunların da toplulukların kendi içerisinde bir mücadeleye dönüşmesi gerektiğini ifade etmiştir:

“Yani kendi pratiklerindir, kendi bu dünyaya getirdiklerin veya götördüklerindir. Ama bireysel bir nokta dışında hakikaten dirsek temasında olduğun örgütler dahil bir şekilde veya sol olsun, sağ olsun, her tarafa dair bir mücadele olması gerektiğine ve dönüşmesi gerektiğine inanıyorum.”

ANK-1 ve ANK-2 ise Gezi Parkı Protestoları'ndan dört yıl kadar önce yaşam alanlarının tehdit edilmesi ile birlikte ekoloji aktivizminde yol almaya başlamıştır:

ANK-1: “Bizim doğa koruma mücadelemiz açısından kazanımla sonuçlandı. Mücadeleye başladığımızdaki hedefimiz sıfır metrekaare koruma alanı olan Alakır Vadisi'nde koruma alanı kazanmak ve Alakır Nehri'nin kaynaklarında yapılmak istenilen proje halindeki iki adet HES'in tamamen iptal edilmesini sağlamaktı.”

ANK-2: “2009 yılında yaşadığımız vadiye hidroelektrik santrallerin gelmesiyle beraber doğa koruma mücadelesi yürütmekteyim.”

KİP-2’ye göre ekolojik yıkımların ardında devlet–şirket ortaklıkları vardır. Ekoloji mücadelesinin sürdürülmesiyle bunun bir gün sona ereceğine dair bir umut taşımaktadır:

“Sermayenin para kaygısı ile bu dünyada bizden önce var olan ve bizden sonra da var olacak doğasına karşı bir defans söz konusu. Şu anda yoğun bir saldırı var ve ülkenin şu andaki siyasi atmosferi de tamamen bizim karşımızda. Son yıllarda zor zamanlar geçiriyorduk ama kişisel öngörüm devlet-şirket ortaklıkları artarak devam edecek ve çok daha zorlu ve direnişli günler bizi bekliyor. Sonuca gelirse biz kazanacağız.”

KİP-3 köyde doğduğunu ve çocukluğunda doğayla iç içe büyüdüğünü, ağaçlardaki meyvelerin kokusunu duyarak ağaçlardan meyve yediğini, çay topladığını söylemiştir. Çocukluk anılarında kendi bahçesinde kendi sebzesini ekmesi, toprakla uğraşması, dağlara çıkması, derelerde yüzmesi geniş bir yer kaplamaktadır. Tüm bunları doğanın mucizesi olarak nitelendirmektedir. Bu deneyimleri sonucunda ekolojik yıkımlar karşısında politik bir duygudan daha fazlasını hissettiğini şu şekilde aktarmıştır:

“Ya gerçekten etrafta bir ağaç kesildiği zaman ya da işte bir yerler zehirlendiği zaman... Ne bileyim... Bir yerlere termik santral kurulup oralara dumanlar ya da işte zehirli sular aktığı zaman o doğanın ne kadar can çektiğini görebiliyorum, hissedebiliyorum çünkü gerçekten bu benim için politik bir şey değil belki de. Evet, yaptığımız her mücadelenin politikası var ama bu benim birazcık duygularıyla ilgili bir durum. Gerçekten orada yaşadığım için belki de. Köye gitmemiş yapamıyorum. Ben 40 yaşına geldim şu ana kadar hiç Antalya’ya falan tatile gitmedim.”

KİP-3 doğaya ilişkin koruma güdüsünü artık orada çektiği fotoğrafı dahi paylaşmak istememesiyle vurgulamıştır. Arkadaşlarıyla birlikte doğaya gittiklerinde etrafa sigara izmariti dahil hiç bir çöp bırakmadıklarını söyledikten sonra doğaya karşı kendisi gibi hissetmeyen insanların oralara gitmesinden korktuğunu ifade etmiştir. Bir diğer korkusu ise özel şirketler ve zengin yatırımcıların o alanları yok etmesine dairdir:

“Bir korku hissetmeye başladım: ‘Aman Tanrım, bu dere ne kadar güzel. Buranın fotoğrafını çekelim.’ ama ‘Yok çekmeyelim, HES’çiler gelir.’, ‘Bu yerler ne kadar güzel... Ama yok

çekmeyelim burayı başkaları⁶³ almak ister.’ falan. Bunların paylaşımları bile korkutucu yani ve benim hissiyatım genelde duygusal galiba o yüzden bu mücadeleyi çok fazla veriyorum.”

3.8.2.7. Görüşülenlerin Aktivizm İçin Kullandığı Teknoloji Araç ve Uygulamaları

Görüşülenlere aktivizmde kullandıkları teknoloji araç ve uygulamalarının neler olduğu sorulmuştur. Bu soru ile hem teknolojik cihaz türü hem de bu cihazlarda kullandıkları yazılımlara dair veri toplanmak amaçlanmıştır.

Görüşülenlerin tamamının en çok kullandığı cihaz akıllı telefonlarıdır. Bunu bilgisayar ve tabletler takip etmektedir. Görüşülenlerin neredeyse tamamının (10 kişi) düzenli olarak ziyaret ettiği toplumsal ağların yanı sıra 5 kişi de grafik tasarım yazılımlarını kullanmaktadır. En çok kullanılan grafik tasarım aracı ise Canva ve yazılım Adobe Photoshop’tur. Bununla birlikte video düzenleme araçları ve Adobe Illustrator, Line Drawing yazılımları da bazı görüşülenler tarafından kullanılmaktadır. Diğer yandan, toplumsal ağların canlı yayın akışı sağlayan uygulamaları, görüşülenlerin haber aktarımında; anlık mesajlaşma uygulamaları (WhatsApp ve Telegram) haberleşme süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

NKP-2, teknolojiyi ekoloji hareketinde haberleşme amacı ile kullandığını belirtmiş ve cihaz olarak akıllı telefon, uygulama olarak da Twitter, WhatsApp, Facebook ve e-posta uygulamalarını kullandığını ifade etmiştir.

KOS-2, KİP-1, KOS-3 ve KİP-2 aktivizm için akıllı telefonlarının yanı sıra bilgisayarlarını grafik tasarım araçları için kullandıklarını belirtmiştir.

KOS-2 tablet bilgisayarını önceden daha çok kullandığını ancak son dönemde onun yerini cep telefonunun aldığı, tablet bilgisayarını daha çok okuma yapmak için kullandığını söylemiştir. Tasarım için ise Canva, Adobe Photosop veya basit bir video düzenleme aracını aktivizmde kullanmaktadır. Benzer bir şekilde KİP-2 de bilgisayar, akıllı telefon ve tablet kullandığını ifade ederken tablete pek gerek duymadığını eklemiştir.

KİP-1 mobil telefonu ve mobil İnternet sağlayıcıların aktivist bir mücadele tarzında kullanılan başat araçlar olarak görmektedir. Bununla birlikte canlı yayın

---

⁶³ Veri güvenliği sebebiyle kaldırılmıştır.

uygulamalarından Periscope’u etkin bir şekilde kullanan KİP-1 grafik tasarımı için ise Adobe Photoshop’u kullanan bir başka görüşülendir.

KOS-3, aktivizmde kullandığı grafik tasarım veya video düzenleme için birbirinden farklı uygulamaları kullanma becerisine sahipken, grafik tasarımı için kullandığı araçların süreç içerisinde değiştiğine dikkat çekmiştir:

“Yani şöyle hani dört sene önce Photoshop, Illustrator ve benzeri programlarla görsel hazırlıyorduk. Şu an Canva kullanıyoruz ya da kullanıyorum. Bunun dışında Line Drawing gibi aslında süreç anlatması kolay olan programlar kullanıyorum. Bunun dışında tabii ki sosyal medya için işte Facebook, Twitter, Instagram web sitesi kullanıyorum. Bir de tabii video editleme programları var. Bir de onları kullanıyorum.”

Görüşülenlerin hiçbiri profesyonel olarak grafik tasarımcı veya video düzenleyici olmamasına karşın KOS-3’ün de ifade ettiği gibi bu araçları aktivizm sürecindeki deneyim ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanmaktadır: “Bunlar eğitimini aldığım şeyler değil aslında. Öğrenmek zorunda kaldığım, bir şeyi ifade etmeye çalışıyorsan hani bir şekilde o araçları öğrenmeye çalışıyorsun.”

Toplumsal ağlar aracılığıyla bilginin çok hızlı üretilmesi ve yayılmasından söz eden KOS-4 çok sayıda teknolojik cihaz kullanmadıklarını, yurttaş yayın organı olarak nitelendirdiği KOS’un yalnızca haber yapan bir topluluk olmadığı için çok teknik cihaz kullanmadığını söylemiştir. Facebook ve Twitter’ı sıklıkla kullanan KOS-4, canlı yayın akış uygulamalarını kullanan diğer görüşülenler gibi Periscope’u kullandıklarını dile getirirken diğer toplumsal ağların da canlı yayın aktarımı sağlamak ile ilgili bir değişime gittiğinin altını çizmiştir:

“Yani tartışmalar, mücadeleler çok fazla olduğu için ülkenin, dünyanın her noktasında, gerçek zaman, şimdiki zaman ekseninde bir şeyler yaşanıyor. Doğal olarak araçlarda, yani sosyal medya sayfaları da Facebook, Twitter vs. gibi, bunlar da kendileri bu şeye güncellediler, adapte ettiler. Yani Twitter’da biliyorsunuz eskiden canlı yayın, Facebook’ta da canlı yayın yoktu. Bir Periscope çıktı canlı yayın platformu olarak. Diğer yapılar bundan örnek almaya başladı.”

Benzer şekilde KOS-1 toplumsal ağ ve anlık mesajlaşma uygulamalarındaki bilginin yoğunluğundan söz etmiştir ve Instagram’ı istinai durumlar dışında aktivizm için kullanmadığının altını çizmiştir. Facebook ve Twitter’ı ise “militan aktivizmin yapıldığı bir yer” olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte daha önce KİP-1’in de sözünü ettiği Facebook’un aktivizm için kullanımının yön değiştirmesi konusuna KOS-1 de değinmiş ve Facebook’un algoritmasındaki değişiklikler ile birlikte KOS

gibi yapıların reklam vermeye zorlandığını, aksi halde ulaşılan kişi sayısının oldukça sınırlı kaldığını dile getirmiştir. Düşük ücretler karşılığında verilen Facebook reklamları ile KOS'un haber ve etkinlikleri daha yaygın bir kitleye ulaşmakta ve yüzlerce paylaşım ve beğeni almaktadır. Bu reklamlara eylem çağrılarının da dahil edildiğini belirten KOS-1, Facebook'ta reklam vermenin KOS'taki tartışmalı süreçten sonra başladığını şu şekilde aktarmıştır:

“Şimdiye kadar hiçbir reklam vermiyordum çünkü çok tartışma oldu KOS içinde reklam verme konusu. Ama sonuçta yani Facebook ticari bir platform. Başından da öyleydi yani beş yıl önce de öyleydi. Artık insanlar buna iyice ikna oldu.”

Bu noktada KOS-1 bir aktivist olarak Facebook'ta var olma konusunda “Facebook'un yaptığı herhangi bir işe ekolojistin dünya çapındaki hedefleri, evet, örtüşmüyor bence.” diyerek bir taraftan özeleştiri vermiş, bir taraftan da orada verdikleri reklamları insanlara ulaşmak adına belirli bir çerçeveye oturtmuştur:

“Sonuçta insanlar ‘sayfamızı beğen’ diye reklam vermiyorsun ki. ‘Şu eyleme git, şu çağrıyı yay.’ diye reklam vermektesin ki çok mantıklı. Mesela atıyorum bu Sözcü’de, Cumhuriyet’te, değişik gazetelerde reklam vermek ucuz olsaydı, şu an çok pahalı, ucuz olsaydı belki biz her gün reklamlarla derdimizi anlatıyor olurduk. Reklamda bir sakınca yok ki. Bu benim kişisel fikrim. Tabii böyle bir tartışma hiç KOS'ta olmadı.”

NKP-1, 2013 yılından itibaren öncesinde daha sınırlı kullandıkları İnternet’i aktivizm için daha etkin bir şekilde kullandıklarını belirtmiştir. Açılışına çok önemli siyasi isimlerin⁶⁴ katıldığı 2013 Akdeniz Oyunları’nda üzerinde herhangi bir pankart taşımamasına ve slogan atmamasına karşın gözaltına alınmış ve bunu kendi Facebook hesabında paylaşmıştır. Paylaşımından sonra neden daha yoğun bir şekilde İnternet kullandıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“İşte ben o zaman onu İnternet’te, kendi sosyal medya hesabımda paylaştım. Oradan ulusal gazetelerde bu haber oldu. Yani insan nasıl... O zaman 48 yaşındayım, belli yaşta insan yerinde oturuyor, hani hiçbir şey yapmıyor, sadece etrafa bakıyor ve sürüklenerek çıkartılıyor. Bu, bunu hani paylaştığımda çok ilgi çekmişti. Bu şekilde yani haber oldu ama ondan sonra biz daha sık İnternet kullanmaya başladık.”

NKP-1, nükleer karşıtı eylemlerde toplumsal ağların canlı yayın akışı uygulamalarını da verimli bir şekilde kullandığını söylemiştir. Buna örnek olarak da nükleer santral temelinin atıldığı gün bulunduğu yer ile Akkuyu arasındaki 137

---

⁶⁴ Veri koruma amacıyla isim kaldırılmıştır.

km'lik mesafeyi polis engelleri sebebiyle 8 saatte gittiklerini ve yolculukları boyunca hem canlı yayın yaptıklarını hem de İnternet üzerinden yayın yapan pek çok kanalın onlara bağlandığını anlatmıştır.

Kentten uzak bir yaşam süren görüşülen ANK aktivistleri ise çok farklı teknolojik cihazlara ihtiyaç duymaktadır. ANK-1 maddi açıdan sisteme bağımlı olarak yaşamadıklarını için bu cihazların gönüllüler tarafından kendilerine temin edildiğini ifade etmiştir. Bu cihazları kanıt sunmak ve hukuki yollara başvurmak amacıyla kullandıklarını ANK-1 aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“Bu (kullanılan teknolojik cihazlar) biraz imkanlar doğrultusunda ilerleyen bir süreç bizim için. Sonuçta maddi açıdan sisteme bağımlı olmadan basit bir yaşam sürüyoruz. Ancak mücadele için teknolojik araç-gereçler gerekiyor günümüzde. Onlar da toplanan bağışlarla ediliyor. Bilgisayar, fotoğraf makinası, akıllı telefon gibi cihazlardan sonra fotokapan ve drone gibi cihazlar da geldi. Bunları kaçak avcılık, kaçak ağaç kesimi gibi kanunsuzlukları tespit etmek ve HES'lerin salmak zorunda oldukları can suyu miktarını kontrol etmek gibi amaçlar için kullanıyoruz. Herhangi bir hukuksuzluğu tespit ettiğimizde bu görselleri delil olarak sunup suç duyurularında bulunarak suçluların cezalandırılmasının takibini yapıyoruz hukuki açıdan.”

ANK-2 ise ANK-1'den farklı olarak yalnızca fiziksel olarak bir yerlerde bulunarak ekoloji aktivizmini yürütmeyi tercih etmektedir:

“Ben daha çok kişilerle, kurumlarla, topluluklarla birebir iletişim halinde olarak ya da bir eylemde alanda bulunarak sanal olmayan bir aktivizm yürüttüğümü düşünüyorum. Bu nedenle tek kullandığım teknolojik araç telefonum olabilir.”

3.8.2.8 Görüşülenlerin Aktivizm İçin İhtiyaç Duyduğu Beceriler

Görüşülenlere aktivizm için belirli becerilere ihtiyaç duyup duymadıkları sorulmuştur. Görüşülenlerin çoğu birden çok beceriye ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Görüşülenlerin ihtiyaç duyduğu beceriler teknolojik, psikolojik ve iletişimsel olarak sınıflandırılabilir.

Teknolojik beceriler arasında en çok gelen yanıt görsel tasarım/video düzenlemeye dairdir. Görüşülenlerden 6 kişi görsel tasarım/video düzenlemenin özel bir beceri gerektirdiği düşünmektedir.

KİP-2'ye göre görsel içerik üretilmesi veya video düzenlemenin kullanılan mecraya bağlı olarak değişiklik göstermekte ve bunları yapmak özel bir beceri

gerektirmektedir. KİP-3 için görsel tasarımın aktivizmde büyük bir yeri vardır. KİP-3 toplumsal ağ eylemlerinde görselliğin çok önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Görsel tasarımı kendi çapında, Microsoft Paint'te ya da başka yazılımlarda görsel tasarımlar yaparak, İnternet ortamında çalışarak öğrendiğini sözlerine eklemiştir.

KOS-1 ise: “Her şeyi yapabiliyorum maşallah ama bir tek tasarımda biraz eksikim var.” demiş ve bazı eylemleri yaymak için görsel bir çalışmanın şart olduğunu söylemiştir. Güzel bir resme güzel yazı eklemenin yanı sıra birkaç görsellik daha katılması şeklinde değerlendirdiği eylem görsellerini hazırlama konusunda zaman sıkıntısı yaşamaktadır: “Birkaç saatimi alıyor, birkaç saat yok yani çok değerli bir zaman.”

KOS-2 görsel üretimi dahil birçok görsel uygulamayı artık cep telefonunda halledebildiğini söylemiştir. Aktivizme dair ihtiyaç duyduğu beceri ise daha profesyonel bir şekilde video düzenlemektir.

KOS-4, KOS içerisinde herkesin yeteneklerine göre iş paylaşımında bulunduğunu ifade etmiştir. Kendisi eylemler için metin hazırlarken başka bir arkadaşının grafik tasarımı yaptığını, diğer bir arkadaşının da videoları düzenlediğini eklemiştir. Yine de tüm bu iş bölümüne karşın çok fazla olay olduğu için grafik tasarım yükünün kaldırılmasının zor olduğunu belirtmiştir: “Yani hızlıca afişler yapılması gerekiyor, video kurguları yapılması gerekiyor, bunlar hep yetişemiyoruz. O boyutu da var yani.”

NKP-1 ise bilhassa maddi kaynak sıkıntısı nedeniyle grafik tasarım becerisine duydukları ihtiyacı şu şekilde aktarmıştır:

“Gerçekten bizim paramız yok yani. O kadar ne bileyim... Bir afiş hazırlanacak. Afişi hazırlamak için bir para, şimdi mesela bir basın açıklaması yaptık, inanın 10 yıllık şeyimiz... 5 yıllık pankartımızı kullanıyoruz. Yani böyle, onları hazırlamak için ekonomik şeyimiz yok. Bazen hani bir afiş hazırlıyorduk, onu beceremiyoruz mesela. Hani onları yapmayı isterdik, becermeyi isterdik.”

NKP-1 görsel tasarımla birlikte yine görsel olarak hafızada yer edebilecek fotoğraf çekme ihtiyacına değinmiştir.

Görüşülenlerden bazıları güvenlikten, dijital bellek oluşturma ve bu belleği görselleştirmeye kadar çeşitli sebeplerle yazılım becerisine sahip olmak istediğini belirtmiştir. Bunlardan biri olan KOS-1 aday olarak gördüğü bazı platformları

inceleyip bir sürü insanla konuşup onların da fikrini alarak güvenliği tam olarak sağlayabilecek bir iletişim ortamına geçmek istemektedir. Bunu “Google’dan, Mark Zuckerberg’den de tamamen kurtulmak” olarak görmektedir. Bu isteğinin yanı sıra ancak binlerce insanın başka bir toplumsal ağa eş zamanlı olarak geçmesinin bir fayda sağlayacağına inanmaktadır. Aktivizm ile ilgilenen binlerce kişinin güvenli, takip edilemez bir ağa göç etmesi halinde onları sürekli takip eden ve baskı oluşturan devlet yapılarının sıkıntıya gireceğini, aktivistlerin ise rahatlayacağını söyleyen KOS-1 yine de ulaşılmak istenen milyonlarca aktivist olmayan insanın yeni bir platforma geçmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir.

KOS-3 ise yazılım becerisine yönelik ihtiyacı arşiv ve haritalama işlemlerinin kolaylaşması ile ilgili olarak dikkat çekmektedir. KOS-3 kendisinin tasarım mezunu olduğunu ve on sene kadar önce herkesin hayalini kurduğu profesyonel görünümlü görseller üretmeye yarayan Canva’nın işlerini çok kolaylaştırdığını belirtmiştir. Dolayısıyla üretim araçlarının artmasını ve bu araçların kullanım kolaylığını aktivizmin kendisine keyif veren bir yönü olarak değerlendirmektedir.

ANK-1 ve NKP-2, mücadele alanına ilişkin farklı alanlarda bir uzman gibi bilgi sahibi olma üzerinde durmuştur. ANK-1 teknik ve teorik birçok bilgiye sahip olmanın gerekliliğine şu şekilde değinmiştir:

“Aktivizm bilgili olmayı gerektiriyor. Mücadele ettiğin konuya hakim olman gerekiyor. Örneğin, HES’lere karşı mücadele ederken HES’lerin tüm teknik ayrıntılarını bir mühendis gibi bilmek, hukuki süreci ve mevzuatları, kanunları bir avukat gibi takip etmek, enerji politikalarını ve alternatiflerini bir ekonomist ve bilim insanı gibi araştırmak gerekiyor güncel olarak. Bu da okuma yapmak demek. Bunun için kitapların yanı sıra İnternet’i de kullanıyoruz. Zamanında müdahale gerektiren konular olduğu için de dikkat ve sabır gerektiren unsurlar her biri.”

NKP-2 ise ekoloji konusuna hakim olma, öngörü sahibi olma, kitleye hitap edebilmeyi aktivizm açısından sahip olunması gereken beceriler olarak nitelendirmektedir. NKP-2’nin sözünü ettiği iletişim becerisi, KİP-2 için de insanları harekete geçirmede önemlidir: “Sadece bir süre sonra kullanılan dil ve üslup oturması gerekiyor. Sonuçta geniş bir kitleye hitap edip onlardan bir eylemsellik istiyorsun.”

Görüşülenlerden KİP-1 ve ANK-2, aktivizm için psikolojik olarak hazır olmanın aktivizmde önemli bir yeri olduğunu düşünmektedir. KİP-1 bunu psikolojik

bakımdan hazır oluşla, ANK-2 ise psikolojik dayanıklılıkla birlikte ele almıştır. Her ikisi de aktivizm için ruhsal becerilerin geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. ANK-2'nin aktivizm için ihtiyaç olarak gördüğü diğer becerilerse mücadele alanında güncel bilgi sahibi olmak ve iyi iletişim kurabilmektedir.

3.8.2.9. Görüşülenlere Göre Dijital Aktivizm

Aktivizmin dijital ortamda nasıl hayat bulduğuna dair bir kavrayış geliştirmek için görüşmecilere yöneltilen başat sorulardan biri “Dijital aktivizm size ne ifade ediyor?” sorusudur. Görüşülenlerin önemli bir kısmına göre aktivizm fiziksel olarak bir mekanda bulunularak gerçekleştirilen eylemler bütünüdür. Bu sebeple görüşülen bazı aktivistler dijital aktivizmi ekoloji mücadelesinin dijital ortamdaki – bilhassa toplumsal ağlardaki – “tamamlayıcısı”, mücadeleyi destekleyenlere ulaştıracak bir iletişim ortamı olarak görmektedir.

KİP-1 yalnızca dijital ortamda yürütülecek bir aktivizmin mücadele için yol almak için yeterli olmayacağını ifade etmiştir:

“Dijital aktivizm olsa olsa verilen mücadelenin propaganda ve yandaş edinme aşamalarında teknolojik araçların kullanımından yardım almak olabilir benim için. Salt, dijital bir ortamda aktivistlik öğöremiyorum. Çünkü aktivizm biraz da kısa-uzun vadede kesin ve somut çözümler almak gibi hedefler de taşır, taşımalıdır diye düşünüyorum. Bu sebepten salt dijital ortamda yürütülen bir mücadelenin ya da en genel ifadeyle aktivizmin bu amaca ulaşamayacağını, çok zor ulaşacağını düşünüyorum.”

KİP-1 ile aynı toplulukta mücadele veren KİP-2 ise farklı bir bakış açısı ile içinde yaygın teknoloji kullanımı sonucu olarak dijital aktivizmi oldukça önemli bulmaktadır. KİP-2, ANK-1, ANK-2 ve NKP-1 dijital aktivizmi sokak aktivizminin dijital ortamdaki bir yansıması gibi değerlendirmiştir:

KİP-2: Dijital aktivizm bence sokakta fiili olarak veya birebir sohbetlerde ikna yöntemi kullanılarak yapılan bir mücadeleyi tamamlıyor. 21.yy'dan sonra hiçbir hareket dijital alandan bağımsız olamayacağı gibi onu özümseyip onunla beraber var olmalı. Bu nedenle dijital aktivizm günümüz için çok önemli bir durum. Bunu en verimli ve en şeffaf şekilde kullanmalıyız.

ANK-1: “Dijital aktivizm sahadaki gerçek aktivizmin duyuru panosu gibi. Sahada yaptıklarını, yapmak istediklerini ve bunlar için ihtiyaç duyduklarını duyurduğun bir platform.”

ANK-2: “Eylemselliğin dijital alanda görünür olması. Günümüz teknolojik dünyasını, araçlarını takip ederek, bunları kullanan insanların eğilimleri ile aktivizmi birleştirmek.”

NKP-1: “Bir olayın duyurusunu yaparken işte bu dijital ortamı kullanmak gibi öyle anlıyorum.”

Görüşülen aktivistlerin bir bölümü ise (4 kişi) dijital aktivizmi açıklarken hem olumlu hem olumsuz yanlarına yer vermiştir. Fakat bu açıklamaların temelinde yine sokak aktivizmini besleyecek bir dijital aktivizm beklentisi dikkat çekmektedir.

KİP-3’e göre dijital aktivizm amacına uygun olarak kullanıldığında faydalı olmakta ancak kimi zaman da insanları pasif hale getirmektedir. Ekoloji hareketine destek açısından İnternet’te çok kalabalık bir tablo çizildiğini ancak sokağa çıkıldığında çok yalnız kaldıklarını KİP-3 şu şekilde ifade etmiştir:

“Eskiden çok daha kalabalıktık. Belki de Twitter’da eylemler arttı, mertlik bozuldu mantığı. Belki budur, bilmiyorum ama birazcık bizi tembelleştirdi. Kamuoyu oluşturuyoruz ama sokağa çıkmak yönünde çok tembelleştik. Kimse çıkmıyor sokağa.”

KOS-3 de çok benzer bir yaklaşımla dijital aktivizmin sokak aktivizmi ile tepkisel bağlamda denklik göstermediğini aktarmıştır. KOS-3 dijital aktivizmi bir meseleyi gündeme getirmek istediğinde iyi hazırlanmış bir içerikle birlikte toplumsal ağlardaki takipçi sayısının kat be katına ulaştırabilecek bir harekete geçirme aracı olarak görmektedir. Fakat bu artının aynı zamanda kendi içerisinde aslında birçok eksiyi de barındırdığını düşünmektedir. Toplumsal ağlarda çok ses çıktığında ve bunun fiziksel eylemlerde bir karşılığı olmadığında ortaya çıkan durumu murça benzetmektedir. Yani ekolojik yıkımlara ilişkin çok büyük tepki varmış gibi görüldüğünü ancak aslına bakıldığında bu tepkinin olmadığını ifade etmiştir. Bunu da bir protesto kapsamında ilgili kurum veya kişileri somut olarak aramak, onlara e-posta veya faks göndermek gerektiğinde bu eylemlere topluluk dışında çok fazla insanın katılmaması ile örneklendirmiştir. Aynı şekilde, bir eylem duyurusu içeriğinin beş yüz kişi tarafından yeniden paylaşılmasına karşın sokak eyleminde elli kişinin yer aldığını söylemiştir. İçeriği yeniden paylaşmanın insanların içini rahatlattığını veya bir kampanyaya destek verme hissi oluşturduğunu belirten KOS-3’e göre somut olarak harekete geçmemek aslında yapılanların “toplumsal karşılığının olmamasıdır”. Toplumda erklerin baskısının artması ile bunun yayıldığına inanan KOS-3, dijital aktivizmi çok sevdiğini ancak beri yandan da dijital aktivizmin olumsuz yönleri olduğunu vurgulamıştır.

KOS-2 de “offline aktivizmi besleyen online aktivizm” olarak tanımladığı dijital aktivizmi ekoloji hareketi açısından tamamlayıcı bir araç olarak görmektedir. Ona göre dijital aktivizm örgütlenme pratiğine döndüğünde ekoloji hareketine katkı sağlamaktadır. Bu da yeni insanları harekete katmakla mümkün olmaktadır. KOS-2, çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizm alanları arasında herhangi bir geçirgenlik olmaması durumunda dijital aktivizm olarak adlandırılan tüm eylemlerin tehlikeli bir yöne, kliktivizme doğru yöneldiğini düşünmektedir.

Dijital aktivizmin amacını insanların mağduriyet algılarından ve kurgularından çıkarak bir adım atmaları olarak değerlendiren KOS-1, bunun yapılmasının muktedir hissetmek, iradi müdahalede bulunmak anlama geldiğini ifade etmiştir. Muktedir hissetmese dahi bir insanın bir şeylere kızması, üzülmeye ile birlikte bir arayış içine gireceğini düşünen KOS-1, bunun sonucunda harekete bir katkı sağlanabileceğini belirtmiştir.

Tüm bunların yanı sıra tıpkı KİP-3, KOS-3 ve KOS-2 gibi KOS-1 de dijital ortamda toplumsal hareketlere ilişkin içerik paylaşıyor olmanın, aktivizm açısından bir yanılsamaya dönüşme riskinin ve ancak şuurlu bir şekilde hareket ederek aktivizmin içinde yer alınabileceğinin üzerinde durmuştur:

“Bazı insanlar bir şey koyuyor, onu 10 bin kişi paylaşıyor, herkes çok mutlu. Koyan iş yaptım zannediyor ama mesela fark ediyorsundur bu son yıllarda iyice arttı. Mesela bu İztuzu, İztuzu’ndaki saldırı, bilmem ne. Birkaç haber var ayda bir bunlar araştırmaya başlanıyor. Birisi kazayla paylaşıyor çünkü bu Facebook’un ve değişik yerlerin hatırlatma işler var ya. Bir ay önce şunu yaptınız, altı ay önce bunu yaptınız diye insanların önüne bir şey düşüyor. O bir saniyede şuursuz bir şekilde bakıp ‘Aa saldırı olmuş.’ deyip de. Çünkü hatırlamıyor bir yıl önce de aynı bir saniyede bakmış, anlamamış. Paylaşıyor onu. Sonra bakıyorsun bin kişi paylaşmış. Bu bir aktivizm değil. Bu bir şuurlu bir şey de değil. Bunlar sıkıntı işte. Doğrusu az önce söylediğim gibi insanların kendi hayatlarında ne kadar yoğun ve sıkıntılı olursa olsun, bir adım daha atıp harekete geçmesi. Benim için aktivizm bu. Dijital aktivizm de bunu sağlayacak bir şey olmalı.”

KOS-4 ise çok farklı bir bakış açısıyla aktivizmin dijital alanlardaki yansımalarından söz edilebileceğini ancak dijital aktivizm diye bir tanımlama olmadığını ifade etmiştir. KOS-4 herhangi bir mücadele ve muhalefete dair bilginin gerçek yaşamda ortaya çıktığını, bir suça tanıklık edildiyse bu bilginin kendisinin sokak, saha, orman, kent alanı, şantiyede gerçekleştiğini söylemiştir. İş cinayeti gerçekleşiyorsa o iş cinayetinin şantiyede, bir hukuksuz ağaç kesimi ya da ekolojik

saldırı gerçekleşmişse onun ekolojik alanda gerçekleştiğini eklemiştir. Eylemin, yani gerçek olan meselenin dijital alana taşınmasını bir alternatif ve şans olarak değerlendirmektedir. Eylem planı yapıldıktan, gerçek hayattaki süreçlerin kararları tamamlandıktan sonra Twitter'daki etkinliklerinin bunu yaymaya yönelik olduğunu belirten KOS-4, dijital alanı toplumsal muhalefet ve aktivizmin toplam araçlarından bir tanesi olarak ele almaktadır. Başka bir deyişle mücadelenin fail ve mağdurlarının fiziki ortamlarda var olduğu, bu nedenle de dijital aktivizmin yalnızca aktivizmin dijital ortamdaki görünümü olduğunu açıklamıştır.

NKP-2 ise dijital aktivizme karşı oldukça mesafeli bir yaklaşım göstermiş ve yüz yüze örgütlenmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir:

“Daha çok klavye kullanılarak yapılan bir çalışmadır diye düşünüyorum. Bu bizim tarzımız değildir. Az önce anlattığım gibi biz yüz yüze mücadeleyi örgütlemekten yanayız. Dijital araçları sadece haberleşmek için kullanmaktayız.”

Tüm bunların yanı sıra dijital aktivizmi daha çok “tembelleştirici” yönü ile değerlendiren görüşülenler hacktivism konusuna daha olumlu bir çerçeveden bakmıştır. Hack eylemleri görünürlüğü artıran, gerçek hayatta karşılığı olan bir eylem biçimi, kamuoyunu bilinçlendirici bir hareket olarak nitelendirilmiştir.

KİP-1 hack eylemlerinin propaganda ve karşı tarafın yıpratılıp kendi mücadelesinin yayılması, görünürlüğünün artırılması için yapılması gerektiğini düşünmektedir. Hack eylemlerinin yasa dışı olduğunu, bu eylemlerin sonucunda elde edilen verilerin ise mücadelede doğrudan kullanabileceğini ifade etmiştir. Kurum ya da şirketlere yönelik gerçekleştirilen hack eylemlerine karşı olumlu bir pencereden bakmaktadır.

KİP-2 hack eylemlerini gerçek hayatta karşılığı olan eylemler olarak tanımlamakta ve bu kez dijital aktivizm denilince aklına gelen tembellikten başka bir tarafa – toplumsal muhalefete – işaret etmektedir. Toplumunu ilgilendiren ve son yıllarda dikkat çeken bazı hack eylemlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Anonymous üzerinden örneklendirecek olursak sürekli 'gelecek distopyalarında' karşımıza çıkan gizemli hacker yapılanmasını gerçeğe dönüştürdüler ve gerçekten ayakları yere basan işler yaparak hem insanlara dokundular hem de egemenlerin de korktuğu insanlar olabileceğini gösterdiler. Red Hack'in de su ve doğalgaz borçlarını silmesi, kurumların⁶⁵ veri tabanına

⁶⁵ Veri güvenliği açısından kurum ismi kaldırılmıştır.

girerek yolsuzlukları ortaya çıkarması, Türkiye için dünyanın en kalabalık ordularından birine sahipken aslında 21. yüzyılda bunun pek bir şey ifade etmediğini gösterdi. Bu o dönemin siyasal çıkmazlarında gerçekten muhalif – aktivist çizginin kendine bir yön – çizgi belirlemede yardımcı oldu.”

KOS-2 hack eylemlerinin iki yönü olabileceğinin altını çizmiştir. Bunlardan biri toplumsal hareket adına yapılan, diğeri ise toplumsal hareketin karşısındaki hack eylemleridir. KOS-2 hacktivizmin toplumsal hareketler açısından önemini şu şekilde açıklamıştır:

“...Red Hack’in zaman zaman çıktığı dökümanlardı, ulaştırmadır vs.’dir veya işte küresel ölçekte de var ya böyle sansasyonel, Paradise Papers falan. Bunların ben aslında kamuoyunu bir şekilde bilinçlendirmek için ve kamuoyuna bir sürü gizli saklı şeyin sunulması için de değerli araçlar olduğuna inanıyorum.”

Daha önce dijital aktivizmi, aktivizmin dijital ortamdaki yansıması olarak açıklayan KOS-4, hacktivizmi ortaya çıktığı ve uygulandığı ortamı göz önünde bulundurarak dijital aktivizm örneği olarak değerlendirmiştir. KOS-4’e göre bunun başat sebeplerinden biri dijital alan ve araçlardan doğan bir eylemlilik olmasıdır. Başka bir deyişle kendi özgün araçlarını kullanan, dijital alanda başlayıp biten bir eylem türü olması. KOS-4, hacktivizmin web sitesi hacklemek, bilgileri yayımlamak gibi bir bağlamda ele alındığında toplumsal hareketlerde verimli olabilmesi ve değişim yaratması için toplumsal talepte zorlayıcı proaktif talebin gelişiyor olması gerektiğini ifade etmiştir. Aktivizmin amacının yalnızca etkili olmak olmadığını, değiştirmek olduğunu düşünmektedir. Bu noktada Gezi Parkı Protestoları’nın çok etkili bir toplumsal isyan bankası olduğunu ancak çok sert bastırıldığını, hatta çok etkili olduğu için sert bastırıldığını söylemiştir. KOS-4’e göre Gezi Parkı Protestoları’nda sosyal medyanın hareketlendirme gücünün inkar edilme olanağı yoktur. Ancak bu sürecin arka planına bakıldığında yine sokağı ve sahayı gördüğünü ifade etmiştir. Bu protestoların arkasında “milyon farklı konu için milyon farklı eylem” yapıldığından Gezi Parkı Protestoları’nın bu sürecin üzerine inşa edildiğini düşünmektedir. KOS-4 bu örnek bağlamında hacktivizmin ayrı bir başlık olarak konuşulabileceğinin ancak yine toplamda bir sürecin ve sahada olmanın gerektiğinin altını çizmiştir:

“Dolayısıyla buradaki bu toplumsal mücadelenin birleştirici yapısı her zaman sahada olmak durumunda olmaya devam edecek. Davalar açılarak olmaya devam edecek. Ne bileyim yasaların önünde eleştirilmesi şeklinde olmaya devam edecek. Yani İnternet’ten yasayı, şu yasa değişsin

kampanyası ile yapamayız bunu. Yani yapınca olur da tesadüfi olur yani, yapamayız. Yani sekiz saat çalışma süresinin toplam siyasal hareketinde 16-17 saatlerin sekiz saate indirilmesi biliyorsun çok kanlı olan olaylar sonrasında gerçekleşti. Çok böyle büyük fedakarlıklar edildi, mücadelelerle gerçekleştirebilirdi şey, emek hareketinin kısmi olarak öfkeleşmesi, iyice bizzat çalışma. Mesai saatleri bir kazanım aslında bakarsan. Toplumsal bir toplam siyaset içerisinde. Bu mesela sokakta oldu. Bundan sonra da bu böyle olmaya devam edecek. Sokakta olmaya devam edecek bu iş diye düşünüyorum. Çünkü iktidarlar zaten sokağı düşünüyor, sahayı kendine has değiştiriyor toplamda.”

Çok benzer bir yaklaşım ile KOS-1 de hacktivizmi bir protesto aracı olarak görmekle beraber sokaktaki karşılığını kavrama ilişkin bir tereddüt ile sorgulamıştır:

“...Dünya çapında bir sürü insan, bir sürü yerde kullanıyor. Bir faydası oldu mu protesto eylemi olmanın ötesinde? Mesela şunu anlatmak istiyorum: Sivil itaatsizlik etkili eylem biçimi olabilir. Yani bir savaşı, bir madeni bir şeyi durdurmak için yolu tıkamak. Ama bir yeri hack ederek fiziki hayatta bir şeyi durdurmak mümkün mü? Bir para akışını, bir silah sevkiyatını, bir maden çalışmasını, bir kazıyı, bir orman kesimini, bir sayfayı hack ederek durdurmak mümkün mü? Benim gördüğüm kadarıyla şu an değil. Bir gün olursa yani bir gün yeterince sistem birbirine bağlanıp, sivil itaatsizlik eylemlerini destekleyen hackerların da bunun bir parçasını olmasını sağlayan bir sistem kurulursa belki anlamlı olabilir.”

3.8.2.10. Görüşülenlerin Ekolojik ve Politik Bilgi Edindiği Kaynaklar

Görüşülenlerin tamamı - aktif sosyal medya kullanıcısı olmasa da (örneğin, ANK-2) - sosyal medyada ekoloji ile ilgili içerikleri takip etmektedir. Kendi ürettikleri içeriklerle diğer aktivist ve kişileri mücadeleleri ile ilgili bilgilendirdikleri gibi blog, e-posta grubu, katılımcı sözlük, siyasi aktörlerin toplumsal ağ hesapları, bazı haber siteleri ve farklı aktivist toplulukların web sitelerinden de güncel bilgi edinmektedirler.

ANK-2 çevrimiçi içerik üretmediğini belirtse de bilgi edindiği kaynakları şöyle sıralamıştır: “Su mücadelesi içinde olan International Rivers, yine suyla ilgili Walking Water, doğada yaşam ile ilgili Mother Earth News, vegan siteler, el işi ile ilgili siteler gibi.”

Görüşülenlerin bir bölümü (2 kişi) çocukluğunda aile içerisinde politik ve ekolojik bilginin temelini edinme fırsatı bulduğunun altını çizmiştir. KOS-3 politik bir aile doğduğunu, hayatının hiçbir döneminde apolitik olmadığını söylemiştir. Genç yaşta evlenen ebeveynlerinin ilk çocuğu olarak onlarla birlikte büyüdüğünü ifade

eden KOS-3, bazı meseleleri daha erken fark etmeye ve bu meselelere ilişkin okumaları da daha erken yapmaya başladığı belirtmiştir.

Aynı şekilde KOS-1 de arkeolog ve nüfus bilimci olan annesine erken yaşta çok okuma ve meselelerle ilgilenme konusunda önemli bir rol atfetmektedir. Yurt dışında küçük yaşta öğrendiği yabancı dilin kazanımlarını çok farklı kaynaklardan Roma tarihinden yakın tarihe kadar farklı konularda bilgi edinebilme imkanı ile açıklamıştır. Güncel bilgiyi ise toplumsal ağlarda güvendiği kişilerin paylaştığı içeriklerden beslenen bir haber akışından edindiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Abone olduğum insanlara bakıyorum, güvendiğim insanlar var. Güvendiğim derken yalnızca yanlılığıyla beraber not etmiş olduğum. O da bir güven. Sonuçta bir insanın şu ya da bu şekilde bir eğitimi olduğunu bildiğimizde o filtre ile takip edebilme şansınız var sosyal medyada. Hepsini bir araya getirdiğimde bayağı zengin bir içerik akışı oluyor. Eğer o insanlar sosyal medyadan çıkarsa başkalarını ekliyorum, başkalarını takip ediyorum. Yani ben şu ya da bu kaynağı değil, insanlar üzerinden, insanların ilgilendiği ve takip ettikleri haberler üstünden ve haber akışı sistemini kurduğum için bütün sosyal medya araçlarında şöyle bir beş dakika baktığımda akışa her şeyi görmüş oluyorum.”

KİP-3 ekolojik ve politik bilgiyi edinmek için sıklıkla haber sitelerine ve toplumsal ağlara başvurmaktadır. Haber sitelerinden Birgün, Evrensel, Bianet ve Diken’i takip ettiğini belirten KİP-3 aynı zamanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere bakanlık web sitelerini de ziyaret ettiğini söylemiştir. Ekoloji gruplarının web siteleri, katılımcı sözlüklerden Ekşi Sözlük, Uludağ Sözlük, İnci Sözlük, güncel haber ve bilginin doğruluğu için teyit.org; Lemar, Duvar yayınlarını da takip ettiğini ifade etmiştir. Tüm bunların haricinde bölge milletvekillerinin hepsini de toplumsal ağlardan takip etmektedir. Aynı zamanda milletvekillerinin toplumsal ağ araçlarından gerçekleştirdiği canlı yayın akışlarını da izlemektedir. Bu noktada KİP-3 toplumsal ağlarda profillerini ziyaret ettiği ve içeriklerini okuduğu milletvekillerinin hangi partiden olduğunun önemli olmadığını sözlerine eklemiştir. KİP-3 bilgi edindiği diğer kaynakları ise yabancı yayın, gazete, belirli gazetecilerin yazıları, diğer toplumsal hareketlere mensup arkadaşları ve aktivistlerin toplumsal ağ hesapları, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği (TMMOB) ve Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) gibi meslek örgütlerinin toplumsal ağ hesapları olarak sıralamıştır.

KİP-3 gibi KİP-2 de toplumsal ağlardan çevrimiçi yayınlara kadar uzanan ekolojik ve politik bilgiyi edindiği kaynakları detaylı bir şekilde açıklamıştır. KİP-2 kendine yakın bulduğunu belirttiği Ekoloji Kolektifinin yayınlarını, haber alma ve doğrulama kaynaklarından dokuz8Haber, teyit.org, sendika.org gibi kurumsal siteleri takip ederken konuya bağlı olarak kişisel çevresinden de bilgi edindiğini ifade etmiştir.

KOS-4 politik ve ekolojik bilgiyi edinmek için kendi kurduğu arkadaşlık ve aktivizm ağından oldukça faydalanmaktadır. Ekoloji hareketi veya diğer toplumsal hareketlerin kendine ait özel iletişim kanalları olduğunu söyleyen KOS-4, bu hareketlerdeki kişiler tarafından toplumsal ağ veya web sitelerindeki içerikleri takip etmektedir. Diğer yandan ekoloji ve toplumsal muhalefet mücadelesinin de bir ekosistemi ve bu ekosistemde de farklı farklı birimler olduğunu ifade etmiştir. KOS-4 kent hareketleri, STK, dernek, siyaset çevrelerinin bu alanlarla ilgilenen bireyleri, grupları vb. ile oluşan bu ekosistemdeki kişiler çoğunlukla birbirini tanıdığını ve bunun da bilgi akışını sağladığını şöyle aktarmıştır:

“Arkadaş oluyoruz. Anlaştığımız noktalar oluyor, anlaşmadığımız noktalar oluyor ve toplamda birbirimizle kurduğumuz arkadaşlıklar, tanışıklıklar da iletişim ve bilgi hareketinin bir parçası haline gelmiş oluyor. Yani ben de mesela bir örgütün, ekoloji örgütünün belli bir konuda ne yapacağı ile ilgili daha iyi fikre sahip olduğumla ilgili o örgütte var olmuş arkadaşlarımla görüşüp onlardan bilgi alabiliyorum. Keza onlar da benimle görüşüp bu konuda benden bilgi alabiliyorlar. Yani böyle günlük paylaşımımızda var.”

NKP-1 çevrimiçi kaynakların yanı sıra dergi, kitap, panel ve konferanslardan güncel ekolojik ve politik bilgiyi edindiğini söylemiştir. Nükleer üzerine kısıtlı olan basılı yayın sayısı sebebiyle sıklıkla İnternet’e de başvurmaktadır. Akademik bilgisi olan diğer insanlardan da bilgi edindiğini söyleyen NKP-1 kendisi de bir tıp hekimi olduğu için edindiği bilgiyi derleyerek halkın anlayabileceği bir dile dönüştürerek bilgiyi yayma aşamasında da önemli bir rol oynamaktadır:

“Yani ‘Neden nükleer santral sağlığa zararlıdır?’ Hani halkın anlayacağı ölçüde onu da başkalarıyla paylaşıyorum. Yani ben daha hani, daha akademik bilgiler edinebiliyorum akademisyenlerden. Ama bunu bu dille değil, daha sadeleştirerek tıbbi şeyle halkla paylaşıyorum. Bu konuda pek çok siber sunum hazırladım. Hani aktivizm aslında bu da aynı zamanda. Yani bilgimi de kendimde sınırlı tutmayı... Yani bu konuda çalışan hekim sayısı çok az. Yani ben, hekimler arasındaki konferanslara bile beni çağırıyorlar bu konu ile ilgili işte bilgileri paylaşmak için.”

3.8.2.11. Görüşülenlerin Dijital Aktivizm Eylemleri

Görüşülenlere dijital aktivist olup olmadıkları, eğer kendilerini dijital aktivist olarak nitelendiriyorlarsa dijital ortamda ne tip eylemlerde buldukları sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre görsel veya metinsel içerik üretmek, gündem oluşturmak, kampanya ve eylem duyurusu yapmak, eylemlerden canlı yayın akışı yapmak öne çıkmaktadır.

Görüşülenlerin bir kısmının (5 kişi) kendilerini dijital aktivist olarak tanımlama konusunda bir kararsızlık yaşadığı söylenebilir. KİP-1, KİP-2 ve KİP-3 yalnızca kendi dijital aktivizm kavramlarını göz önünde bulundurdukları zaman kendilerini dijital aktivist olarak adlandırmaktadır.

KİP-1 katılımcı sözlüklerde güncel toplumsal mücadelelerin kendi ilgilendiği kısmı ile ilgili başlık açıp bilgi paylaşımı sağladığını, bu bilgileri orada tartışma açtığını, toplumsal ağlarda bu başlıklara ilişkin dosya, yazı, görsel-işitsel içerikler oluşturup paylaştığını, duyuru ve propaganda yaptığını, canlı yayın bağlantıları ile protestoları anlık olarak toplumun ulaşabildiğini kesimlerine aktardığını belirtmiştir. Çevrimiçi bu eylemleri sebebiyle kendisini ancak kendi dijital aktivizm tanımı bağlamında dijital aktivist olarak nitelendirmektedir.

KİP-2 kendisini en başta aktivist olarak adlandırmayı tercih etmesine karşın kendi dijital aktivizm tanımını göz önünde bulundurması istendiğinde “Evet, dijital aktivistim.” demiştir. Mücadelesi doğrultusunda dijital ortamları kullanarak fayda sağlayabildiği ölçüde Facebook’u etkinlik duyurusu ve toplanmalar, Twitter’ı ise gündem oluşturmak için kullandığını ifade etmiştir.

KİP-3 de benzer bir şekilde dijital aktivist olmadığını ve sokağı tercih ettiğini belirtse de belirgin bir kararsızlık içerisinde kendini dijital aktivist olarak tanımlamakla ilgili: “KİP’ten de ekoloji ile ilgili eylemlere katılıyorum ama diğer şeylere katılmıyorum. Belki değiliz, belki de olmamalıyız. Yok değilim.” demiştir. Bu kararsızlığının ardından yöneltilen “Hem sokak aktivistiyim hem dijital aktivistim deme noktasında nerede duruyorsun?” sorusuna ise ikisi de olabilir şeklinde yanıt vermiştir. Dahası, sokak eylemleri yapmalarının önündeki engelleri göz önünde bulundurarak mevcut koşullarda kendisini dijital aktivist olarak nitelendirebileceğini şu şekilde aktarmıştır:

“Şöyle bir şey: KİP’in çok fazla takipçisi var, dolayısıyla etkileyebiliyoruz. Facebook’tan da Twitter’dan da paylaştığımızda etkileyebiliyoruz insanları. O yüzden bir şey yaptığımız zaman TT olma oranımız çok yüksek, buna inanıyorum, bunu görüyoruz en azından. Sokağa çıktığımızda da etkimizin büyük olduğuna inanıyorum. En azından biz uzun zamandan beri sokakta eylem yapamadık, pek çok yapı gibi. En son yaptığımız eylem 26 Nisan eylemimizdi. Çernobil’e karşı yaptığımız eylemdi. Çernobil’in yıl dönümünde. Orada da çok kalabalıktık. Aynı kalabalığı sokakta göremediğimizi söylemiştim. Dijital ortamda hangisiyiz diye sorarsanız şu an dijital ortamda dijital aktivistiz evet, maalesef şu an öyle, dijital aktivistiz.”

KOS-3 ve KOS-2 ise kişisel eylemleri açısından değil ancak örgütlülük ile ilişkili olarak dijital ortamdaki eylemlerine istinaden kendilerini dijital aktivist olarak görmektedir. Yine görüşme yapılan aktivistlerin önemli kısmında olduğu gibi her ikisi de kendi dijital aktivist olarak tanımlama konusunda bir isteksizlik yaşamaktadır:

KOS-3: “Yani tanımlamak istemem ama içinde bulunduğum durumdan sebep tanımlayabilirim herhalde yani. Yani çok kendi kişisel hesabımı her mesele için açıp da kendim hem hesabımdan bir şey yapan biri olmadığım için, hani bunu bilmiyorum, hani belki kullandığım kurumsal hesaplar üzerinden, evet. Yani çünkü hani o yüzden medyanın içindediniz. Yani bu emeği vermeye, hani o sorumluluğu almaya, hani devam ettiğiniz için bu medya ekipleri içersinde emek veriyorsun.”

KOS-2: “Eğer ki bunu bireysel bir yerden alıyorsan, kendi sosyal medya hesaplarından içerik üretiyor musun bireysel olarak... Bunu yapmıyorum. Ama kendi bulunduğum yapılar içerisinde işte aktif olarak takip ederek gündemi, içerik üretmeye çalışarak bir örgütün bağında olarak içerikler üretiyorum. Bu bakımdan da dijital aktivistim diyebilirim.”

Görüşülenler arasında kendini tereddütsüz bir biçimde dijital aktivist olarak nitelendiren tek aktivist ANK-1’dir. Sosyal medya kullanımının tek amacının dijital aktivizm olduğunu, sahada olup bitenleri duyurmayı, maddi kaynak ve insan kaynağı gibi ihtiyaç duydukları durumlarla ilgili çağrıda bulunmayı, kampanyalar oluşturmayı dijital aktivizm adına gerçekleştirdikleri eylemler olarak ifade etmiştir.

NKP-2, ANK-2, KOS-1 ve KOS-4 ise kendini dijital aktivist olarak adlandırmamaktadır. KOS-1 bunun gerekçelerin şu şekilde dile getirmiştir:

“Yok, ben kendimi dijital aktivist olarak görmüyorum. Yani benim kullandığım araçlar, bütün dijital araçlar, günlük aktivizmin parçaları olarak görmekteyim. Yani şu sohbetimizi de onun bir parçası olarak görmekteyim. Mesela şu sohbetten bin tane daha yapsam benim için çok bir şey değişmeyecek. Ben yüz yüze sohbetleri tercih ediyorum.”

3.8.2.12. Görüşülenlerin İnternet'teki Politik Konuşmalar Hakkındaki Düşünceleri

Görüşülenlerin neredeyse tamamı (10 kişi) İnternet'teki politik sohbetlerle ilgili düşünceleri sorulduğunda Türkiye'deki politik kutuplaşmadan bahsetmiştir. Bu süreç, bu sohbetlere dahil olup olmama konusunda aktivistler için belirgin bir rol oynamaktadır.

KİP-1, KOS-3, KOS-1 ve KOS-2 İnternet'teki politik sohbetleri ülkedeki politik kamplaşma sebebiyle uzlaşmadan uzak bir akış içerisinde görmektedir. Bu noktada farklı görüşe sahip kişilerin sokaktaki kutuplaşmasının İnternet ortamına da taşındığını ifade etmişlerdir.

KİP-1 doğal olarak gelişen keskin bir düşmanlık olduğunu ve İnternet'teki tartışmaların genellikle birbirini yok etmeye yönelik olduğunu düşünmektedir. Bunu doğal olarak değerlendirmesini ise ülkenin siyasi koşulları ve ülkedeki kamplaşmayı göz önünde bulundurarak yaptığını belirtmiştir.

KOS-3 önceleri çevrimiçi gazete veya gündelik haberleri aldığı portallardaki okuyucu yorumlarını sıklıkla okuduğunu ancak bu yorumlara artık haberlerin altında yer verilmediğini söylemiştir. Ona göre çevrimiçi haber siteleri sansürlemekle vakit harcamak yerine okuyucu yorumlarını toptan kapatmayı tercih etmektedir. Toplumsal ağları ise Türkiye'de linç kültürüne çok bir yerde konumlandırmaktadır. Bunun kendisini korkuttuğunu çünkü sokakta gördükleri nefretin toplumsal ağlara da yansıdığını söylemiştir. İnsanların kendi "mahallesinden" olmayan, karşıt görüşe sahip olduğu kişilere "siz" diye hitap ettiği bir kutuplaşmaya yöneldiğini, hatta her mahallenin kendi içerisinde git gide kavgaya tutuştuğunu sözlerine eklemiştir.

KOS-1 de KOS-3 ile aynı benzetmeyi yaparak toplumsal ağlarda herkesin kendi mahallesinde konuştuğunu demiştir. Faceook, Instagram, Twitter'daki gözlemlerine dayanarak insanların kendi çevreleri dışında konuşmadığını ifade etmiştir. KOS-3 sokağa çıktığında bir siyasi partiyi⁶⁶ destekleyen taksi şoförünün kendisine "Ormanlarımız kesilmiyor, kesilse bile on misli yapılıyor, siz ne konuşuyorsunuz?" diye yüzüne bağırdığında bundan rahatsız olsa da bu durumu gerçek politik ilişki olarak tanımlamaktadır. Çünkü KOS-3'e göre bu taksi şoförünün

---

⁶⁶ Veri güvenliği açısından siyasi parti ismi kaldırılmıştır.

bağırması çaresizlik göstergesidir ve bu kişiye “Hayır, bağırmanız durumu çözmüyor. Bakın, arkaya bakın. Burada orman gitmiş işte, nerede ekilmiş bu ağaçlar?” diyerek onunla konuşabildiğini ve taksi şoförünün sustuğunda kendisinin kazanmış olduğunu söylemiştir. KOS-3’e göre bu tür bir politik ilişkiyi İnternet’te kurmak toplumsal kutuplaşma ile birlikte artık hiç mümkün değildir:

“Çünkü bir: O adam benim karşıma çıkmıyor zaten Facebook’ta. İki: Çıksa bile bana bağırarak, küfür edecek, bir şey yapacak ve benim onu Facebook’ta sakinlikle yenme şansım bile yok. (...) Aktivizm konuşuyorsak eğer sanal ortamın amacı neydi? İnsanlara ulaşmak. Şimdi eğer beş kişiyi, on kişi yapacaksın. Seninle aynı şekilde davranmayan ya da düşünmeyen beş kişiye ulaşman gerekiyor. O zaman Facebook’ta ya da herhangi başka bir yerde bir ortamda insanları ikna etmek lazım. Bunlar artık olmuyor sanal ortamlarda. Yani hiçbir zaman olmuyordu ama şimdi hiç olmuyor. Yani belki, şöyle bir düşüneyim... Belki oluyordu bir zamanlar ülke bu kadar kutuplaşmamışken, bu kadar kamplaşmamışken. İnsanlar birbirini biraz dinleyebiliyorlardı. Şimdi çok hoyratlar, çok kestirip atıyorlar.”

KOS-2 bir toplumsal hareketin başlangıcında küçük bir grup insanın bir araya geldiğini, yolunu çizdiğini ve bu insanların kendisine yakın olan gruplara ulaşmaya çalıştığını “...aim (hedef) network’ler kurarsın.” diyerek belirtmiştir. Bir yerden sonra bu ağın doğal sınırına ulaştığını ve aslında daha ileriye gidebilmek için de kendi ağında olmayan başka yapılara köprüler kurarak ulaşmaya çalıştığını söylemiştir. KOS-2 Türkiye’deki hem toplumsal hem politik kutuplaşmanın getirdiği süreç içerisinde aktivistlerin başka ağlara nasıl ulaşacağı konusunda kafa yormamaya başladığını ve bunun da tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Çünkü bu sözünü ettiği doğal sınır içerisinde daha fazla kişiye ulaşamamakken daha kısıtlı bir kitlede hapsolmek anlamına gelmektedir. Toplumsal ağlarda da bunun bir yansımasının görüldüğüne inanmaktadır. Toplumsal ağlarda mahallelerin artık çok net bir şekilde bölünmüş olduğunu, bir siyasi partinin⁶⁷ kendi ağında vakit geçirdiğini, çevre hassasiyeti olan birinin kendi ağından öteye geçmediğini ifade etmiştir. KOS-3 tüm bu kutuplaşmaya karşın sıfır etkileşim olmadığını söylemekle beraber etkileşim oranının beş sene önceye kıyasla çok fazla azaldığını belirtmiştir.

Yukarıda sözü edilen politik kutuplaşmadan kaynaklı yıkıcı dil konusunda özeleştirici veren KOS-2, geçmişte İnternet’teki politik sohbetlerde karşılaştığı karşıt görüşlü insanları engellemenin bir hata olduğunu düşünmektedir. Son zamanlarda

⁶⁷ Veri güvenliği açısından siyasi parti ismi kaldırılmıştır.

yapıcı olmayan bir üslubun KOS'un ürettiği içeriklere yansımalarının da kendisinde hayal kırıklığı yarattığını ifade etmiştir.

NKP-2, ANK-1 ve ANK-2 İnternet'teki politik sohbetlere katılmayı tercih etmemektedir. ANK-1 İnternet'teki politik konuşmalar ile ilgilenmediğini söylemiş ve sürdürdüğü ekoloji aktivizmini "politikalar üstü" olarak tanımlamıştır. "En sağcısından en solcusuna, en dindarından en ateistine" destek alarak Alakar'da kazanım elde edildiğini açıklayan ANK-1 her düşünce, felsefe, inancın kendinde bir parça gördüğünü belirtmiştir. Örneğin, kendilerine desteğe gelen muhafazakar çizgideki siyasi partililerin⁶⁸ "Gerçek müslüman sizlersiniz.", Atatürk'ün ilkelerini referans alan başka siyasi partililerin⁶⁹ "Gerçek Atatürk gençliği", milliyetçi politikalar izleyen siyasi partililerin⁷⁰ "Gerçek vatansever", komünistlerin "Gerçek komünizmi siz yaşıyorsunuz.", anarşistlerin "İşte anarşist yaşam bu." gibi sözler söylediklerinin altını çizmiştir. ANK-1'e göre kendilerini ve mücadelelerini tanımlamadıkça insanlar Alakar'da kendini görmektedir. Bunu politik bir tavır olarak değerlendirmeyen ANK-1 bunların politik karşılıkları olmasına karşın tek bir politik açıklama ile bu durumun açıklanamayacağına inanmaktadır.

Benzer gerekçeler ile ANK-2 de politik sohbetlerin içerisinde yer almadığını ancak onları takip ettiğini belirtmiştir:

"Doğayı korumanın sağı, solu olmaması gerektiğini düşündüğümünden ve her kesimden insanı, çocuğu, genci, yaşlısı ayırmamak gerektiğine inandığımdan politik sohbet ve konuşmalar yorum yapabileceğim, içinde olacağım bir alan değil. Ama yine de tabii ki takip ediyorum. İnsanların bakış açılarını, sistemin gidişatını anlamak adına aynı zamanda politikacılara dokunabileceğimiz etki edebileceğimiz durumlar olabilir düşüncesi ile tamamen uzak olduğum söylenemez. Sadece politik bir duruşum ve söylevim yok."

KOS-4 İnternet'teki politik sohbetlerde hem aktivistlerin hem de karşıt görüşteki kullanıcıların paylaşımlarında konuya dair yeterince kavrayış geliştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Aynı pencereden baktığı kişilerin bireysel tepkilerini kimi zaman çok işe yarar kimi zaman da çok anlamsız ve faydasız bulduğunu söyleyen KOS-4 bunu meselelerin doğru ya da iyi anlaşılmalı, çözümlenmiş olmasına bağlamaktadır. Muhalif bir örgütün paylaştığı içerikte de aynı şekilde meselenin iyi

⁶⁸ Veri güvenliği açısından siyasi parti ismi kaldırılmıştır.

⁶⁹ Veri güvenliği açısından siyasi parti ismi kaldırılmıştır.

⁷⁰ Veri güvenliği açısından siyasi parti ismi kaldırılmıştır.

değerlendirilmiş olmasına dikkat etmektedir. KOS'e göre bu "kendini ifade etmek veya olabilecek en isabetli biçimde kendini ifade etmek" anlamına gelmektedir. KOS-4 ekoloji aktivistlerinin dijital alanda yaptığı paylaşımlara özen gösterdiği takdirde "çuvallamanın" daha az olacağına inanmaktadır.

KİP-3 ise İnternet'teki politik sohbetlerden söz ederken hükümet gözetim kaygısı ve cezai yaptırıma maruz kalma olasılığının altını çizmiştir. KİP-3'ün pek çok arkadaşı kendini kontrol edemediği, tehlikeli yorumlar yaptığı için Facebook hesabını kapatmıştır. Bu yorumlardaki en büyük riskler KİP-3'ün deyimiyle "içeri alınma" ve toplumsal ağlarda ürettikleri içerik sebebiyle haklarında dava açılmasıdır. Yakın zaman içinde KİP'ten iki arkadaşının toplumsal ağlardaki paylaşımlarından dolayı gözaltına alındığını ve bir gece sonra serbest bırakıldığını belirten KİP-3, bu arkadaşlarının "şanslılar" arasında yer aldığını düşünmektedir. Arkadaşlarının gözaltına alınma sebebini Samistal-Fırtına Vadisi'ndeki "Devlet kimdir?" sorusunu soran kişinin⁷¹ eylemiyle ilgili ve kolluk kuvvetlerine karşı toplumsal ağ hesaplarında yazmış olduğu yazılar olarak açıklayan KİP-3, savcının tutuklama talebiyle mahkemeye sevk edildiklerini ancak hakim kararının denetimli serbestlik yönünde olduğunu söylemiştir. Diğer bir deyişle toplumsal ağlarda ürettikleri içerik sebebiyle gözaltına alınan arkadaşları, her gün polis karakoluna giderek imza vermek zorundadır. KİP-3 benzer birçok durum yaşadıkları için pek çok arkadaşının çözüm olarak toplumsal ağlardan tamamen uzak durma kararı aldığına dikkat çekmiştir. Toplumsal ağlarda varlığını sürdürenler ise tartışmalara çok fazla girmemektedir. KİP-3 bunu: "Önceden çok güzel, afedersiniz, atıp tutuyorduk." şeklinde ifade etmiş ve artık sokağa çıkmak bir kenara toplumsal ağlarda, çevrimiçi ortamda da toplumsal meseleleri tartışma konusunda büyük baskı hissettiklerini aktarmıştır.

Bununla beraber KİP-3 İnternet'te içerik üreten profesyonellerin ve bazı kullanıcıların ekoloji hareketi ile ilgili yaptığı programlara dikkat çekmiştir:

"Bazı güzel programlar var. İşte Yeşil Bülten. Arkadaşlar İnternet üzerinden yapıyorlar mesela ekoloji mücadelesiyle ilgili şeyler. Artı TV'nin yine ekolojik ve politik tartışmaların olduğu şeyler var, programlar var. Birgün'ün yaptığı şeyler var, İnternet programları var. Bunlar çok etkin kullanılıyor ve çok fazla takipçisi olan şeyler, programlar. Bunlar güzel gerçekten. Korkusuz bir şekilde yapmaya çalışıyorlar. Umarım devam eder."

---

⁷¹ Veri güvenliği sebebiyle kişi ismi kaldırılmıştır.

KİP-2 ise politik sohbetlerdeki yanlış bilginin hızla yayılmasının hem kurumsal hem de kişisel hesaplarda görüldüğünü ve kendisinin bilgiyi teyit etme konusunda dikkatli olduğunu ifade etmiştir. Beri yandan en etkin kullandığı toplumsal ağ web sitesi Facebook olan NKP-1 bilhassa özel günlerde (Hiroşima'nın yıl dönümü gibi) oluşturulan içerikler ile daha çok insanı konuya dahil edebildiğini söylemiştir.

3.8.2.13. Görüşülenlere Göre Aktivizm İçin İnternet'i Kullanmadaki Riskler

Görüşülenlere İnternet'i aktivizm için kullanmakta ne gibi riskler gördüğü sorulmuştur. Görüşülenlerin önemli bir bölümü birden çok konuyu riskli bulmaktadır fakat neredeyse tamamı (10 kişi) gözetim ve takip riskinin altını çizmiştir.

Bir diğer risk ise slactivismdir. Ekoloji hareketinin İnternet'teki görünürlüğü ile sınırlı kalması ve sokağa taşınmamasını tek risk olarak değerlendiren ANK-1 akıllıca, duyarlı ve samimi bir şekilde kullanıldığında aktivizm için İnternet'i kullanmanın başka bir riski olmadığını düşünmektedir. Hükümet gözetimi, sansür ve benzeri konular hakkında ne düşündüğü sorulan ANK-1, fikir ve beyan hürriyetinin tüm mecralarda olduğu gibi İnternet ve sosyal medyada da tam anlamıyla sağlanması taraftarı olduğunu söylemiştir. ANK-1'e göre gözetim ve sansürün İnternet'te de olmaması, herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi gerekmektedir. ANK-1 İnternet'te içerik üretir veya paylaşırken herhangi bir çekincesinin olup olmadığını, tek çekincesinin kendi bireysel düşünce ve duygusunu baskın bir dil ya da üslupla ifade etmek olarak açıklamıştır. Olabildiğince uygun bir toplumsal ağ dili kullanmaya çalışarak kimseyi gereksiz bir şekilde rencide edip kırmadan içerik üretmek ve paylaşmaya dikkat etmektedir.

Aynı şekilde ANK-2 de aktivizmin fiziksel alanlara taşınmaması ile ilgili gördüğü riski şu şekilde ifade etmiştir:

“Aktivizmin sadece İnternet'le kısıtlı kalmasına yol açabilir. Bu da kişilerin daha etkili olabileceken pasifleşmesine neden olabilir. Özellikle ülkemizde İnternet'e getirilen kısıtlamalar durumlarında İnternetsiz aktivizm yollarını biliyor, kullanabiliyor ve iletişimimizi aksatmadan yürütüyor olmak gerekli diye düşünüyorum.”

İnternet'te ürettiği veya paylaştığı iktidar politikalarına karşı içerikler sebebiyle kaygı duyan aktivistlerden KİP-3 daha önce de açıkladığı hükümet gözetim kaygısı

sebebiyle eskisi kadar rahat paylaşımda bulunamadığını belirtmiştir. Sürekli dava haricinde herhangi bir risk görmeyen KİP-3, dava açılmasaydı ve istedikleri gibi yazıp çizip propaganda yapabilselerdi belki birkaç kişiye temas edebileceklerini söylemiştir. Eskiden kendi Facebook sayfasından bir siyasi partiyi⁷² destekleyen kişilere ağzına ne gelirse söylediğini, kendi deyimiyle “çok güzel bir şekilde giydirdiğini” ifade eden KİP-3, artık hem iş yeri hem polis hem de savcılık tarafından takip edildiğinden, iş yeri tarafından izlendiğinden ve bilinen bir kişi olduğundan artık kendini çok büyük risk altında hissetmektedir. Cezaevine girildiğinde 6-7 ay, bir yıl çıkmayan arkadaşları olduğu için ister istemez kendine bir güvenlik kalkanı oluşturduğunu da sözlerine eklemiştir.

KOS-2 de benzer şekilde hem içinde bulunduğu örgüt hem de kendi adına gözetim kaygısını taşımaktadır. Bu sebeple hangi aracın nasıl kullanılacağı ve hangi ortamın daha güvenli olduğunun bilinmesi gerektiğini düşünmektedir. Öte yandan KOS-2’ye göre kişi kendi sınırını da bilmeli ve kendi kimliğini ne kadar yayınladığını da iyi çözümlmelidir. Sahte bir isim mi kullanıyor yoksa gerçek ismi mi? Kendi IP’si üzerinden mi İnternet’e bağlanıyor yoksa asgari güvenlik önlemini alarak VPN vb. uygulamalardan mı faydalıyor? KOS-2 tüm bunlara dikkat edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Meselenin diğer boyutu ise kendini riske atan bir aktivistin, örgütü de aynı risk ile karşı karşıya bırakma riskidir. Bu bağlamda KOS-2 güvenliğin göz ardı edilmesi sonucu gözaltına alınma vb. durumların yaşanmasının çok olası olduğunu ve bir örgüt içinde hareket ederek ortak bir toplumsal ağ hesabı kullanan bir aktivistin sorumluluğunun çok daha fazla olduğunu belirtmiştir.

KOS-1, gözetim olgusunun altını çizmekle beraber diğer görüşülenlerden farklı bir yaklaşımla bundan rahatsız olmadığını söylemiştir. Bunu hem gizli bir şey yapmamakla hem de İnternet’in doğası gereği bu riski göze almakla açıklamıştır:

“Yani sen de biliyorsun işte. Skype’tan, Instagram’dan, WhatsApp’tan her şeyden takip altında. Yani risk, risk değil. O kabul ettiğin bir şey başta. Sonuçta şu kamera, şu telefon, Google, her şey... Yongalar... Yani istediğin yazılımı yükle mutlaka yongalardan bir yerden girerler. Bu platformun kendisi güvensiz. Baştan böyle inşa edilmiş. Yani güvenlik yok. Riskten kasıt yani bizim yaptığımız her şey açık olduğu için bir risk yok. Sonuçta bizim arkadaşlarımız polisleri, ağızları hala “Gezi ruhu” halinde, polisi ikna etmeye çalışıyor ekolojinin önemine dair. Bizim için bir risk yok, yaptığımız her şey açık.”

---

⁷² Veri güvenliği sebebiyle siyasi parti ismi kaldırılmıştır.

KOS-1'e göre birileri riskli birtakım işler yapmaya niyetli olduğunda büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelebilir çünkü İnternet'te bir bilgiyi gizleme şansı yoktur. Takip ediliyor olma hissini kendisini rahatsız edip etmediği sorulduğunda: “Ben sonuçta her ne kadar çok kötü bir iş yapıyor olsalar da polislerin ve istihbaratın ve başka herkesin de bizimle aynı tarafta olduğunu düşünüyorum.” şeklinde yanıt vermiştir. KOS-1 tüm aktivistlerin kendi gibi düşünmeyebileceğini, düşünmeyenlerin de risk altında olduğunu çünkü İnternet'in doğası gereği takip edilmenin çok kolay olduğunu sözlerine eklemiştir.

KOS-4 aktivizm amacıyla İnternet'i kullanmanın risklerini açıklarken sözlerine İnternet'in toplumsal yapısını ortaya koyduğunu düşündüğü üç aktörden bahsederek başlamıştır. Bu kişiler Julian Assange, Edward Snowden ve “...sonradan isim ve cinsiyet de değiştirmişti. Amerikalı bir asker, er ya da çavuş.” olarak sözünü ettiği Chelsea Manning'dir. Bu üç karakterin çok büyük bir risk alarak – aslında dünya için – bütün ülke ve devletlerin saklamaya çalıştığı kirli bilgileri yeryüzüne dağıtarak çok önemli bir eylemde bulunduğunu söylemiştir. KOS-4 bu eylemleri “bilginin özgürlüğü” şeklinde nitelendirmektedir. Çünkü ona göre bilgi saklandığı – yani devletler bilgiyi sakladığı sürece – tasarlanması çok güç antidemokratik süreçler ortaya çıkmakta ve akla hayale gelmeyecek birçok olumsuz olay yaşanmaktadır. KOS-4 bu üç kişinin yaptıklarının tüm dünyaya “saklamanın çok zor olduğunu” gösterdiğini belirtmiştir. Aktivist olarak kendilerinin hem bilgiyi yaymak zorunda olduğunu hem kendi web güvenliklerini sağlamaları gerektiğini dile getiren KOS-4, herhangi bir toplumsal ağdan vazgeçmenin bilgiyi ve mücadeleyi aktarma konusunda kendilerini sıkıntıya düşüreceğinin altını çizmiştir. Bunu da geleneksel medya kuruluşlarının Türkiye ve tüm dünyada baskı altında olması, bilginin yayılmasını iktidarların istememesi ile açıklamıştır. KOS-4 kullanılan dijital araçların güvenli olmaması ve bu araçlardan vazgeçmemeyi “paradoksal bir durum” olarak değerlendirmiştir. İnternet'te güvenliği artırmak için VPN gibi araçların geliştirildiği ve bilginin özgürce dolaşımı için İnternet hareketçilerinin farklı yollar bulma konusunda farklı bir mücadele yürüttüğüne dikkat çeken KOS-4, çizdiği bu çerçevenin ekoloji, kent, toplumsal muhalefet hareketlerinin tamamı için geçerliliğine de dikkat çekmiştir.

KOS-1 için gözetimin önemli bir riske dönüşme eşiği, dijital takip sonucu kolluk kuvvetlerinin sokak eylemlerini engellenme olasılığıdır. KOS-1 üçüncü havalimanını inşa eden ya da Artvin Cerattepe’de maden ve taş ocakları yapan bir şirketin⁷³ önünde ülke çapında organize olunmuş eylemler yapılacak olsaydı bunu yapacakların kimseden hiçbir şeyi gizleyemeyeceğini, eylemciler buluşma noktasına gitmeden oraya aktivistlerden önce polis sevk edileceğini söylemiştir. KOS-1’e göre İnternet’te bilgiyi saklama şansı yoktur. Bu doğrultuda KOS-4, her sohbetin izlenmemesine rağmen teknik olarak bunun gerçekleşmesinin mümkün olduğunu vurgulamıştır.

KİP-2 de aynı sebeple sokak eylemlerinin engellenebileceğini düşünmektedir. Üstelik onun için aktivizm amacıyla İnternet kullanmanın en büyük riskinin bu olduğu söylenebilir.

“(…) İnternet’te iz bırakmadan dolaşmak imkansız neredeyse ve karşımıza aldığımız şey de kabaca ‘devlet’. En büyük problem, takibin kolaylaştırılması ama günümüzde İnternet olmadan sadece sokaktan doğru kurulan bir hareket de mümkün değil gibi duruyor. (Takip edilmek ne gibi bir risk doğuruyor?). Geçen aylarda yaptığımız bir konuşmada dijital güvenlik ihtiyacından söz ettik. Sokağa çıktığında bir dozerin önünde durup onu engelleyebilirsin. Twitter’da o dozer orada yapmasın dersin ama sokakta değilsen o dozer işini yapar. Takip edilmek, sokağa çıkmayı, dolayısıyla o dozerin önünde durmayı engelleyebilir.”

KOS-3 gözetim kaygısının İnternet’i etkin kullanan bir aktivist olarak hayatının bir parçası haline geldiğini ve buna karşın birtakım tedbirler aldığını ifade etmiştir. Lokasyon bilgisi açıkken toplumsal ağlarından içerik paylaşmama, VPN ile İnternet’e bağlanmayı bu tedbirlerden bazı olarak açıklamış ve aktivistlerin İnternet’te güvenlik konusuna dikkat etmesinin doğal akış içerisinde gerçekleştiğini dile getirmiştir.

NKP-1 ise dijital takip sebebiyle özellikle OHAL döneminde ve sonrasında pek çok arkadaşının polisle yüz yüze geldiğini veya hakim karşısına çıktığını söylemiştir. Kendisi biraz daha dikkatli davranarak suç unsuru oluşturabilecek içerikler oluşturmamaya çalışmış, bir başka deyişle kendini sınırlandırmıştır. Türkiye’de aktivizm için İnternet’i kullanmadaki en büyük riski tutuklanmak olarak değerlendiren NKP-1, idari erkin hoşuna gitmeyen içerikleri terör örgütleri ile ilişkilendirebileceği konusunda bir derin bir endişe duymaktadır. Terör örgütlerinin

⁷³ Veri güvenliği sebebiyle şirket ismi kaldırılmıştır.

isimlerine, terörizme tamamen karşı olduğu için bunlara içeriklerde yer verdiğini belirten NKP-1, yalnızca iktidar sahiplerinin duyduğu rahatsızlık sebebiyle tutuklanmaktan değil, aynı zamanda yasa dışı örgütlerin hedefi olmaktan da çekinmekte ve tüm bunları birer risk olarak değerlendirmektedir.

KİP-1'e göre İnternet'i aktivizm amacıyla kullanırken başta "mücadele alanının ciddiyetsizleşmesi" olmak üzere sansür ve üsluba kadar uzanan bir dizi risk ortaya çıkmaktadır. KİP-1'e göre bu risklerle baş etmek için aktivizm sürecindeki deneyimin rolü çok önemlidir.

3.8.2.14. Görüşülenlerin Diğer Aktivistler ile Etkileşime Girdiği Ortamlar

Görüşülenlere diğer aktivistler ile nasıl etkileşime girildiği sorulmuştur. Büyük çoğunluğu (9 kişi) yüz yüze iletişimi tercih ettiğini belirtmesine karşın yoğun bir şekilde toplumsal ağları ve anlık mesajlaşma uygulamalarını kullanmaktadır. ANK-2 İnternet'i bu amaçla kullanmadığını ve diğer aktivistlerle ANK-1 veya telefon aracılığıyla iletişime geçtiğini belirtirken NKP-2 ise yalnızca haberleşme aracı olarak kullandığını ve İnternet aracılığıyla iletişime geçmeyi riskli bulduğunu ifade etmiştir.

ANK-1 toplumsal ağlar ve e-posta üzerinden etkileşim kurarken bunun sebepleri arasında daha önce de belirttiği hızlı ve kesintisiz bağlantı sorunu olduğu söylenebilir.

NKP-1 büyük oranda yüz yüze etkileşimi tercih ettiğini deneyimleriyle birlikte açıklamıştır. 2013 yılında nükleer santral inşa etmek isteyen bir şirketin⁷⁴ bilgilendirme merkezinin önünde yaklaşık üç buçuk ay boyunca her gün dokuz saat yürüdüğünü ve hem bir aktivist hem de bir doktor olarak insanlara nükleer santralin zararlarını aktardığını anlatmıştır. Bu eylemleri sırasında ise birçok sivil toplum örgütü, milletvekili, okul, mahalle meclisi ile temas etmiş ve daha sonra nükleer karşıtı ekoloji mücadelesi anlatması için her biri tarafından ayrı ayrı davet almıştır. Bu yüz yüze eylemi sırasında ekoloji hareketi için büyük yol kat etse de Akkuyu köylüleri ile ilgili özeleştirii vermekten kaçınmamıştır. Tüm yüz yüze etkileşim çabalarına karşın köylüler tarafından ilk başta duyulan sempati, sonraları antipatiye dönüşmüştür:

---

⁷⁴ Veri güvenliği sebebiyle şirket ismi kaldırılmıştır.

“(...) Akkuyu’daki köylü kadınların sağlık taramalarını yaptık. Hani bizimle iletişim kurmalarını sağlamak için. Evlerinin hastalarını muayene ettik. Tabii çok fazla olamadı o Akkuyu biraz değişik, kırk yıla varan bir süreç bu. İlk başta nükleer karşıtlarına karşı sempati ile yaklaşırken sonradan antipati ile yaklaştılar falan. Hani benim hem mizacım, hem hekim kimliğim, iletişim kurma şeyim... Hani onların biraz iletişim kanallarını açtı burada. Hani bunu bu şekilde yaptık tabii ama Akkuyu’ya çok fazla çalışmadık. O bence biz nükleer karşıtlarının en fazla eleştirilmesi gereken kısmıdır daha çok. Çok uzaktı da yani. Günlük yaşam pratiğimize sürekli oraya gitmek olmuyordu. Yani daha şimdi yol 2.5 saate düştü...”

KOS-1 de öncelikle yüz yüze iletişimi – forum, eylem veya toplantılardaki – tercih ettiğini diğer yandan ise WhatsApp, Telegram veya Facebook aracılığıyla mesajlaştığını söylemiştir. KOS-4 de anlık mesajlaşma gruplarına dahil olan aktivistlerin zaman içerisinde bir ağ kurduğunu ve bu ağın ekolojiye değin artan ilgi ile genişlediğini düşünmektedir. Forum veya toplantılarına katılan yeni kişilerin ise bu ağa dahil olduğunu ifade etmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre popüler anlık mesajlaşma uygulaması WhatsApp, söz konusu aktivizm olduğunda KİP aktivistleri tarafından güvenli bulunmamaktadır ve Telegram ona nispeten daha çok tercih edilmektedir.

KİP-2 hem WhatsApp’a göre biraz daha güvenli hem de dosya ve veri paylaşımları kolay olduğu için Telegramı tercih ettiğini belirtmiştir. Toplumsal ağların ve yeni aktivistler ile etkileşime girme ya da var olan aktivistler ile ortak bir kampanya yürütme, eylem planlama vb. gibi etkinliklerin KİP-2 için nerede durduğu sorulduğunda ise toplumsal ağların yeni insanlara ulaşmak ve eylemin yayılması için güzel bir araç olduğu ancak eylem planlarının yüz yüze yapılmasının tercih edildiği yanıtı alınmıştır.

KİP-1 de benzer bir şekilde Telegram’ın aktivizmde yaygın bir şekilde kullanıldığını gözlemlediğini ifade etmiştir. KİP-1’e göre Telegram WhatsApp gibi hükümetler tarafından kolay takip edilebilen uygulamalara göre daha güvenli bir alternatiftir. KİP-1 toplumsal ağlarda özel mesajları ve anlık mesajlaşma gruplarını diğer aktivistler ile etkileşime girmek için kullandığını belirtirken canlı yayın akışı için Periscope’u, Twitter’ı ise hem kişisel paylaşımlar hem de aktivizm için kullandığını söylemiştir.

KİP-3 siyasi parti temsilcilerinden sendikalara, aktivist topluluklara birçok farklı örgütün sosyal medya içerik üreticisinin bir Telegram grubunda bir araya geldiğini ve orada İnternet eylemleri için kararlar alındığını şöyle açıklamıştır:

“(…) İstanbul’da öyle bir şey var y, herkes her yerde olduğu için herkes her şeyden haberdar olabiliyor. Mesela bizim bir grubumuz var. Bu grubumuzun içerisinde bütün siyasetçiler, sendikacılar, ekoloji örgütleri gibi yapıların, kadın hareketleri, hayvan hareketleri gibi yapıların sosyal medyacılarının olduğu bir grup. O grupta onların sosyal medyalarını yürüten arkadaşlar vardır ve orada eylemler planlanır.”

KİP-3 farklı toplumsal hareketlerin İnternet eylemlerinin de bu anlık mesajlaşma grubunda paylaşılan görsel içerikler ile desteklenebildiğini açıklamıştır. Bu grupta paylaşılan bir İnternet eylemine gruptaki yapıların destek vermesiyle hemen Twitter’da gündeme taşınabildiğine dikkat çekmiştir.

Yüz yüze etkileşim için ise 8 Mart veya hayvan hakları gibi sokak eylemlerinin organize edildiği toplantıların, farklı toplulukların farklı mücadele alanlarındaki toplantılarının aktivizmde bilginin yayılması için ne kadar mühim bir yerde durduğunun altını çizen KİP-3, e-posta gruplarında da ortak paydada bulunduğu birçok örgütün faaliyetlerini takip ettiğini söylemiştir. E-posta gruplarındaki toplam mesajlardan kendi mücadele alanına dair bilgiyi süzerek başka bir ortama, Telegram’a taşıdığını şu şekilde belirtmiştir:

“(…) Gerçekten mail grupları, Taksim Gezi Parkı⁷⁵ mail grubunun içerisinde bir sürü yapı var. Taksim Gezi Parkı’nın içerisinde 80’den fazla bileşen olduğu için herkes oraya mail atıyor. NKP’nin 80’e yakın bileşeni vardır. Orada da siyasi partiler vardır. Onlar da oralara bir şeyler atar da ne yaptıklarını görürsünüz. O kadar çok gruba üyeyim ki hepsini görebiliyorum. Bizlerin kendi ekolojik grubumuzla alakalı işleri etkileyen bir şey olduğunda da kendi grubuma, Telegram grubumuza atıyorum.”

Benzer şekilde KOS-2 diğer aktivistler ile etkileşime girmek için toplumsal ağlardaki özel mesajlaşmaların yanı sıra e-postayı da önemsemektedir. Diğer yandan e-postayı yeni aktivistlerle tanışma ortamı olarak yorumlarken anlık mesajlaşma uygulamalarını tanışıklığı olan kişilerle iletişime geçmek için kullanmaktadır.

KOS-3 içinde bulunduğu toplulukların kararlarını yüz yüze görüşmelerde aldıklarını, duyuru ve haberlerini ise toplumsal ağlar aracılığıyla ilettiklerini söylemiştir. Toplumsal ağları – birçok farklı amacın yanı sıra – diğer aktivistlerle

---

⁷⁵ Açıkla.

iletişime geçmekten çok, forum çağrısı gibi etkinliklerin duyurulma alanı olarak değerlendirmiştir. KOS-3 bu noktada “diğer aktivistlerin” kim olduğu konusunda bir tanımlamaya ihtiyaç duymuş ve yaşam etrafında farklı hak mücadeleleri olan kişilerle iletişime geçmekten söz ediliyorsa birebir iletişimde olmayı tercih ettiğini söylemiştir.

KOS-3 bir kampanya dahilinde diğer aktivistlere ulaşmak için ise toplumsal ağların, bilhassa Twitter’ın hashtag, “mention” gibi araçlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır:

“Bir kampanya yapılacaksa bu kampanya son dakikada değil de o kampanya netleştiğinde öncelikle hani benzer düşündüğümüzü, düşündüğüm tüm hesaplara göndermekle hani başlıyor. Bunlar genelde Twitter üzerinde oluyor. Facebook’tan daha çok haber, bize mesaj atanlar haber ya da yerelden bilgi gönderiyor oluyor. Onun dışında hani düzenli paylaşım yapıyor oluyoruz meseleye dair. Yani işte odak meselesine dair. Ama Twitter bu konuda biraz daha rahat. Hani özel mesajlaşarak da ya da ne bileyim mentionlaşarak da bir şekilde daha kolay haberdar edebiliyor aslında her topluluk birbirini.”

3.8.2.15. Görüşülenlerin Slacktivism ve Klikativizme Dair Görüşleri

Görüşülen aktivistler, dijital aktivizm kavramından söz ederken zaman zaman doğrudan ya da dolaylı olarak slacktivism veya klikativizme değinmiştir. Onlara slacktivism ve klikativizm kavramlarına ilişkin görüşleri sorularak dijital ortamda hangi eylemleri aktivizm içerisinde değerlendirdikleri daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Görüşülen aktivistlerden bir kişi bu kelimeleri daha önce hiç duymadığını ifade etmiştir. Beri yandan KOS-4 gibi görüşme sırasında dijital aktivizm veya aktivizm için İnternet’i kullanmaktaki risklerden bahsederken slacktivism kavramından açıkça söz eden görüşülenler de olmuştur.

ANK-2 ekoloji hareketinde slacktivism ve klikativizmin, sokağa taşınmasa dahi hareketi destekleyici bir tarafı olduğunu düşünmektedir. ANK-2 herkesten aynı şekilde eylemlilik içinde olması beklenemeyeceğinden slacktivist ve klikativistlerin de varlığını gerekli gördüğünü ifade etmiştir. Bu kişileri sonuç olarak kendi mücadelelerini destekleyen insanlar olarak nitelendirmiş ve bu şekilde etkili olmaya çalışmalarının hiç umursamamalarından daha iyi olduğunu belirtmiştir. Bu noktada ANK-2’ye çevrimiçi imza kampanyaları, ANK’nin ürettiği içeriğin yeniden

paylaşılması, bu içeriklere yorum ile katkı sağlamak vb. eylemler ile aktivizmin İnternet'ten sokağa taşınmadığı takdirde ne gibi kazanımlar getirebileceği sorusu yöneltmiştir. ANK-2 bu şekilde kazanım elde etmeyi zor olarak değerlendirmekle birlikte bir örnek ile soruya olumlu bir pencereden cevap vermiştir: Bir HES bekçisinin kendilerini tehdit ettiği bir olayda jandarmaya telefonla ihbarda bulunmalarına rağmen soruşmaya dönmeyen durumun, toplumsal ağlarda yoğun bir şekilde paylaşıldıktan sonra savcılık tarafından görmezden gelinemediğini ve soruşturmanın açılarak HES bekçisinin bu olaydan ceza aldığını aktarmıştır.

ANK-1 ekoloji mücadelelerini hukuksal, eylemsel ve bilimsel olarak üç temele oturttuklarını ifade etmiştir. Beri yandan slacktivism ve klikktivizm kavramlarını toplumsal ağ ve imza kampanyaları ilişkilendirerek slacktivisme tıpkı ANK-2 gibi ekoloji hareketinde tamamlayıcı bir rol atfetmektedir.

“Gözlerden uzak yabandaki yıkımları ve ona alternatif doğa ile uyumlu yaşam deneyimlerimizi sürekli bir şekilde sosyal medyadan da paylaştık. Facebook kendisine para ödemediğimizden olsa gerek akıştaki görünürlüğümüzü azalttı ama biz yine de para ödmeden devam ettik. 30 bini aşan takipçilerimiz ve milyonu aşan bazı gönderi erişimlerimiz ile yeterli kişiye ulaşabildik. Sosyal medyadaki başarımız sayesinde ulusal medyaya ulaştık. Yazılı basında da yer aldık. Öyle ki sosyal medya hesabımızda bir görsel ile paylaştığımız haberlerin çoğu, aynı görsel ve yazı ile ulusal basında da yer almaya başladı. Bunda güvenilir, doğru ve özenli haber hazırlamamızın rolü büyük. Kısacası sosyal medyaya verdiğimiz önem ve özen sayesinde gerçekleşti bunlar.”

KİP-3 ise ANK'nin hukuksal, eylemsel ve bilimsel olarak üç ayağa oturttuğu ekoloji mücadelesini hukuksal, eylemsel ve medya olmak üzere farklı bir şekilde temellendirdiklerini söylemiştir. İstanbul'daki insanların, yaptıkları eylemlerden haberdar olmasının kolay olduğunu ama Rize, Antalya veya Türkiye'nin herhangi bir yerindeki bir insanın herhangi bir yerdeki ekolojik yıkımla ilgili bilgi edinebilmesinin ancak İnternet ortamında gerçekleştiğini belirtmiştir. Bunun kesinlikle yeterli olmadığını düşünen KİP-3'e göre eylem ayağı ve hukuki boyutunun da yeterince uygulama içerisinde olması gerekmektedir. Bu sebeple de İnternet'i insanların biraz kendi kendini tatmin ettiği bir ortam olarak değerlendirmiştir. Mesela Artvin'deki bir maden projesiyle ilgili olarak defalarca ilgili şirketin⁷⁶ önüne eylem yapmaya gittiklerini fakat bununla kalmadıklarını, aynı zamanda İnternet ortamında

---

⁷⁶ Veri güvenliği sebebiyle şirket ismi kaldırılmıştır.

aynı şirket ile ilgili görsel içerikler hazırlayıp yayınladıklarını anlatmıştır. Bununla beraber İnternet ve sokak eylemleri de yaptıklarını, böylece hem İstanbul'daki hem Artvin'deki insanları bilgilendirdiklerini söylemiştir. İnternet ortamında hem gazeteleri hem Twitter, Facebook veya WhatsApp'ı kullanarak Munzur'dan Ege'deki herhangi bir yere kadar her yere ulaştıklarını ve bunun kendileri için çok önemli olduğunu sözlerine eklemiştir. KİP-3'e göre Türkiye'de İnternet'i iyi kullanan herkes artık Artvin Cerattepe'yi öğrenmiştir. Eylemlerin basında haber olması sağlanarak yalnızca anaakım medya ile yetinen insanlar da haberdar edilmiş ve büyük başarı sağlanmıştır.

KİP-3 sokağa çıkmanın engellendiği durumlarda İnternet'te tıklayarak "tatmin olmaya çalışmanın" dahi gözaltına alınma ihtimali sebebiyle riskli olduğunu söylemiştir. Beri yandan ekoloji hareketindeki temel hedefin şirketler olduğunu ve siyasi partilere yönelmeyen tepkilerin – göreceli olarak – daha az riskli olduğunu da belirtmiştir. KİP-3'e göre İnternet eylemleri bir "kısır döngüye" sebep olmaktadır. Fakat İnternet'in tüm bunların tersine işaret eden bir toplumsal hareketteki – Gezi Parkı Protestoları – rolünü de oldukça değerli görmektedir:

"...Hukuk ayağını öremediğimiz için, işte sokak ayağını öremediğimiz için sadece İnternet'le kısır döngü halinde devam ediyoruz. Nasıl olsa İnternet'ten paylaştım, oh güzel oldu, aman ne oldu? Hiçbir şey olmadı. (Dediklerinin aksi oldu mu hiç?). Taksim, taksim, taksim. İnternet'te örüldü Taksim Gezi Parkı. İnternet sayesinde herkes duydu ve geldi. Bu önemsenmeyecek gibi bir şey değil. Çok büyük bir şey yaşadık Taksim Gezi Parkı'nda. En başından en sonuna kadar her gün oradaydım. Sabah işe, akşam oraya giderdik biz de. İnternet sayesinde insanlar duydu, bu kadar farklı şehirlere de atladı. Ama o zamanki konjonktürle bu zamanki gerçekten çok farklılaştı. O zaman daha özgürdük."

KİP-3 insanları Gezi Parkı Protestoları'ndaki gibi yeniden İnternet'ten sokağa çıkaracak bir hareketin ekoloji hareketi olmadığını düşünmekle beraber buna ancak kadın haklarını hareketinin neden olacağına inanmaktadır. Kadın ve çocuklara yönelik taciz ve tecavüzleri duyan insanların gerçekten bir şey yapma hissine eriştiğini düşünen KİP-3, Artvin'deki ekolojik yıkımla ilgili bir içeriği paylaştığında aynı etkinin oluşmadığını gözlemlemiştir. KİP-3 2018 yılında gerçekleştirilen Feminist Gece Yürüyüşü'nün çok kalabalık olduğunu, çocuk taciz ve tecavüzleri ile ilgili çıkan haberler sonucunda insanların yasakları dinlemeden sokağa çıktığını

söylemiştir. Bu eylemin de İnternet üzerinden yayıldığını, anaakım medyada yer almadığını vurgulamıştır.

Sorulan her iki kavramın da (slacktivism ve kliktivizm) görüşülen aktivistler tarafından çoğunlukla çevrimiçi imza kampanyaları ile ilişkilendirildiği görülmüştür. NKP-2 de slacktivism ve kliktivizm ile ilgili görüşlerini Change.org örneği ile açıklamıştır. Bu açıklaması yüz yüze etkileşim konusundaki tutumunu destekler niteliktedir:

“ ‘Tercih etmediğim örgütlenme biçimleridir.’ demekle yetinmek istiyorum. Çünkü zaman zaman ekranlarımıza düşen Change.org örneği var. Bir şekilde sizin e-posta adreslerinizi bulurlar ve bir örgütlenme daveti gönderirler. Bu onaylamadığım bir yöntemdir. Hiçbir arkadaşşıma da bu yöntemle örgütlenmeyi ya da eylem örgütlemeyi önermem.”

Kliktivizm deyince aklına ilk olarak çevrimiçi imza kampanyaları ve Change.org gelen başka bir görüşülen de KOS-3’tür. Bu tür kampanyalara imza verenlerin sayısının çokluğunun sokak eylemlerine yansımamasını örneklendirmiş ve “bir şey yapmış olma hissini” sokağa çıkma korkusu veya değişime olan inancın azalması ile açıklamıştır:

“Slaktivism bende bir şey uyandırmıyor. Ama kliktivizm aslında öyle bir şey çıkmayabilir ama bende uyandırdığı şey, biraz böyle bazen, işte Change.org diye bir program var ya işte böyle imza kampanyaları yapıyor. Yani çok onu hissettiriyor onu bana yani. Çünkü o, bu birkaç gündür İstanbul’un tek botanik bahçesinin müşteriye devredilme durumu var. Bugün basın açıklaması vardı. Elli kişi yoktu. Ama mesela girersen dün 14,500 kişi imzalamıştı Change.org üzerinden iki günde. Bu benim için tam olarak bir kliktivizm örneği. Anlamı bu mudur? Değil midir? Bilmiyorum ama bana hissettirdiği üzerinden konuşuyorum ve bireysel korkular artık o kadar artmış durumda ki ya da insanların aslında bir kişi olarak bir şeyi değiştirebileceğine, dönüştürebileceğine dair inancı bazen o kadar düşüyor ki ama çok kolay da çıkıyor Türkiye gibi bir toplumlarda. O yüzden belli de olmuyor hani. Sosyoloji çalışan birçok arkadaş son iki senedir aslında ‘Keşke bu ülkeye dair çalışsak.’ falan diyorlar. (...) Ama kliktivizm bence her zaman çok tutacak bir şey bu ülkede çünkü bir iç rahatlama yaşıyor yani. ‘Of tamam, ben de imza verdim, sen de verdin mi şekerim?’ Hani bütün gün birinin imza masasında emek vermiş bir hissiyat ve bir rahatlama yaratıyor herhalde.”

Bununla birlikte KOS-3 sosyal medyada – bilhassa Twitter’da – popüler söylemler ile paylaşılan içerikleri de kliktivizm içerisinde değerlendirmektedir. Beri yandan ise çevrimiçi imza kampanyalarının haberdar etme işlevini de olumlu karşılamaktadır.

Bu noktada daha önce kliktivizm veya slacktivism terimlerini hiç duymadığını söyleyen NKP-1 de imza kampanyalarının ekolojik meselelerden haberdar etme işlevi ile ilgili KOS-3 ile benzer bir bakış açısına sahiptir. Fakat çevrimiçi imza kampanyalarına katılıp sokağa çıkmama sebebini cesaret edememe ve konfor alanında kalma isteği ile ilişkilendirmiştir:

“(Yani bu konuda acaba bir tembellik oluyor mu size göre?). Şimdi sokağa çıkmak cesaret istiyor. İşte sokağa aktivistler çıkıyor. Polisle defalarca burun buruna gelmiş, artık onlardan korkmayan, sokakta başına bir iş geleceğinden korkmayan yani. İnsanlar dijital ortamda evlerinden daha güvende, yani bu düşüncelere karşı onlar daha güvende şey yapıyorlar.”

Slacktivism ve kliktivizmi “vicdani mastürbasyon” olarak tanımlayan KİP-2, çevrimiçi imza kampanyalarının Türkiye’de bir geçerliliği olmadığını ifade etmiş ve çevrimiçi imza kampanya web sitesi Change.org’un “üniversite mezunu muhalif kesim dışında” bilinirliğinin olmadığını söylemiştir.

Benzer bir netlik ile yanıt veren görüşülenlerden biri olan KOS-1 slacktivism ve kliktivizmle ilişkilendirdiği hareketleri anlamlı bulmadığını ifade etmiştir. KOS-1’e göre bir şeye tıklayıp paylaşmak, göndermek, sırf destek için bir etkinliğe katılacağını işaretlemek çok anlamlı değildir. Bununla birlikte çevrimiçi imza kampanyalarında ise imza sayısının çok olmasının faydalı olabileceğini düşünmektedir. Bir mahalle parkı için 100 bin imza toplanabiliyorsa ya da İstanbul örneğinde birkaç milyon imza toplanabiliyorsa bunun önemli olduğunu ancak tek başına bir değişim yaratmayacağını ifade etmiştir. İmzanın ilgili yerlere teslim edilmesi için bir sokak aktivizminin gerekliliğine de dikkat çekmiştir. Dahası, imzaların muhatabı olan kişi veya kurumların da demokratik bir kültüre sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bir başka deyişle biraz daha hassas seçilmişlerin, yerel seçilmişlerin olduğu yerlerde imza kampanyalarından yararlanılabileceğini söylemiştir. İmzanın halkın tezahürü olduğunu, yani halkın bir değişimi isteyip istemediğini gösteren bir etkinlik olduğunu, dolayısıyla yöneticilerin halkı dinlemeye istekli olduğu yerlerde işlevini yerini getirebileceğini sözlerine eklemiştir. İmza kampanyalarının çevrimiçi veya sokakta düzenleniyor olmasının fark edip etmemesine dair soruyu ise şu şekilde yanıtlamıştır:

“Çok büyük bir fark var. Online imza attığında imzayı atıyorsun sonra unutuyorsun ya da sayfanda paylaşıyorsun ‘Ben imza attım.’ diye. Sokakta imza atıldığında insanla konuşuyorsun, göz göze temas ve çok önemli. İster bildiri dağıtma, ister imza. O örgütle temas, konuşma,

derdini anlatma, kim olduğunu... Çünkü o temasta sadece derdini anlatmıyorsun ki karşıdaki seni anlıyor, tanıyor, belki bir dahaki eylemine çalışmana destek vermeye, katkıya bir şekilde uğruyor. Online imzada böyle bir iletişim kanalı açılmıyor.”

KİP-1 slacktivismi toplumsal mücadele alanlarının yalnızca sosyal medya araçlarına bağlanmış hali olarak tanımlarken klicktivizme dair çarpıcı bir yaklaşımda bulunmuştur. KİP-1’e göre klicktivizm insanların sosyal medyada içerikleri beğenerek sosyal statü elde etmesine karşılık gelmektedir.

KOS-2 bir yandan sosyal medyanın bir toplumsal hareketi destekleyici yanları olduğunu düşünmektedir:

“...Sosyal medya bir şey gücü var hala, ne bileyim, atıyorum, işte bu Madde-75 sürecindeydi galiba. Sosyal medyadan örgütlenerek milletvekillerini arıyoruz vs. Bu bir kampanya ama günün sonunda böyle iyi tarafları var.”

Diğer yandan ise İnternet’ten sokağa taşınmayan bir örgütlenme ve eylemliliğin hem yeni insanlara temas etmedeki yetersizliğine hem de insanları umutlandırma konusundaki yanılsamaya dikkat çekmiştir. Bir mesajın yalnızca çevrimiçi kalmasını tehlikeli bulan KOS-2, sosyal medya ile sınırlı kalan içeriklerin bir balona dönüştüğünü söylemiştir. Yalnızca çevrimiçi ortamda kalan mücadelede örgütlenme bakımından bir sorun olduğunu, çevrimdışı ortama taşınmayan konuların yeni insanlara dokunmayı kaçırabildiğini şöyle açıklamıştır:

“Bir de son dönemde tehlikeli olarak gördüğüm, şeyi kaçırmaya başlıyorsun: Sen sosyal medyada öyle bir halet-i ruhiye yaratıyorsun ki ‘Acayip güçlüyüz.’ vs. İnsanlara umut veriyorsun ama bu umut birçok kez boşa çıkabiliyor. Bu da o insanların umuduyla da oynamak. İki taraftan da tehlikeli. Bir etik taraftan sanki tehlikeli gibi bir şey geliyor bana. Bir de yani enerji sarfiyatı gibi geliyor uzun vadede.”

KOS-2 çevrimiçi imza kampanyalarının değişime yönelik bir şekilde evrildiğinin somut olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu imza kampanyalarının bir mücadelenin aracı olarak “iyi” olabileceğini, mücadeleden haberi olmayan birilerine ulaşılabileceğini veya bu imzaların toplanarak bir yere teslim edilebileceğini belirtmiştir. Kısacası, aktivizm uygulamaları ile beraber verimli olabileceğini ve bu kampanyalarının haberdar etme gibi bir işlevi olduğunu düşünmektedir.

KOS-4 insanların tweet atarak, Facebook’tan “atarlı” paylaşımlar yaparak bir şeyi değiştirdikleri hissine kapıldıklarına inanmaktadır. KOS-4 insanların rahat

alanlarından çıkmadan güvenli alanlarında tweetler göndermesiyle bu mücadelenin tamamlanamayacağını söylemiştir. Çevrimiçi içerik paylaşarak bunu çevrimdışı ortama taşımamanın ise baskıcı rejimlerin işine gelen bir durum olduğunu ifade etmiştir:

“İstediğin kadar yaz, çiz, söyle ama sokakta bunu değiştirmiyorsan ‘Benim için hava hoş.’ derler yani. Bu bir risk, içinde bulunduğumuz, bizzat yaşadığımız bir risk. Ama bunun da bu işin, toplam hareketin aslında içinde olduğunu düşünüyorum bunların yani bir anlamda. Çünkü dijital aktivizmin de aktivizmin de iki boyutu var. Aynı zamanda hem yüksek oranda, çok yüksek etkili mobilizasyonlar, etkileşimler sağlayabiliyoruz dijital alanın desteğiyle, katkısıyla. Ama bir yandan da bunun iki tane ürünü çıkıyor aslında. Bir tanesi hakiki ve işlevli eylemlilik, mobilizasyon işte geliştirdiğimiz. Diğeri de bu slaktivizm konusu. İkisi de var bunun içerisinde.”

Slaktivismi aktivizm içerisindeki bir “çukur” olarak nitelendiren KOS-4, bu çukurdan çıkmanın ise gerçek hayatta insanlara ekosistemsel ve toplumsal dönüşümü göstermek ve bu dönüşüme inandırmakla mümkün olabileceğini dile getirmiştir. Diğer yandan ise Gezi Parkı Protestoları, “Arap Baharını” sosyal medyanın insanları hareketlendirme özelliğinin bir karşılığı olarak değerlendirmiştir. Facebook ve Twitter’daki takipçilerin mesaj atarak “Saha çalışmalarınıza katılmak istiyorum.” diyerek KOS’un veya diğer hareketlerin bir parçası olduklarının da gözden kaçırılmaması gerektiğinin üzerinde durmuştur.

3.8.2.16. Görüşülenlere Göre Dijital ve Geleneksel Aktivizm Arasındaki Bağ

Görüşme gerçekleştirilen ekoloji aktivistlerinin neredeyse tamamı dijital ve geleneksel aktivizm arasında bir bağ olduğunu düşünmektedir. Yalnızca NKP-1, bu bağı reddederek sadece geleneksel aktivizmi tercih ettiğini belirtmiştir.

ANK-1 ve KİP-2 her iki kavramın da amaçlarının aynı, araçlarının farklı olduğunu ifade etmiştir. KOS-1 ise amaç-araç ilişkisinden farklı bir bağ kurarak dijital aktivizmi aktivizmin bir alt aracı olarak değerlendirmiştir.

Dijital ve geleneksel aktivizm arasında iletişim, diğer insanlara bilgi aktarma, yeni destekçi kazanma bakımından doğrudan bir ilişki olduğunu düşünen bazı görüşülenler (NKP-1, KOS-2, KOS-4, KOS-3) düşüncelerini tecrübeleri veya örneklerle açıklamıştır.

NKP-1 yakın bir bağ olması gerektiğini, bir insanın hem sokak aktivisti hem de dijital aktivist olması halinde bunun mücadele açısından çok iyi sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir. NKP-1'e göre "sokak gerçektir". Mersin'den nükleer santralin temel atma törenine doğru yürüyüşe geçtiklerinde çevrimiçi yayın yapan bir kanalın röportaj yaptığını, "Siz şimdi yürüyüşte misiniz?" diye sorduğunu ve kendisinin nefes nefese "Evet." dedikten sonra kanalın "Peki, bu şekilde konuşabilir misiniz?" diye sorduğunu anlatmıştır. NKP-1 bunun çok önemli olduğunu çünkü sokakta yaşadığı bir olayı dijital kanalla o anda evinde oturan bir kişiye tüm heyecanı ile aktarabildiğini söylemiştir. Bu sebeple mutlaka ikisinin bir arada var olmasını çok önemli bulmaktadır. Bu örneğinin üzerine sokağın emniyet güçleri tarafından daha ciddiye alındığını düşündüğünü belirtmiştir. Kendilerinin bu eylemde 20 kişi olmasına karşın yine de 50 tane polisin orada beklediğini, bu eylemi gerçekleştirenlerin polis tarafından kayda geçirildiğini anlatmıştır.

KOS-2 dijital ve geleneksel aktivizm arasındaki bağa dair görüşlerini açıklamadan önce dijital aktivizmin biraz yararlı taraflarının da konuşulması gerektiğini ifade etmiştir. Bir süre önce havacılık karşıtı olan küresel ölçekte bir yapı kurulmaya çalışıldığını ve kendisinin de o toplantıda yer aldığını söylemiştir. Toplantıyı bir araç olarak İnternet'i kullanarak gerçekleştirmişler ve kendisi İstanbul'dan katılırken diğer aktivistler İngiltere, Brezilya gibi ülkelerde yerini almıştır. Bunun gibi bir örnekten yola çıkan KOS-2, böyle ağların kurulması için aslında teknolojik araçların kullanılmasının çok faydalı olduğunu ifade etmiştir. Dünyanın farklı yerlerinden insanlarla sürekli iletişim halinde olabilmek ve bunu hem görüntülü sohbetlerle gerçekleştirebilmenin hem toplantılar yapabilmeyenin kendisini çok etkilediğini belirten KOS-2, dünyanın farklı bölgelerindeki iklim değişikliğinin üzerinde de durmuştur. "Fiji'dekinin derdi ne? Sular yükseliyor. Amerika'dakinin derdi ne? Türkiye'dekinin derdi ne?" sorularına verilecek yanıtlar, dünyanın farklı yerlerindeki insanlarla beraber yanıt aramanın ve onları tartışmanın insanı küresel başka bir boyuta taşıdığını düşünmektedir. Tüm bunların bir aktivist için çok değerli olduğunu inandığına belirtmiş öte yandan dijital ve geleneksel aktivizm arasında bağ kurma ve örgütlenme konusunda bir özelleştire vermiştir:

"(...) Günün sonunda sadece de online metotların bir... Nasıl diyeyim, yeterli olmayacağını, sokak pratiğinin de mahalle pratiğinin de... Mesela bizler şeyi çok kaçırdık, bir eleştiri olarak... KOS'ta vs. sosyal medyada iyi örgütleniyoruz ama mahalle örgütlenmesidir, köy

örgütlenmesidir bunlar sürdürülebilir bir şekilde yapabildiğimiz olaylara dönemedi hiçbir zaman maalesef. Oysa ki geleneksel yapı birazcık da buralardan besleniyor, değil mi? Bunların ikisinin birleştiği ölçüde başarılı olabileceğine inanıyorum açıkçası.”

KOS-4 ise dijital ve geleneksel aktivizmde bilginin ulaştığı kişi sayısı üzerinde durarak ikisi arasında bir kıyaslamaya gitmiştir. Fiziksel ortamda gerçekleştirilen forum, toplantı gibi buluşmalarda sınırlı sayıda kişinin bir araya geldiğini söylemiş ancak çevrimiçi ortamda bu sayıyı on binlerle ifade etmiştir. KOS’un toplumsal ağlardaki hesaplarını geniş bir kitlenin takip ettiğini belirten KOS-4, KOS’un Twitter hesabını 50 bin kadar kişinin, Facebook’ta ise KOS’u 50 binden de daha çok kişinin takip ettiğini sözlerine eklemiştir. Baskı, sansür ve kısıtlamalar sebebiyle ve algoritmalar yüzünden özellikle Facebook’ta tüm takipçilere ulaşamadığının altını çizen KOS-4 yine de çevrimiçi ortamda bilgiyi oldukça çok sayıda kişiye yayma şanslarının olduğunu açıklamıştır.

KOS-3 dijital ve geleneksel aktivizmin doğrudan ilişkili olduğunu, ikisinin arasında bir bağ olmaması halinde bugünün mücadelesine çok uygun bir hareket alanı oluşturulmadığını ifade etmiştir. Gündemlerinde olan konular hakkında haber paylaşmaya dikkat ettiğini söyleyen KOS-3, bu haberleri paylaşmanın, haber içeriklerinin dokunduğu ya da dokunacağı yerlerin var olduğu anlamına geldiğini ya da bu haberlere ilişkin bir alan açıldığı açıklamıştır. Tüm bunlara karşın sosyal medyada hareket yarattıklarında fakat bu hareketin sokakta karşılığı olmadığında “-miş gibi yapmaya dönüşen” tehlikeli bir noktaya dönüşmesine dair endişesini de dile getirmiştir.

KOS-3 açıklamasının devamında görüşülenlerin hiçbirinin sözünü etmediği farklı bir konuya, çevrimiçi oyunların toplumsal hareketler içerisinde edineceği olası yere de değinmiştir:

“Bununla beraber artık İnternet oyunlarının da sosyal medya araçları kadar önemli olduğunu düşünüyorum. Belki 15 yaşında kardeşim olduğu için. Onların da yakın gelecekte aslında bu sosyal medya araçları kadar önemli yerler ve alanlar olduğunu düşünüyorum.”

3.8.2.17. Görüşülenlere Göre Dijital Aktivizmin Ekoloji Aktivizminde Edindiği Sonuçlar

Dijital aktivizmi riskli bulmaları veya zaman zaman slacktivism ile özdeşleştirmelerine karşın görüşülenlerin hepsi ekoloji aktivizminde dijital aktivizmin olumlu sonuçlarına işaret etmiştir.

ANK-1 ve ANK-2, kırsalda sürdürdükleri yaşamlarında büyük toplulukları haberdar edebildikleri için dijital aktivizmi oldukça değerli görmektedir. Çünkü dijital araçlar aracılığıyla yalnızca ekolojiye yönelik değil aynı zamanda bu mücadelenin içerisindeyken tehdit altında olan kendi güvenliklerine dair de bir gündem oluşturmuşlardır. ANK-1 bu süreci şu şekilde aktarmıştır:

“Bizim doğa koruma mücadelemiz açısından kazanımla sonuçlandı. Mücadeleye başladığımızdaki hedefimiz sıfır metrekare koruma alanı olan Alakır Vadisi’nde koruma alanı kazanmak ve Alakır nehrinin kaynaklarında yapılmak istenilen proje halindeki iki adet HES’in tamamen iptal edilmesini sağlamaktı. Mücadelemizde sosyal medyayı bu odakla kullandık ve sonuç olarak sıfır metrekare koruma alanı ile başladığımız mücadelede 9,2 milyon metrekarelik bir koruma alanına sahip olduk. Bu alanda kalan iki adet HES projesi de tamamen iptal edildi. Bu süreç içerisinde sosyal medyanın rolü de büyüktü. Aynı zamanda HES şirketinin bizlere yönelik baskı ve tehditlerine karşı sosyal medyanın tepkisi bizlere yönelik baskıyı hafifletti ve hatta bir bakıma bizi koruma altına aldı göz önüne çıkararak.”

KİP-2 de ANK aktivistleri gibi HES karşıtı mücadelelerde edinilen kazanımlara dikkat çekmiştir ancak bu kazanımların yalnızca dijital aktivizm yoluyla elde edildiğinden emin olamamaktadır.

Fiziksel sınırların aşılarda ekoloji hareketine dair diğer bölgelerdeki aktivizm tecrübelerinden haberdar olunabildiğine dair görüş bildiren görüşülenlerin bazıları düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

ANK-2: “İnsanların dünyanın herhangi bir yerindeki ekolojik sorunlarla ilgili bilgi sahibi olmasına, sorunların nelere yol açtığını görebilmelerine belki de en nihayetinde kendi yaşantılarını da sorgulayabilmelerine neden oluyor.”

KİP-1: “Ekoloji mücadelesinde bilinmeyen bölgelerdeki gelişmelerin daha görünür olmasını sağladığı gerçeği kesinlikle var. Bir de dünya çapında benzer mücadelelerden veri aktarımı yapabiliyoruz.”

NKP-1: “Ben Karadeniz’de Yeşil Yol’a yapılan şeyi, eylemi İnternet’ten takip ettim. Oradan çok güzel yayınlar yaptılar ve şu an mesela çok fazla yayın yapmıyorlar ve ben merak ediyorum orada ne var diye! Yani bir kere ekolojik aktivistler birbirlerinden güç alıyorlar. Yani

Yeşil Yol'a karşı direniş, altın madenlerine karşı direniş, nükleer santrale karşı kurulan... Bunların hepsi zaten topyekûn bir ekoloji direniş. Herkes birbirinden ancak bu ortamda haberdar olabiliyor. Onun için önemli bir şey yani dijital aktivistler bu konuları haber verenler.”

KOS-3: “Tüm yaşam alanlarımızın tehdit altında olduğunu daha kolay fark ettirebiliyoruz sosyal medya aracılığıyla. İkincisi belki işte ülkenin dört farklı noktasında aslında çok benzer şekilde şeyler yaşanırken bu hikayeleri birleştirebiliyorsunuz sosyal medya aracılığıyla.”

Yine de KOS-3 dijital aktivizmin ekoloji hakları mücadelesinde elde ettiği sonuçlar için sadece dijital ağların bir ölçüt olmadığını ifade etmiştir:

“Gezi'den bir sene sonra sokakta bir eylem yaptığımızda bin kişiye ama şu anda yüz kişi olmak için o gün gösterdiğimiz on katı efor sarf ediyorsak bunun benim için hani demek ki toplumsal karşılığı aslında sosyal medya üstünden okunabilecek bir şey değildir gibi hissettiriyor.”

KOS-4 ise gündem oluşturma, karşıtlık yaratma ve bu karşıtlığa ilişkin bir karşı hareket kurgulama sürecini, kısacası eylemsellik içerisindeki diyalektiği açıklamıştır. Bir ekosistem veya orman alanına bir proje inşa edileceği ve “orman katliamı” yapılacağı zaman bununla ilgili araştırdıkları ve öğrendikleri verileri derleyerek ortaya çıkan toplam çalışmayı dijital ağlardan yaydıklarını ifade etmiştir. Böylelikle konuyla ilgili gündem oluşturabildiklerini ekleyen KOS-4, basın da bu duruma kayıtsız kalamaması ve hukuki süreçlerin başlamasını “...Bizim talihimizdir, meseleyi patlatıyoruz.” şeklinde dile getirmiştir:

“Projeye karşı, orman alanlarının korunmasına karşı katliamına karşı mesela bir cephe, bir fikir, bir argüman oluşturmuş oluyoruz. Daha doğrusu bu işi ‘patlatmış’. Patlatmaktan kast ettiğim o. Bu bir karşıtlık yaratmış oluyor. Doğal olarak bu kamusal bilgi olduğu için kamusal araçlarımızdan yayınladığımız için bu hareketlenmeleri... Basın da buna elbette ki şey kalmıyor, kalmıyor yani. Gerek muhalif basın, gerek anaakım basın... İlgisiz kalmıyor. Çünkü bu bir mesele, toplumsal boyutu var. Haber içeriği oluyor ve ardından bunun üzerine hukuki süreçler de başlatılıyor, davalar da açılıyor. Yani hepsi birbirini etkileyen bir süreçler yaratma şansımıza, şansına sahip oluyoruz.”

KOS-4 bu gündem yaratmanın üzerine eylemler geliştirildiği, yerel insanlarla görüşüldüğünü sözlerine eklemiş ve böylelikle bir karşı hareketin temelini atıldığını ifade etmiştir. Karşı hareketin stratejisinin kurgulanması, araçlarının bir araya getirilmesi ve hukuk düzeninden baskıyı kuvvetlendirdiklerini belirten KOS-4, bu sürecin meslek odaları ve derneklerin de dava açmasıyla sürdüğünü vurgulamıştır.

Tüm bu aşamaların ise dijital ortamda bilginin paylaşılmasıyla eylemliliğin yaratılmış olması ile gerçekleştiğini söylemiştir.

3.8.2.18. Görüşülenlerin Dijital Aktivizmin Nasıl Daha Verimli Olabileceğine Dair Görüşleri

Görüşülen aktivistlere dijital aktivizmin ekoloji hareketi doğrultusunda nasıl daha verimli bir şekilde kullanılabilmesine dair görüşleri sorulmuştur. Görüşülenler, üretilen içeriğin düzenlenmesi ve daha çok kişiye ulaşması, dijital okuryazarlığın geliştirilmesi gibi fikirler sunmuştur. Beri yandan kimi görüşülenler için dijital aktivizmin, sokak hareketine katkı sağlamadığı sürece slacktivism ile eşdeğer olarak görüldüğü söylenebilir.

KİP-3, KİP-1 ve NKP-2 dijital aktivizmin sokak aktivizmine dönüşmesi halinde ekoloji hareketi için daha verimli olacağını düşünmektedir.

KİP-3 dijital aktivizmin tek başına etkili olmadığını, sokağa çıkartabildiği takdirde etkili olduğunu belirtmiştir. Fakat bu noktada sokağa çıkarma gücünün nasıl ortaya çıkacağı üzerine düşünmüş ve “İnsanlar neyden etkilenip sokağa çıkacak, bilmiyorum.” demiştir. Bir Twitter eylemi yapıldığında bütün gün boyunca gündem olarak kalınmasına karşın insanların sokak eylemlerine çıkıp çıkmadığına bakılması gerektiğini söylemiştir. KİP-3 sokağın önemini altını “İnsanlar bence İnternet üzerinden devrim yapamaz.” sözleri çizmiştir.

Benzer bir biçimde KİP-1 de dijital aktivizme ekoloji hakları mücadelesinde bilgiyi görünür kılma konusunda bir değer atfetmiş ve bu değeri fiziksel ortamda gerçekleştirilen aktivizm ile birlikte değerlendirmiştir:

“Ekoloji mücadelesinde bilinmeyen bölgelerdeki gelişmelerin daha görünür olmasını sağladığı gerçeği kesinlikle var. Bir de dünya çapında benzer mücadelelerden veri aktarımı yapabiliyoruz. Dijital aktivizm daha fazla verimli kurgulanabilir ancak şöyle ki bu çeşit aktivizmin bir konformizm örneğine dönüşmesine müsaade etmeksizin altının somut mücadele ile doldurulması şartı ile. (Somut mücadeleden kastın?). Dijital olmayan aktivizm. Daha somut eylemlilikler, daha gerçek yaşamdaki varlık.”

NKP-2’ye göre aktivist görünen olmalıdır. NKP-2, tıpkı KİP-1 gibi “somut” bir mücadeleyi göstererek: “Örneğin bir slogan kullanalım: ‘Kurtuluş yok tek başına. Ya hep beraber ya hiç birimiz!’ dedik. Aktivist orada yoksa kim, kiminle beraber olacaktır?” demiştir.

Bunun tam aksine, sokağa çıkarmadan da belirli bir felsefe üzerine kurgulanan bir eylemin dijital ortamda olması fark etmeksizin iktidar sarsıcı bir unsura dönüşebileceğini KOS-4 aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

“Şu boyutu var herhalde: Sizin karşınızdaki güçleri sıkıştırmak anlamında etkisi çok yüksek ya da olabilesi çok yüksek. Ama bu da neyi yaptığımızla alakalı. Hani daha önceki örneğini vermişim ya WikiLeaks belgelerini yayınladığı zaman Julian Assange sonuçta şeyi kullandı, dijital kanalları kullandı. Fakat yaptığı şey son derece fiiliydi yani. Belli bir felsefenin üzerinden hareket ederek toplumsal aktivizm için toplumsal aktivizm kimliği üzerine, toplumsal aktivist kimliği ile yaptı. Yani sonuçta onun yaptığı şey zaten aktivizm yani. Aktivizmi dijital alana, dijital boyuta taşımış oluyor bir yandan da.”

Hem ulaşmak istenilen kişilere uygun içerik üreterek hem de daha çok kişiye ulaşarak dijital aktivizmin daha verimli olacağını düşünen bazı aktivistler NKP-1, KOS-1 ve ANK-1’dir.

NKP-1 Mersin’deki ekoloji aktivistlerinin dijital aktivizm alanında çok zayıf olduğunu dile getirmiştir. Nasıl daha iyi olabileceğini şu şekilde örneklendirmiştir:

“Yani ne bileyim mesela bugünkü basın açıklaması, Hiroşima yıldönümü açıklamasını bir kişi bunu dert edinip, başına oturup, insanlara sürekli mail gönderebilirdi. İşte ne bileyim WhatsApp gruplarından yayılabilirdi. Fakat bütün bunlar olmadı. Bir tane mesaj üzerinden biz insanları sokağa davet ettik. Böyle bir şeyden daha iyi olabilirdi.”

KOS-1’e göre ise yurt dışındaki örgütler daha planlı bir yol haritası çizmektedir. KOS-1 yurt dışındaki aktivistlerin bir eylemden önce oturup ilk olarak hangi toplumsal ağlarda, hangi üslupta, kimleri davet edeceğini konuştuklarını söylemiştir. Bu durumu Türkiye’deki ekoloji aktivistlerinin toplumsal ağlardaki eylem çağrıları ile kıyaslamıştır:

“Bizde sosyal medya aktivizmi o kadar örgütlenemiyor. Kurumlarda, yapılarda. Yapan yapıyor ama yine faaliyet oluyor. Yani Gezi’nin ilk günlerindeki gibi herhangi bir Facebook etkinliğine, herhangi bir ekoloji eylemine insanların aktivasyona davet etmesi ile birlikte on binlerce insan davet edilmiş olmuyor. Gidip baktım çünkü o günlere ama yine birkaç bin kişiye ulaşmış oluyoruz.”

ANK-1 daha yaratıcı ve estetik kullanımla dijital aktivizmin daha verimli olabileceğini belirtmiştir. Kalite diye tanımlanan içeriğin etkileyici olması anlamına geldiğini ve kendilerinin buna hep dikkat ettiklerini hatta arkadaşları ile aralarında bunu “Alakır kalitesinde” olarak nitelendirdiklerini ifade etmiştir. ANK-1 bunu göz önünde bulundurarak toplumsal ağlarda görsel bir paylaşım veya yazı

yayınlayacaklarında estetiğe çok önem verdiklerini, bunun sonucunda da içeriklerin etkisinin arttığını belirtmiştir. ANK-1 görsel, video ve yazıların düzen ve güzel hazırlanması gerektiğini ve buna dikkat edildiği takdirde erişim açısından bir farkın ortaya çıktığını aktarmıştır.

KİP-2, aktivistlerin yeni medya araçlarının kullanımında daha iyi becerilere sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Benzer bir pencereden bakan KOS-2 de bilhassa kırsalda veya küçük şehirlerde yürütülen ekoloji mücadelesinde dijital aktivizmin yeterince yararlı kullanılmadığını, daha verimli olması adına atölyeler düzenlenerek ekoloji aktivistlerinin dijital becerilerinin geliştirilebileceğini belirtmiştir:

“(…) Türkiye ölçeğinde söylüyorum bunu, sosyal medya veya başka bilemiyorum aygıtlar, dijital aktivizm alanında özellikle merkezdeki yerler bakımından çok net kullanılıyor. Güzel kullanılıyor. KOS'tur, İKS'dir, Ankara'daki yapılarıdır, öne çıkan belli başlı yapılarıdır, işte ne bileyim aklıma gelmiyor; Alakır vs. belki veya işte hayvan özgürlüğü yapıları. İşte bunun dışında sanki şöyle bir şey var, yerel örgütlenmelerde, özellikle işte aklıma gelen kömür mücadelelerinde, Aliğa ölçeği, Bartın ölçeği, Silopi, işte başka yerlerde vs.'de bir şey var. Hani dijital aktivizm araçlarını kullanmaya başlamakla beraber buralarda bir yeterli seviyeye ulaşamama var. Bu özellikle belgeleme, haber akması gibisinden şeylerden bahsediyorum. Sanki böyle bir belki ekoloji mücadelesinde böyle bir acaba diğer yerlerde nasıl daha verimli bu araçlar kullanılır gibi bir eğitimler, atölyeler vs.'ler olsa iyi olur gibi geliyor.”

Bu noktada NKP-2'nin dijital aktivizm kavramını değerlendirirken yaptığı açıklamanın belirli kaygılar etrafında şekillendiği ve KOS-2'nin düşüncelerini doğrular bir yanı olduğu söylenebilir:

“Bu tür çalışmalar bizim mücadeleyi sürdürdüğümüz taşra kentlerinde geçerli değildir. Çünkü daha ileri gidildiğinde ‘siber terörizm’ olarak da algılanabilir ki bu bizim yürüttüğümüz mücadeleye zarar verir.

Aktivistlerin güvenliği meselesine de değinen KOS-2, yeni ve güvenli dijital araçlara dair bir ihtiyaç duymaktadır. Facebook'u artık güvensiz bir ortam olarak değerlendiren ve Twitter için de benzer kaygılar duyan KOS-2 için yeni ve güvenli araçların geliştirilmesi durumunda bu araçların nasıl kitleselleşeceği ise ayrı bir soru işareti olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte dijital aktivizmin mücadele alanındaki verimini artırmak için var olan araçların kullanımında aktivistlerin veya aktivist topluluklarının özeleştirisi vermesi gerektiğini ifade etmiştir:

“Hani teknik taraflarına çok kafam basmadığı için ama böyle bir şey gerekiyor gibi geliyor. Bilemiyorum ya biraz sıkıştım bu soruda, hazırlıksız yakalandım belki de. Belki kendimizi dev aynasında görmeden, biz neler yaptık neler ettik, bir iç değerlendirme lazım gibi geliyor. KOS ve İKS üzerinde konuşuyorum. Bütün yapılar için konuşmayayım böyle bir şey. Nasıl kullandık, bundan sonra nasıl daha verimli kullanabiliriz şekilde bir özeleştiriyeye ihtiyacımız var gibi geliyor. Zira olay onu da koyayım, bunu da koyayım, oraya da laf yetistireyim, buraya da parmak sallayayım, ona da ‘Sen ne biçim adamsın.’ diyeyim derken bir şeyler kaçıyor sanki. Oysa ki bence böyle olmamalı yani başka bir şekilde kullanılabilmeli. Ama bu da sanki başka bir bakış açısı, başka bir kurgu gerektiriyor. Bunun için de belki bir özeleştirme mekanizması ve belki bir iç atölyeler, çalışmalar gerekiyor gibi geliyor.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın sonuçları ilgili alanyazın göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş ve hem araştırma hem de uygulamaya ilişkin önerilere yer verilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’deki ekoloji aktivizmi temelinde dijital aktivizm teriminin tartışmaya açılması, çevrimiçi ve dijital ortamda aktivizm için kullanılan araç ve uygulamaların ortaya çıkarılması, slacktivism ve kliktivizm kavramlarının aktivizm içerisinde nasıl konumlandırıldığını anlamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada çevrimiçi ortamdaki ekoloji aktivistlerinin yanı sıra dijital ekoloji aktivizmini destekleyen kişilerden de veri toplamak için nitel ve nicel teknikler bir arada kullanılmıştır. Böylelikle ekoloji hakları mücadelesi veren aktivistler ile birlikte diğer aktivist veya potansiyel aktivistlerin de aktivizmin daha çok kişiye ulaşmaya ilişkin doğasına uygun olarak çalışmada temsil edilmesi planlanmıştır.

Geniş bir ağ olmasına rağmen toplamda kaç kişi olduğu tam olarak bilinmeyen ekoloji aktivizminin çevrimiçi takipçilerine yönelik çevrimiçi anket formu, Google Forms aracılığıyla hazırlanmıştır. Bireysel ekoloji aktivistleri ve aktivist topluluklardan oluşan 36 farklı sosyal medya hesabından (Tablo 2) çevrimiçi anketi kendi takipçi/ziyaretçileri ile paylaşması istenmiştir. Bu 36 sosyal medya hesabından neredeyse yarısı (16 hesap) yanıt vermiş ve 14’ü sosyal medya hesapları veya anlık mesajlaşma gruplarından anketi takipçileri ile paylaştığını iletmiştir.

Yaklaşık on beş ay süren bu çalışmada çevrimiçi anketin tamamlanmasının ardından çevrimiçi görüşmeler de başlamıştır. Araştırmacı, görüşülenlere ulaşmak için ilk olarak fiziksel bir ortamda gerçekleştirilen KOS’un haftalık forumuna katılmıştır. Burada araştırmacı kimliğini açıkça belirtmiş ve foruma katılan aktivistler arasından görüşme yapmaya gönüllü olanların iletişim bilgilerini almıştır.

Araştırmanın önemli bir zorluğu bu aşamada kendini göstermiş ve kar topu modeli ile görüşmecilere ulaşıldığı ve eş zamanlı çevrimiçi görüşme yapılmaya

çalışıldığı için görüşmecilerden veri toplamak, planlanandan daha uzun zamana yayılmıştır. Bu sebeple çevrimiçi ankete gelen ilk 250 yanıt formunun ardından araştırmanın güvenilirliği ve güncelliğini korumak amacıyla çevrimiçi anketin bazı topluluklar tarafından tekrar paylaşılması istenmiştir.

Araştırmada toplam 331 ekoloji aktivizmi takipçisine çevrimiçi anket uygulanmıştır. Türkiye’de ekoloji aktivizmindeki eylemleri ile hem çevrimiçi hem çevrimdışı ortamda etkin bir şekilde yer alan KOS’tan 4, KİP’ten 3, ANK’dan 2 ve NKP’den 2 aktivist ile çevrimiçi yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu topluluklarla ekoloji aktivizmine ilişkin bölgesel ve amaçsal çeşitlilik de sağlanmak istenmiştir. Görüşmeler, Skype aracılığıyla görüntülü görüşme ve WhatsApp aracılığıyla görüntülü veya sesli görüşme, e-posta aracılığıyla yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı ve görüşülen arasında eş zamanlı görüntülü görüşmeye ilişkin zaman ve İnternet bağlantı hızı engellerini aşmak için dört görüşülen ile WhatsApp üzerinden yazılı görüşme başlatılmış, uygun koşullar sağlandığında görüntülü görüşmeye geçilmiş, bir görüşülen ile e-posta aracılığıyla başlayan görüşme WhatsApp’ta yazılı bir şekilde devam etmiştir. İnternet bağlantı hızına ilişkin en belirgin güçlük ise kırsalda yaşayan ANK aktivistleri ile görüşmede karşılaşılmıştır. Çevrimiçi görüşmeler sonunda görüşme yapılan sekiz aktivistten 388 dakikalık ses kaydı elde edilmiş, üç aktivist ile görüşmeler yazılı olarak yapılmıştır.

Araştırmanın devam ettiği on beş ay boyunca ekoloji aktivizmine ilişkin içerik üreten sosyal medya hesapları görüşme yapılan aktivistlerin içinde bulunduğu ekoloji topluluklarının blog veya web siteleri ile bu topluluklar hakkında yazılan çevrimiçi haberler, bu toplulukların sosyal medya gönderilerine yapılan yorumlar takip edilmiştir. Böylece çevrimiçi anket veya görüşme yoluyla elde edilen verilerin yanı sıra çevrimiçi ortamda doğal bir akış içerisinde doğrudan gözlem yapma ve bilgi edinme fırsatı oluşturulmuştur.

Çevrimiçi anketlerden elde edilen verilerin gerekli analizleri SPSS yazılımı ile yapılmış, çevrimiçi görüşmelerden elde edilen veriler ise çevrimiçi gözlemler ile birlikte değerlendirilmiştir. Böylece her iki katılımcı gruptan da dijital aktivizm teriminin çok yönlü olarak tartışılmasına olanak sağlayacak bulgular ortaya koyulmuştur.

Araştırmada öncelikle aktivistlerin ve çevrimiçi takipçilerinin demografik özellikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Anket katılımcısı takipçilerin yarısından çoğu kadırdır. Açık uçlu diğer seçeneğini queer, eşcinsel olarak belirten veya belirtmek istemeyenlerin oranı ise %2 civarındadır. Görüşülen aktivistlerin ise yarısından çoğu erkektir. Anket katılımcıların çok büyük bölümü 18-41 yaş aralığında iken görüşülenlerin 22-62 yaş arasında dengeli bir yaş dağılımına sahip olduğu söylenebilir. Her iki grubun eğitim durumları ve gelir düzeylerine ilişkin bulgular dikkat çekmektedir. Anket katılımcılarının büyük kısmı lisans veya lisansüstü eğitim durumuna sahiptir. Görüşülenlerin önemli bir bölümünün ise eğitim durumu lisans ve lisansüstüdür. Ankete katılanların yarısından çoğu gelir durumunu orta, yaklaşık dörtte biri düşük olarak belirtirken yüksek olarak ifade edenler çok sınırlı sayıdadır. Görüşülenlerin ise neredeyse tamamı gelir durumunu düşük veya ortak olarak nitelendirmiş, iki kişi ise emek karşılığı ücret alınan bir işte çalışmadığını belirtmiştir.

Bu bulgulara bakıldığında her iki grubun demografik özelliklerindeki farklılık kadar benzerlik olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışmada yer alan dijital ağlardaki ekoloji aktivizmi destekçilerinin ve aktivistlerin eğitim durumlarına göre büyük bir kısmı, profesyonel bir meslek edinmeye yönelik eğitim almış ve kendilerini orta gelir düzeyine sahip kişiler olarak değerlendirmiştir. Tüm bu bulgular dikkate alındığında ekoloji aktivizmi ve orta sınıf ilişkisi görünür kılınmaktadır.

Offe (2009), yeni toplumsal hareketlerdeki yeni orta sınıf aktivist ve destekçilerinin “yapısal karakteristiğini”, “yüksek eğitimi durumu, göreceli ekonomik güvenceye sahip ve kişisel hizmet mesleklerinde çalışan kişiler” şeklinde ortaya koymuştur. Offe’ye göre yeni orta sınıf, emek pazarında doğrudan yer almayan, yaşam koşulları belirgin bir şekilde kısıtlayıcı mekanizmalar tarafından belirlendiği için kendilerini kapana kısıtlanmış gibi hisseden grupları da içermektedir. Öğrenciler, emekliler, ev kadınları gibi zaman esnekliğine sahip olanlar, tuzağa düşürülmüş hissi ile birlikte hareketlere katılmaktadır. Anket katılımcılarının mesleki alanlarında, en yüksek oranlardan birini öğrencilerin oluşturması, çalışmayan veya ev işçilerinin de birçok meslek alanını geride bırakan bir orana sahip olması gibi bulgular da Offe’nin ifadelerini doğrular niteliktedir. Diğer yandan Erdoğan ve Köten’in (2014: 93) altını çizdiği gibi orta sınıfın dönüşüme uğrayarak

proleterleştirildiği de dikkate alınmalıdır.

Görüşme yapılan ekoloji aktivistlerinin büyük bölümü çevre ve ekoloji terimleri arasında belirgin bir ayırım yapmaktadır. Aynı şekilde Harrison ve Boyd iki terim arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir. Harrison ve Boyd çevrecilerin mevcut siyasi ve ekonomik yapılar içerisinde yeşil sorunları ele alabileceğini belirtmektedir. Buna karşın ekolojistler çözüm için siyasi, toplumsal ve ekonomik sistemin yeniden yapılandırılmasını gerekli görmektedir (Harrison ve Boyd, 2003: 275). Görüşülenlerin çevre ve ekoloji kavramlarına yaklaşımı bu görüşle örtüşmektedir. Çünkü görüşme yapılan aktivistlerin büyük bölümüne göre “çevre”, sermaye sahibi şirketler, anaakım medya ve hükümetlerin, ekolojik yıkımları maskeleyen adına kullandığı, daha çok kentsel meselelerde kullanılan bir kelimedir. Yaklaşık yarım yüzyıl önce Dünya Haftası konuşmalarını inceleyen Commoner ise ekolojik bozulmanın sıklıkla artan nüfus, servet, bencillik, dini inanç sistemleri, teknolojik gelişmeler, politik yapılar ve kapitalist ekonomik sistem ile ilişkilendirildiğini ortaya koymuştur (Commoner, 1971’den akt. Brulle, 2000: 15). Dolayısıyla ekoloji haklarının yok sayıldığı yapısal ilişkilerin çevre kavramı çerçevesinde sürdürüldüğü söylenebilir.

Katılımcı aktivistlerin ekoloji aktivisti olmak için en önemli motivasyon kaynağı, temel bir hak olan “yaşam hakkını savunmaktır”. Yaşam hakkını savunurken kendi türünü üstün tür olarak değerlendirmeyen görüşülenler için doğayla uyum, ister kentte yaşansın ister kırsalda, her zaman önceliklidir. Ekoloji hakları hareketi, görüşülenler için diğer toplumsal hareketler ile (kadın hakları, kent hakkı, işçi hakları vb.) oldukça iç içedir. Böylece çok yönlü bir toplumsal dönüşümde eyleyici olarak yer almaktadırlar. Nitekim eko-feminizm, eko-anarşizm, eko-sosyalizm gibi yaklaşımlar ekoloji haklarını mutlaka hareketin merkezinde konumlandırmaktadır. Diğer yandan bazı aktivistlerin ekoloji hareketine güçlü kişisel duygularla yaklaştığı, tutku olarak adlandırılabilir bu duygunun arkasında da kırsal yaşama duyulan özlemin ve ekoloji ile geçmiş deneyimlerin olduğu söylenebilir. Bu aktivistler, tüm bunların toplamının birer ürünü olan eylemlerini diğer insanlarla temas edebilecekleri hem çevrimdışı hem çevrimiçi ortama taşımaktadırlar.

We Are Social ve Hootsuite (2019) verilerine göre Türkiye nüfusunun %72’si

İnternet, %68'i aktif mobil İnternet kullanıcısı iken toplam nüfusun %63'ü aktif sosyal medya kullanıcısı, %44'ü ise mobil sosyal medya kullanıcısıdır. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda hem anket katılımcılarının hem de görüşülenlerin gün içerisinde mekandan bağımsız olarak ve diledikleri zaman çevrimiçi olmaları şaşırtıcı değildir. Fakat bulgulara göre anket katılımcılarının İnternet ve sosyal medyaya bağlandıkları yerlerin farklılık göstermesi dikkat çekicidir. Ev, iş yeri, okul ve ücretsiz erişim noktalarından İnternet'e bağlanma oranları, bu yerlerden sosyal medyaya bağlanma oranlarından daha yüksektir. Dolayısıyla ankete katılanların sosyal medyaya bağlanmak için daha kişisel cihazları ve ağları tercih ettiği söylenebilir.

İnternet kullanım amaçlarına ilişkin bulgulara göre ise takipçiler çoğunlukla bilgi edinme, sosyal medya, araştırma, haberdar olma amacıyla İnternet'e bağlanmaktadır. Sosyal medyayı ise güncel haber ve olaylardan haberdar olma, diğerleri ile iletişim halinde olma, bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek için kullanmaktadır. Görüşülen aktivistler açısından ise İnternet ve sosyal medya kullanım amaçları arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Aktivistler, her ikisine de ekoloji hareketini yaygınlaştırma, bir eylem çağrısında bulunma, güncel haber ve olayları takip etme ve diğer aktivistler ile etkileşim kurma amacıyla bağlanmaktadır. Çöteli'nin (2015) Gezi Parkı Protestoları örneği üzerinden sosyal medyanın yeni bir tür kamusal alan yaratmasını tartıştığı çalışmasında, sosyal medya kullanan pasif ve aktif eylemciler arasındaki bilgi akışına değinmektedir. Çöteli'ye göre sosyal medya aracılığıyla oluşturulan kamuoyunun eğilimi, takipçileri bilinçlendirme yönünde iken takipçiler pasif aktivistlerden oluşmaktadır. Çöteli'nin pasif aktivist tanımı net olmasa da bilgi akışına ilişkin bulguları, bu çalışmadan elde edilen anket bulguları ile büyük benzerlik içerisindedir. Bu bağlamda her ne kadar hareketin içerisindeki potansiyel aktivistler olarak görülebilse de takipçilerin aktivistler gibi değişime yönelik çevrimiçi faaliyetler yürütmekten ziyade ekoloji hareketi sürecini takip eden ve duyuran olma eğilimine sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre hem aktivistler hem de takipçileri kullandıkları sosyal medya web siteleri ve aktivizm için kullandıkları sosyal medya web siteleri arasında bir ayırım yapmaktadır. Takipçiler sırasıyla en çok Facebook, Instagram, Youtube, Twitter ve katılımcı sözlükleri (%40) etkin olarak

kullanırken aktivizm söz konusu olduğunda bu sıralamadaki uygulamalar yer değiştirmektedir. Takipçiler aktivizm için sırasıyla en çok Facebook, Twitter, Instagram, Youtube ve katılımcı sözlükleri kullanmaktadır. Benzer bir durum, aktivistler için de geçerlidir. En çok kullandıkları sosyal medya web siteleri sırasıyla Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube iken aktivizm amacıyla Twitter'ı daha çok kullanmakta, bunu Facebook, Instagram, katılımcı sözlükler ve Youtube takip etmektedir.

Hem araştırma bulguları hem de araştırmacının gözlemleri göstermektedir ki bu farkın temel sebeplerinden biri anonimlik. Facebook gibi kişilerin gerçek adı ve soyadını hesap kullanmak için zorunlu kılmaması, aile veya arkadaşlık ağlarından ziyade aktivizme ilişkin kurdukları ağı öne çıkarabilir. Diğer yandan Twitter'da ters kronolojik sıralamayla akan içerikler – oyun veya detaylı profil gibi sekmelerin olmaması ile birlikte – kolay kullanılabilir ve takip edilebilir bir yapı sunmaktadır. Buna içeriğin sınıflandırılmasını kolaylaştıran ve meseleleri gündeme taşıyan hashtagler de eklendiğinde Twitter'ın rolü aktivizmde daha önemli hale gelmektedir.

Murthy'nin (2018) MENA (Middle East and North African) ülkelerinde 2011 yılında gerçekleşen ayaklanmalar ile ilgili çalışması, Twitter'ın bu ülkelerdeki kısıtlı kullanımına rağmen ne gibi bir rolü olduğunu tartışmaktadır. Murthy, eylemlerin başında Twitter'ın Mısır'da aşırı derecede az kullanım oranına (%0,00014) karşın Mısırlı otoriteler tarafından bir tehdit olarak algılanmış olduğunu ifade etmektedir. Twitter'ın Mısır'da olanları Mısır'ın dışına taşıması, uluslararası anaakım medyanın Twitter'ı bir kaynak olarak görmesi önemli sebepler arasındadır. Türkiye'de ise Gezi Parkı Protestoları sürecinde Twitter, uluslararası anaakım medya için benzer bir işlev görmüştür. Türkiye'de Gezi Parkı Protestolarının gerçekleştirildiği 2013 yılında Twitter kullananların toplam nüfusa oranı yaklaşık %13'tür (2013 yılında, Türkiye'de 2012 yılına göre 2 milyondan daha çok insan Twitter kullanmaya başlamıştır).⁷⁷ Mısır'daki protestolar ile ilgili en çok ses getiren tweet'lerin %30'u Mısır'daki fiziksel eylemlerden gönderilmişken (Starbird & Palen, 2012) Gezi Parkı Protestoları ile ilgili paylaşılan içeriklerin %90'ı Gezi Parkı eylemlerinden, sokaklardan paylaşılmıştır (Tucker, 2013). Türkiye'de 2019 yılı itibarı ile İnternet

---

⁷⁷ Social Media Report: Turkey <https://news.wtm.com/social-media-report-turkey/> (Erişim tarihi: 04.01.2019)

kullanıcılarının %58'i Twitter kullanmaktadır (We Are Social ve Hootsuite, 2019) ve Twitter'ın hem aktivizm ile ilgili faaliyetlerin duyurulmasında hem de kamuoyu oluşturmada çok önemli bir yeri bulunmaktadır.

Anket katılımcılarının önemli bir bölümü 7 seneden daha uzun süredir sosyal medya kullanmaktayken görüşülenlerin çoğu için bu süre Facebook'un herhangi bir eğitim kurumu uzantılı e-posta adresi olmadan üye olunabilen 2006 yılına kadar varmaktadır. Diğer yandan, her iki katılımcı grubun çok büyük bir kısmı, 2-4 adet sosyal medya web sitesinde hesaba sahiptir. Yukarıda belirtilen ve ekoloji aktivizmi için en çok kullanılanlar Facebook, Twitter, Instagram, Youtube ve katılımcı sözlükler iken blogaları aktivizm için kullanan takipçilerin oranı da katılımcı sözlükleri kullananların oranı ile eşittir. Bununla birlikte araştırma katılımcıları tarafından WhatsApp, Telegram gibi anlık mesajlaşma uygulamaları da sosyal medya aracı olarak değerlendirilmektedir. Akademik tanımlara bakıldığında bu uygulamaların toplumsal ağ mı yoksa sosyal medya olarak mı tanımlanacağı konusunda da keskin bir ayırım görülmemektedir. Otieno ve Matoke (2015: 962) sosyal medyanın "iş birliği, topluluk oluşturma, katılım ve paylaşımı destekleme" yönlerinin altını çizerken, Kaplan ve Haenlein (2010) kullanıcının ürettiği içeriğin oluşturulması ve paylaşılmasının üzerinde durmuştur. Gruzd vd. (2012) de benzer şekilde İnternet kullanıcılarının oluşturduğu ve değiştirdiği içeriklerin paylaşıldığı bir sosyal medya tanımı yapmıştır. Bu noktada farklı zamanlarda sosyal medya ile ilgili farklı özelliklerin öne çıkarılmış olduğu söylenebilir. Papacharissi (2015) sosyal medya tanımının değişkenliğine dikkat çekerek sosyal medyaya ilişkin anlayışın "geçici, mekânsal ve teknolojik açıdan hassas" olduğunu ve tek bir zaman dilimi ile sınırlı olmadığını belirtmektedir. Hepsinin ortak noktası ise sosyal medya araç ve uygulamalarının İnternet tabanlı olması ve içeriğin ağlarla paylaşılabilirliğidir. Bu bağlamda, araştırma katılımcılarının anlık mesajlaşma uygulamalarını sosyal medya içerisinde değerlendirmesi oldukça mümkün görünmektedir. Fakat kullanıcı profillerinin, ağda olmayan başkaları tarafından görüntülenmesi konusunda bu uygulamaların farklı olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Ekoloji hareketinin çevrimiçi takipçilerinin ve aktivistlerinin meseleler hakkında nasıl bilgi edindiğine dair araştırma bulgularının sonuçlarına göre sosyal medyanın gündem hakkında bilgi edinmeye ilişkin çok geniş bir yeri vardır. Anket

katılımcılarının neredeyse tamamı sosyal medyadan bilgi edindiğini, görüşülenlerin ise tamamı sosyal medyayı meseleler hakkında bilgi edinmek için kullandığını belirtmiştir. Diakopoulos vd. (2012) sosyal meydanın toplumun yalnızca iletişim dokusu ile ilgili değil, aynı zamanda bilgi edinme ile ilgili de değişim gerçekleştirdiğini öne sürmüştür. Öyle ki yaptıkları çalışmada profesyonel ve profesyonel olmayan gazeteciler için sosyal medyadaki haber ve meseleleri araştırmak adına bir araç geliştirmişlerdir. Bu araç görsel ipuçları, kaynağın ağındaki kişiler, etkileşim, konum bilgisi gibi birçok unsuru güvenilirlik açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Beri yandan Westerman vd. (2013) de American Heart Association'ın Twitter hesabı üzerine 181 katılımcı ile gerçekleştirdiği araştırmada, “bilgi paylaşmak, duruma tepki göstermek ve yandaş toplamak” için sosyal medyaya bağlanıldığını ve bu araçlar vasıtasıyla halkın daha hızlı bilgi edinebildiğini ortaya koymuştur. Sosyal medyanın hızlı güncellenen, sürekli bir bilgi akışına sahip yapısı kullanıcılar arasındaki etkileşim ve kullanıcının ürettiği içerik ile bir araya gelerek sosyal medyayı hem ekoloji hareketi aktivistleri hem de onların takipçileri için önemli bir bilgi kaynağı haline getirmektedir.

Anket katılımcılarının önemli bir bölümü anaakım medyadan da bilgi edindiğini belirtirken görüşülen aktivistlerden hiçbiri meseleler hakkında anaakım medyadan bilgi edinmemektedir. Görüşülenler bloglar, e-posta grupları, katılımcı sözlükler, belirli çevrimiçi haber siteleri ve aktivist toplulukların web sitelerinden bilgi edinmeyi tercih etmektedir. Bu doğrultuda aktivistler ve takipçilerin meseleler hakkında nasıl bilgi edindiğine dair belirgin bir farklılık söz konusudur. Zira anket katılımcılarının yalnızca çok küçük bir bölümü e-posta grupları veya SMS aracılığıyla meseleler hakkında bilgi edinmektedir.

Çalışma süresince gözlem amacıyla içerisinde bulunan ekoloji hareketinin bazı e-posta gruplarındaki ileti alışverişi göstermektedir ki bir meseleye ilişkin bir bilgi paylaşılmadan önce teyit edilmekte ve buna kaynak gösterilmekte, teyit edilmediyse de bu durum “gelen haberlere göre” gibi ifadelerle belirtilmektedir. Başka bir deyişle aktivistler, haber ve meseleleri, ekoloji hareketi ağındaki aktivistler aracılığıyla güvendikleri kaynaklardan edinebilmektedir.

Anket katılımcılarının neredeyse tamamı ve görüşülenlerin tamamı diğer aktivistleri çevrimiçi olarak desteklemektedir. Anket katılımcıların önemli bir

içerikleri beğenerek ya da yeniden paylaşarak, yaklaşık üçte biri içeriklere yorum yazarak, bir kısmı ise içeriği üretenlere e-posta ve sosyal medya aracılığıyla doğrudan mesaj göndererek diğer aktivistleri desteklemektedir. İçeriği yeniden düzenleyerek paylaşanların oranı ise %10,6'dır. Yeniden paylaşma, beğenme, yorum yazma, takip etme, arkadaşlık, etiketleme gibi özellikler ile birlikte Poell ve Dijck (2015) "belirli içerik türlerine öncelik tanıyan algoritmik seçim mekanizmalarının" da sosyal medyada kullanıcılar arasındaki etkileşimi şekillendiren unsurlar olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların görüntülediği veya beğenme, yorum yazma yoluyla doğrudan etkileşime girdiği içerikleri, ziyaret ettiği profilleri değerlendiren sosyal medya araç ve uygulamaları kullanıcıya benzer içerik veya profiller önermektedir. Bunun yanı sıra, Poell ve Dijck'in ifade ettiği üzere her bir kullanıcı kendi ağına ve arkadaşlarına sahiptir ve içerikler yalnızca onları üretenlerin ağı ile sınırlı değildir. Böylece ekoloji hareketinin faaliyetlerinden haberdar olanların veya bunları destekleyenlerin sayısı çevrimiçi takipçi sayısının çok daha üzerindedir.

Anket katılımcılarının sosyal medya kullanım amaçları arasında en yüksek orana sahip olan, güncel haber ve olaylardan haberdar olmaktır. Bu durum, meseleler hakkında nasıl bilgi edinildiğine dair bulgular ile örtüşmektedir. Ankete katılanların yarısından çoğu, başkaları ile iletişim halinde olmak, arkadaş ve yakınların ne yaptığından haberdar olmak, bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek amacıyla toplumsal ağlara bağlanmaktadır. Bu amaçlar arasında en az orana sahip olanlar ise yeni insanlarla tanışmak ve kullanıcıların gündelik hayatında yaptıklarının detaylarını paylaşmaktır. Bu bağlamda anket katılımcılarının aktivizme yönelik amaçlar doğrultusunda sosyal medyayı kullandığı söylenebilir.

Görüşülen ekoloji aktivistleri de diğer aktivistleri benzer şekilde sosyal medya ve e-posta aracılığıyla çevrimiçi desteklemektedir. Sosyal medyada hashtag veya bahsetme (mention) araçları ile diğer aktivistlere ulaşan görüşülenler, WhatsApp ve Telegram aracılığıyla da diğer aktivistleri desteklemekte ve onlarla iletişim kurmaktadır. Fakat veri güvenliği ihlalleri konusunda 2010 yılından beri gündeme gelen⁷⁸ Facebook'un 2014 yılında WhatsApp'ı satın alması sonucunda yaygın kullanımına karşın WhatsApp'ın (We Are Social ve Hootsuite verilerine göre

⁷⁸ BuzzFeednews, Here's how facebook got into this mess: A timeline. <https://www.buzzfeednews.com/article/nicolenguyen/cambridge-analytica-facebook-timeline> (Erişim tarihi: 12.05.2018)

Türkiye’de İnternet kullanıcılarının %83’ü bu uygulamayı kullanmaktadır.) aktivizm konusunda yerini daha güvenilir bulunan Telegram’a bıraktığı söylenebilir. Bu konuda KİP-1: “*WhatsApp gibi hükümetler tarafından kolay takip edilebilen uygulamalara göre daha güvenli buluyorum.*” ve KİP-2 “*hem WhatsApp’a göre biraz daha güvenli*” diyerek Telegram’ı da yüzde yüz güvenli bulmadıklarını ifade etmiştir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre anket katılımcılarının dijital teknolojiyi aktivizm için kullanma biçimleri çok çeşitlidir. Başat kullanım biçimi ise sosyal medyada toplumsal ve ekolojik meseleler ile ilgili içerikler oluşturulması veya paylaşılmasıdır. İçerikler, meselelere ilişkin görüşleri, değerlendirmeleri, soruları, kanıtları, çağrıları vb. barındırabilir. Fileborn (2017) sokak tacizine uğrayan mağdurların sosyal medya kullanımı ile ilgili yaptığı araştırmada çevrimiçi toplulukların rolüne de geniş bir yer vermiştir. Bu çalışmaya göre çevrimiçi ortamda ifşa etmenin politik bir yönü olmakla birlikte çevrimiçi topluluklar, mağdurlar için destek ve onay sağlayan bir işleve sahiptir. Çevrimiçi ortam ve adalet alanı ilişkisini tartışan Fileborn’un çalışması, bu çalışmadan konu itibarı ile oldukça farklıdır. Fakat Fileborn’un çalışmasında ortaya koyduğu önemli bir sonuç, bu çalışma ile oldukça örtüşmektedir: Takipçiler (çevrimiçi topluluklar), ekoloji hareketindeki adalet arayışında aktivistlere destek ve onay sağlayan en önemli aktörlerden biridir. Nitekim sağlanan bu destek, ekolojik yıkımları onaylayan güç yapılarına karşı bir direnç de oluşturmaktadır.

İkinci en çok orana ise sivil toplum kuruluşu veya şirketlerin toplumsal ve ekolojik programlarını takip etmek veya beğenmek sahiptir. Bu programların takibi, sadece haberdar olmayı sağlamamakta, aynı zamanda bilinçlenme veya bilgi edinme açısından da sosyal medya kullanıcılarına kaynak oluşturmaktadır. Diğer destekçilere e-posta, sosyal medya vb. çevrimiçi araçlarla haberleri gönderenler ise sosyal medyanın bilgi edinme işlevini diğerleri için sağlamakta veya artırmaktadır.

Toplum ve ekoloji dostu bir çevrimiçi perakendeciden ürün satın almayı veya diğerlerine almalarını tavsiye etmeyi aktivizm için dijital teknolojiyi kullanmak olarak değerlendiren katılımcıların oranı da bir hayli dikkat çekicidir. Hem gözlemler hem de anket bulgularından edinilen sonuç göstermektedir ki toplumsal ve ekolojik meseleler üzerine eğilen ve buna dair mesajlar vermekten çekinmeyen çevrimiçi

ticaret şirketleri farkındalık oluşturmakla birlikte piyasadaki hakim ürün veya hizmetlerin “alternatifi” olarak da görülmektedir.

Diğer yandan hem akademik çalışmalarda hem de aktivizm içerisinde sıklıkla gündeme gelen karar alıcılar üzerinde baskı oluşturmak amacıyla düzenlenen çevrimiçi dilekçe ve e- posta kampanyalarına, katılımcıların yarısından daha azı destek vermektedir. Wright (2015: 146-147) e-dilekçe kampanyaları üzerine yaptığı araştırmada bu kampanyalara yaklaşımların genellenebilir bir düzeyde olmadığını ortaya koymuştur. Hem e-dilekçe platformları hem de ülkelerin bu kampanyalara bakış açısı aktivizm aracının işlevselliğini belirlemede önemli birer role sahiptir. Yine de Wright, e-dilekçelerinin çoğunun hiçbir etkisinin olmadığını altını çizmiştir. Bu bağlamda baskı oluşturmak adına e-imza veya e-posta kampanyalarına katılmanın, ankete katılan çevrimiçi takipçilerin aktivizm araçları içerisinde gözdesi olmadığı da açıkça söylenebilir.

Anket katılımcılarının azımsanamayacak bir bölümü toplumsal ya da ekolojik bir mesele adına eylem veya çabayı belgelendirmek veya paylaşmaktadır. Canlı yayın yapmak, fotoğraf paylaşmak, dijital ortamda elde edilen materyalleri kanıt olarak sunmak bunlardan bazılarıdır. Dikkat çekmek ve baskı oluşturmak için ise boykot etmek veya boykot çağrısında bulunmak yine benzer bir orana sahiptir.

Ekoloji hareketi içerisinde gündem oluşturmak için hashtag oluşturan anket katılımcılarının oranı ise oldukça düşük olup anket katılımcılarının yaklaşık dörtte birine denk düşmektedir. Oluşturulan bir hashtagin, gündem oluşturmaya katkı sağlaması için çoğu zaman binlerce farklı kullanıcı tarafından kullanılması gerekmektedir. Fakat takipçi sayısı az olan kullanıcılar, daha çok takipçisi olan hesapları @mention’layarak mesajını daha çok kişiye ulaştırabilir. Hashtagler, binlerce veya on binlerce takipçisi olan aktivist topluluklarca veya kanaat önderlerince oluşturulmakta veya gündeme taşınmakta, takipçiler ise bu hashtag’ler ile birlikte içerik oluşturarak gündem oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Tüfekçi’nin (2017: 55-56) de belirttiği üzere @mention’lama özelliği sayesinde kullanıcılar, takip edilmeyen veya tanınmayan kullanıcıların içeriklerinden haberdar olmaktadır. Üstelik takip ettikleri başka birilerinin onların içeriğini yeniden paylaşarak içerik akışında görüntülemeye gerek olmaksızın. Bu bağlamda anket katılımcılarının aktivizm için bir hashtag oluşturmaktan ziyade oluşturulmuş bir hashtagi

kullanıyor olması oldukça olasıdır.

Sosyal medya araçları temel bilgisayar okur-yazarlığına sahip herhangi birinin kolaylıkla kullanabileceği tasarımlara sahiptir. Anket bulgularından elde edilen dikkat çekici bir sonuç, ekoloji hareketinin çevrimiçi takipçilerinin profesyonel ve teknolojik beceri gerektiren içerikleri üretimleri ile ilgilidir. Ortak çalışma ile metin hazırlamak, dijital materyal dağıtmak, bilgiyi haritalandırmak, aktivistlere dijital güvenlik sağlamak, kişi veya kuruluşların web sitelerini hacklemek, hükümet veya şirketlerin belgelerini sızdırıp çevrimiçi yayımlamak gibi eylemleri gerçekleştiren kullanıcı sayısı oldukça azdır.

Ne var ki görüşülen aktivistler de birtakım profesyonel beceri gerektiren dijital araç ve uygulamalar konusunda aynı paralelliktedir. Aktivistlerin dijital ortamda ihtiyaç duyduğu beceriler arasında en çok vurgulanan, görsel tasarım ve video düzenlemedir. Örneğin, KİP2: *“görsel içerik üretimi veya video edit yapılması gereken durumlarda gerçekten özel bir beceri gerekiyor.”* diyerek teknik beceri gerektiren görsel içeriklere dikkat çekmiştir. KİP3 ise: *“Görsel tasarım çok önemli. Görsel tasarım için kendi çapımda bir şeyler yaparak, Paint’te ya da başka programlarda birlikte bunu öğrenmek zorunda kaldım.”* ifadesiyle yine görsel içeriklerin aktivizme uygun bir biçimde düzenlemesi ihtiyacını vurgulamıştır.

Bu noktada İnternet bağlantısına sahip mobil cihazları ile sürekli çevrimiçi olduğunu belirten aktivistler için sosyal medya uygulamaları dışındaki mobil uygulamaların önemine de değinmek gerekmektedir. Clark (2013) mobil cihazların fiyatlarının düşmesi, pil ömürlerinin uzaması ile birlikte tüketicilerin daha çok özellik ve uygulama için üreticileri zorlamaya başladığını ifade etmiştir. Bugün bakıldığında ise bu talebin şirketlerce geniş bir pazara dönüştürüldüğü aşıkardır. Mobil uygulamaların önde gelen markalarından Google Play’de 2 milyar 100 bin, Apple Store’da 2 milyar uygulama kullanıcıların kullanımına sunulmuştur (Statista, 2019). Bu uygulamalar içerisinde oyun, eğitim setleri gibi eğlence ve bilgi araçlarının yanı sıra aktivizm için kullanmaya elverişli, kullanıcıların kolaylıkla kullanması amacıyla tasarlanan görsel ve video düzenleme uygulamaları da vardır. Nitekim Canva gibi yaygın kullanılan sosyal medya platformlarına uygun boyutlandırma ile çok sayıda ücretsiz şablon sunan uygulamalar da yine aktivistlerce tercih edilmektedir.

Diğer yandan bir web sitesi hacklemek gibi profesyonel beceri gerektiren uygulamalar, aktivistlerce kimi zaman gerekli olarak görülürken hiçbir aktivist bu becerilere sahip olduğunu veya bu becerilere sahip olma ihtiyacı duyduğunu ifade etmemiştir. Bunlar, başkalarının sahip olduğu beceriler ile gerçekleştirilen eylemler gibi görülmektedir. Aktivistler ise daha çok başka aktivist topluluk veya kişilerce gerçekleştirilen bu eylemlerin sonucunda ortaya çıkarılan verileri kullanmaya yönelik bir eğilime sahiptir. Dijital teknoloji ile ilgili ihtiyaç duyulan becerilerin temelinde “daha dikkat çekici” içerikler oluşturmak ve dijital güvenliği sağlamak vardır.

Görüşülenler, teknolojik becerilere duyduğu ihtiyacın yanı sıra “psikolojik olarak hazır olma” veya “psikolojik dayanıklılığı” da ihtiyaç duyulan bir beceri olarak değerlendirmiştir. Çünkü onlara göre bu becerinin başat unsuru “bilgidir”. Ekoloji hareketine ilişkin bilgiye sahip olmak veya çoğunun deyimi ile “konuya hakim olmak” (mevzuatlar, uluslararası aktörler, şirketlerin ekoloji politikaları, siyasi etkenler, gerekli alanyazın bilgisi, güncel bilimsel bilgi vb.) görüşülenler için hem mevcut durumu değerlendirme hem de ileriye dönük karar alma sürecinde büyük önem taşımaktadır. NKP2’nin “*Bir kere konuya hakim olmalısınız. Öngörü sahibi olmak gerekiyor.*” sözleri bu önemi direkt bir şekilde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bazı görüşülenler hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda iletişimsel becerilerin önemini vurgulamıştır. İletişimsel becerilerin gelişmesi daha çok destekçiye erişmek, toplumsal dönüşüm sürecinde fiilen daha etkin olmak ile bağdaştırılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir başka sonuca göre anket katılımcıları tarafından slacktivism teriminin bilinirliği yaygın değildir. Yalnızca küçük bir bölümü slacktivism terimini daha önce duyduğunu belirtmiştir. Oysa görüşülen aktivistlerin neredeyse tamamı bu terimin anlamını bilirken tamamı, slacktivism terimini kullanmasa da doğrudan slacktivismi işaret eden açıklamalarda bulunmuştur.

Aktivistlerin slacktivism konusunda üç temel yaklaşımı dikkat çekmektedir. Birincisi, slacktivism veya klicktivizmin ekoloji hareketinin sokağa taşınmasında yarattığı bir zorluk olarak değerlendirilmesi, ikincisi kimi zaman hem resmi makamları hem de aktivizm destekçilerini harekete geçiren doğal bir süreç olarak görülmesidir. Üçüncüsü ise çevrimdışı katılıma dair bir zorluk olarak

nitelendirilmesine karşın olumlu katkıları olduğunun da düşünülmesidir. Görüşülenlerin tamamı harekete çevrimiçi katılım sürecinin sokak aktivizmi ile devam etmesi konusunda hemfikirdir. Benzer şekilde, İspanya vatandaşlarının çevrimiçi ve çevrimdışı politik katılımları arasındaki ilişkiye yönelik çalışmada Galaiz ve Anduiza (2017) da geleneksel siyasi katılım biçimlerini olumlu yönde etkilemesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Slacktivismi geleneksel aktivizme karşı bir zorluk olarak gören birinci yaklaşıma göre ekoloji aktivizmine dair çevrimiçi içerikler, birer tüketim nesnesi haline gelmektedir. KİP1 slacktivismi “*toplumsal mücadele alanlarının sosyal medyada bir popülerite malzemesi haline gelmesi*” şeklinde tanımlayarak toplumsal hareketlerden toplumsal statü edilmesine yönelik bir yorumda bulunmuştur. Çevrimiçi ortamda kalan ve geleneksel aktivizme katkı sağlamayan eylem veya durumlar, aktivistler tarafından risksiz ve kolay olarak görülmektedir. Beğenme, yeniden paylaşma, e-dilekçe imzalama, yorum yazma gibi eylemlerin ekoloji hareketine bir katkı sağladığı hissine sebep olarak çevrimdışı katılımı azalttığı düşünülmektedir. Bir toplumsal hareket adına çevrimiçi desteğin çevrimdışı ortamda beklenen somut bir hale dönüşmesi ise geleneksel aktivizme sağlanan katılımdır. KİP3’ün “*İnternet’te çok kalabalığız ama sokağa indiğimiz zaman hiçbir şeyiz açıkçası.*” sözleri de çevrimdışı katılımın azlığına dikkat çekmektedir. Fakat görüşülenlerce toplumsal hareketlere katılım sağlayanların maruz kaldığı dönemsel politik baskıya da vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte, insanların yoğun simgesel anlamlar yüklediği ekolojik yıkımların çevrimdışı katılımı artırdığı da söylenebilir. Dolayısıyla çevrimdışı katılım süreci değerlendirilirken siyasi ve toplumsal süreçlerin de dikkate alınması gerekliliği de önem kazanmaktadır.

Slacktivismi hem resmi makamları hem de aktivizm destekçilerini harekete geçiren doğal bir süreç olarak gören ikinci yaklaşımın temelinde aktivist olmayanların “destekçi” olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Burada aktivistler eylem gerçekleştirmek için risk alırken ve belirli becerilerini (görsel tasarım, iletişim vb.) ortaya koyarken destekçiler tıpkı birinci yaklaşımda olduğu gibi daha az riskle sürece dahil olmaktadır. Bu noktada, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi’nde anlatılan, Olson’ın (2002) sözünü ettiği risk alan kişilerin sağladığı imkanlardan yararlanan riskten uzak duran insanlar akla gelse de alınan düşük riskler de söz konusudur.

Nitekim e-dilekçe kampanyaları, konfor alanını terk etmeden destek veren içerik paylaşmak, içerik beğenmek gibi hamlelerin ise kimi zaman politik aktörler üzerinde baskı oluşturduğu veya diğer insanları çevrimdışı aktivizme yönlendirdiği düşünülmektedir. Bu yaklaşımda destekçilerin sağlayabileceği kazanımlar göz ardı edilmemektedir.

Üçüncü yaklaşımda ise slactivismin çevrimdışı katılıma yönelik bir katkı sağlamamasına rağmen bilinçlendirme, haberdar etme, duyurma, bir eyleme çağırma gibi işlevleri öne çıkarılmaktadır. Bu yaklaşıma sahip aktivistler, slactivismin “iyi tarafı” olduğunu da dile getirmektedir. İkinci yaklaşımdan en önemli farkı ise bu yaklaşımda slactivisme işlevsel bir anlam yüklenirken ikinci yaklaşımda kazanım getiren her eylemin doğal bir süreçte ortaya çıktığının dile getirilmesidir.

Görüşülen aktivistlerin slactivisme ilişkin farklı yaklaşımlarının yanı sıra Galaiz ve Anduiza (2017) geçmiş çevrimiçi deneyimin çevrimdışı katılıma kadar yayıldığını açığa çıkarmıştır. Bu sonuçlar ışığında anket katılımcılarının çevrimiçi aktivizme nasıl katkı sağladığına ilişkin sonuca tekrar bakıldığında görüşülenlerin slactivism olarak nitelendirdiği eylemlerin çevrimiçi takipçiler tarafından yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği görülebilir.

Anket katılımcılarının ekoloji hareketinde çevrimiçi ve çevrimdışı katılım düzeyine ilişkin bulgular ise Likert türü beş dereceli ölçek ile ortaya koyulmuştur. Bu bulgulardan elde edilen sonuca göre anket katılımcıları dijital aktivizmin farkındalığı artırdığı görüşüne çok yüksek düzeyde katılmaktadır. Benzer bir şekilde dijital aktivizmin toplumsal meselelere katkı sağladığını ve farkındalığı artırmakla beraber durumların değişmesinde önemli bir payı olduğunu da düşünmektedir. Görüşülenlerin düşünceleri de takipçiler ile paralellik göstermektedir. Bu sonuçlar, Huang’ın (2011) “Arap Baharı’nda” ankete katılan eylemcilerin neredeyse %90’ının Mart 2011’de protestolar düzenlemek ve onlarla ilgili farkındalık oluşturmak için sosyal medyayı kullanmasına ilişkin saptamalarla da örtüşmektedir. Aynı şekilde, Kanada’da 2012 yılında öğrenim zammına karşı gerçekleştiren protestolarda da çevrimiçi ortamın farkındalığı artırmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir (Carty, 2015: 154). Dijital teknolojinin yaptıkları aktivizmde önemli bir payı olduğu görüşüne ilişkin yine oldukça yüksek bir katılım düzeyine sahip olan katılımcılar, dijital teknolojiyi farkındalığı artırmak için bazen kullanmaktadır. Araştırma boyunca

yapılan gözlemler, araştırma sonuçlarını içerisinde bulunulan zamana ve hareketin gündemine göre değerlendirme eğilimi doğurmaktadır. Bu bağlamda yukarıda da sözü edilen Türkiye özelinde Gezi Parkı Protestoları ve Cerattepe Protestoları gibi sembolik anlamların yoğun olarak yüklendiği protestolarda ise farkındalığı artırma çabasının (Öztürkcan vd., 2017: 428) daha çok olduğu söylenebilir.

Anket katılımcılarının kendi takipçileri ile etkileşime girmeyi genellikle tercih ettiği görülmektedir. Etkileşim için her web sitesi veya uygulamanın kendi içerisindeki araçlar kullanıldığı gibi içerik – hipermetinsellik özelliğinden de faydalanılarak – farklı bir çevrimiçi ortamda kolaylıkla paylaşılmaktadır.

Sosyal medyada bilgi yayılımının olayla eş zamanlı olarak gerçekleşmesi, hem kullanıcıların hem de geleneksel medyanın sosyal medyayı bir haber kaynağı olarak kullanmasına önyak olmuştur. Medya profesyonelleri, bilhassa toplumsal hareketlerin çevrimiçi örgütlenme ve çevrimdışı ortama yansımalarında sosyal medya içeriklerini yakından takip ederek haber içeriklerini beslemektedir. Öte yandan bilginin hızla ve sınırsız oluşturulması, yanlış bilginin dağılımını da kolaylaştırmıştır. Kullanıcılar, takipçileri ile etkileşim düzeyine karşılık sosyal medyadan edindiği bilgilere nadiren güvenmektedir. Görüşülenlere göre bilginin güvenilirliği konusunda her zaman teyit zorunluluğu bulunmaktadır. Twitter'ı tartışmanın merkezine koyduğu kitabında Murthy (2018: 178) söylenti ve yanlış bilgilerin yayılması için sosyal medyanın başarıyla kullanıldığını vurgulamaktadır. “Sosyal medyanın gücü” yalnızca toplumsal dönüşüm eyleyicileri için değil, bu dönüşüme karşı çıkanlar için de geçerlidir. Elbette hareketin içerisinde kişilerin – isteyerek veya istemeyerek – yanlış bilgi yayılımına sebep olması da ortaya birtakım sorunlar çıkarmaktadır. 2011 yılında Mark Duggin isimli bir gencin polis ateşiyle öldürülmesi sonucu başlayan İngiltere protestoları kısa zamanda binlerce insanın sokağa çıkmasına sebep olmuştur. Fakat bu isyanlar sırasında Twitter'daki yanlış bilgilendirme daha fazla gerginlik ve huzursuzluğa sebep olmuştur (Geere, 2011'den akt. Murty, 2018). 2016 yılında ABD Başkanlık seçimlerindeki yanlış bilginin yayılımı üzerine yapılan çalışma ise çarpıcı bulgular ortaya koymuştur. Çoğunlukla yanlış bilgi üreten kaynaklar New York Times, Fox News, Washington Post gibi en popüler on altı medya kuruluşunun birleşiminden daha sık paylaşılmıştır (Barbera, 2018).

Ekoloji aktivizmi takipçileri kadar aktivistlerin de bilginin güvenilirliğine ilişkin endişeleri mevcuttur. Araştırma sonuçlarına göre ekoloji aktivistleri, ekoloji hareketi ağındaki kişilerden birebir bilgiyi doğrulama olanağına sahip olmakla beraber çevrimiçi güvenilir kaynaklarını da belirleyerek teyit için bu kaynaklara başvurmaktadır. Bu bağlamda hem aktivistler hem de takipçiler için bilginin teyidinin zorunlu hale geldiği söylenebilir.

Tüm kullanıcıların bilgiyi paylaşmasına olanak sağlayan İnternet'in ne kadar demokratik olduğu tartışmalıdır. Ekonomik cihaz ve İnternet erişim zorluğu, baskıcı rejimlerin İnternet erişimini kısıtlaması veya tamamen engelleme girişimleri, İnternet'te tekelleşen şirketler gibi başlıklar bu konunun ana hatlarını çizmektedir. Beri yandan, Türkiye gibi toplam nüfusun %72'sinin İnternet kullandığı bir ülkede İnternet'in demokratikleşme sürecine katkısı da önem kazanmaktadır.

Anket katılımcılarına göre İnternet demokrasi ve ifade özgürlüğü bakımından genellikle eşsiz ve devrim niteliğinde bir imkan sağlamaktadır. Patrut ve Patrut (2014) "Web sosyal medyası, bir tür bilgiyi ve insanları içerik tüketicilerinden üreticilerine dönüştüren bilginin demokratikleşmesini desteklemektedir." ifadesiyle İnternet'teki rol değişiminin bu sürece katkısının altını çizmektedir. Foos vd. (2015) ise farklı bir bakış açısı ile Bulgaristan, Türkiye, Ukrayna gibi ülkelerde kişisel çıkarlarına odaklı güçlü aktörlerin geleneksel medyanın kontrolünü devraldığını ve yaratıcı muhalefet yollarını arayanların ise toplumsal ağlarda çevrimiçi topluluklar halinde büyüdüklerini ifade etmektedir. Howard vd. (2011) de benzer bir saptamada bulunarak baskı ve medya sansürünün yoğun olduğu ülkelerde yurttaşların meseleleri İnternet'te konuştuğunu, en katı rejimlerde dahi politik iletişim sisteminin bir parçası haline geldiklerini belirtmektedir.

Bu bilgiler ışığında hem demokrasi bakımından gelişmiş olarak kabul edilen hem de antidemokratik uygulamaların yaygın olduğu ülkelerde kullanıcıların, İnternet'i demokrasi ve ifade özgürlüğü ortamı olarak değerlendirmesi söz konusudur. Dolayısıyla ankete katılanlara göre dijital aktivizmin otoriter bir hükümet kampanyasının hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmekte genellikle başarılı olması şaşırtıcı değildir. Nitekim bunun en bilinen örneği ise 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve Mısır, Bahreyn, Suriye gibi farklı Arap ülkelerinde de gerçekleştirilen protestolardır. Bir diğeri ise 2009 yılında Çin'de

gerçekleştirilen ekoloji hakları protestosudur. Evlerinin yakınında çöp yakma tesisinin inşasına karşı sokağa çıkan Guangzhou kenti sakinleri, Twitter'dan eş zamanlı paylaşımda bulunarak eylemlere desteğini artırmıştır. Facebook ve Twitter'a erişim ise bu protestoların ardından engellenmiştir (Anderson, 2014: 29). Foos vd. (2015) çevrimiçi toplulukların tepkilerinin “gelişmiş demokrasilerde” hızla anaakım siyasette yer edindiğini, Türkiye gibi “demokratik görünümlü ülkelerde” ise bu toplulukların meseleye ilişkin resmi bir yasağı kırmak için bir ivme oluşturma umudu taşıdığını ifade etmektedir.

E-dilekçe kampanyaları görüşülen aktivistlerce zaman zaman bir slacktivism örneği olarak gösterilse de ankete katılan takipçilerin bulgularından elde edilen sonuçlar bu bakış açısını kısmen doğrulamamaktadır. Anket katılımcıları hem çevrimiçi ortamda hem de sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaştığında genellikle imza attığını belirtmiştir. Bu noktada görüşülenler açısından sokak aktivizminin algısına değinmek önemlidir. NKPI'in “...sokağa çıkmak cesaret istiyor. İşte sokağa aktivistler çıkıyor. Polisle defalarca burun buruna gelmiş, artık onlardan korkmayan, sokakta başına bir iş geleceğinden korkmayan.” sözleri dikkat çekicidir. Görüşülenler sokak aktivizmini, çoğunlukla polis ile karşı karşıya gelme olasılığı, yüksek risk almak ile bağdaştırmaktadır. Beri yandan çevrimdışı ortamda gerçekleştirilen bildiri dağıtma, dilekçeye imza toplama gibi eylemlerin aktivizmdeki önemi, görüşülenlerce genellikle insanlara doğrudan temas edebilme ile açıklanmaktadır. Fakat yine de aktivistler için çevrimiçi veya çevrimdışı dilekçe kampanyalarının Türkiye özelinde bir sonuca götürmediğine ilişkin kanının yaygın olduğu da gözlemlenmiştir. Demokratik katılım süreçleri sağlıklı işlemediği için e-dilekçe kampanyalarının başarı ile sonuçlanmadığına dair aktivistlerce paylaşılan genel görüşü KOS1 “...yöneticilerin de halkı dinlemeye istekli olduğu yerlerde etkili.” sözleriyle özetlemiştir.

Anket bulgularından elde edilen sonuçlara göre katılımcılar sosyal medya dışında da her zaman toplumsal konularla ise ilgilenmektedir. Araştırma kapsamında, bu ilginin ne düzeyde ve nasıl gerçekleştiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Görüşülenlerin bazıları köy ve mahalle örgütlenmeleri konusunda eksiklikleri olduğuna ilişkin özeleştiri verirken bazıları ise bu alanlarda daha etkin bir çaba sarfetmektedir. Ancak her iki durum içerisinde de anket katılımcılarının ekoloji

hareketine çevrimdışı eylemlerde dahil olmadığı konusunda büyük oranda hemfikirdir. Diğer yandan, ankete katılanlar için meselelere dair gündem hem sosyal medya hem de sokakta zaman zaman aynıdır. Bu iki sonuç, ilk bakışta çelişkili görünse de ilkinde kişisel bir tutumdan, ikincisinde ise “başkalarının” gündeminden söz edildiğinin altı çizilmelidir.

Araştırma sonuçlarına göre hem görüşülenler hem de anket katılımcılarının bir bölümü dijital araçları kullanırken birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Görüşülenler için bu sorunlar temel olarak dört başlıkta toplanabilir:

Birincisi, hükümet gözetim kaygısı,

İkincisi, ekoloji hareketinin İnternet’te kalması (veya slactivism),

Üçüncüsü sansür ve erişim engeli,

Dördüncüsü ise iletişim dilidir.

Her iki katılımcı grup için de öne çıkan en büyük sorun İnternet kullanırken yaşanan hükümet gözetim kaygısıdır. Daha önce bahsedilen baskıcı rejimlerin İnternet’in kontrolünü tamamen ele çabasının yanı sıra Türkiye’de bu bir izlenme endişesine dönüşmektedir. Görüşülenler şirketlere veya hükümete yönelik eleştirileri veya tepkileri ile ilgili sorunları çoğunlukla “içeri alınma”, “dava açılma”, “gözümlenme”, “tutuklanma” gibi riskler ve cezalandırıcı veya cezaya götürecek süreçlerle ilişkilendirmektedir. Bu konuda birçok görüşülenin bir tanıdığı veya arkadaşının benzer bir süreç yaşadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla içerik üreten bazı aktivistler, zaman zaman otosansürün devreye girdiğini ifade etmiştir.

Hükümetler izlemeyi ve gözetimi meşrulaştırmak adına yurttaşları tehditlerden koruyabilecek bir düzen sağlama çabasını öne çıkarmaktadır. Örneğin, ABD’de 9/11 saldırıları, ABD halkının gözetimi kabul etmesi ile sonuçlanırken (Turkle, 2011) daha baskıcı rejimler sansür ve erişim engellerini uygularken yurttaşlarına kamu yararını gözettiklerini aşlamaktadır. Diğer yandan, Foucault’un panoptikonu, dijital iletişim teknolojilerinde de kendini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Sürekli izlendiğini düşünen İnternet kullanıcısı kimlik ve konumunu gizlemek için VPN gibi hizmetlerden yararlanmakta veya anonimleşmeyi tercih etmektedir. Görüşülen aktivistlerin bir bölümü de bu yollara başvururken diğer bir bölümü de “gizleyecek” bir durumları olmadığı ve yasalara uygun hareket ettikleri için gerçek kimliklerini gizlemediğini belirtmektedir. İnternet’te örgütlenmeye oldukça önem veren KİP-

2'nin sözleri ise gözetim kaygısının nedenini açıklar niteliktedir: *“Sokağa çıktığında bir dozerin önünde durup onu engelleyebilirsin. Twitter’da o dozer orada yapmasın dersin ama sokakta değilsen o dozer işini yapar.”*

Mansell (2012: 60) sivil toplum, şirketler ve devlet arasındaki güç çekişmelerinde kullanılan sosyal medyanın, hem şirketler hem de devletler tarafından gözetim için de kullanıldığını vurgulamaktadır. Görüşülen aktivistlerin dijital güvenlik adına asgari koşulları sağlama becerisine sahip olduğu söylenebilir. Fakat diğer yandan, Facebook ve WhatsApp gibi güvensiz buldukları araçların kullanımını sürdürmektedirler. Çünkü bu dijital ağlar aracılığıyla daha çok kişiye ulaşmak amaçlanmaktadır ve “herkes oradadır”. Dolayısıyla, “çevrimiçi panoptikonun” farkında olarak içerik ürettiklerinin altını çizmek gerekmektedir. Bununla birlikte çevrimdışı ortamdaki gözetim kaygısı da en az çevrimiçi olduğu kadar yoğun olarak dile getirilmektedir.

Dijital araçları aktivizmde kullanmada görüşülenler için bir diğer risk ise hareketin çevrimiçi ortamda sınırlı kalmasıdır. Görüşülenlerin çevrimiçi ekoloji topluluklarının geleneksel aktivizme sınırlı katılımı konusunda endişe duyduğu açıkça görülmektedir. Bazı görüşülenlere göre toplumsal baskının çevrimiçi ortamda kalması, ekolojik yıkımların sorumlusu karar alıcıları ve şirketleri rahatlatmaktadır.

Yukarıda da sözü edilen her iki katılımcı grubun da risk olarak gördüğü hükümet gözetim kaygısının yanı sıra yine her ikisi de İnternet sansürü ve erişim engelini sorun olarak değerlendirmektedir. Akgül ve Kırılıdoğ (2015) Gezi Parkı Protestoları’nda toplumsal ağlarda örgütlenmenin etkisinin görülmesinin ve aynı yıl politik aktörlere ait ses kayıtlarının sosyal medyaya sızdırılmasından sonra getirilen anaakım medyada haber yasaklarının sosyal medya ile aşılmasının ardından Türkiye’de İnternet engellerinin hızlandırıldığını belirtmiştir. Bu artışın zemini ise Clark vd.’e (2017) göre 2007 yılında 5651 no’lu İnternet Yasasının kabul edilmesi ve web sitesi engelleme kararının TİB’e (Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı) verilmesi ile birlikte atılmıştır. Twitter, Facebook, Youtube 2007 yılından bu yana birden çok kez erişime engellenmiş, anlık mesajlaşma uygulaması WhatsApp’a erişim ise 2016 yılında toplumsal ve politik olaylar temelinde engellenmiştir. Bugün bu araçlara erişim açık olsa da 2016 yılından beri WikiLeaks ve 2017 yılından beri Wikipedia’ya erişim engeli bulunmaktadır. Anaakım medya toplumsal ağlarda siyasi

olaylarla ilgili yayılan bilgiyi görmezden gelebilecek hiyerarşik yapısını hala büyük oranda korumaktadır. Fakat çevrimiçi toplulukların yüksek etkileşim hızı, anaakım medyayı zorlayıcı bir etken olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda Bulman'ın (2016) Türkiye'deki İnternet engellemelerini, sivil huzursuzluğu önlemek için uygulanan bir sansür biçimi olarak yorumlaması dikkate değerdir.

Görüşme yapılan aktivistler için dijital ortamdaki bir diğer risk de aktivizm için uygun iletişim dilinden uzaklaşmaktır. Görüşülenler bu konuda “sosyal medya dili”, “kimseyi rencide etmemek”, “oturmuş bir üslup”, “kavgadan uzak olmak”, “argümanı çok iyi açıklamak” gibi ifadelerle genel bir iletişim dili çerçevesi çizmektedir. Buna göre profesyonel terimler yerine daha günlük bir dili, olay veya durumu gündeme taşıyacak vurguları tercih etmekte ve tartışma konusu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmaktan yanadırlar. Beri yandan, toplumsal ve politik kutuplaşmayı tersine çevirme amacını taşımaktadırlar. Bazı aktivistler zaman zaman bu kutuplaşmaya katkı sağlayan bir dil kullandıkları konusunda özeleştiri yapmakta ve fotoğraf, görsel veya metinsel içeriğin insanları harekete geçirecek şekilde tasarlanması gerektiğini düşünmektedir.

Görüşülenlerin genel düşüncesi insanların esnaf, komşuluk, arkadaşlık vb. ilişkilerini politik eğilimlere göre düzenlediği toplumsal bir kutuplaşmanın, çevrimiçi ortamda da var olduğu yönündedir. Görüşülenlere göre “herkes kendi mahallesinde” paylaşımında bulunmaktadır. Katılımcı takipçilerin bulgularından elde edilen sonuçlar da bunu doğrular niteliktedir. Çevrimiçi politik içerikleri takip etmek ve yurttaş gazetecilerin, aktivist grupların, bireysel aktivistlerin, gazetecilerin, milletvekillerinin ve sivil toplum örgütlerinin sosyal medya hesaplarını takip etmek arasında bir ilişki bulunmaktadır. Politik içerikler konusunda görüşülenlerin anaakım medyaya karşı güvensizliğini, takipçilerin taşıyor olması da olasıdır. Diğer yandan, ankete katılanların anaakım medya kuruluşlarının sosyal medya hesaplarını genellikle güncel meseleler hakkında haber veya bilgi edinmek için kullandığı söylenebilir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre aktivistler için aktivizm adaletsizliğe karşı harekete geçmek ve toplumsal bir değişim amacıyla mücadele etmek, bu mücadeleyi de – özellikle – sokakta vermektir. Aktivizm terimi görüşülenlerde doğrudan geleneksel aktivizm kavramına ilişkin bir düşünce uyandırmaktadır. Hatta bazı aktivistlere göre dijital aktivizm, yalnızca geleneksel

aktivizmi destekleyici bir araçtır.

Görüşmelerden anlaşılmaktadır ki dört farklı ekoloji aktivizmi topluluğu da eylemlerini belirli bir tasarı üzerine kurgulamaktadır. Görüşülen ekoloji aktivistleri için aktivizmin temel bileşenleri şu şekilde sıralanabilir: Hukuki süreçler, eylemsellik, bilimsel bilgi ve medya.

Görüşülenler için ekoloji aktivizminde hukuki süreçler çok büyük önem taşımaktadır. Ekolojik yıkımların durdurulması, gündeme taşınması, ekoloji hareketini destekleyenlerin artmasında hukuki süreçlerin rolünün altı sıklıkla çizilmiştir. Zira bir maden ocağı için gerçekleştirilen bir doğa katliamı sosyal medyada gündem oluyorken kimi zaman ancak aktivistlerin verdiği hukuki mücadele başarılı olduğunda anaakım medyada da haber olabilmekte veya hukuksuz bir ağaç kesimi belgelendiğinde sosyal medya aracılığıyla kamuoyu oluşturularak bunun önüne geçilebilmektedir. Bu sebeple görüşülen aktivistler mevzuatları yakından takip ederek hukuksuzluğu hızla tespit etmekte ve mümkünse belgelendirmektedir. Bunun sonucunda davalar açılmakta ve tüm süreç boyunca güncel bilgi takipçilerle paylaşılmaktadır.

Bir diğer ortak unsur ise aktivizmin eylemsel ayağıdır ve görüşülenlere göre ekoloji hareketi ile ilgili film gösterimleri gerçekleştirmek, ekoloji hakları ile ilgili panel veya açık oturum düzenlemek, basın açıklaması yapmak, sanat ve müzik aracılığıyla sokak performansları sergilemek, farklı alanda mücadele eden toplumsal hareketlere fiilen destek sağlamak, protesto yürüyüşleri gerçekleştirmek, dilekçe kampanyalarına imza toplamak, sokakta bildiri dağıtmak gibi ekoloji hareketine katkı sağlayacak birbirinden farklı ve etkin iletişim biçimlerine başvurmak eylemselidir.

Bazı görüşülenler için aktivizmin hukuki ve eylemsel bileşenleri kadar bilimsel boyutu da önemlidir. Bilimsel bilginin aktivizmde kullanılması, ayakları yere basan bir ekoloji hareketinin kurmak, destekçilerin harekete güvenini artırmak, eylemlerin hukuki gerekçelerini sağlamlaştırmak olarak yorumlanabilir. Nitekim görüşülenlerin bir bölümü toplumsal ağlarda ürettikleri içeriklerde bilimsel çalışmalara sıklıkla yer verdiğini vurgulamıştır.

Diğer yandan, aktivizmin önemli bir unsuru da medya ayağıdır. Sosyal medyanın temelde bilgiyi yaymak, destekçi artırmak ve uluslararası kamuoyu

oluşturmak için kullanılmasının yanı sıra anaakım medyanın aktivizmde hala belirgin bir konumu olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, görüşülen aktivistlerin toplumsal ağlarda var olmayan insanlara erişim sağlayabileceği bir kanal olarak görmesi ve anaakım medyanın çok geniş kitlelere hitap etmesidir.

Tüm bu unsurlarla ilişkili olarak risk de aktivizmin önemli bir parçasıdır. Görüşme bulgularının sonuçlarına göre ekoloji hareketinin kısmi sürdürülebilirliği, alınabilecek risklerle yakından ilişkilidir. Çünkü bir topluluk üyesinin aldığı bir risk, kendisi kadar parçası olduğu topluluğun da risk alması anlamına gelmektedir. Görüşülenler hem çevrimdışı eylem hem de çevrimiçi paylaşılan içeriklerle ilgili karşılaşılabilecek riskleri dikkatle değerlendirmeye çalışmaktadır.

Siyasi süreç yaklaşımının öncülerinden McAdam (1986: 67) aktivizmin risk ve maliyetini tartıştığı çalışmasında maliyet terimini “aktivizmin belirli bir formunda, bir kişinin ihtiyaç duyduğu zaman, para ve enerji”, risk terimini ise “belirli bir eylem türüne katılmanın yasal, toplumsal, fiziksel, finansal ve benzeri öngörülen tehlikeleri” olarak tanımlamaktadır. McAdam, bazı eylemlerin düşük riskli ve düşük maliyetli olabileceği gibi duruma göre yüksek risk taşıyabileceğini de ifade ederek bir dilekçe kampanyasına katılmayı buna örnek olarak vermiştir. Diğer yandan kaynak mobilizasyonu teorisyenleri için ise hangi koşullarda kolektif eylem için harekete geçme riskini almaya karar verildiği tartışma konusudur (Carty, 2015: 21). Görüşülenler bilhassa polis barikatı ile karşılaşılan protesto yürüyüşlerini yüksek riskli eylemler olarak görmektedir. Fakat bu yüksek risk artık kendini yalnızca sokakta hissettirmekle kalmamaktadır. E-dilekçe kampanyaları veya bir hashtag kampanyasına destek vermek gibi eylemler çoğu zaman düşük risk ve düşük maliyetli bir eylem olarak algılansa da çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen eylemler ve üretilen içerikler de yüksek risk endişesi ile çevrelenmektedir. Dolayısıyla dijital aktivizmden söz eden görüşenlerin birçoğu insanların yüksek riskli çevrimdışı eylemlere katılmamasını “konfor alanlarından ayrılmama”, “risk almama”, “evinde güvende hissetme” gibi sözcüklerle ifade etmektedir.

Fakat çevrimiçi ortamlarda üretilen içeriklerin zaman zaman kitlesel sokak protestolarında motive edici bir yanı olduğu da yadsınamaz. 2011 yılında gerçekleşen Mısır Protestoları'nın sosyal medya kampanya yaratıcılarından Ghonim, bir Facebook sayfası kurarak toplumsal adaletten yana olan insanları bir araya

getirmiştir. Ghonim, Facebook sayfasında bir kişinin o sayfayı yönettiğini belli edecek 1. tekil şahıs ile cümleler kurmuş, neler yapılacağını söylemek yerine neler yapılabileceğine dair anketler hazırlamış, dijital güvenliğini sağlamış ve siyasi terimler yerine gündelik kelimeleri tercih etmiştir (Ghonim, 2012; McNally, 2012). Ghonim'in katılımcı deneyiminin, barışçıl gösterilerin organize edilmesi üzerine gerçekleşmesi ve Ghonim'in tüm bu süreç içerisinde kendisini "sıradan" biri olarak tanımlaması önemlidir. Sıradan İnternet kullanıcıları ve medya profesyonellerinin içerik oluşturma ve içeriği paylaşma konusunda eşit koşullara sahip olduğu sosyal medya, dijital aktivizm konusunda bir hayli öne çıkmaktadır.

Görüşülenlerin çoğu, dijital aktivizme ekoloji hareketinin tamamlayıcısı rolü atfetmektedir. Dijital araç ve uygulamalar – çoğunlukla sosyal medya – toplumsal dönüşüm yaratan değil, bu dönüşümleri ancak destekleyebilecek iletişim ortamlarıdır. "Arap Baharı" üzerine yaptıkları çalışma ile Howard ve Hussain de benzer bir sonuca ulaşmıştır: Facebook ve Twitter devrimlere neden olmamakta fakat onların uluslararası desteğe yönelik stratejik kullanımı aktivistleri güçlendirmektedir (Howard ve Hussain, 2012'den akt. Mitchell ve Odendaal, 2014: 140).

Görüşülenlere göre dijital aktivizm, yeni destekçi kazanmak ve farklı ağlarla bağlantı sağlamak, bilgiyi yaymak, – çoğu zaman uluslararası – kamuoyu oluşturmak, oluşturulan kamuoyu ile politik aktörler üzerinde baskı yaratmak için "gereklidir". Kavramsal değerlendirme görüşülenlerce kendi dijital ortam – ve hatta sıklıkla çevrimiçi – deneyimlerinden yola çıkarak yapılarak aktivist merkezli bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bazı görüşülenler özellikle sokak aktivizmi deneyimlerinden yola çıkarak dijital aktivizmi doğrudan slactivism ile ilişkilendirmiştir. Aynı mesele ile ilgili çevrimiçi ve çevrimdışı eylemlere katılım yoğunluklarını karşılaştıran görüşülenlerin bazıları için her iki ortamda da denk katılım sağlandığı noktada ekoloji hareketine kayda değer bir katkı sağlanmaktadır. Aktivistlerin bir bölümü ise çevrimdışı ortama taşınmasa dahi çevrimiçi eylemlerin ekoloji hareketine destek bağlamında bir kazanım sağladığını düşünmektedir. Bu noktada aktivizmde kazanımın nasıl algılandığı önem kazanmaktadır. Slactivism'in aktivizme katkı sağlayıp sağlamadığını tartıştığı araştırmasında⁷⁹ Breuer ve Groshek (2014) hareketin önemli bir bölümünün çevrimiçi kalmasına karşın kamuoyunun

⁷⁹ Seçim yolsuzluğuna karşı 2010 yılında yürütülen Brezilya Temiz Sicil kampanyası Ficha Limpa üzerine bir çalışmadır.

konu ile ilgili meşguliyetini demokratik bir başarı olarak yorumlamaktadır. Buradan hareketle bir toplumsal harekete ilişkin somut bir karşılığın, çevrimiçi bir kampanya veya eylem sonucu alınması veya çevrimiçi eylemlerin toplumsal değişim sürecine katkı sağlamasına ilişkin iki farklı bakış açısının ortaya çıktığı söylenebilir.

Dijital aktivizme ilişkin birtakım risk algılarına karşın görüşülenler dijital ve geleneksel aktivizm arasında sıkı bir bağ olduğunu inkar etmemektedir. Hatta görüşülenlerin önemli bir bölümü bu bağın sıkı olduğunu düşünmekte ve bu bağı aynı amaçlar için farklı araçların kullanılması olarak yorumlamaktadır. Dahası, araştırma bulgularından elde sonuçlara göre görüşülenler dijital ekoloji aktivizminin ekoloji hareketine göz ardı edilemeyecek bir düzeyde katkı sağladığını düşünmektedir. Dijital aktivizm aracılığıyla fiziksel sınırlar aşmakta, ekoloji aktivizminin faaliyetleri duyurulmakta, yeni destekçilere ulaşılmakta, gündem oluşturulmaktadır. Bu katkıları sıralarken görüşme yapılan aktivistlerin kendi dijital aktivizm faaliyetlerini de bir kez daha ortaya koyduğu söylenebilir.

Görüşülenler, dijital ekoloji aktivizminin gelecekte ekoloji hareketinde nasıl daha olumlu sonuçlar elde edilebileceğine ilişkin farklı düşüncelere sahiptir. Görüşülen aktivistler genellikle sosyal medya aracılığıyla öne çıkarma eğilimindeyken nadiren de olsa oyun vb. uygulamaların da aktivizme dahil edilebileceğine dair farklı düşünceler vardır. Aktivistlerin çoğunun görüşü kullanıcı türevli içeriğin geliştirilmesi ve yaratıcı yöntemlerle yeni destekçilere ulaşılması yönündedir. İçeriğin ne anlattığı kadar nasıl anlattığı üzerinde de durulmalıdır. Böylelikle daha dikkat çekici içerik, iletilerin sürekli bir akış içerisinde olduğu sosyal medya web sitelerinde destekçilerce daha kolay yakalanabilecektir.

Bazı görüşülenler ise takipçi ve diğer aktivistlerin dijital okuryazarlığın geliştirilmesi ile daha verimli sonuçlara ulaşmaya neden olacağını düşünmektedir. Dijital okuryazarlığın artması sonucu, var olan araç ve uygulamalar ekoloji aktivizmi için daha etkin bir şekilde kullanılabilir. Tüm bunların yanı sıra dijital aktivizmin sokağa çıkarmaya yönelik bir paya sahip olmaması halinde hiçbir zaman istenen “etkiyi” göstermeyeceğine ilişkin ortak bir düşünce varlığını sürdürmektedir. Dijital aktivizmin, slacktivism algısını kırmadaki ve somut bir fiil olarak algılanmasındaki en belirgin rol ise görüşülenler tarafından hack eylemlerine ve hükümetlerin, şirketlerin vb. gizli belgelerinin sızdırılmasına atfedilmektedir. Bu

eylemler profesyonel ve teknik beceri ile dijital araçlar kullanılarak dijital ortamda gerçekleştirildiği ve yine dijital ortamda dağıtıldığı için toplumsal ağlarda yürütülen ve sıradan kullanıcıların katıldığı eylemlerden daha “dijital” olarak algılanmaktadır.

Dijital aktivizm kavramı hem ekoloji aktivistleri hem de destekçileri tarafından tanınmaktadır. Fakat ekoloji aktivistlerince toplumsal bir değişim adına fiziksel ortamdaki eylemlere nitel ve nicel bir katkı sunmaması halinde açıkça slacktivism olarak görülmektedir. Ekoloji aktivistleri ve destekçileri tarafından en sık kullanılan dijital aktivizm eylem biçimleri ise toplumsal ağlarda içerik üretme, meta-seslendirme ve hashtag aktivizmi gibi yine bu eylemlerle birebir ilişki içerisindeki içerik üretim ve dağıtım süreçleridir. Farklı ekoloji aktivizmi topluluklarının dijital aktivizmde aynı eylem biçimlerine yönelmesi ise kullanımı yaygın araç ve uygulamalar aracılığıyla daha çok kişiye ulaşma amacı taşımaktadır. Diğer yandan, belirgin beceriler gerektiren hackleme, dijital bilgi sızdırma gibi eylemlerin toplumsal meselelere önemli katkı sağladığı düşünülse de hem ekoloji aktivistleri hem de destekçileri tarafından neredeyse hiç gerçekleştirilmemektedir. Genel olarak katılımcıların duyduğu hükümet gözetim kaygısı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’deki dijital ekoloji aktivizmindeki süreçlere ilişkin daha iyi bir kavrayış geliştirilebilir.

ÖNERİLER

Türkiye özelinde dijital ağlardaki ekoloji aktivistleri ve ekoloji aktivizmi destekçilerinin dijital aktivizm anlayışlarının tartışıldığı bu çalışmada araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar göz önüne alınarak aşağıdaki öneriler oluşturulmuştur.

Dijital aktivizm araştırmalarına yönelik:

- Dijital ağlardaki ekoloji aktivistlerinin ve ekoloji hareketi destekçilerinin sıklıkla kullandığı veya başvurduğu dijital araç ve uygulamaların tercih edilme sebebini anlamak için ekoloji hareketi destekçilerine yönelik dijital okuryazarlık araştırması gerçekleştirilebilir.
- Dijital ağlardaki aktivistlerin kullandığı uygulamalara ücretli abonelikleri ve ücretli uygulamaları satın alma davranışları üzerine bir çalışma yapılmalıdır. Böyle bir çalışma, dijital aktivistlerin kullandığı uygulamaların hangi

gereksinimleri karşıladığına ilişkin bir bakış açısı geliştirmeye yardımcı olacaktır. Diğer yandan, disiplinler arası olup dijital aktivizm enstrümanlarının ekonomisini ortaya koyabilir.

- Dijital ağlardaki aktivistlerin çevrimiçi toplumsal ağlarda reklam verme kararına yönelik bir araştırma destekçilerin ve potansiyel destekçilerin yaklaşımları ile birlikte değerlendirilebilir. Reklamın aktivizme dönüşü konusunda önemli bir kaynak çalışma oluşturulabilir.
- Dijital bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla sokak aktivizmine katılımın artırıldığı yaratıcı ve özgün uygulamalara yönelik tarihsel bir çalışma, dijital aktivistlerin toplumsal, kültürel ve politik yaklaşımlarını kavramada alanyazına önemli katkı sunacaktır.
- Dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktivizm için kullanımındaki düşük ve yüksek risklerin değerlendirilmesi yapılacak kapsamlı bir araştırma ile ortaya koyulmalıdır.
- Ekoloji hareketinin kullanımına uygun bir şekilde tasarlanan yazılım ve araçların (ekolojik barkod okuma, ekoloji dostu mekanları gösteren haritalar vb.) kullanımına yönelik bir çalışma yapılarak bu tür uygulamaların dijital aktivizme katkısı tartışılabilir.
- Dijital aktivizmin geleneksel aktivizm ile ilişkisini ortaya koymak ne kadar güç olsa da dijital eylemler ve sokak eylemlerinin ilişkisini tartışmak adına dijital ağ haritalamadan faydalanılan bir araştırma yapılabilir.

Dijital aktivizm araştırmalarında yalnızca dijital teknolojiyi kullanan aktivistler değil aynı zamanda bu aktivizme destek veren veya verebilecek kullanıcıların sağladığı veriler araştırmalara çok yönlü bir bakış açısı sunacaktır.

Dijital bilgi ve iletişim teknolojinin aktivizm amacıyla kullanımına yönelik:

- Deneyimli ve dijital okuryazarlık konusunda yetkin aktivistler, dijital araç ve uygulamaların aktivizmde etkin bir şekilde kullanılmasına yönelik çevrimiçi veya çevrimdışı atölyeler düzenlemelidir. Benzer bir şekilde işin uzmanlarınca grafik tasarımı, video düzenleme ve yazılıma yönelik eğitimler ile dijital teknolojiyi kullanan aktivistlerin ihtiyaç duyduğu beceriler geliştirilmelidir.

- Okullarda genç yaştaki kullanıcıların dijital bilgi ve iletişim teknolojilerini hukuka ve ifade özgürlüğüne uygun bir şekilde kullanmasını geliştirmek adına politika önerileri oluşturulmalı ve geliştirilmelidir.
- Dijital aktivizme yönelik uygulamaların risklerine yönelik bir kavrayış geliştirmede konu ile ilgili akademisyenler, hukukçular ve diğer sivil toplumlar ile iş birliği halinde olunmalıdır.
- Risk ve hukuki sonuçlara ilişkin düzenlenecek panel veya atölyeler dijital aktivizmin toplumsal dönüşümdeki verimliliğine katkı sağlayacak ve hukukla uyumlu bir politika izlemeye yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2013). "17. Yüzyıl İngiliz Devrimleri: Modern Devletin Biçimlenişi." Şu kitapta: Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları. Siyasi Düşünceler Tarihi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 128-155.
- Adewumi, David (2008). Kenyan tech bloggers launch crisis-report site. <https://venturebeat.com/2008/01/15/kenyan-tech-bloggers-launch-crisis-report-site/> / 12.11.2017.
- Akgül, Mustafa, Melih Kırıldıoğ (2015). "Internet censorship in Turkey." Internet Policy Review, 4(2), 1-22.
- Almeida, Paul (2014). Mobilizing democracy: Globalization and citizen protest. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Almeida, Paul, Allen Cordero Ulate (2015). "Social Movements Across Latin America." Şu kitapta: Ed. Paul Almeida, Allen Cordero Ulate. Handbook of social movements across Latin America. USA: Springer, 3-13.
- Anderson, Alison G. (2014). Media, environment and the network society. London: Palgrave Macmillan.
- Armand, L. Mauss. (1975). Social problems of social movements. Philadelphia: Lippincott.
- Aslan, Bora (2007). "Web 2.0. teknikleri ve uygulamaları." Ed. M.Akgül, U.Çağlayan, E. Derman, A. Özgüt. XII. Türkiye'de İnternet konferansı: Bilgi toplumuna doğru. Ankara: Bilkent Üniversitesi: 351-357.
- Aygün, Banu Şakacı, Bilge Kağan (2007). Türkiye'de çevre konusuna doğrudan odaklı çevreci sivil toplum hareketleri ve çevresel yaklaşımları. 38. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies), 1, 139-162.
- Bailyn, Evan (2012). The difference between slacktivism and activism: How "Kony 2012" is narrowing the gap. http://www.huffingtonpost.com/evan-bailyn/kony-2012-activism_b_1361791.html / 20.08.2017.
- Barbera, Pablo (2018). "Explaining the spread of misinformation on social media: Evidence from the 2016 US presidential election." Fake News and the Politics of Misinformation Symposium: APSA.
- Bayat, Asef (2000). "Social movements, activism and social development in the Middle East." Civil Society and Social Movements Programma Paper No: 3. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- BBC News. (2014). #BBCtrending: Lebanon's #notamartyr selfie protest. <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-25623299> (Erişim tarihi: 18.09.2018).
- Beasley, Jeffrey (t.y.) Social movement organizations and collective action in Mexico: A comparative analysis of urban and rural cases. University of Kansas. <http://lasa.international.pitt.edu/LASA97/beasley.pdf> / 19.11.2018.
- Bedau, Hugo Adam (1970). "Civil disobedience and personal responsibility for injustice." The Monist, 54(4), 517-535.

- Bela, Simon (2016). Hacktivism and its status in Hungary. *Magyar Rendészet*, 16(2), 161-174.
- Bengisun, Egemen (2018). The Neo-Kemalist arguments on the counter-revolution debates in Turkey. Master thesis. The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Bennett, Lance, Alexandra Segerberg (2012). "The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics." *Information, Communication & Society*, 15(5), 739-768.
- Bilgiç, Ali (2013). "Trust and power of social movements: The case of feminist solidarity in Tahrir." Political Science Association Conference. Cardiff. 25-27 March 2013.
- Birkök, M. Cüneyt (2011). Bilimsel araştırma yöntemleri. <http://www.dicle.edu.tr/a/skaradogan/3/cbirkok.pdf> / 19.07.2017.
- Blevins, Katie (2018). bell hooks and consciousness raising: argument for a fourth wave of feminism. Şu kitapta: Ed. Mediating Misogyny: Gender, Technology, and Harassment (Ed. Jacqueline Ryan Vickery, Tracy Everbach). Switzerland, Cham: Palgrave Macmillan.
- Blumer, Herbert (1946). "Collective behavior". Şu kitapta: Ed. Alfred McClung. *Principles of Sociology*. New York: Barnes & Noble.
- Bociurkiw, Michael (2001). Revolution by cell phone. *Forbes*. <https://www.forbes.com/asap/2001/0910/028.html> / 21.07.2017.
- Bogre, Michelle (2012). *Photography as activism: Images for social change*. Boston: Focal Press.
- Bookchin, Murray (1982). *The ecology of freedom: The emergence and dissolution of hierarchy*. California: Cheshire Books.
- Bookchin, Murray (1987). "Social ecology versus deep ecology: A challenge for the ecology movement." *Green Perspectives: Newsletter of the Green Program Project*, nos. 4-5 (summer 1987).
- Bonneau, Joseph (2010). Digital immolation: New directions for online protest. Eighteenth International Workshop on Security Protocols. Cambridge, UK. March 24-26, 2010
- Borg, Bertrand (Oct 16 2017). Daphne Caruana Galizia killed in Bidnija car blast. *Times of Malta*. <https://www.timesofmalta.com/mobile/articles/view/20171016/local/car-goes-up-in-flames-in-bidnija.660575> / 12.09.2018.
- Bowden, Samantha L. (2017). "Occupy: Prehistories and continuities." Şu kitapta: Ed. Harry E. Vanden, Peter N. Funke and Gary Prevost. *The New Global Politics: Global Social Movements in the Twenty-First Century*. London: Routledge, 190-203.
- Brauer, Anita, Jacob Groshek (2014). "Slacktivism or efficiency-increased activism?online political participation and the Brazilian Ficha Limpa anti-corruption campaign." Şu kitapta: Ed. Anita Brauer, Yanina Welp. *Digital*

- technologies for democratic governance in Latin America: Opportunities and risks. London: Routledge, 165-182.
- Brodock, Katherine, Mary Joyce, Timo Zaack (2009). Digital activism survey report 2009. DigiActive. <https://katebrodock.com/digital-activism-survey-results-ae2a5b16d944/> / 12.01.2017.
- Brodock, Katharine (2010). "Economic and social factors: The digital (activism) divide." Şu kitapta: Ed. Mary Joyce. Digital Activism Decoded: the New Mechanics of Change. New York: International Debate Education Association, 71-85.
- Bromberg, Nathan Robert (2013). Digital activism: Passive participation and divergence of ideas in online social movements. Master thesis. Auckland: Auckland University of Technology.
- Bulman, May (2016). "Facebook, Twitter and Whatsapp blocked in Turkey after arrest of opposition leaders." Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/facebook-twitter-whatsapp-turkey-erdogan-blocked-opposition-leaders-arrested-a7396831.html/> / 25.06.2017.
- Buechler, Steven M. (2016). Understanding social movements: Theories from the classical era to the present. New York: Routledge.
- Calhoun, Craig (1993). "'New social movements' of the early nineteenth century." Social Science History, 17(3), 385-427.
- Cammaerts, Bart (2007). "Media and communication strategies of glocalized activists: beyond media-centric thinking." Şu kitapta: Ed. Bart Cammaerts, Nico Carpentier. Reclaiming the Media: Communication Rights and Democratic Media Roles. European Communication Research and Education Association series (3). Intellect, Bristol, UK, 265-288.
- Carty, Victoria (2015). Social movements and new technology. New York, USA: Routledge.
- Castells, Manuel (2004). "Informationalism, networks, and the network society: a theoretical blueprint." Şu kitapta: Ed. Manuel Castells. The Network Society: A Crosscultural Perspective. Northampton, MA: Edward Elgar, 3-48.
- Castells, Manuel (2015). Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age. UK, Cambridge: Polity Press.
- Christensen, Henrik Serup (2011). Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means? <http://firstmonday.org/article/view/3336/2767> / 07.01.2016.
- Christiansen, Jonathan (2009). "Four Stages of Social Movements". EBSCO Research Starters <http://www.ebscohost.com/uploads/imported/thisTopic-dbTopic-1248.pdf> / 05.04.2017.
- Clark, Fred (2005). "Neologism." Patheos - Slacktivist. <https://www.patheos.com/blogs/slacktivist/2005/12/13/neologism/> / 12.04.2007.
- Clark, Timothy (2011). The Cambridge introduction to literature and the environment. Cambridge: Cambridge University Press.

- Clark, John F. (2013). History of mobile applications. MAS 490: Theory and Practice of Mobile Applications.
<http://www.uky.edu/~jclark/mas490apps/History%20of%20Mobile%20Apps.pdf> / 04.06.2018.
- Clark, Justin, Robert Faris, Rebekah Jones Heacock (25 May 2017). Analyzing accessibility of Wikipedia projects around the world (May 2017). Berkman Klein Center Research Publication No. 2017-4. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2951312> / 16.10.2018
- Cohen, Jean L. (1985). "Strategy or identity: New theoretical paradigms and contemporary social movements." *Social Research*, 52(4), Social Movements, 663-716.
- Cohen, Jean (1999). "Strateji ya da kimlik: Yeni teorik paradigmlar ve sosyal hareketler." Şu kitapta: Ed. Kenan Çayır. *Yeni Sosyal Hareketler: Teorik Açılımlar*, 109-130.
- Coleman, Gabriella (2014). *Hacker, hoaxer, whistleblower, spy: The many faces of Anonymous*. London: Verso.
- Curran, Giorel (2007). *21st Century Dissent: Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*. UK: Palgrave Macmillan UK.
- Çayır, Kenan, (1999), *Yeni sosyal hareketler – Teorik açılımlar*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Çetinkaya, Doğan Y. (2015). "Tarih ve kuram arasında toplumsal hareketler." *Toplumsal hareketler tarih, teori ve deneyim*. Şu kitapta: Ed. Y. Doğan Çetinkaya. *Toplumsal hareketler – Tarih, Teori, Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 25-71.
- Çöteli, Sami (2015). *Sosyal medyanın yeni tür kamusal alan yaratması ve toplumsal hareketlere katkıları: Taksim Gezi Parkı Olayları örneği*. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV Sinema Anabilim Dalı.
- Dahl, Robert A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an American city*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1972). *Modern political analysis* (2nd edition). New Delhi: Prentice Hall.
- Dauvergne, Peter (2009). *The A to Z of Environmentalism*. The A to Z Guide Series, No. 115. USA: The Scarecrow Press.
- DeLaure, Marilyn, Moritz Fink (2017). *Culture jamming: Activism and the art of cultural resistance*. New York: New York University Press.
- della Porta, Donatella ve Mario Diani (2006). *Social movements: An introduction* (2nd edition). UK: Blackwell Publishing.
- della Porta, Donatella (2013). *Can Democracy be Saved?*, Oxford: Polity Press.
- della Porta, Donatella (2015). *Social movements in times of austerity :Bringing capitalism back into protest analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Dennis, James (2014). *Click here to save the world? Rethinking slacktivism and digital participation*. Political Studies Association.

<https://www.psa.ac.uk/insight-plus/blog/click-here-save-world-rethinking-slacktivism-and-digital-participation> / 19.09.2018.

- Diakopoulos, Nicholas, Munmun De Choudhury, Mor Naaman (2012). Finding and assessing social media information sources in the context of journalism. Proceedings of the Conference on Human Factors in Computing Systems. New York, USA, 2451-2460.
- Doherty, Brian (2002). Ideas and actions in the Green Movement. London: Routledge.
- Dryzek, John S., David Downes, Christian Hunold, David Schlosberg, Hans Kristian Hernes (2003). Green states and social movements: Environmentalism in the United States, United Kingdom, Germany, and Norway. New York: Oxford University Press.
- Durkheim, Emile (2013a). The division of labor in society (2. edition). (Çev. W. D. Hall). London: Palgrave Macmillan.
- Durkheim, Emile (2013b). İntihar. (Çev: Z. Zühre İlkölen). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Eagan, Eileen (2005). "Teaching student activism." Şu kitapta: Ed. James T. Downs, Jr., and Jennifer Manion. Taking back the academy! History of activism, history as activism, ss 11-25.
- Edwards, Gemma (2014). Social movements and protest. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Edmunds, Juna, and Bryan S. Turner (2002). General consciousness, narrative and politics. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
- Edy, Jill A. (2006). Troubled pasts: News and collective memory of social unrest. Pennsylvania: Temple University Press.
- Elwakeil, Elizabeth (2011). Collective action and social protest in Israel. Master Thesis. USA: Iowa State University.
- Emirbayer, Mustafa (1996). "Useful Durkheim." Sociological Theory, 14(2), 109-130.
- Erdoğan, Barış, Esra Köten (2014). Yeni toplumsal hareketlerin sınıf dinamiği: Türkiye LGBT hareketi. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi. 2(1), 93-113.
- Eriş, Ufuk (2009). Türkiye'de kırıcı (Hacker) kültürü. Doktora tez. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eroğul, Cem (1990). Devlet Nedir. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eyerman, Ron (2002). Intellectuals and the construction of an African American identity: Outline of a generational approach. Şu kitapta: Ed. J. Edmunds, B. S. Turner. General consciousness, narrative and politics. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 102-150.
- Eyerman, Ron, Andrew Jamison (1991). Social movements: A cognitive approach. Cambridge: Polity.

- Ferree, Myra Marx (2005). "Soft repression: Ridicule, stigma, and silencing in gender-based movements." Şu kitapta: Ed. C. Davenport, H. Johnsyon, C. Mueller. *Repression and Mobilization*. London: University of Minnesota Press.
- Fileborn, Bianca (2016). "Justice 2.0: Street harassment victims' use of social media and online activism as sites of informal justice." *The British Journal of Criminology*, 57(6), November 2017, 1482–1501.
- Foos, Florian and Kostadinov, Lyubomir and Marinov, Nikolay and Schimmelfennig, Frank, Does Social Media Promote Civic Activism? A Field Experiment with a Civic Campaign (December 16, 2015). <https://ssrn.com/abstract=2704356> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2704356> / 13.07.2018
- Foweraker, Joe (1995). *Theorizing social movements*. Boulder, Colorado: Pluto Press.
- Fowler, James, Zachary Steinert-Threlkeld (2016). *Online and offline activism in Egypt and Bahrain*. Research and innovation grants working papers series. San Diego: University of California.
- Foucault, Michel (1979). *Discipline and punish: The birth of the prison* (Çev. Alan Sheridan). New York: Vintage.
- Foucault, Michel (1980). *Power/knowledge*. (Çev. Colin Gordon, Leo Marshall, John Mepham, Kate Soper). New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel (1984). "Right of death and power over life". Şu kitapta: Ed. P. Rabinow. *The Foucault Reader*. Hamondsworth: Penguin, 258-272.
- Foucault, Michel (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Second edition (Çev. Alan Sheridan). New York: Vintage Books.
- Foucault, Michel (2009). *Security, territory, population: Lectures at the Collège De France, 1977–78* (Çev. Graham Burchell). New York: Palgrave Macmillan.
- Fyfe, Ian (2009). "Researching youth political participation in Australia: arguments for an expanded focus." *Journal of Youth Studies Australia*, 28(1), 37-45.
- Galais, Carol, Eva Anduiza (2017). *The slacktivism crossroad: Causal relationships between online and offline political participation*. [https://eventum.upf.edu/_files/_event/_5261/_editorFiles/file/Carol%20Galais%20\(1\).pdf](https://eventum.upf.edu/_files/_event/_5261/_editorFiles/file/Carol%20Galais%20(1).pdf) / 07.07.2018
- Garoupa, Nuno (2016). "Comparing judicial activism – Can we say that the us supreme court is more activist than the german constitutional court?" *Revista Portuguesa de Filosofia*, 72(4):1089-1106.
- George, Jordana, Dorothy E. Leidner (2019). *From clicktivism to hacktivism: understanding digital activism*.
https://www.researchgate.net/publication/332738189_From_Clicktivism_to_Hacktivism_Understanding_Digital_Activism / 07.05.2019.
- Gerbaudo, Paolo (2017). "From cyber-autonomism to cyber-populism: An Ideological History of Digital Activism." *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 15(2), 477-489.

- Ghonim, Wael (2012). *Revolution 2.0: The power of people is stronger than the people in power*. USA, Newyork: Houghton Mifflin Harcourt.
- Goodwin, Jeff, James M. Jasper (2004). *Rethinking social movements*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Goodwin, Jeff, James M. Jasper (2015). *The social movements reader: Cases and concepts* (3rd edition). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Gruzd, Anatoliy, Kathleen Staves, Amanda Wilk (2012). "Connected scholars: Examining the role of social media in research practices of faculty using the UTAUT model." *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2340-2350.
- Gül, S. (2009). "Tarihi sosyal bilimselleştirmek, sosyal bilimleri tarihselleştirmek." Şu kitapta: Ed. Elisabeth Özdalga. *Tarihsel Sosyoloji*. Ankara: DoğuBati Yayınları, 191-209.
- Guidry, John A.; Michael D. Kennedy, Mayer N. Zald (2003). "Globalizations and social movements." Şu kitapta: Ed. John A. Guidry, Michael D. Kennedy, Mayer N. Zald. *Globalizations and Social Movements: Culture, Power, and the Transnational Public Sphere*. USA: The University of Michigan Press.
- Halpin, Darren, Ariadne Vromen, Michael Vaughan, Mahin Raissi (2018). "Online petitioning and politics: the development of Change.org in Australia." *Australian Journal of Political Science*, 53(4), 428-445.
- Harrebye, Silas F. (2016). *Social change and creative activism in the 21st century: The mirror effect*. New York: Palgrave Macmillan.
- Harrison, Kevin, Tony Boyd (2003). *Understanding political ideas and movements*. Manchester: Manchester University Press.
- Hearn, Kay, Rachel J. Mahncke, Patricia A. Williams (2009). "Culture jamming: From activism to hacktivism." *Proceedings of the 10th Australian Information Warfare and Security Conference*, Edith Cowan University, Perth Western Australia.
<https://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1002&context=isw> / 16.08.2018
- Hellman, Judith Adler (1994). "Mexican popular movements, clientelism, and the process of democratization." *Latin American Perspectives*, 21(2), 124-142.
- Hirsh, Eric L. (1990). *Urban revolt: Ethnic politics in the nineteenth-century Chicago labor movement*. Berkeley: University of California Press.
- Hook, Sidney (1973). "Myth and fact in the Marxist Theory of revolution and violence." *Journal of the History of Ideas*, 34(2), 271-280.
- Howard, Phillip N., Sheetal D. Agarwal, Muzammil M. Hussain (2011). "When do states disconnect their digital networks? Regime responses to the political uses of social media." *The Communication Review*. 14(3), 216-232.
- Huang, Carol (2012). "Facebook and Twitter key to Arab Spring uprisings: Report" *The National*, June 6. <http://www.thenational.ae/news/uae-news/facebook-and-twitter-key-to-arab-spring-uprisings-report>. / 03.09.2017.
- Human Systems Dynamic Institute. (2016). *Network Mapping Guide*.
https://www.hsdinstitute.org/HSD_network-mapping-guide.pdf /10.09.2018.

- Jasper, James M. (2014). *Protest: A cultural introduction to social movements*. Cambridge: Polity Press.
- Jenkins, J. Craig (1983). "Resource mobilizations theory and the study of social movements." *Annual Review of Sociology*, 9, 527-553.
- Jhala, Ninad, Arpita Christian (2013). "Social movements – A social workers perspective." *BSSS Journal of Social Work*, 5(1), 1-10.
- Joyce, Mary C. (2010). *Digital activism decoded: The new mechanics of change*. USA, NYC: Idebate Press.
- Kakissis, Joanna (July 22 2018). Who ordered the car bomb that killed maltese journalist Daphne Caruana Galizia? NPR.
<https://www.npr.org/2018/07/22/630866527/mastermind-behind-malta-journalist-killing-remains-a-mystery/> / 12.09.2018.
- Kaplan, Andres M. and Michael Haenlein (2010), "Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media." *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Karasar, Niyazi (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (17. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatzogianni, Athina (2015). *Firebrand waves of digital activism 1994-2014: The rise and spread of hacktivism and cyberconflict*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Karatzogianni, Athina (2016). *Secure the smart city*.
<https://crestresearch.ac.uk/news/commissioning-programme-broad-topic-solicitation/> / 13.09.2018.
- Karhula, Paivikki (2011). What is the effect of Wikileaks for freedom of information? <https://www.ifla.org/files/faife/publications/spotlights/wikileaks-karhula.pdf> / 11.09.2018.
- Karpf, David (2017). *Analytic activism: Digital listening and the new political strategy*. USA, NY: Oxford University Press.
- Katrina, Jennifer Earl (2011). *Digitally enabled social change*. USA: The MIT Press.
- Kavada, Anastasia (2010). "Activism transforms digital: The social movement perspective." Şu kitapta: Ed. Mary Joyce. *Digital Activism Decoded: the New Mechanics of Change*. New York: International Debate Education Association, 101-108.
- Kaymaz, Cihan (2012). "Devrim nedir? Devrim kavramına tarihsel bir bakış." Yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Kendall, Diana (2011). *Sociology In Our Times* (11th edition). USA: Thomson Wadsworth.
- Kozinets, Robert V. (2011). *Netnography: Doing ethnographic research online*. London: SAGE.
- Kramnick, Isaac (1969). "Counterrevolution: How revolutions die by James H. Meisel. (New York: Atherton Press, 1966) and The problem of restoration. By

- Robert A. Kann. (Berkeley: University of California Press, 1968).” American Political Science Review. 63(1), 180-182.
- Kristofferson, Kirk, Katherine White, John Peloza (2014). “The nature of slacktivism: How the social observability of an initial act of token support affects subsequent prosocial action.” Journal of Consumer Research, 40(6), 1149-1166.
- Kuldkepp, Mart (2015). “Hegemony and liberation in World War I: the plans for new Mare Nostrum Balticum.” Ajalooline Ajakiri. 3(153), 249-286.
- Lakatos, Imre (2014). Bilimsel araştırma programlarının metodolojisi. İstanbul: Alfa.
- Landler, Mark, John Markoff (2007). In Estonia, what may be the first war in cyberspace. The New York Times.
<https://www.nytimes.com/2007/05/28/business/worldbusiness/28iht-cyberwar.4.5901141.html> / 07.10.2018.
- Lashmar, Paul (2017). “No more sources?: The impact of Snowden’s revelations on journalists and their confidential sources.” Journalism Practice. 11(6), 665-668. doi: 10.1080/17512786.2016.1179587
- Lawless, Jill, Danica Kirka (9 Aug 2018). “Murdered Maltese journalist’s family demands public inquiry into ‘mafia state’.” Independent.
<https://www.independent.ie/world-news/murdered-maltese-journalists-family-demands-public-inquiry-into-mafia-state-37200147.html> / 12.09.2018.
- Le Bon, Gustave (2016). Kitleler psikolojisi. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Lee, Wayne (2017). 'Whistleblowing' and 'leaking' explained. Voa News.
<https://www.voanews.com/a/whistleblowing-and-leaking-explained/3736863.html> / 22.03.2018.
- Leiserowitz, Anthony A., Edward W. Maibach, Connie Roser-Renouf, Erica Dawson (2013). “Climategate, public opinion, and the loss of trust.” American Behavioral Scientist 57(6), 818-837.
- Lelong, Bettina, Martin Stark, Jennifer Hauck, Theresia Leuenberger, Ines Thronicker (2016). “A visual network perspective on social interaction and space: using net-map and wennmaker in participatory social-spatial research.” Europa Regional. 23.2015(2), 5-19.
- Leonard, Liam, John Barry (2010). “Global Ecological Politics.” Şu kitapta: Ed. Liam Leonard, John Barry. Global Ecological Politics. Advances in Ecopolitics, 5, Emerald Group Publishing Limited.
- Lewis, J. L. (2014). “Hashtag.” Şu kitapta: Ed. Gary L. Anderson and Kathryn G. Herr. Encyclopedia of Activism and Social Justice. Thousand Oaks, CA: Sage, 617-618.
- Lippard, Lucy R. (1985). Get the message? A decade of art for social change. New York: E.P. Dutton.
- Lyon, David (2014). “Surveillance, Snowden, and big data: Capacities, consequences, critique.” Big Data & Society, 1(2), 1-13.

- Macionis, John J. (2010). *Social problems Census Update* (4th edition). Upper Saddle River, United States: Pearson.
- Macionis, John J. (2017). *Sociology* (16th edition). England: Pearson.
- Mainwaring, Scott (1984). "New social movements, political culture and democracy: Brazil and Argentina." *Telos*. 61, 17-52.
- Mainwaring, S. (1987). Urban Popular Movements, Identity, and Democratization in Brazil. *Comparative Political Studies*, 20(2), 131–159. <https://doi.org/10.1177/0010414087020002001>
- Marichal, Jose (2013). "Political Facebook groups: Micro-activism and the digital front stage." *First Monday*. DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v18i12.4653> / 13.10.2018.
- Martin, B. (2007). "Activism, social and political." Şu kitapta: Ed. Gary L. Anderson and Kathryn G. Herr. *Encyclopedia of Activism and Social Justice*. Thousand Oaks, CA: Sage, 19-27.
- Mauss, Armand (1975). *Social problems as social movements*. J. B. Lippincott, 1975, 38-71.
- Marcuse, Herbert (2005). *The new left and the 1960s*. Şu kitapta: Ed. Douglas Kellner. *Collected Papers of Herbert Marcuse: The New Left and the 1960s*. London: Routledge.
- McAdam, Doug (1982). *Political process and the development of black insurgency*. Chicago: University of Chicago Press.
- McAdam, Doug (1986) "Recruitment to high-risk activism: The case of freedom summer." *American Journal of Sociology*, 92(1): 64-90.
- McAdam, Doug, Sidney Tarrow ve Charles Tilly (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McAdam, Doug (2008). "Conceptual origins current problems future directions", Şu kitapta: Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, Mayer N. Zald. *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structure and Cultural Framing* (9th printing). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- McAdam, Doug, John D. McCarthy, Mayer N. Zald. (2008). *Comparative perspectives on social movements: political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- McCafferty, Dennis (2011). "Activism vs. slacktivism." *Communications of the ACM*. 54(12), 17-1□.
- McCarthy, John D., Mayer N. Zald (1977). "Resource mobilization and social movements: A partial theory." *American Journal of Sociology*. 82(6), 1212-1241.
- McCaughey, Martha, Michael D. Ayers (2003). *Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice*. New York: Routledge.

- McCaughey, Martha (2014). *Cyberactivism on the Participatory Web*. USA, NYC: Routledge.
- McNally, Terrence (2012). "Revolution 2.0: How the Internet Changed Wael Ghonim's Life and Helped Spark Egypt's Uprising." Baltimore Nonviolence Center. <http://baltimorenonviolencecenter.blogspot.com/2012/04/revolution-20-how-internet-changed-wael.html> / 12.07.2018
- McNutt, John G. (2018). "Advocacy, Social Change, and Activism: Perspectives on Traditional and Electronic Practice in a Digital World." Şu kitapta: Ed. John G. McNutt. *Technology, Activism, and Social Justice in a Digital Age*. USA, NYC: Oxford University Press, 9-21.
- Meierding, Loren (2005). *Ace the verbal on SAT*. Lanham: Scarecrow Education.
- Meyer, David S., Debra C. Minkoff (2004). "Conceptualizing political opportunity." *Social Forces*, 82(4), 1457–1492.
- Meyer, David S. (2004). "Protest and political opportunities." *Annual Review of Sociology*, 30, 125-145.
- Meyer, David S. (2015). "How social movements matter." Şu kitapta: Ed. J. Goodwin and J. M. Jasper. *The social movements reader: Cases and concepts* (3th edition). UK: Blackwell Publishing, 386-391.
- Milan, Stefania, Miren Gutierrez (2015). Citizens' media meets big data: the emergence of data activism. *Mediaciones*, 14, 120-133.
- Milan, Stefania, Lonneke van der Velden (2016). "The alternative epistemologies of data activism." *Digital Culture & Society*, 2(2), 57-74.
- Mitchell, Andrea (2013). "What we know about NSA leaker Edward Snowden." U.S. News. <http://usnews.nbcnews.com/news/2013/06/10/18882615-what-we-know-about-nsa-leaker-edward-snowden?lite> / 09.12.2018.
- Mitchell, Hylton, Nancy Odendaal (2015). "From the fringes: South Africa's smart township citizens." Şu kitapta: Ed. Marcus Foth, Martin Brynskov, Timo Ojala. *Citizen's Right to the Digital City*. USA: Springer.
- Morozov, Evgeny (2009). "Downside to the Twitter revolution." *Dissent*, 56(4), 10–14.
- Morozov, Evgeny (2009a). From slacktivism to activism. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2009/09/05/from-slacktivism-to-activism/> / 04.07.2017.
- Morozov, Evgeny (2009b) The brave new world of slactivism. *Foreign Policy*. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=104302141> / 04.07.2017.
- Morozov, Evgeny (2011). *The net delusion : The dark side of Internet freedom*. New York: PublicAffairs.
- Morozov, Evgeny (March 7, 2011). "Facebook and Twitter are just places revolutionaries go." *The Guardian: Comment Is Free*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/mar/07/facebook-twitter-revolutionaries-cyber-utopians> / 22.06.2018.

- Murthy, Dhiraj (2018). Twitter: Social communication in the Twitter age. 2nd edition. Cambridge, UK: Polity Press.
- Mülksüzleştirme Ağları. (2018). Hakkında. <http://mulksuzlestirme.org/hakkinda/> / 12.09.2019.
- Naess, Arne (1986). The deep ecological movement: Some philosophical aspects. *Philosophical Inquiry*, 8(1/2),10-31.
- NASA (2019). Global climate change: Vital signs of the planet. <https://climate.nasa.gov/evidence/> / 01.15.2019.
- Neitzel, Laura. (t.y.). What is revolution. Department of History Brookdale Community College <http://exeas.org/asian-revolutions/pdf/what-is-revolution.pdf> / 12.11.2018
- Northrup, Amy Deanna (2012). The new American conservation movement: New strategies, focus and organizations for the 21th century. Doktora tezi. University of Nevada Department of Environmental Studies, Las Vegas.
- Nulman, Eugene (2015). Climate change and social movements: Civil society and the development of national climate change policy. London: Palgrave Macmillan.
- Obermaier, Frederik, Bastian Obermayer, Vanessa Wormer and Wolfgang Jaschensky (2019). About the Panama Papers. *Süddeutsche Zeitung*. <https://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febf0a1bb8d3c3495adf4/> / 01.03.2019
- Offe, Claus (2009). “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”. Şu kitapta: Ed. Kenan Çayır. Yeni Sosyal Hareketler - Teorik Açılımlar. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Olesen, Thomas (2015). Global injustice symbols and social movements. New York: Palgrave Macmillan.
- Olsa, Aaron C. (2017). Russia’s next revolution: Reclaiming lost freedom. Master thesis. National Defense University Joint Forces Staff College Joint Advanced Warfighting School.
- Olson, Mancur (2002). The logic of collective action: Public goods and the theory of groups (20th edition). England: Harvard University Press.
- Okur, M. Recep (2013). “Web 2.0 ve sonrası.” Şu kitapta: Ed. Volkan Yüzer, Mehmet Emin Mutlu. Yeni iletişim teknolojileri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 128-149.
- Open School Journalism. Journalism Encyclopedia: Leak. <https://www.openschoolofjournalism.com/resources/encyclopedia/leak?inheritRedirect=true> / 21.02.2019
- Otieno, Denish Omondi, Veronica Bosibori Matoke (2014). “Social media as tool for conducting academic research.” *International Journal of Advanced Research Computer Science and Software Engineering*, 4(1), 962-967.
- Özmen, A. (1999). “Örnekleme.” Şu kitapta: Sosyal Bilimlerde Araştırma yöntemleri içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 25-50.

- Öztürkcan, Selcen, Nihat Kasap, Müge Çevik, Tauhid Zaman (2017). "An analysis of the Gezi Park social movement tweets." *Aslib Journal of Information Management*, 69(4), 426-440.
- Padem, Huseyin, Ali Goksu, Zafer Konaklı (2012). *Araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Saraybosna: IBU Publications.
- Papacharissi, Zizi (2015). We have always been social. *Social media + society*. <https://doi.org/10.1177/2056305115581185>
- Parsons, E. Christien Michael (2016). "Advocacy" and "activism" are not dirty words—How activists can better help conservation. Published: 17 November 2016 doi: 10.3389/fmars.2016.00229
- Patrut, Bogdan, Monica Patrut (2014). *Social Media in Politics: Case Studies on the Political Power of Social Media*. Springer. ISBN 978-3-319-04666-2 (eBook)
- Permanent Culture Now. (2012). Introduction to activism. <https://www.permanentculturenow.com/what-is-activism/> 12.08.2018.
- Peters, I. (2009). *Folksonomies: Indexing and Retrieval in Web 2.0*. (Knowledge and Information, Vol. 1). Berlin: De Gruyter, Saur.
- Pichardo, Nelson A. (1997). "New social movements: A critical review." *Annual Review of Sociology*, 23, 411-430.
- Pinard, Maurice 2011. *Motivational dimensions in social movements and contentious collective action*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Poell, Thomas, Jose van Dijck (2015). *Social media and activist communication*. Şu kitapta: Ed. Chris Atton. *The Routledge Companion to Alternative and Community*. New York, USA: Routledge.
- Reitan, Ruth (2007). *Global Activism*. New York: Routledge.
- Reynolds, Alex (2002). A Brief History of Environmentalism. www.public.iastate.edu/~sws/.../HistoryofEnvironmentalism.doc / 09.02.2017
- Reynolds, Alex (2018). Digital Activism Within Post-Fordism: Interventions Between Assimilation and Exclusion. Şu kitapta: Ed. J. Hunsinger, L. Klastrop, M. M. Allen. *Second International Handbook of Internet, Research*. Netherlands: Springer.
- Richmond Pope, K. (2017). Leaks vs. Whistle-Blowers? That is the Question. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/kellypope/2017/07/27/leaks-vs-whistle-blowers-that-is-the-question/#1d7ef2127430> (Erişim tarihi: 22.03.2018).
- Rodriguez, C., Ferron, B., Shamas, K. (2014). Four challenges in the field of alternative, radical and citizens' media research. in *Media Culture & Society* 36(2), pp.150-166.
- Saxton, Gregory D., Lili Wang (2013). "The social network effect: The determinants of giving through social media." *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43, 850-868.
- Schaff, Adam (1973). "Marxist theory on revolution and violence." *Journal of the History of Ideas*, 34(2), 263-270.

- Segre, Sandro (2016). "A Durkheimian theory of social movements." *International Journal of Social Science Studies*, 4(10), 29-47.
- Sheehan, Clare (2015). *The selfie protest: A visual analysis of activism in the digital age*. MSc in Politics and Communication. Media@LSE: London School of Economics and Political Science.
- Shen, Fei (2014). "Web mapping and online politics." Şu kitapta: Ed. Kerric Harvey. *Encyclopedia of Social Media And Politics Volume 1*. Los Angeles: SAGE, 1365-1368.
- Shontell, Alyson (26.03.2015). "What it's like to sell your startup for ~\$120 million before it's even been launched: Meet Twitter's new prized possession, Periscope." *Business Insider*. <http://www.businessinsider.com/what-is-periscope-and-why-twitter-bought-it-2015-3/> / 16.01.2019
- Sibbernern, Colin (2012). *Digital activism: Addressing social movements in the digital age*. A Senior Honors Thesis. The University of Utah.
- Simon, Herbert A. (1953). Notes on the Observation and Measurement of Power, *Journal of Politics*. 15, 500–516 (reprinted in: Bell/Edwards/Wagner eds. 1969. 69–78).
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (2017). STÖ veri tabanı. <http://www.stgm.org.tr/tr/stoveritabani> /17.07.2017.
- Skeat, W. W. (1980). *A concise etymological dictionary of the English language*. New York: Perigee Books.
- Smith, Robert Leo, Stuart L. Pimm (1999). *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/science/ecology/> / 03.01.2017
- Sobel, Meghan R. (2014). "Adbusters media foundation." Şu kitapta: Ed. Kerric Harvey. *Encyclopedia of Social Media And Politics Volume 1*. Los Angeles: SAGE, 16-17.
- Staggenborg, Suzanne (1988). "The consequences of professionalization and formalization in the pro-choice movement." *American Sociological Review*, 53, 585-606.
- Starbird, Kate, Leysia Palen (2012). (How) will the revolution be retweeted?: information diffusion and the 2011 Egyptian uprising, 7-16. DOI 10.1145/2145204.2145212.
- Swain, Ashok (2002). *Social Networks & Social Movements: Using Northern Tools to Evaluate Southern Protests*. Uppsala, Sweden: Dept. of Peace and Conflict Research, Uppsala University.
- Şen, A. F., Y. Furkan Şen (2016). "Online enviromental activism in Turkey: The case study of The Right to Water." *Global Bioethics*, 27(1), 2-21.
- Şimşek, Ali (2012). "Araştırma modelleri." Şu kitapta: Ed. Ali Şimşek. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 80-107.
- Talib, Saman (2014). *Content Communities*. Şu kitapta: Ed. Kerric Harvey. *Encyclopedia of Social Media And Politics Volume 1*. Los Angeles: SAGE, 315-316.

- Tarrow, Sidney (1998). *Power in movement: Social movements and contentious politics* (second edition). Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Tarrow, Sidney (1996). "Social Movements in Contentious Politics: A Review Article." *American Political Science Review*. 90(4), 874-883.
- Thiel, Thorsten (2017). Turnkey tyranny? "Struggles for a new digital order." Şu kitapta: Ed. Svenja Gertheiss, Stefanie Herr, Klaus Dieter Wolf, Carmen Wunderlich. *Resistance and change in world politics: International dissidence*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 215-243.
- Tilly, Charles (1978). *From mobilization to revolution*. New York: Random House.
- Tilly, Charles (1999). "From interactions to outcomes in social movements." Ed. Marco Giugni, Doug McAdam, Charles Tilly. *How Social Movements Matter*. USA: University of Minnesota Press, 253-271.
- Tilly, Charles (2004). *Social movements 1768-2004*. London: Paradigm Publishers.
- Tindall, David B., Tracy Groenewegen (2014). "Digital activism." Şu kitapta: Ed. Kerric Harvey. *Encyclopedia of Social Media And Politics Volume 1*. Los Angeles: SAGE, 4-10.
- Toffler, Alvin (1970). *Future shock*. New York: Random House.
- Touraine, Alain (2002). *Modernliğin eleştirisi*. (Çev. H. Tufan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tucker, Joshua (2013). A breakout role for Twitter? Extensive use of social media in the absence of traditional media by Turks in Turkish in Taksim Square Protests.
<http://themonkeycage.org/2013/06/a-breakout-role-for-twitter-extensive-use-of-social-media-in-the-absence-of-traditional-media-by-turks-in-turkish-in-taksim-square-protests/> / 02.012.2019
- Turkle, Sherry (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York: Basic Books.
- Tüfekçi, Zeynep (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. New Haven & London: Yale University Press.
- Yang, Guobin (2016). "Narrative agency in hashtag activism: The case of #BlackLivesMatter." *Media and Communication*, 4(4), 13-17.
- Yılmaz Sert, Nuray (2012). *Kurumsal sosyal sorumluluk ve aktivizm ilişkisinin araştırılması: Türkiye’de özel sektör, kurumsal sosyal sorumluluk ve aktivizm ilintisi*. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Young, Daniel E. (2017) "Power, liberalism, and political science: Some Christian reflections." *Northwestern Review*, 2(1), article 5.
- Vanden, Harry E., Peter N. Funke, Gary Prevost (2017). *The new global politics: Global social movements in the twenty-first century*. New York: Routledge.
- van der Heijden, Hein-Anton (2010). *Social movements, public spheres and the European politics of the environment: Green power Europe?* UK: Palgrave.

- van der Heijden, Hein-Anton (2014). "The great fear: European environmentalism in the atomic age." Şu kitapta: Ed. M. Armiero and L. Sedrez. A history of environmentalism: Local struggles, global histories. London: Bloomsbury Publishing, 185-211.
- Vander Wal, Thomas (2007). Folksonomy coinage and definition. <http://vanderwal.net/folksonomy.html> / 10.03.2018.
- York, Jillian C. (2014). "Hacktivism." Şu kitapta: Ed. Gary L. Anderson & Kathryn G. Herr. Encyclopedia of Activism and Social Justice. Thousand Oaks, CA: Sage, 611-612.
- Wagh, Manasee. (2015). Mobilizing social movements. <https://acumen.cas.lehigh.edu/content/mobilizing-social-movements/> / 06.10.2018.
- Wang, Rong, Wenlin Liu, Shuyang Gao (2016). "Hashtags and information virality in networked social movement: Examining hashtag co-occurrence patterns." Online Information Review, 40(7), 850-866. doi: 10.1108/OIP-12-2015-0378.
- We Are Social ve Hootsuite (2019). Digital 2019 in Turkey. <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> / 01.04.2019.
- Weber, Max (1947). The theory of political and social organisation (Çev. A. M. Henderson & Talcott Parsons). New York: Oxford University Press.
- Westerman, D., Patric R. Spence, Brandon Van Der Heide (2014). "Social media as information source: Recency of updates and credibility of information." Journal of Computer-Mediated Communication, 19(2): 171-183, <https://doi.org/10.1111/jcc4.12041>
- Wickham-Crowley, Timothy P., Susan Eva Eckstein (2015). "There and back again": Latin american social movements and reasserting the powers of structural theories." Şu kitapta: Handbook of social movements across Latin America. Ed. Paul Almeida, Allen Cordero Ulate. Handbooks of Sociology and Social Research. Netherlands: Springer, 25-42.
- Wright, Scott (2015). "E-petitions." Ed. Stephen Coleman, Deen Freelon. Handbook of digital politics. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 136-150.
- Wu, Amy, Will W. K. Ma, Wendy W. L. Chan (2015). "Whistleblower or leaker?" examining the portrayal and characterization of Edward Snowden in USA, UK, and HK Posts." Şu kitapta: Ed. Will W.K. Ma, Allan H.K. Yuen, Jae Parki Wilfred W.F. Lau, Liping Deng. New media, knowledge practices and multiliteracies. Singapore: Springer, 53-66.
- Zamyatin, Yevgeny (1970). Soviet heretic essays by yevgeny zamyatin. Ed. Mirra Ginsburg. USA: The University of Chicago Press.
- Zelko, Frank (2014). "Blood on the ice: The Greenpeace campaign against harp seal slaughter." Şu kitapta: Ed. Marco Armiero and Lise Sedrez. A history of environmentalism: Local struggles, global histories. London: Bloomsbury Publishing, 107-128.
- Zimmerling, Ruth (2005). Influence and power: Variations on a messy theme. Neatherlands: Springer.

- Zimmerman, Michael E. (1994). *Contesting earth's future: Radical ecology and postmodernity*. USA: University of California Press.
- Zukin, Cliff, Scott Keeter, Molly Andolina, Krista Jenkins, Michael X. Delli Carpini (2006). *A new engagement?: Political participation, civic life, and the changing american citizen*. USA, NYC: Oxford University Press.
- ....., (2012). *Collins' Etymological Dictionary*. London: Forgotten Books.

EKLER

EK 1. Bulgulara ilişkin özet tablo (İngilizce)

Findings	Followers	Activists
<i>purposes of use of the Internet</i>	information, social media, research, news, fun, e-trade	to spread the movement, to call for action, to get news, to interact with other activists, to get current information of the issues.
The place they connect to the Internet	Home, work place, school, free wifi points, somewhere via smartphone	Somewhere via smartphone
How often they connect to the Internet	More than 7 times a day	Always online
How often they connect to the social media	A few times a day	Always online
Relationship between education level and the use of the Internet for research	Positive	-
Relationship between education level and the use of the Internet for using social media	No relationship	-
Relationship between education level and the use of the Internet for news	No relationship	-
Relationship between education level and the use of the Internet for fun	No relationship	-
Relationship between education level and the use of the Internet for getting information	No relationship	-
The place they connect to the social media	Home, work place, free wifi points, school, somewhere via smartphone	Somewhere via smartphone
How long they use the social media	More than 9 years (42%)	Since Facebook became popular
How many social media accounts they have	2-4 (72.8%)	2-4
The purposes of use of the social media	to be informed of current news and events (94.3%), to communicate with others (62.8%), support an ideology or social movement (57.4%)	to spread the movement, to call for action, to get news, to interact with other activists, to get current information of the issues.
Social media web sites	Facebook (81%), Instagram (77.66%), Youtube (75.5%), Twitter (71.3%), Collaborative Hypertext Dictionaries (40%)	Facebook, Twitter, Instagram, Youtube
Socia media web sites for activism	Facebook (71.9%), Twitter (66.8%), Instagram (41.1%), Youtube (24.2%), Collaborative Hypertext Dictionaries (17.2%)	Twitter, Facebook, Instagram, Collaborative Hypertext Dictionaries, Youtube
Getting information on issues	Social media (96.7%), news (73.4%), friends (3.3%), e-mail groups or SMS (2.4%)	Blog, e-mail groups, collaborative hypertext dictionaries, social media, specific online news web sites, activist groups' web sites.
Supporting other activists online	Yes (95.5%)	

How they support other activists online	Liking or reposting contents (75.5%), commenting (29%), giving feedback via e-mail or direct message (13.3%), Reproducing and sharing contents (10.6%)	Social media, e-mail, Whatsapp, Telegram. To reach them: Hashtag or mentioning / tagging on social media
Relationship between following up issues and following activists' social media accounts	No relationship	-
Relationship between following up issues and following individual activists' social media accounts	No relationship	-
Relationship between following up issues and following individual social media accounts	No relationship	-
Relationship between following up issues and following mainstream media social media accounts	Positive	-
Relationship between following up issues and following citizen journalists social media accounts	Positive	-
Relationship between following up issues and following specific journalists social media accounts	Positive	-
Relationship between following up issues and following MPs' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up issues and following NGOs' social media accounts	Positive	-
Relationship between discussing issues and following mainstream media social media accounts	No relationship	-
Relationship between discussing issues and following activist group's social media accounts	No relationship	-
Relationship between discussing issues and following journalists' social media accounts	No relationship	-
Relationship between discussing issues and following MPs' social media accounts	No relationship	-
Relationship between discussing issues and following individual social media accounts	No relationship	-
Relationship between discussing issues and following citizen journalists' social media accounts	Positive	-
Relationship between discussing issues and following NGOs' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up political contents and following mainstream media's social media accounts	No relationship	-
Relationship between following up political contents and following individual social media accounts	No relationship	-

Relationship between following up political contents and following citizen journalists' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up political contents and following activist groups' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up political contents and following individual activists' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up political contents and following journalists' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up political contents and following MPs' social media accounts	Positive	-
Relationship between following up political contents and following NGOs' social media accounts	Positive	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following mainstream media's social media accounts	No	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following journalists' social media accounts	No	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following MPs' social media accounts	No	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following individual social media accounts	No	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following citizen journalists' social media accounts	Positive	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following activist groups' social media accounts	Positive	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following individual activists' social media accounts	Positive	-
Relationship between use of social media to support a social movement and following NGOs' social media accounts	Positive	-
Using digital technology for activism	Generating social and ecological rights related contents on social media (70.1%), following or liking NGOs' or companies' ecological contents (53.5%),	To generate visual or textual content, to create an agenda, to make campaign and action announcements, to make live streaming from the protests.
Digital activism increases awareness.	4.37	Sometimes

Digital activism increases awareness and contributes to change situations.	4,09	Sometimes
Digital activism can be replaced by street activism or physical action.	2.82	No
Digital technology has an important role in my activism.	3.98	Yes
Digital activism is a successful tool in mobilizing people to take to the streets when an authoritarian government is the target of the campaign.	3.78	There are some samples like Gezi Parkı Protests and Feminist Night Walk. Those are the turning points for the activism life of some activists.
I use digital tools every day to increase awareness of my activism.	3.28	Yes
I trust the accuracy of information on social media.	2.45	The activists need to confirm the information or contents.
If I reach a petition on ecology in the street, I sign.	3.93	The activists always favor being on the street.
If I reach an online petition campaign on ecology, I sign.	4.09	Sometimes it raises awareness.
I interact with followers or visitors (by sharing their posts, commenting on their posts, replying their e-mail, etc.).	3.82	Yes
Besides social media, I deal with social issues.	4.37	Yes
The Internet provides a unique and revolutionary opportunity for democracy and freedom of expression.	3.78	Sometimes yes, sometimes it is just like an illusion.
The agenda of the issues is the same in both social media and the street.	2.76	In most cases, no.
ANOVA – Age and Digital activism is a successful tool in mobilizing people to take to the streets when an authoritarian government is the target of the campaign.	Inversely proportional	-
ANOVA – Age and I use digital tools every day to increase awareness of my activism.	While the participation level of the 18-25 age group was the lowest, 26-33 age group and 34-41 age group increased their participation level. This increase is followed by the 42-49 age group with the highest participation level.	-
ANOVA – Education level and attitude	No statistical difference	
The term “slacktivism”	72.2 of them do not know the meaning of slacktivism.	a challenge for street activism, sometimes mobilize official authorities, sometimes create awareness
Any problem when using dijital tools	45.9 Yes 54.1 No	
Which problems	Concern for government surveillance while using the Internet (38.7%), Internet filtering / blocking (30.5), lack of high-speed Internet (20.8%)	(Risk) of government surveillance and monitoring, slacktivism, self censor

Activism	-	action and fight against injustice. (being on the street, being physically present in the areas of struggle) based on law, action and press sections.
Ecological rights	-	(8 activists) there is a clear distinction between ecology and environmental rights.
Motivation source of being an activist	-	Right of life, to live in harmony with nature and to stand against the human being to see himself as a superior species.
Devices and apps used in activism	-	Smartphone, computer, tablet computer / Canva, Adobe Photoshop, video editing apps, Whatsapp, Telegram
Skills needed by the interviewees for activism	-	technological, psychological and communicative skills Technological skills: Graphic design, video editing, coding Psychological skills: Mental endurance, readiness (having adequate information about the issues) Communicative skills: To reach people in a proper manner.
Digital activism	-	whole of the actions carried out physically in a space. complementary in social networks as a communication medium that will reach the supporters of the struggle. reflection of street activism on digital media
Thoughts on political speeches on the Internet		They highlighted the political polarization in Turkey
The link between digital and traditional activism	-	same purposes, different tools (transferring information to other people, gaining new supporters)
Results of digital activism in ecology activism	-	exceeding physical limits, announcing activist activities (similar to Digital Activism Activities)
Opinions on how digital activism can be more efficient	-	the development of generated content, reaching more people; development of digital literacy, and it is very important that digital activism is transformed into street movement.

EK 2. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları

Ben ... Şeyma Esin Erben'e benimle görüşme yapması ve doktora tezinde bu görüşmeden alıntı yapması için izin veriyorum. Bu araştırma kaydının Malta ve Kocaeli Üniversitesi'ndeki profesörlere gönderileceğini biliyorum. Akademik bir dergi veya çevrimiçi dergi formatında yayınlanması durumunda bu materyale ilişkin telif haklarından feragat ediyorum. Yazarın bu görüşmenin bir parçası olarak benim anonimliğimi koruyacağını anlıyorum. Yazarın görüşmeyi kayıt altına alacağını ve yazılı formata dönüştürdükten sonra sileceğini kabul ediyorum. Bu vesile ile tüm bu izinleri yazara veriyorum.

Onaylıyorum _____ Tarih: 2018

Görüşme yapanın adı	Şeyma Esin Erben
Görüşülenin adı	
Görüşme yapılan yer	
Görüşme yapılan tarih	

Sorular:

Görüşülenin geçmişine ilişkin sorular

- Biraz kendinizden bahseder misiniz?

Nerede yaşıyorsunuz? Kaç yaşındasınız? Mesleğiniz nedir? Eğitim geçmişiniz hakkında bilgi verir misiniz? Ekonomik durumunuzla ilgili ne düşünüyorsunuz?

- Kendinizi hangi toplulukların parçası olarak görüyorsunuz?

İnternet ve sosyal medya kullanımına ilişkin sorular

- İnternet ve özellikle sosyal medya kullanımınızla ilgili olabildiğince bilgi verin lütfen.

Ne kadar süredir İnternet kullanıyorsunuz? Günde ne kadar İnternette vakit geçiriyorsunuz? Hangi sosyal medya sitelerini kullanıyorsunuz? Ne sıklıkla hesaplarınızı ziyaret ediyorsunuz? Sosyal medyayı ne gibi amaçlar için kullanıyorsunuz? Ne sıklıkla içerik üretiyorsunuz? Daha çok ne tür hesapları takip ediyorsunuz?

Aktivizm

- Size göre aktivizm nedir?
Ekoloji hakları nedir?
Sizi bir hareketin parçası yapan sebep nedir?
Politik bilgiyi nereden ediniyorsunuz?
Bir aktivist olarak ne başarmayı umuyorsunuz?
Son zamanlarda katıldığınız politik hareketler neler?

Aktivizmde dijital bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı

- Aktivizm için kullandığınız teknoloji araç ve uygulamaları hakkında olabildiğince bilgi verin lütfen.
- Aktivizm için belirli becerilere ihtiyaç duyuyor musunuz?

Dijital aktivizm ve slactivism

- Dijital aktivizm size ne ifade ediyor?
- Siz bir dijital aktivist misiniz? Evetse, dijital aktivist olarak neler yaptığınızdan söz edin.
- İnternetteki politik sohbet veya konuşmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Aktivizm için İnterneti kullanmaktaki riskler neler?
- İnternette diğer aktivistler ile nasıl etkileşime giriyorsunuz?
- Slactivism ve klicktivizm hakkında bir şeyler söyleyebilir misiniz?
- Dijital ve geleneksel aktivizm arasında bir bağ var mı?
- Dijital aktivizm, ekoloji aktivizmi alanında ne gibi sonuçlar elde ediyor?
- Dijital aktivizm daha etkili olabilir mi?

EK 3. Çevrimiçi anket soruları

Ph.D. - Dijital Ekoloji Aktivizm

Değerli katılımcılar,

Bu anket çalışması, dijital aktivizm konulu doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır. Vereceğiniz yanıtların doğru ve eksiksiz olması bilimsel çalışmanın güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Anketi tamamlama süresi ortalama 6-7 dakika sürmektedir. Ankete verdiğiniz yanıtlar kesinlikle gizli tutulacaktır.

Bu anketten elde edilecek veriler, aynı doktora çalışmasında, nitel araştırma sorularına ışık tutacağı için ayrıca önem taşımaktadır.

Öğrenci: Ş. Esin ERBEN / Malta Üniversitesi konuk araştırmacısı ve Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi

E: esin.erben@gmail.com M: +356 99 27 99 53

Danışman: Prof. Dr. İdil Sayımer / Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi E: sayimeri@gmail.com

*** Gerekli**

Demografik bilgiler

Yaşınız *

Cinsiyetiniz *

Mesleğiniz *

En son mezun olduğunuz okul derecesi? *

- İlköğretim
- Lise
- Ön lisans
- Lisans
- Yüksek lisans
- Doktora

Hangi şehirde yaşıyorsunuz? *

Size göre ekonomik durumunuz? *

- Düşük
- Orta
- Yüksek

İnternet ve sosyal medya

Yanıtınız "diğer" ise lütfen ne olduğunu belirtiniz.

İnternete ne sıklıkla bağlanıyorsunuz? *

- Günde 1-3 kere
- Günde 4-6 kere
- Günde 7 kereden daha çok
- Haftada 1-3 kere
- Haftada 4-6 kere
- Haftada 7 kereden daha çok

- Ayda 1-3 kere
- Ayda 4-6 kere
- Ayda 7 kereden daha çok
- Diğer:

Her gün İnternete bağlanıyorsanız, bir günde İnternette ne kadar süre geçiriyorsunuz?

- 0-2 saat
- 3-6 saat
- 7 saatten daha uzun

İnternete nere(ler)de bağlanıyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Ev
- İş yeri
- Okul
- Ücretsiz erişim noktaları
- Diğer:

İnternet kullanmaktaki temel amacınız ne(ler)dir? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Çalışma/Araştırma
- Sosyal medya
- Eğence
- Haber okuma
- Bilgi edinme
- Ticaret (evrimii alışveriş, bankacılık vb.)
- Diğer:

Ne kadar süredir sosyal medya kullanıyorsunuz? *

- 1 seneden daha az
- 1-3 sene
- 4-6 sene
- 7-9 sene
- 9 seneden daha uzun süredir

Sosyal medya hesaplarınıza ne sıklıkla erişiyorsunuz? *

- Günde bir kez
- Günde birkaç kez
- Haftada birkaç kez
- Ayda birkaç kez
- Diğer:

Düzenli olarak kaç sosyal medya hesabı kullanıyorsunuz? *

- 1
- 2-4
- 5-7
- 7'den daha çok

Ne tür sosyal medya hesaplarını takip ediyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Anaakım haber ajansı ve kurumları
- Yurttaş gazeteciler
- Aktivist grup veya topluluklar
- Bireysel aktivistler
- Belirli gazeteci / haberciler
- Milletvekilleri veya siyasi partiler
- Sivil toplum kuruluşları
- Kişisel hesaplar
- Diğer:

Hangi sosyal medya araçlarını kullanıyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Facebook
- Twitter
- Youtube
- Instagram
- Bloglar
- LinkedIn
- Pinterest
- Flickr
- Snapchat
- Reddit
- Katılımcı sözlükler (Ekşi Sözlük, Uludağ Sözlük vb.)
- Diğer:

Sosyal medya hesaplarınıza genellikle nereden erişiyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Ev
- İş yeri
- Okul
- Ücretsiz erişim noktaları
- Diğer:

Sosyal medya hesaplarınıza bağlanmak için hangi cihazları kullanıyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Masaüstü bilgisayar
- Dizüstü bilgisayar
- Tablet bilgisayar
- Akıllı telefon
- Diğer:
-

Sosyal medya kullanmak için temel amacınız ne(ler)dir? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Arkadaş ve yakınlarınızın ne yaptığından haber olmak
- Güncel haber ve olaylardan haberdar olmak

- Komik ve eğlenceli içerikleri bulmak (video, yazı vb.)
- İlgilendiğiniz konuları tartışmak
- Diğerleri ile fotoğraf ve video paylaşmak
- Başkaları ile iletişim halinde olmak
- Yeni insanlarla tanışmak
- Gündelik hayatınızda yaptıklarınızın detaylarını paylaşmak
- Bir ideoloji veya toplumsal hareketi desteklemek
- Politik içerikler için
- Diğer:

Dijital Ekoloji Aktivizmi

Ekolojik ve toplumsal olarak rahatsızlık duyulan, değişmesi veya mevcut halinin korunması istenen konular ile ilgili dijital araçları kullanarak örgütlenme, eyleme geçme, hareketi duyurma vb.

Etkin bir dijital ekoloji aktivisti iseniz neler yaptığınızı kısaca açıklayabilir misiniz? (hassas bilgileri saklı tutarak) *

Meseleler hakkında nasıl bilgi ediniyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Haberler
- Sosyal medya
- Takip etmiyorum
- Diğer:

Yukarıdaki soruya yanıtınız "Takip etmiyorum" ise lütfen ankete devam etmeyiniz.

Aktivizm için hangi sosyal medya araçlarını kullanıyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Facebook
- Twitter
- Youtube
- Instagram
- Bloglar
- LinkedIn
- Pinterest
- Flickr
- Snapchat
- Reddit
- Katılımcı sözlükler (Ekşi Sözlük, Uludağ Sözlük vb.)
- Diğer:

Dijital teknolojiyi aktivizm için nasıl kullanıyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.) *

- Sosyal medyada toplum ve ekoloji ile ilgili içerikler oluşturarak veya paylaşarak (infografik, video vb.)
- Destekçilerin diğerleri ile etkileşime girmesi için grup oluşturarak (Skype veya anlık mesajlaşma uygulamalarında)
- Destekçilere haberleri göndererek (e-posta, sosyal medya vb. aracılığıyla)

- Destekçileri bir eylem için harekete geçirerek
- Destekçilerden geribildirim alarak
- Karar alıcılar üzerinde baskı oluşturarak (e-dilekçe, e-posta kampanyaları vb. ile)
- Ortak çalışma ile metinler hazırlayarak
- Gündem oluşturmak için bir hashtag oluşturarak
- Politik bir gündem oluşturmak için kişi veya kuruluşların websitelerini hackleyerek
- Hükümet veya şirketlerin belgelerini sızdırıp çevrimiçi yayınlamak
- Aktivistlere dijital güvenlik sağlayarak
- Dijital materyal dağıtarak (baskı alınacak afiş hazırlamak vb.)
- Destekçilerden dijital materyal toplayarak (video, fotoğraf vb.)
- Dijital materyalleri çevrimdışı (offline) paylaşarak (USB bellek, DVD vb. ile)
- Boykot ederek
- Bilgiyi haritalandırarak
- Anaakım medyadaki gazeteciler ile iletişime geçerek
- Destekçilerin dijital becerelerini geliştirmek için çevrimiçi eğitim vererek
- Anonim olarak iletişim kurarak
- Toplumsal ya da ekolojik bir mesele adına eylem veya çabayı belgelendirerek veya paylaşarak
- Para kaynağı artırarak
- İşitsel bilgi yayınlamak (podcast vb.)
- Etkileşimli işitsel bilgi paylaşarak (çevrimiçi radyo vb.)
- Bir grup içerisinde bağlantıları paylaşarak (Sosyal imleme/social bookmarking vb.)
- Bir eylem, toplantı vb. yerde canlı yayın yaparak
- Şirketlerin toplumsal ve ekolojik faaliyetlerini araştırarak ve paylaşarak
- Şirketlere doğrudan iş uygulamaları hakkında geri bildirim vererek
- Sivil toplum kuruluşu veya şirketlerin toplumsal ve ekolojik programlarını takip ederek veya "beğenerek"
- Toplum ve ekoloji dostu bir çevrimiçi perakendeciden ürün satın alarak veya diğerlerine almalarını tavsiye ederek
- Diğer:

Diğer aktivistlerin çevrimiçi faaliyetlerini destekliyor musunuz? *

- Evet
- Hayır

Yukarıdaki soruya yanıtınız "Hayır" ise lütfen sıradaki soruyu atlayınız.

Diğer aktivistlerin çevrimiçi faaliyetlerini nasıl destekliyorsunuz? (Geçerli olanların tümünü seçin.)

- İçeriklerini beğenerek veya yeniden paylaşarak
- İçeriklerini yeniden düzenleyip paylaşarak
- İçeriklerine yorum yazarak
- İçerikler ile ilgili e-posta veya mesaj yoluyla özel olarak geribildirimde bulunarak
- Diğer:

Güvenlik

Bu anketten önce "slacktivism" terimini hiç duydunuz mu? *

- Evet
- Hayır
- Hatırlamıyorum

Aktivizm için dijital araçları kullanırken herhangi bir sorun ile karşılaşıyor musunuz? *

- Evet
- Hayır

Yanıtınız "Hayır" ise aşağıdaki soruyu atlayınız.

Aktivizm için dijital araçları kullanırken ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

- Ekonomik İnternet veya cihaz erişimi eksikliği
- Hızlı İnternet eksikliği
- İnternet filtreleme/engelleme
- İnternet kullanırken hükümet gözetimi kaygısı
- Diğer insanların aktivizm için dijital araç kullanımındaki kısıtlılıklar
- Diğer:

Dijital aktivizm ile ilgili aşağıdaki maddeleri değerlendirin lütfen.

1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Kısmen Katılıyorum 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle katılıyorum

Dijital aktivizm farkındalığı artırır. *

Dijital aktivizm, sokak aktivizmi veya fiziksel harekete geçme yerine kullanılır. *

Dijital aktivizm, farkındalığı artırır ve durumların değişmesine katkıda bulunur. *

Dijital aktivizm, toplumsal meselelere katkı sağlar. *

Dijital teknolojinin yaptığım aktivizmde önemli bir yeri vardır. *

Dijital aktivizm, otoriter bir hükümet kampanyasının hedefi olduğunda insanları sokaklara çıkarmak için harekete geçirmekte başarılıdır. *

Yaptığım aktivizmin farkındalığını artırmak için dijital araçları her gün kullanırım. *

Sosyal medyada edindiğim bilgilerin doğruluğuna güvenirim. *

Sokakta ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım. *

Çevrimiçi (online), ekoloji ile ilgili bir dilekçe kampanyasına ulaşırsam imza atarım. *

Takipçilerim veya ziyaretçilerim ile etkileşime girerim (gönderilerini paylaşarak, gönderilerine yorum yaparak, e-postalarını yanıtlayarak vb.) *

Sosyal medya dışında toplumsal konularla ilgilenirim. *

İnternet, demokrasi ve ifade özgürlüğü bakımından eşsiz ve devrim niteliğinde bir imkan sağlar. *

Meselelere dair gündem, hem sosyal medya hem de sokakta aynıdır.

ÖZGEÇMİŞ

ŞEYMA ESİN ERBEN

E-Posta Adresi: esin.erben@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Doktora (2014)	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı • Tez Danışmanı: Prof. Dr. İdil SAYIMER İkinci Danışman: Dr. Gorg MALLIA
Doktora (2017-2019)	UNIVERSITY OF MALTA Faculty of Media and Knowledge Sciences (Konuk araştırmacı)
Yüksek Lisans (2011-2014)	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı • Tez adı: Blogalan kullanıcılarının blogalan deneyimlerine ve etkileşimlerine yönelik algısı (2014) Tez Danışmanı: Doç Dr. Jale BALABAN
Lisans (Çift Anadal) (2008)	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Uluslararası İlişkiler Bölümü
Lisans (2010-2011)	UNIVERSIDADE DO PORTO Faculdade de Belas Artes da
Lisans (2007-2011)	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ İletişim Fakültesi / Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

ESERLER

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

1. Erben, Ş. E. & Balaban, J. (2016). Social Media Use of Vegan Activists in Turkey. Global Media Journal TR Edition, 6(12) (Yayın No: 2721458)
2. Balaban, J. & Erben, Ş. E. (2016). A gender perspective on social media tagging: The case of Twitter hashtags of Gezi Park Protests. Cultura, Lenguaje Y Representación / Culture, Language And Representation. ISSN. 1697-7750, vol. xv \ 2016, pp. 171-184.
3. Erben, Ş. E. & Balaban, J. (2014). Blogalanda Blog Yazarlarının Etkileşim Biçimleri ve Görsel Ögelerin Kullanımı. Global Media Journal TR Edition, 5(10), 176-207. (Yayın No: 1516448)
4. Duru, F. & Erben, Ş. E. (2013). Küresel markaların reklamlarında kültürel soyutlamadan

faidalanılması ve Coca-Cola ramazan ayı reklam afişleri. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), ss. 55-76.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler :

1. Balaban, J. & Erben, Ş. E. (2015). A Gender Perspective on Social Media Tagging: The Case of Twitter Hashtags of Gezi Park Protests. International Congress on Communication, Civil Society and Social Change (Tam metin bildiri)(Yayın No:1516450)
2. Erben, Ş. E. & Balaban, J. (2015). The social media use of vegan activist in Turkey. International Congress on Communication, Civil Society and Social Change (Tam metin bildiri) (Yayın No:1516451)
3. Dağlı, Ö. & Erben, Ş. E. (2015). Unhate Company of Benetton and Corporate Reputation. International Conference on Communication, Media, Technology and Design (Tam metin bildiri) (Yayın No:2605719)

C. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler :

1. Duru, F. & Erben, Ş. E. (2013). Küresel Markaların Reklamlarında Kültürel Soyutlamadan Faydalanılması ve Coca-Cola Ramazan Ayı Reklam Afişleri: Bir Alan Çalışması. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 55-76. (Kontrol No: 1516449)

GÖREVLER

Öğretim Görevlisi	Nişantaşı Üniversitesi Meslek Yüksekokulu
Araştırma Görevlisi	Nişantaşı Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Tasarımı Bölümü

VERDİĞİ DERSLER

İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü	Yeni Medya ve Halkla İlişkiler
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü	Yeni Medya Sosyolojisi
Meslek Yüksekokulu Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı	Yeni İletişim Ortamları ve Toplum
Meslek Yüksekokulu Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı	Halkla İlişkiler
Meslek Yüksekokulu Fotoğrafçılık Programı	Fotoğraf Tarihi
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü	Reklam Çözümlemeleri